

Orvel Džordž

HILJADU DEVET STOTINA OSAMDESET ČETVRTA Prevod: Stojiljković Vlada
Naslov orgijala: Orwell George: NINETEEN EIGHTY-FOUR, 1949.

PRVI DEO

1.

Bio je vedar i hladan aprilski dan. Na časovnicima je izbijalo trinaest. Vinston Smit, brade zabijene u nedra da izbegne ljuti vetar, hitro zamače u staklenu kapiju stambene zgrade Pobede, no nedovoljno hitro da bi sprečio jednu spiralu oštrem prašine da uđe zajedno s njim.

Hodnik je zaudarao na kuvani kupus i stare otirače. Na jednom kraju bio je prikaoen plakat u boji, preveliki za zatvoreni prostor. On je predstavljao samo jedno ogromno lice, više od metra u širini: lice čoveka od svojih četrdeset pet godina, sa gustim crnim brkovima i crtama lepim na neki surov način. Vinston krete ka stepenicama. Pokušati liftom nije vredelo. On je i u najboljim prilikama radio retko, a trenutno je struja bila ukinuta preko dana. To je bio deo akcije štednje u pripremama za Nedelju mržnje. Stan je bio na sedmom spratu, i Vinston, koji je imao trideset devet godina i proširenu venu iznad desnog članka, peo se sporo, odmoriuši se usput u nekoliko navrata. Na svakom odmorištu, prekoputa vrata za lift, sa zida je gledalo ogromno lice na plakatu. Slika je bila jedna od onih koje su tako udešene da oči na njoj prate posmatrača iz svakog ugla. Ispod lica stajao je natpis VELIKI BRAT TE POSMATRA.

U stanu je čuo milozvučan glas kako čita listu cifara koje su se odnosile na proizvodnju sirovog gvožđa. Glas je dolazio iz pravougaone metalne ploče nalik na zamučeno ogledalo koje je sačinjavala deo površine zida na desnoj strani. Vinston okrete prekidač i glas se malo utiša, mada su se reči mogle i dalje razabrati. Instrument (zvao se telekran) se mogao utišati, ali nikada potpuno isključiti. On priđe prozoru: omalena, slabačka figura, čiju je mršavost plavi kombinezon - partijska uniforma - samo isticao. Kosa mu je bila veoma plava, lice po prirodi crveno, a koža ogrubela od oštrog sapuna, tupih brijaača i hladnoće zime koja se upravo bila završila.

Svet je napolju čak i kroz zatvoren prozor izgledao hladno. Na ulici su vrtložići vetra uvertali prašinu i pocepanu hartiju u spirale; sunce je sijalo a nebo bilo oštrom plavo, no i pored toga se sve činilo bezbojno sem plakata koji su bili izlepljeni svuda. Sa svakog dominantnog ugla posmatralo je crnobrko lice. Jedno se nalazilo na fasadi pravo prekoputa.

VELIKI BRAT TE POSMATRA, pisalo je na plakatu, dok su tamne oči gledale pravo u Vinstonove. Niže, u visini ulice, drugi plakat, otkinut na jednom uglu, lepršao je sa svakim udarom vetra i naizmenično pokrivaio i otkrivaio jednu jedinu reč: ENGLSOC. U daljini se jedan helikopter obrušio među krovove, zalebde za trenutak kao muva zunzara, i ponovo odlete krivuljom. To je bila policijska patrola koja je špijunirala ljude kroz prozor. No patrola nisu bile strašne. Strašna je bila samo Policija misli.

Iza Vinstonovih leđa onaj glas sa telekrana je i dalje blebetao o sirovom gvožđu i premašivanju devetog trogodišnjeg plana. Telekran je istovremeno primaio i emitovao. Mogao je uhvatiti svaki zvuk - jači od vrlo tihog šapata - koji bi Vinston proizveo; štaviše, Vinston se, sve dok je ostajao u vidnom polju kojim je dominirao metalni pravougaonik, mogao ne smao čuti nego i videti. Naravno, niko nije mogao znati da li ga u ovom ili onom trenutku nadziru ili ne. Koliko se često, ili po kom sistemu, Policija misli uključivala na pojedinačne kanale moglo se samo nagađati. Čak je bilo moguće i to da ona neprekidno nadzire svakoga. No u svakom slučaju, mogla se uključivati na svačiji kanal kad god zaželi. Moralo se živeti - i živelo se, po navici koja je prerasla u instinkt - pretpostavljajući da se svaki zvuk čuo i, sem u mraku, svaki pokret video.

Vinston je stajao okrenut telekranu leđima. Tako je bilo bezbednije; iako i leđa, kao što je dobro znao, mogu da otkriju dosta. Na kilometar odatle, Ministarstvo istine, ustanova u kojoj je radio, uzdizalo se ogromno i belo nad prljavim predelom. Ovo, pomisli on sa neodređenim gađenjem - ovo je London, glavni grad Piste jedan, treći po stanovništvu provincije Okeanije. On pokuša da iscedi kakvu uspomenu iz detinjstva koja bi mu rekla da li je London uvek bio takav. Da li su uvek postojale ove vedute trošnih kuća iz devetnaestog veka, čije su fasade bile poduprte gredama, prozori zakrpljeni kartonom, krovovi talasastim limom, a baštenski zidovi ispuicali i nagnuti na sve strane? I ruševine od bombardovanja gde se prašina od maltera kovitlala po vetru a vrbovica vukla preko gomila šuta; i mesta gde su bombe raščistile malo više zemljišta pa na njemu iznikle prljave i ružne kolonije drvenih baraka nalik na kokošinjce? Ali ništa nije vredelo, nije se mogao setiti; od detinjstva mu nije bilo ostalo ništa sem niza živo osvetljenih slika koje su se javljale bez ikakve pozadine i najčešće bile nerazumljive.

Ministarstvo istine - u Novogovoru (Novogovor je bio zvanični jezik Okeanije. Za objašnjenje njegove strukture i etimologije vidi prilog). Ministin - se oštro razlikovao od svih ostalih predmeta na vidiku. To je bila ogromna piramidalna građevina od svetlucavo belog betona koja se uzdizala, terasa za terasom, tri stotine metara u nebo. Sa mesta na kome je Vinston stajao mogle su se tek razabrati, ispisane elegantnim slovima na belom zidu, tri parole Partije:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

Ministarstvo istine imalo je, kako se govorilo, tri hiljade prostorija nad zemljom i odgovarajući broj ogranaka pod zemljom. U Londonu su se nalazile još samo tri zgrade sličnog izgleda i veličine. One su toliko nadvišavale okolnu arhitekturu da su se sa krova stambene zgrade Pobeda mogle u isto vreme videti sve četiri. To su bile zgrade četiri ministarstva koja su sačinjavala celokupni aparat državne vlasti. Ministarstvo istine, koje se bavilo informacijama, zabavom, prosvetom i kulturom; Ministarstvo mira, koje se bavilo ratom; Ministarstvo ljubavi, koje je održavalo zakon i javni poredak; i Ministarstvo obilja, koje je bilo odgovorno za privredne poslove. Imena su im bila, u Novogovoru: Ministin, Minimir, Miniljub i Miniob.

Ministarstvo ljubavi je bilo jedino koje je zaista ulivalo strah. Na njemu uopšte nije bilo prozora. Vinston nikad nije bio u njemu, niti mu prišao bliže od pola kilometra. Tamo se moglo ući samo poslom, pa i tada tek pošto se prodre kroz lavirint bodljikave žice, čeličnih kapija i skrivenih mitraljeskih gnezda. Čak su i ulice kojima se išlo do njega vrvele od čuvara sa licima kao u gorila, u crnim uniformama i naoružanim pendrecima na zglob.

Vinston se naglo okrete. Beše navukao na lice izraz smirenog optimizma koji je bilo poželjno imati pred telekranom. Zatim pređe preko sobe i uđe u majušnu kuhinju. Izišavši iz Ministarstva u to doba dana, žrtvovao je svoj ručak u kantini, a znao je da u kuhinji nije bilo nikakve hrane sem komada crnog hleba koji je trebalo sačuvati za sutrašnji doručak. On uze sa police bocu bezbojne tečnosti sa običnom belom etiketom na kojoj je pisalo Džin 'Pobeda'. Džin je širio otužan uljast miris, kao kineski alkohol od pirinča. Vinston nasu do vrha punu šolju za čaj, pribra se da izdrži šok, i proguta je kao lek.

Tog trenutka lice mu dobi skerletnu boju a iz očiju pođoše suze. Piće je bilo nalik na azotnu kiselinu; osim toga, dok ga je čovek gutao, osećao se kao da je udaren gumenom palicom u potiljak. U idućem trenutku, međutim, izgoreli želudac se smiri i svet dobi vedriji izgled. On izvadi jednu cigaretu iz zgužvane kutije na kojoj je pisalo Cigarete 'Pobeda' i nepažljivo je okrete uspravno, pri čemu se duvan istrese na pod. Sa sledećom je bio bolje

sreće. Zatim se vrati u dnevnu sobu i sede za mali sto smešten levo od telekrana. Iz fioke izvadi držalju, bočicu mastila i debelu praznu svesku kvarto-formata sa crvenom poledinom i koricama u dezenu koji je podsećao na šare u mramoru.

Telekran u dnevnoj sobi je zbog nečeg bio u neobičnom položaju. Umesto da bude smešten, kako je bilo normalno, na zid u dnu, odakle je mogao dominirati celom sobom, on se nalazio na dužem zidu, naspram prozora. S jedne strane telekrana nalazio se plitak alkov u kome je Vinston tog trenutka sedeo i koji je, kad su se stanovi zidali, verovatno bio namenjen za policu s knjigama. Sedeći u alkovu, dobro uvučen, Vinston je bio van dohvata telekrana utoliko što se nije mogao videti. Razume se, mogao se čuti, ali dokle god bi ostao u istom položaju za telekran je bio nevidljiv. Upravo ga je ova neobična geografija sobe delimično podstakla na ono što je tog trenutka smerao.

No na to ga je bila podstakla i sveska koju je upravo izvadio iz fioke. Bila je neobično lepa. Njen gladak beli papir, nešto požuteo od vremena, bio je od one vrste koja se nije proizvodila najmanje četrdeset godina. Međutim, nije mu bilo teško pogoditi da je sveska još starija. Bio ju je spazio u izlogu zapuštene male starinarnice u jednoj od siromašnih četvrti grada (nije se tačno sećao kojoj) i smesta ga je zahvatila neodoljiva želja da je poseduje. Članovi partije nisu smeli da ulaze u obične radnje (to se zvalo 'pazarenje na slobodnom tržištu'), ali taj propis se nije sprovodio strogo, pošto se do raznih stvari kao što su pertle ili žileti nije nikako drukčije moglo doći. Tada se hitro osvrnu po ulici, uleteo u radnju i kupio svesku za dva i po dolara. U tom trenutku nije bio svestan da je želi za neku određenu svrhu. Kući ju je odneo u tašni, sa osećanjem krivice. Čak i praznu, svesku je bilo opasno imati uza se.

Sedeći za stolom, on se spremao da počne pisati dnevnik. To nije bilo protivzakonito (ništa nije bilo protivzakonito, jer zakona više nije bilo), ali ako bi ga uhvatili, mogao je prilično sigurno da očekuje smrtnu kaznu, ili u najmanju ruku dvadeset pet godina u logoru za prisilni rad. Vinston uglavi pero u držalju i liznu ga da skine masnoću. Pero je bilo arhaičan instrument, retko korišćen i za potpisivanje; on ga je nabavio, krišom i sa dosta teškoća, samo zato što je osećao da lep gladak papir zaslužuje da se po njemu piše pravim perom, a ne grebe hemijskom olovkom. On u stvari nije bio ni navikao da piše rukom. Običaj je bio da se sve, sem vrlo kratkih beležaka, diktira u diktograf, što je, razume se, za ovu priliku bilo isključeno. On umoči pero u mastilo i zastade samo trenutak. Utrobom mu beše prošao drhtaj. Obeležiti papir predstavljalo je odlučujući čin. Sitnim, nezgrapnim slovima, on ispisa:

4. april 1984.

Potom se zavalio u stolicu. Beše ga ubuhvatilo osećanje potpune bespomoćnosti. Pre svega, nije ni bio siguran da je godina zaista 1984. Morala je biti tu negde, pošto je bio prilično siguran da ima trideset devet godina, a verovao je da se rodio 1944. ili 1945; ali precizirati datum u okviru jedne ili dveju godina bilo je nemoguće.

Za koga, odjednom mu dođe pitanje, za koga on to piše ovaj dnevnik? Za budućnost, za nerođene. Misao mu se za trenutak zadrža nad sumnjivim datumom na stranici, a zatim nalete na novogovorsku reč dvosmisao. Prvi put postade svestan veličine onog što je preduzeo. Kako se može saobraćati sa budućnošću? To je po prirodi nemoguće. Budućnost će ili ličiti na sadašnjost, i u tom slučaju ga neće ni slušati, ili se razlikovati od nje, i tada bi njegova muka ostala neshvaćena.

Neko vreme je sedeo i tupo gledao u papir. Sa telekrana se čula treštava vojna muzika. Bilo je čudno što je ne samo izgubio moć da se izrazi, nego čak i zaboravio šta je prvobitno želeo da kaže. Za ovaj događaj se bio pripremao nedeljama, i ni u jednom trenutku mu nije padalo na pamet da bi mu bilo potrebno išta sem hrabrosti. Pisati je bilo lako, kako mu se činilo. Trebalo je samo da prenese na papir onaj neprekidni i nesmireni monolog koji mu se doslovno godinama odvijao u glavi. Međutim, u tom trenutku je čak i monolog bio prestao.

Sem toga, proširena vena ga poče nepodnošljivo svrbeti. Nije se usuđivao da se počese, da se ne bi zapalila. Sekunde su prolazile. On nije primećivao ništa do belinu stranice pred sobom, svrab u koži iznad članaka, treštanje muzike i blagu opijenost od džina.

Odjednom poče pisati u paničnom strahu, samo delimično shvatajući šta piše. Sitan ali dečje nezgrapan rukopis mu je glavinjao po stranici, ispuštajući prvo velika slova, a najzad čak i tačke.

4. april 1984. Sinoć bioskop. Sve ratni filmovi. Jedan vrlo dobar o brodu punom izbeglica bombardovanom negde u Sredozemnom moru. Publiku veoma zabavljali kadrovi u kojima neki krupni debeljko pokušava da otpliva od broda a helikopter ga prati, prvo se videlo kako se valja u vodi kao morska kornjača, onda kroz nišan mitraljeza na helikopteru, onda sav izbušen a more oko njega ružičasto i najzad, kako tone tako naglo kao da je kroz te rupe prodrla voda. Publika urlala od smeha kada je potonuo. Onda se video čamac za spasavanje pun dece i helikopter kako lebdi nad njima. U čamcu žena srednjih godina možda jevrejka sedela na pramcu sa muškarčićem oko tri godine u naručju, dete vrištalo od straha i krilo glavu među njene dojke kao da hoće da se uvuče u nju a ona ga grlila i umirivala mada je i sama bila sva modra od straha, pokrivala ga što je više mogla kao da je mislila da će joj se meci odbiti od ruku. onda helikopter izbacio bombu od 20 kila usred njih strašan bljesak i čamac sav u komade. onda divan kadar jedne dečje ruke kako leti uvis uvis uvis sve više u vazduh mora da je u kljunu helikoptera bila kamera i pratila tu se čuo jak pljesak odakle su sedeli članovi partije ali jedna žena iz onog dela sale određenog za prole odjednom digla dreku vikala nisu trebali to da prikazuju pred decu to je pokvareno take stvari pred decu sve dok je policija nije izbacila neverujem dasu joj nešto uradili niko se ne sekira šta proli govore tipična prolska reakcija oni nikad...

Vinston prestade da piše, delom zato što ga beše uhvatio grč. Nije znao šta ga je to nagnalo da istrese ovaj niz besmislica. No čudno je bilo to što mu se, dok je pisao, u glavi osvetlila jedna sasvim različita uspomena, i to do te mere da se osetio sposobnim da je prenese na papir. Upravo je zbog tog događaja, shvati on u tom trenutku, i bio najjednom rešio da ode kući i počne pisati dnevnik.

To se desilo tog jutra u Ministarstvu, ako se za nešto do te mere nebulozno može reći da se zaista dogodilo.

Bilo je skoro jedanaest nula-nula, i službenici arhive, gde je Vinston radio, već su dovlačili stolice iz svojih sobičaka i smeštali ih u sredinu sale, naspram velikog telekrana, pripremajući se za Dva minuta mržnje. Vinston je upravo sedao na stolicu u jednom od srednjih redova kad jedan čovek i jedna devojka, koje je poznavao iz viđenja ali s kojima nije nikad razgovarao, neočekivano udoše u salu. Devojku je često sretao po hodnicima. Nije joj znao ime, ali je znao da je radila u odeljenju proze. Verovatno - pošto ju je ponekad viđao s rukama prljavim od ulja i francuskim ključem u ruci - verovatno se bavila kakvim mehaničarskim poslom na jednoj od mašina za pisanje romana. To je bila devojka crne kose, pegavog lica i brzih sportskih pokreta. Struk joj je nekoliko puta obavijala tanka skerletna ešarpa, amblem Omladinske Lige protiv seksa, pritegnuta taman toliko da istakne divan oblik bokova. Vinston ju je zamrzeo od prvog viđenja. Znao je zašto. Mrzeo ju je zbog atmosfere terena za hokej, hladnih tuševa i opšte moralne čistote koju je uspevala da širi oko sebe. Mrzeo je skoro sve žene, osobito mlade i lepe. Uvek su upravo žene, i to najpre one mlade, bile najbigotnije pristalice Partije, gutačice parola, špijunke-amateri i razobličiteljke neortodoksnih shvatanja. No ova mu se devojka činila opasnija od većine drugih. Jednom mu je, kad su se mimoišli u hodniku, dobacila kos pogled koji kao da je prodro u njega i za trenutak ispunio crnim užasom. Čak mu je palo na pamet da je ona možda agent Policije

misli. To je, doduše, bilo malo verovatno. No on je i dalje uvek osećao čudnu nelagodnost, u kojoj je bilo i straha i neprijateljstva, kad god bi se ona našla u njegovoj blizini.

Čovek se zvao O'Brajen. Bio je član Uže partije i zauzimao neki položaj toliko važan i udaljen da je Vinston imao samo bledu predstavu o njegovoj prirodi. Gomila, se videvši kako se približava crni kombinezon člana Uže partije, beše utišala za trenutak. O'Brajen je bio visok i krupan, debelog vrata i grubog, raspoloženog, brutalnog lica. I pored zastrašujućeg izgleda, imao je izvesnog šarma u ponašanju. Umeo je da podiže naočare pokretom koji je na neki čudan način obezoružavao - na neki čudan način, neodređeno, odavao kulturu. To je bio pokret kojim bi, da je iko mislio tim pravcem, podsećao na plemića iz osamnaestog veka kako nudi sagovornika svojom burmuticom. Vinston je O'Brajen bio video desetak puta za skoro isto toliko godina. Osećao je da ga ovaj duboko privlači, i to ne samo suprotnošću između svojih kulturnih manira i boksterske građe. Posredi je daleko više bilo Vinstonovo potajno uverenje - ili čak ne ni uverenje no prosto nada - da O'Brajanova politička ispravnost nije savršena. Nešto na njegovom licu neodoljivo je navodilo na tu misao. S druge strane, možda mu na licu nije bila ispisana neispravnost, nego prosto inteligencija. Bilo kako bilo, odavao je čoveka s kojim bi se moglo lepo razgovarati ako bi se našlo načina da se telekranu podvali i s njim ostane nasamo. Vinston nije nikad učinio ni najmanji napor, da proveriti svoje nagađanje; uostalom, nije imao ni načina da to uradi. Uto O'Brajen baci pogled na svoj ručni sat, vide da je skoro jedanaest nula-nula, i očigledno reši da za Dva minuta mržnje ostane u arhivi. On se smesti u istom redu u kome je sedeo Vinston, na dva-tri mesta od njega. Između njih je sedela neka sitna ženica pepeljaste kose koja je radila u kancelariji do Vinstonove. Crnokosa devojka je sedela odmah iza nje.

Sledećeg trenutka sa velikog telekrana u dnu sale grunu odvratan škripav zvuk, kao od kakve ogromne nepodmazane mašine. Od tog zvuka su trnuli zubi i kostrešile se dlake na potiljku. Mržnja beše počela.

Kao i obično, na ekranu se beše pojavilo lice Narodnog neprijatelja, Emanuela Goldštajna. U publici se ovde-onda začuše zvižduci. Ženica pepeljave kose oglasi se ciklom straha pomešanog sa gađenjem. Goldštajn je bio renegat i izdajnik koji je nekad davno (niko se tačno nije sećao kada) bio jedan od najviših partijskih rukovodilaca, skoro jednak Velikom Bratu, a onda se počeo baviti kontrarevolucionarnim aktivnostima, bio osuđen na smrt i misteriozno pobjegao i nestao. Programi Dva minuta mržnje menjali su se iz dana u dan, ali nije bilo ni jednoga u kome glavna ličnost nije bio Goldštajn. On je bio prvi izdajica, prvi koji je ukaljao čistotu Partije. Svi kasniji zločini protiv Partije, sve izdaje, sabotaze, jeresi, skretanja, poticala su neposredno iz njegovog učenja. On je još bio živ, neznano gde, i još uvek kovao svoje planove: negde s one strane mora, pod zaštitom svojih stranih gospodara, a možda čak - kako su se ponekad pronosile glasine - skriven i u samoj Okeaniji.

Vinstonova dijafragma se beše zgrčila. Kad god bi video Goldštajnovu lice skolila bi ga mešavina bolnih osećanja. To je bilo usko jevrejsko lice, s ogromnim čupavim oreolom sede kose i bradicom ispod donje usne - lice bistro, a ipak nekako samo po sebi odvratno, sa nekom senilnom nedotupavnošću u dugom tankom nosu pri čijem su vrhu čučale naočari. Bilo je nalik na ovčju glavu; nečeg ovčjeg je bilo čak i u glasu. Goldštajn je na ekranu upravo vršio svoj otrovni napad na doktrinu Partije - napad toliko preteran i pokvaren da bi ga i dete moglo prozreti, a ipak taman toliko prihvatljiv da čoveka ispuni bojazni da bi se neko manje pametan mogao još i prevariti njime. On je vređao Velikog Brata, napadao diktaturu Partije, zahtevao da se sa Evroazijom smesta zaključi mir, zastupao slobodu govora, slobodu štampe, slobodu zbora i dogovora, slobodu misli, histerično uzvikivao da su revoluciju izdali - i sve to u brzom govoru punom višesložnih reči koji je bio svojevrсна parodija na uobičajeni stil partijskih govornika i čak sadržao novogovorske reči - čak i više novogovorskih reči no što je bilo koji član Partije normalno upotrebljavao u stvarnosti. A celo vreme, da ne bi ko makar za trenutak posumnjao u stvarnost koju su Goldštajnovе fraze sakrivalе, iza njegove glave se na

ekranu videla beskrajna kolona evroazijske vojske u maršu - stroj za strojem snažnih ljudi sa bezizraznim azijskim licima koji su se približavali sve do same površine telekрана, a zatim nestajali da na njihovo mesto dođu drugi, potpuno slični njima. Tupi ritam vojničkih cokula sačinjavao je pozadinu za Goldštajnov blejavi glas.

Nije prošlo ni trideset sekundi Mržnje, a od polovine gledalaca se počele otimati nekontrolisani povici gneva. Samozadovoljno ovčje lice na ekranu i strahobna snaga evroazijske vojske iza njega bili su nepodnošljivi; sem toga, prizor Goldštajnovog lica, pa čak i sama pomisao na njega, automatski su proizvodili strah i bes. Kao predmet mržnje, on je bio stalniji nego bilo Evroazija bilo Istazija, pošto je Okeanija, kada je bila u ratu sa jednom od ovih sila, obično bila u miru sa drugom. No čudno je bilo to što, iako su Goldštajna svi mrzeli i prezirali, iako su svakog dana i hiljadu puta dnevno na govornicama, na telekranima, u novinama, u knjigama, njegove teorije bile pobijane, razbijane, ismevane, pokazivane očima javnosti da se vidi kakva su bedna blebetanja bile - što uprkos svemu tome njegov uticaj kao da nije uopšte opadao. Uvek je bilo novih šupljoglavih žrtava koje su samo čekale da ih on zavede na pogrešan put. Nije prolazio ni jedan dan a da Policija misli ne raskrinka nekog od špijuna i sabotera koji su radili po njegovim uputstvima. On je bio komandant ogromne tajanstvene vojske, podzemne mreže zaverenika koji su se zarekli da obore državni poredak. Ona se navodno zvala Bratstvo. Takođe su se šapatom pronosile glasine o nekoj strašnoj knjizi, zborniku svih jeresi, čiji je autor bio Goldštajn i koja je ilegalno kružila ovde-onde. Nije imala naslova. Kad se pričalo - ukoliko se uopšte i pričalo - o njoj, govorilo se jednostavno ona knjiga. No za tako šta se saznavalo samo preko neodređenih glasina. Ni Bratstvo ni ona knjiga nisu bili tema o kojoj bi bilo koji član Partije rado razgovarao.

U drugom minutu Mržnja naraste do pomame. Svi su poskakivali na stolicama i vikali iz sveg glasa ne bi li kako nadjačali odvratni blejavi glas koji se čuo sa ekrana. Ona ženica pepeljaste kose bila je sva porumenela, a usta su joj se otvarala i zatvarala kao u ribe na suvu. Čak i O'Brajenovo grubo lice bilo podliveno krvlju. On je sedeo veoma uspravno dok su mu se snažne grudi nadimale i podrhtavale, kao da se odupire napadu talasa. Crnokosa devojka iza Vinstona beše počela da uzvikuje na sav glas: "Svinjo! Svinjo! Svinjo!"; ona najednom dohvati težak rečnik Novogovora i baci ga na ekran. Rečnik udari Goldštajna po nosu i odbaci se: glas je i dalje neumoljivo terao svoje. U jednom lucidnom trenutku Vinston se zateče kako i sam više zajedno s ostalim i žestoko udara petom u prečagu svoje stolice. Kod Dva minuta mržnje stravično je bilo to što čovek nije bio primoravan da se pretvara; naprotiv, bilo je nemoguće ne učestvovati. U roku od trideset sekundi više se nije bilo potrebno pretvarati. Odvratna ekstaza straha i osvetoljublja, želja za ubijanjem, za mučenjem, za razbijanjem tuđih lica maljevima, počela bi da struji kroz celu grupu kao elektricitet, pretvarajući čoveka i protiv njegove volje u ludaka koji se kezi i vrišti. Pa ipak je taj bes bio apstraktan, neusmerena emocija koja se mogla skrenuti s jednog predmeta na drugi kao plamen acetilenske lampe. Tako je u jednom trenutku Vinstonova mržnja upravljana ne na Goldštajna nego, naprotiv, na Velikog Brata, Partiju i Policiju misli, u takvim trenucima on je bio svim srcem uz usamljenog, ismejavanog jeretika na ekranu, jedinog zatočenika istine i logike u svetu laži. No ipak bi odmah sledećeg trenutka bio ujedinjen sa ljudima oko sebe i tada bi mu se činilo da je sve što se kaže za Goldštajna istina. U tim trenucima se njegova potajna mržnja prema Velikom Bratu pretvarala u obožavanje, i Veliki Brat se uzdizao, nepobedivi, neustrašivi zaštitnik, koji se kao stena odupire azijskim hordama; Goldštajn je tada, i pored svoje usamljenosti, svoje bespomoćnosti, postajao mračni bajač, sposoban da golom snagom svoga glasa razori svu konstrukciju civilizacije.

Bilo je čak moguće, u nekim trenucima, svesno usmeravati svoju mržnju. Odjednom, sa žestokim naporom s kojim spavač u košmaru otrže glavu od jastuka, Vinston uspe da svoju mržnju prenese sa lica na ekranu na crnokosu devojku koja je sedela iza njega. Žive, divne halucinacije prohujaše mu kroz glavu. Prebiće je nasmrt gumenim pendrekom. Privezaće je

golu za stub i načičkati je strelama kao svetog Sebastijana. Silovaće je i preseći joj grkljan u trenutku orgazma. Sad je bolje nego ikad shvatao zašto je mrzi. Mrzeo ju je jer je bila mlada, lepa i bespolna, jer je želeo da spava s njom a neće moći nikad, jer je oko slađanog gipkog struka, koji kao da je zvao čoveka da ga obgrli, bila samo ona odvratka skerletna ešarpa, agresivni simbol kreposti.

Mržnja poraste do vrhunca. Goldštajnov glas se beše pretvorio u istinsko ovčje blejanje; za trenutak mu se i lice pretvorilo u ovčju glavu. Potom se ovčja glava pretopi u figuru evroazijskog vojnika koji se približavao, ogroman i grozan, s puškomitraljezom koji je neprekidno štektao, sve dok se nije učinilo kao da silazi sa površine ekrana u salu, tako da se neki iz prvog reda odista trgoše i pribiše uz naslone svojih stolica. No upravo u tom trenutku, izmamivši dubok uzdah olakšanja od svih prisutnih, neprijateljska figura se pretopi u lice Velikog Brata, crne kose, crnih brkova, puno snage i tajanstvenog mira, i tako veliko da je skoro ispunjavalo ceo ekran. Niko ne ču šta Veliki Brat govori. Bilo je to samo nekoliko reči ohrabrenja onakvih kakve se izgovaraju u buci bitke, koje se pojedinačno ne daju razabrati, ali koje vraćaju sigurnost samim tim što su izgovorene. Zatim lice Velikog Brata ponovo izblede, a na njegovo mesto dođoše tri patrole Partije ispisane masnim velikim slovima.

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

No lice Velikog Brata se još nekoliko sekundi zadržava na ekranu, kao da je dejstvo koje je proizveo na očne jabučice svih prisutnih bilo previše snažno da bi smesta prošlo. Ženica pepeljaste kose beše se presamitila preko naslona stolice pred sobom. Sa drhtavim mrmorom koji je zvučao kao 'Spasioće moj!', onda pruži ruke ka ekranu. Zatim zagnjuri lice u šake. Bilo je očigledno da je izgovarala nekakvu molitvu.

Tog trenutka cela grupa ljudi poče skandirati, duboko, lagano i ritmički: "V-B!... V-B!... V-B!" bez prestanka vrlo lagano, sa dugom pauzom između V i B - težak, mrmorav zvuk, nekako čudno divljačan, za koji se činilo da mu pozadinu sačinjavaju toptanje bosih nogu i pulsiranje tam-tam. To potraja skoro celih trideset sekundi. Taj refren se često mogao čuti u trenucima nesavladljive emocije. On je bio delom neka vrsta himne mudrosti i veličanstvu Velikog Brata, ali, pre svega, čin samohipnoze, namerno gušenje svesti putem ritmičkih zvukova. Vinstonova utroba se sledi. U seansama Dva minuta mržnje nije mogao a da ne učestvuje u opštem delirijumu, ali ovo životinjsko "V-B!... V-B!" ga je uvek ispunjavalo užasom. Razume se, skandirao je zajedno s ostalima: drukčije se nije moglo. Kamufirati osećanja, kontrolisati lice, činiti što i svi ostali, bila je instinktivna reakcija. No za vreme od dve-tri sekunde izraz koji je imao u očima mogao je lako da ga oda. I upravo se u tom trenutku ono značajno desilo - ako se uopšte i desilo.

Za trenutak je uhvatio O'Brajenov pogled. O'Brajen beše ustao, skinuo naočare i ponovo ih nameštao svojim karakterističnim pokretom. No oči im se u jednom deliću sekunde sretoše, i dok se to dešavalo Vinston je znao - da, znao je! - da O'Brajen misli isto što i on. Beše prenesena poruka o čijem sadržaju nije bilo sumnje. Bilo je kao da su se njihove svesti otvorile i misli točile iz jedne u drugu kroz oči. 'Ja sam uz tebe', kao da mu je rekao O'Brajen. 'Znam tačno šta osećaš. Ali ne brini, na tvojoj sam strani!' A onda bljeska inteligencije nestade i O'Brajenovo lice postade zatvoreno kao i u svih ostalih.

To je bilo sve; Vinston već nije bio siguran da li se to uopšte i desilo. Takvi događaji su uvek bili bez nastavka. Činili su mu jedino to što su ga podržavali u verovanju, ili nadi, da ima i drugih koji su neprijatelji Partije. Možda su glasine o ogromnoj podzemnoj zaveri ipak istinite - možda Bratstvo zaista postoji! Nije se moglo biti siguran, uprkos beskrajnim hapšenjima, priznanjima i pogubljenjima, da Bratstvo nije prosto mit. Ponekad je verovao da

ono postoji, a ponekad ne. Dokaza nije bilo; jedino stvari viđene u magnovanju, koje su mogle značiti svašta i ništa: odlomci razgovora uhvaćenih u prolazu, bleđi natpisi na zidovima klozeta - jednom, čak, kada su se dva neznanca sreli, mali pokret dlanom koji je izgledao, možda, kao znak raspoznavanja. Sve su to bila nagađanja: lako je bilo moguće da mu se sve ovo bilo samo pričinilo. On se tada vratio u kancelariju ne pogledavši više O'Brajena. Jedva da mu je i palo na pamet da nastavi njihov trenutni kontakt. Tako šta bi bilo nepojmljivo opasno čak i da je znao kako bi. Za sekund, dva sekunda, njih dvojica behu razmenili dvosmislen pogled i tu je priči bio kraj. No čak je i to bio vredan događaj u samoći i zatvorenosti u kojoj se moralo živeti.

Vinston se trže i uspravi u stolici. Zatim podrignu. Iz želuca mu se dizao popijeni džin.

Oči mu se ponovo usredsređuje na papir. On otkri da je, dok je sedeo zadubljen u bespomoćne misli, bio nešto napisao, kao automat. I to ne više onim ranijim krutim i nespretnim rukopisom. Pero mu je bilo sa uživanjem klizilo po glatkom papiru i ostavljalo za sobom, krupnim i urednim velikim slovima:

DOLE VELIKI BRAT
DOLE VELIKI BRAT
DOLE VELIKI BRAT
DOLE VELIKI BRAT
DOLE VELIKI BRAT

sve jedno za drugim, i tako ispunilo pola strane.

Nije mogao a da ne oseti ubod panike. To je bilo besmisleno, jer ispisati te reči nije bilo ništa opasnije nego to što je počeo da piše dnevnik; no za trenutak oseti iskušenje da istrigne upropašćene strane i napusti ceo poduhvat.

Međutim, on to ne uradi; znao je da nije vredelo truda. Nikakve razlike nije bilo u tome je li napisao DOLE VELIKI BRAT ili se uzdržao od toga. Nikakve razlike nema u tome vodi li on dnevnik i dalje ili ne. Policija misli će ga uhvatiti, bilo kako bilo. Počinio je - počinio bi i da nije uopšte stavio pero na papir - onaj suštinski zločin koji je u sebi sadržao sve ostale. To se zvalo zlomisao. Zlomisao se nije mogla sakriti zauvek. Čovek je neko vreme, ponekad čak i godinama mogao uspešno izmicati, ali pre ili posle su ga uvek hvatali.

I to uvek noću - hapšenja su se bez izuzetka vršila noću. Iznenadni trzaj koji čupa iz sna, gruba ruka koja čoveka drma za rame, svetlo koje bije u oči, krug tvrdih lica oko kreveta. U ogromnoj većini slučajeva nije bilo suđenja, nije bilo izveštaja o hapšenju. Ljudi su prosto nestajali, i to uvek noću. Ime bi se brisalo iz svake evidencije, svaki pisani trag bilo čega što je čovek učinio bio je uklanjan, i njegovo nekadašnje postojanje poreknuto a potom zaboravljeno. Čovek bi bio ukinut, uništen; uobičajena reč za to bila je isparen.

Za trenutak ga zahvati neka histerija. Poče pisati žurnim neurednim rukopisom:

streljaćeme bašme briga streljaćeme u potiljak bašme briga doleveliki brat uvek
streljaju upotiljak bašme briga doleveliki brat

Zavali se u stolici, malo postišen, i spusti pero. Trenutak zatim žestoko se trže. Neko je kucao na vrata.

Već! Sedeo je mirno kao miš, u uzaludnoj nadi da će taj neko koji je kucao otići posle prvog pokušaja. Ali ne, kucanje se ponovi. Odlagati bi bilo najgore od svega. Srce mu je lupalo kao doboš, ali mu je lice, po dugoj navici, verovatno bilo bezizrazno. On ustade i teškim korakom pođe vratima.

Stavljajući ruku na kvaku, Vinston vide da je ostavio dnevnik otvoren na stolu. Po njemu je pisalo DOLE VELIKI BRAT, slovima koja su se skoro mogla pročitati sa drugog kraja sobe. Nezamisliva glupost! No on shvati da čak ni u onom paničnom strahu nije htio da umrlja lepi glatki papir zatvorivši svesku dok je mastilo još bilo mokro.

Udahnu duboko i otvori vrata. Smesta ga obli topao talas olakšanja. Pred vratima je stajala bezbojna žena zgnječena izgleda, raščupane kose i naborana lica.

"Ovaj, družo", počeo ona beživotnim cviljavim glasom "čula sam vas kako ulazite. Da l' biste pošli do nas da vidite šta nam je sa lavaboom u kuhinji. Nešto se zapušilo, pa..."

To je bila gospođa Parsons, žena Vinstonovog suseda sa istog sprata (Reč gospođa Partija nije sasvim odobravalala - svakoga je trebalo zvati družo ili drugarice - ali za neke žene čovek ju je upotrebljavao instinktivno.) Imala je oko trideset godina, ali je izgledala mnogo starija. Dobijao se utisak da u borama na njenom licu ima prašine. Vinston pođe za njom kroz hodnik. Te amaterske opravke bile su skoro svakodnevna glavobolja. Stambena zgrada Pobjeda bila je stara, sagrađena negde oko 1930. godine, i sva se raspadala. Sa tavanica i zidova večito se krunio malter, cevi su pucale po svakom jačem mrazu, krov je prokišnjavao kad god je bilo snega, centralno grejanje je radilo samo sa pola snage kad nije bilo potpuno isključeno radi štednje. Opravke, sem onoga što je čovek mogao da uradi sam, trebalo je da odobre neki daleki odbori koji su bili u stanju da jedno obično nameštanje stakla na prozor rešavaju po dve godine.

"Naravno, ja samo zato što Tom nije kod kuće", nevezano reče gospođa Parsons.

Stan Parsonsov bio je veći od Vinstonovog i zapušten na drugi način. Sve u njemu se činilo stučeno, izgaženo, kao da je u stanu nedavno boravila kakva velika i ratoborna životinja. Delovi opreme za razne igre - štapovi za hokej, sportskih gaćica izvrnutih naopako - ležali su razbacani na podu, a na stolu su u neredu stajali prljavi sudovi i sveske za domaće zadatke sa magarećim ušima. Na zidovima su visile skerletne zastavice Omladine i Špijuna, i ogroman plakat sa likom Velikog Brata. Osećao se uobičajeni miris kuvanog kupusa, zajednički celoj zgradi, no kroz njega se probijao oštriji zadah znoja, i to - osećao se iz prve, mada bi teško bilo objasniti kako - znoja nekog ko je trenutno odsutan. U drugoj sobi neko je pokušavao da na češlju i toalet-papiru prati vojnu muziku koja je i dalje izvirala iz telekrana.

"Deca", reče gospođa Parsons bacivši polubojazljiv pogled na vrata. "Danas su ceo dan bila unutra. I naravno..."

Imala je naviku da svoje rečenice prekida na polovini. Kuhinjski lavabo je bio skoro do vrha pun prljave zelenkaste vode koja je gore nego ikada smrdela na kupus. Vinston kleče i ispita koleno odvodne cevi. Nije voleo da radi rukama; nije voleo ni da se saginje, pošto je time uvek reskirao napade kašlja. Gospođa Parsons je stajala i bespomoćno posmatrala.

"Naravno, da je Tom kod kuće, popravio bi ga začas", reče ona. "On to voli. Vešt je on u tim poslovima."

Parsons je bio Vinstonov kolega u Ministarstvu istine, debeljušan ali energičan čovek, glup do te mere da je to paralisalo, gomila imbecilnih oduševljenja - jedan od onih potpuno predanih, odanih teglećih konja na kojima je, daleko više nego na Policiji misli, počivala stabilnost Partije. Čovek od trideset pet godina, on je upravo bio napustio, preko volje, Omladinu, a pre nego što je prešao u Omladinu, bio je uspeo da u Špijunima ostane godinu dana preko gornje granice. U Ministarstvu je radio na nekom podređenom položaju za koji se nije tražila inteligencija, ali, s druge strane, bio je vodeća ličnost u Sportskoj sekciji i svim ostalim sekcijama koje su se bavile organizovanjem kolektivnih izleta, spontanih demonstracija, kampanja štednje, i dobrovoljnih aktivnosti uopšte. Imao je običaj da s tihim ponosom objavi, između dva dima na luli, da se u Domu kulture i odmora pojavljivao svako veče za poslednje četiri godine. Zagušljiv zadah znoja, svojevršno nehodično svedočanstvo o životu ispunjenom fizičkim naporima, pratio ga je svuda, i zadržavao se čak i pošto bi on otišao.

"Imate li francuski ključ?" reče Vinston, čačkajući oko zavrtnja na kolenu cevi.

"Francuski ključ", reče gospođa Parsons, smesta se pretvorivši u beskičmenjaka. "Ne znam, pravo da vam kažem. Možda deca..."

Začu se topot dubokih cipela i još jedan pisak na češlju, i u sobu lupiše deca. Gospođa Parsons donese francuski ključ. Vinston ispusti vodu i sa gađenjem izvuče gomilu uvaljanih dlaka iz kose koja je bila zapušila cev. Opra prste, koliko je mogao, hladnom vodom iz slavine i vrati se u drugu sobu.

"Ruke uvis!" uzviknu divljačan glas.

Iza stola beše iskrnuo lepuškast devetogodišnji dečaćić, mrka lica i pretio mu igračkom-automatskim pištoljem, dok je njegova sestrice, oko dve godine mlađa, ponavljala isti pokret držeći u ruci komad drveta. Oboje su imali na sebi kratke plave pantalone, sive košulje i crvene marame: uniformu Špijuna. Vinston diže ruke iznad glave, ali sa nelagodnim osećanjem - toliko je dečakovo držanje bilo zlo - da u pitanju nije samo dečja igra.

"Ti si izdajnik!" dreknu dečko. "Ti si zlomisliatelj! Ti si evroazijski špijun! Ubiću te, ispariću te, baciću te u rudnik soli!"

Odjednom se oboje zaskakaše oko njega, uzvikujući "Izdajniče!" i "Zlomislitelju!" pri čemu je devojčica podražavala svaki bratovljev pokret. To je pomalo i zastrašivalo; bilo je nalik na igru tigrića koji će uskoro porasti i postati tigrovi ljudožderi. U dečakovim očima videla se neka proračunata krvožednost, neka sasvim očigledna želja da udari ili šutne Vinstona, i svest da je maltene dovoljno odrastao da to i uradi. Dobro je što pištolj nije pravi, pomisli Vinston.

Oči gospođe Parsons su nervozno skakale od Vinstona na decu i natrag. U jačoj svetlosti dnevne sobe, on s radoznalošću vide da joj u borama lica zaista ima prašine.

"Toliko su nemirni", reče ona. "Krivo im je što nisu išli da vide vešanje, eto šta je. Ja nisam mogla da ih povedem, imala sam posla, a Tom se neće vratiti na vreme iz kancelarije."

"A zašto ne možemo da gledamo vešanje?" gromoglasno zaurla dečak.

"Oću da vidim vešanje! Oću da vidim vešanje!" počeo da ponavlja devojčica, skakućući i dalje.

Vinston se seti da je te večeri u Hajd parku trebalo da bude vešanje nekih evroazijskih zarobljenika proglašanih krivim za ratne zločine. To se dešavalo otprilike jednom mesečno, i predstavljalo omiljeni spektakl. Deca su uvek tražila od roditelja da ih tamo vode. On se oprostio od gospođe Parsons i počeo vratima. No nije prešao ni šest koraka niz hodnik kada ga sa zaslepljujućim bolom, nešto udari u potiljak. Učini mu se da mu je neko zario u meso crveno usijanu žicu. On se okrete, taman na vreme da vidi gospođu Parsons kako vuče sina u kuću, dok je dečak stavljao pračku u džep.

"Goldštajnel!" razdra se ovaj dok su se vrata zatvarala pred njim. No Vinstona najdublje pogodi izraz bespomoćnog straha na sivkastom licu dečakove majke.

Vrativši se u stan, on hitro prođe pored telekrana i ponovo sede za sto, i dalje trljajući vrat. Muzika iz telekrana beše prestala. Umesto nje je odsečan, vojnički glas čitao, sa nekim brutalnim uživanjem, opis naoružanja na novoj Plovećoj tvrđavi koja je upravo bila usidrena između Islanda i Farskih ostrva.

S ovakvom decom, pomisli on, ta jedna žena mora biti da živi u večitom strahu. Još godinu-dve, i oni će je posmatrati dan i noć ne bi li naišli na kakav trag ideološke neispravnosti. Skoro sva deca su bila isto tako nemoguća. Najgore je od svega bilo to što su ih organizacije kao što su Špijuni sistematski pretvarale u nepokorne divljačice, a ipak nisu u njima proizvodili nikakvu sklonost da se pobune protiv partijske discipline. Naprotiv, ona su obožavala Partiju i sve što je bilo s njom u vezi. Pesme, procesije, zastavice, izleti, vežbe sa drvenim puškama, izvikivanje parola, obožavanje Velikog Brata - sve je to za njih bila veličanstvena igra. Sva njihova mržnja i žestina bili su okrenuti upolje, protiv neprijatelja države, protiv stranaca, izdajnika, sabotera, zlomisliatelja. Bilo je skoro normalno da se ljudi

iznad tridesete godine plaše svoje sopstvene dece. I to s dobrim razlogom, jer retko bi prošla nedelja dana a da Tajms ne donese noticu o tome kako je neko podlo malo njuškalo - obično se upotrebljavao izraz dete-heroj - prisluškivalo i čulo kakvu kompromitujuću primedbu i prijavilo roditelje Policiji misli.

Bol od zrna iz pračke beše prošao. On preko volje uze pero, pitajući se da li može smisliti još nešto što bi mogao uneti u dnevnik. Odjednom se ponovo setio O'Brajena.

Pre nekoliko godina - koliko? sigurno sedam - sanjao je da prolazi kroz sobu u potpunom mraku. Tada mu je neko ko je sedeo postrani rekao dok je Vinston prolazio pored njega: "Srešćemo se tamo gde nema mraka." To je bilo rečeno vrlo tiho, skoro uzgred - kao konstatacija, ne kao naređenje. On je produžio ne zaustavljajući se. Čudno je bilo to što u tom trenutku, u snu, te reči nisu na njega ostavile neki osobit utisak. Počele su da dobijaju značenje tek kasnije, i postepeno. Sad se nije mogao setiti da li je pre ili posle tog sna prvi put video O'Brajena; nije se mogao ni setiti kad je prvi put prepoznao glas kao O'Brajenov. No bilo kako bilo, prepoznao ga jeste. O'Brajen je bio taj koji mu se obratio iz mraka.

Vinston nikad nije mogao da sa sigurnošću zaključi - biti siguran bilo je nemoguće čak i posle jutrošnjeg miga - da li mu je O'Brajen prijatelj ili neprijatelj. Između njih je postojala veza razumevanja, važnija nego simpatija ili osećanje pripadnosti istoj stranci. 'Srešćemo se tamo gde nema mraka', beše rekao O'Brajen. Vinston nije znao šta to znači; znao je samo da će se to na ovaj ili onaj način ostvariti.

Glas sa telekrana zastade za trenutak. Trubni znak, lep i jasan, proplovi ustajalim vazduhom. Hrapav glas, nastavi:

"Pažnja, pažnja! Ovog trenutka smo dobili fleš vest sa malbarskog fronta. Naše snage u Južnoj Indiji postigle su veličanstvenu pobjedu. Ovlašćen sam da objavim da će ova pobjeda, o kojoj sledi izveštaj, verovatno privesti rat kraju. Evo izveštaja..."

Loše vesti, pomisli Vinston. I naravno, posle brutalnog opisa pobjede nad evroazijskom vojskom, sa stravično visokim brojem ubijenih i zarobljenih, naiđe obaveštenje da će od sledeće nedelje sledovanje čokolade biti smanjeno na trideset grama na dvadeset.

Vinston ponovo podrignu. Džin je isparavao, ostavljajući za sobom osećanje praznine i bezvoljnosti. Sa telekrana - možda da proslavi pobjedu, možda da nadjača pomisao na izgublenu čokoladu - grunu himna. Na to se moralo stati mirno. Ali, on je u svom trenutnom položaju bio nevidljiv.

Himna se povuče pred lakšom muzikom. Vinston ode do prozora, okrenut leđima telekranu. Dan je i dalje bio vedar i hladan. Negde u daljini eksplodira raketna bomba s tupim treskom koji se odbijao od zidova. U to vreme ih je na London padalo dvadeset do trideset nedeljno.

Dole, na ulici, vetar je mahao zacepljenim plakatom gore-dole, te se reč ENGLSOC na mahove pojavljivala i nestajala. Englsoc. Sveti princip Englsoca. Novogovor, dvosmisao, menjanje prošlosti. On se osećao kao da luta po šumama na morskome dnu, izgubljen u čudovišnom svetu u kome je on sam bio čudovište. Bio je sam. Prošlost je bila mrtva, budućnost nezamisliva. S kakvom je sigurnošću mogao reći da je i jedno trenutno živo ljudsko biće na njegovoj strani? I na koji način znati da vladavina Partije neće potrajati zauvek? Kao odgovor, vratiše mu se tri parole na beloj fasadi Ministarstva istine:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNAJJE JE MOĆ

On izvadi iz džepa novčić od dvadeset pet centi. Tu su, takođe, sitnim slovima, bile ispisane te iste parole; s druge strane je bila glava Velikog Brata. Njegove oči su, čak i sa

novčića, pratile čoveka. Na novcu, na markama, na koricama knjiga, na zastavicama, na plakatima i na kutijama za cigarete - svuda. Uvek te oči koje posmatraju i glas koji obavija. Bio čovek budan ili spavao, radio ili jeo, u kući ili van kuće, u kupatilu ili u krevetu - izbeći se nije moglo. Niko nije imao ništa svoje do onih nekoliko kubnih centimetara u lobanji.

Sunce beše odmaklo svojim putem, i hiljade prozora na Ministarstvu istine, sad kad svetlost nije bila u njih, izgledali su mrko i odbojno, kao puškarnice na tvrđavi. Pred ogromnim piramidalnim oblikom Vinstonu zadrhta srce. Zgrada je bila previše jaka, nije se mogla zauzeti na juriš. Ne bi je srušilo ni hiljadu raketnih bombi. On se ponovo upita za koga piše dnevnik. Za budućnost, za prošlost - za neko zamišljeno doba. A pred njim nije stajala smrt nego uništenje. Dnevnik će biti pretvoren u prah i pepeo, a on sam u paru. Jedino će Policija misli pročitati šta je napisao, pre nego što zbrišu dnevnik iz postojanja i iz sećanja. Kako se obratiti budućnosti kad ni trag čoveka, čak ni bezimena reč nažvrljana na komadu papira neće moći da fizički preživi?

Sa telekrana izbi četrnaest. Morao je da ode za deset minuta. Morao se vratiti na posao u četrnaest i trideset.

Izbijanje sata mu začudo dade snage. Više nije bio samotna utvara što izgovara istinu koju niko nikad neće čuti. No dokle god ju je izgovarao, trajnost je na neki nejasan način bila obezbeđena. Nasleđe čovekovo se ne prenosi saopštavanjem svojih misli nego čuvanjem duhovnog zdravlja. On se vrati do stola, umoči pero u mastilo i napisa:

Budućnosti ili prošlosti, vremenu u kome je misao slobodna, u kome se ljudi razlikuju među sobom i ne žive usamljeni - vremenu u kome postoji istina i u kome se ono što je učinjeno ne može povući:

Iz doba jednoobraznosti, iz doba samoće, iz doba Velikog Brata, iz doba dvomisli - pozdravi!

Ja sam već mrtav, pomisli on. Učini mu se da je tek sada, sad kad je počinjao bivati sposoban da uobliči svoje misli, tek sad preduzeo odlučujući korak. Posledice svakog čina sadržane su u samom činu. On napisa:

Zlomisao ne povlači sobom smrt: zlomisao JESTE smrt.

Sad kad je shvatio sebe kao mrtvaca, postalo je važno održati se što duže u životu. Dva prsta desne ruke bila su mu umrljana mastilom. Upravo takve sitnice izdaju. Neko nadobudno njuškalo u Ministarstvu (verovatno kakva žena: ona sa pepeljastom kosom ili ona crnomanjasta iz odeljenja za prozu) moglo bi se čuditi zašto je pisao za vreme prekida za ručak, zašto je upotrebljavao staromodno pero, šta je to pisao - i onda kazati reč-dve na odgovarajućem mestu. On ode u kupatilo i pažljivo oprao mastilo oštrim mrkim sapunom koji je strugao kožu kao šmirglpapir te tako bio pogodan za tu svrhu.

Zatim stavi dnevnik u fioku. Bilo je sasvim beskorisno pomišljati da ga sakrije, no mogao je bar da ustanovi da li je otkriven ili ne. Dlačica zatakuta među listovima bila bi previše očigledna. Vrhom prsta, on podiže jedno prepoznatljivo beličasto zrnce prašine i stavi ga u kraj korica, odakle bi moralo spasti ako bi ko pokrenuo knjigu.

3.

Vinston je sanjao svoju majku.

Moralo mu je biti, kako je mislio, deset ili jedanaest godina kad je ona nestala. Bila je to visoka, dostojanstvena i prilično ćudljiva žena sporih pokreta i veličanstvene plave kose. Oca se sećao nejasnije kao crnomanjastog i mršavog uvek odevenog u uredno tamno odelo (Vinston se osobito sećao vrlo tankih đonova na očevim cipelama) i sa naočarima. Njih dvoje je očigledno progutala jedna od prvih čistki.

U tom trenutku sna, majka je sedela negde daleko niže od njega, sa njegovom mlađom sestrom u naručju. Sestre se uopšte nije sećao sem kao sitne, slabašne bebe, većito ćutljive, sa krupnim, pažljivim očima. Oboje su ga posmatrali odozdo. Nalazile su se na nekom podzemnom mestu - na dnu bunara, na primer, ili kakvog veoma dubokog groba - na to mesto, iako je već bilo duboko ispod njega, i samo je propadalo u dubinu. Bile su u salonu broda koji tone i posmatrale odozdo kroz sve tamniju vodu. U salonu je još bilo vazduha, još uvek su one mogle videti njega i on njih, ali sve vreme su tonule, tonule u zelenu dubinu koja će mu ih za trenutak zauvek sakriti s očiju. On je bio gore, na svetlosti i vazduhu dok su one tonule u dubinu i smrt, a tonule su u dubinu zato što je on bio gore. On je to znao, njih dve takođe; video im je to po licu. Nisu imale prekora ni u očima ni u srcu, jedino saznanje da one moraju umreti da bi on ostao živ, i da je to deo neizbežnog reda stvari u životu.

Nije se sećao šta se zaista desilo, ali u snu je znao da su na neki način majčin i sestrin život bili žrtvovani za njegov. To je bio jedan od onih snova koji su, u stvari, iako zadržavaju karakteristični ambijent sna, nastavak čovekovog intelektualnog života, i u kome čovek shvata činjenice i misli koje mu se čine nove i vredne čak i kada se probudi. Vinstona beše pogodilo to što je majčina smrt, pre skoro trideset godina, bila tragična i tužna na neki način koji više nije bio moguć. On shvati da tragedija pripada starim vremenima, vremenima kad je još uvek bilo privatnog života, ljubavi i prijateljstva, i kad su članovi porodice pritali u pomoć jedno drugom ne pitajući se zašto. Sećanje na majku paralo mu je srce, jer ona je umrla voleći ga kad je bio previše mali i sebičan da tu ljubav uzvрати, i pošto se nekako - nije mogao da se seti kako - žrtvovala pojmu odanosti koji je bio njen lični i nezamenljiv. Tako šta se, shvati on, danas više ne može desiti. Danas postoji strah, mržnja i bol, ali ne i dostojanstvo osećanja, ne i duboka i složena žalost. Sve to mu se sad činilo da vidi u majčinim i sestrinim očima koje su ga gledale kroz zelenu vodu, stotine metara duboko a još uvek nepotonule.

Odjednom se vide kako stoji na mekoj utrini, u letnje večer kad sunčevi zraci pozlaćuju zemlju. Predeo koji je posmatrao toliko mu se puta vraćao u snovima da nikad nije bio sasvim siguran da li ga je video ili ne i na javi. U mislima, kad je bio budan, nazivao ga je 'zlatni kraj.' To je bio stari pašnjak koji su zečevi sav obrisali; preko njega je vijugala putanja, a naokolo se ovde-onda videli krtičnjaci. U nazubljenoj živici na suprotnoj strani poljane, brestove grane su se blago povijale na povetarcu, a lišće je, gusto kao ženska kosa, jedva primetno treperilo. Negde u blizini, mada se nije video, bio je bistar, tih potočić u čijim su se viovima ispod vrba igrale sićušne ribice.

Preko poljane mu je u susret išla ona crnokosa devojkа. Pokretima slivenim u jedan, ona strže svoju odeću i prezrivo je odbaci u stranu. Telo joj je bilo belo i glatko, ali nije mu budilo nikakvu želju; jedva ga je i pogledao. Bilo ga je sveg obuzelo divljenje prema pokretu kojim je odeću odbacila u stranu. Graciozan i bezbrižan, taj pokret kao da je srušio celu jednu kulturu, ceo jedan sistem mišljenja, kao da se Veliki Brat, Partija i Polcija misli mogu zbrisati jednim jedinim veličanstvenim pokretom ruke. Taj pokret je takođe pripadao davnim vremenima. Vinston se probudi sa rečju 'Šekspir' na usnama.

Sa telekrana se začu prodoran pisak koji se na istoj noti održa punih trideset sekundi. Bilo je nula sedam-petnaest, vreme kad službenici treba da ustaju. Vinston se otrže od kreveta - go, pošto su članovi Šire partije dobijali samo tri hiljade kupona za tekstil godišnje, a pidžama je stajala šest stotina - i dohvati sa stolice iznošenu majicu i sportske gaćice. Kroz tri minuta počinjala je jutarnja fiskultura. Idućeg trenutka, on se presamiti od žestokog napada kašlja koji ga je skoro uvek hvatao ubrzo posle buđenja. Kašalj mu toliko isprazni pluća da je do daha mogao doći samo legavši na pod i duboko i grčevito udahnuvši nekoliko puta. Od napora mu se behu nadule vene, a ona proširena na nozi poče da ga svrbi.

"Grupa od trideset do četrdeset godina!" zaštekta prodoran ženski glas. "Grupa od trideset do četrdeset godina! Na svoja mesta! Trideset do četrdeset!"

Vinston skoči pred telekran i ukruti se u stavu mirno. Na ekranu se već beše pojavila žena mladalačkog izgleda, suvonjava ali mišićava, odevena u trenerku i patike.

"Savijamo i ispravljamo ruke!" kresnu ona. "Držite se mog tempa. Je'n, dva, tri, četiri! Je'n, dva, tri, četiri!..."

Bol od napada kašlja ne beše sasvim izbacio iz Vinstonove svesti sećanje na san. Ono se sad još i malo pojača s ritmičkim pokretima vežbe. Dok je mehanički savijao i ispružao ruke, i održavao na licu izraz sumornog uživanja koji se smatrao pogodnim za jutarnju gimnastiku, on se borio da se u mislima vrati do maglovitog doba svog ranog detinjstva. To je bilo izvanredno teško. Svi događaji od pre dvadeset pet godina i više bleđeli su i čileli. Kad nije bilo nikakvih pisanih tragova na koje se čovek mogao pozvati, rasplinjavale su se čak i konture sopstvenog života. Pamtili su se veliki događaji koji se najverovatnije nisu ni odigrali, pamtili su se detalji sitnih svakodnevnih događaja, ali se njihova atmosfera nije dala uhvatiti; postojali su dugi prazni periodi u koje se nije moglo smestiti ništa. U prošlosti je sve bilo drugačije. Čak su i imena zemalja, i njihovi oblici na mapi, bili drugačiji. Pista jedan, na primer, imala je drugo ime: zvala se Engleska ili Britanija, mada se, po njegovom prilično čvrstom uverenju, London oduvek zvao London.

Vinston se nije sa sigurnošću sećao nijednog razdoblja u kome njegov zemlja nije bila u ratu, no bilo je očigledno da je tokom njegovog detinjstva postojao poduži interval mira: naime, jedna od njegovih najranijih uspomena bila je vezana za neki napad iz vazduha koji je u to vreme svakoga iznenadio. To je moglo biti u vreme kada je na Kolčester pala atomska bomba. Samog napada se nije sećao, ali pamtio je očevu ruku koja ga je stezala dok su hitali naniže, naniže, naniže, nekuda duboko pod zemlju, niz neke spiralne stepenice koje su mu odzvanjale pod nogama i od kojih su mu se na kraju toliko zamorile noge da je počeo cvileti te su morali da stanu i odmore se. Majka, onako spora i sanjiva, bila je daleko izostala. Nosila je u naručju njegovu sestricu - ili možda samo ćebad; nije bio siguran da li mu se u to vreme sestra već bila rodila. Na kraju izbiše na neko mesto, bučno i prepuno sveta, koje on prepoznao kao stanicu metroa.

Neki ljudi su sedeli svuda naokolo po kamenim pločama; drugi su, tesno zbijeni, sedeli na metalnim krevetima na sprat. Vinston i njegovi roditelji nađoše za sebe mesta na podu; pored njih, na krevetu, sedeli su jedno do drugog neki starac i starica. Starac je imao na sebi pristojno tamno odelo i štofanu kapu zabačenu na potiljak, te mu se videla veoma seda kosa; lice mu je bilo skerletnocrveno, a oči plave i pune suza. Zaudarao je na džin. Činilo se kao da mu džin izbija na pore umesto znoja, a sa malo mašte moglo se zamisliti da su mu suze u očima čisti džin. No iako je bio pri piću, videlo se da trpi neki istinski i nepodnošljivi jad. Onako mali, Vinston shvati da se starcu upravo desilo nešto neoprostivo i nepopravljivo. Učini mu se još i da zna šta je to. Bio je poginuo neko koga je starac voleo, možda njegova mala unuka. Starac je svakih nekoliko minuta ponavljao:

"Nismo trebali da im verujemo. Rek'o sam ja da nismo trebali, je l' se sećaš? Eto sad šta se desilo. Ma govorio sam ja uvek, nismo trebali da verujemo tim dripcima."

Ali kojim to dripcima nije trebalo da veruju Vinston se više nije sećao.

Otrpeli su u to vreme, rat je doslovno trajao bez prekida, mada, strogo uzev, nije uvek bio u pitanju isti rat. Nekoliko meseci tokom njegovog detinjstva, u samom Londonu je bilo zapletenih uličnih perioda, reći ko se borio protiv koga u ovom ili onom trenutku, bilo je potpuno nemoguće, jer nijedan zapis, i nijedna reč, nisu pominjali bilo kakvo opredeljenje sem postojećeg. Trenutno je, 1984. godine (ako je godina zaista bila 1984), Okeanija bila u ratu sa Evroazijom a u savezu sa Istazijom. Nikad i nigde, ni privatno ni javno, nije se priznavalo da su ove tri sile ikad bile drugačije svrstane. U stvari, kao što je Vinston vrlo dobro znao, bilo je prošlo smao četiri godine otkako je Okeanija bila u ratu sa Istazijom a u savezu sa Evroazijom. No to je samo bio mali, krišom čuvani podatak koji je Vinston držao u glavi jer još nije umeo da dobro kontroliše svoje pamćenje. Zvanično, do te promene partnera

nikad nije došlo. Okeanija je momentalno bila u ratu sa Evroazijom: dakle Okeanija je oduvek bila u ratu sa Evroazijom. Trenutni neprijatelj je uvek predstavljao apsolutno zlo, a iz toga je proizilazilo da je bilo kakva nagodba s njim, bilo u prošlosti ili u budućnosti, nemoguća.

Stravično je to, pomisli on po desethiljaditi put dok je s mukom zabacivao ramena (držeci ruke na kukovima, sad su svi opisivali telom krugove, pokrećući se samo od pojasa naviše; ta je vežba navodno bila dobra za mišiće leđa) - stravično je to što sve to može i biti istina. Ako Partija može da gurne ruku u prošlost i kaže za ovaj ili onaj događaj: to i to se uopšte nije desilo, tako šta je svakako užasnije od mučenja i smrti.

Partija je govorila da Okeanija nikad nije bila u savezu sa Evroazijom. On, Winston Smit, zna da je Okeanija bila u savezu sa Evroazijom pre svega četiri godine. Ali gde to saznanje postoji? Samo u njegovoj svesti, koja će u svakom slučaju za kratko vreme biti uništena. A ako svi prihvataju laž koju Partija nameće - ako svi zapisi pričaju istu priču - onda laž prelazi u istoriju i postaje istina. Ko kontroliše prošlost, glasila je parola Partije, kontroliše budućnost; ko kontroliše sadašnjost, kontroliše prošlost. A ipak se prošlost, iako po prorodi izmenjiva, nije ni izmenila. Sve što je istina danas, istina je od prapočetka do večnosti. Stvar je bila vrlo prosta. Potreban je bio samo beskrajan niz pobeda nad svojim pamćenjem. to se zvalo kontrola nad stvarnošću; na Novogovoru dvosmisao.

"Na mestu voljno!" kresnu instruktorka, nešto dobrodušnije.

Winston opusti ruke niz slabine i polako napuni pluća vazduhom. Misao mu se izgubi u lavirintskom svetu dvomisli. Znati i ne znati, biti svestan potpune istinitosti izgovarajući pažljivo konstruisane laži, imati istovremeno dva mišljenja koja su se međusobno isključivala, znajući da su protivrečna a ipak verujući u oba; služiti se logikom protiv logike, odbacivati moral zahtevajući ga, verovati da je demokratija nemoguća a da je Partija čuvar demokratije; zaboravljati sve što je trebalo zaboraviti a onda to ponovo vratiti u pamćenje u potrebnom trenutku pa ga zatim smesta ponovo zaboraviti; i pre svega, istom postupku podvrgnuti i sam taj postupak. To je bila vrhunska finesa: svesno se dovesti u stanje nesvesnosti, a onda, postati nesvestan upravo izvršenog čina samohipnoze. Čak i sama reč dvosmisao, da bi se shvatila, zahtevala je upotrebu dvomisli.

Instruktorka im beše ponovo komandovala 'mirno'. "A sad da vidimo ko može da dotakne prste na nogama!" izbacila ona s puno entuzijazma. "Prvo iz kukova, drugovi. Je'n - dva! Je'n - dva!..."

Winstonu je bila odvratna ova vežba, od koje su mu bolovi sevali od peta do zadnjice i vrlo često na kraju ponovo dolazio napad kašlja. Iz njegovih meditacija nestade ono poluzadovoljstvo. Prošlost je, razmišljao je on, ne samo izmenjena nego upravo uništena. Jer kako se može ustanoviti ma i najočiglednija činjenica ako van čovekovog pamćenja nije bilo nikakve evidencije? On pokušava da se seti kad je prvi put čuo za Velikog Brata. Učini mu se da je to moralo biti negde šezdesetih godina, ali nije bio sasvim siguran. Po istorijskim spisima Partije Veliki Brat je, razume se, bio vođa i čuvar Revolucije još od najranijih njenih dana. Njegovi poduhvati postepeno su bili gurani u prošlost, tako da su se na kraju pružali unatrag sve do fantastičnog sveta četrdesetih i tridesetih godina, kada su se kapitalisti u svojim čudnim cilindričnim šeširima vozili londonskim ulicama u velikim blistavim automobilima ili konjskim fijakerima sa staklenim vratima. Do koje je mere ta legenda bila istinita a do koje izmišljena, nije se moglo znati. Winston se čak nije sećao ni samog datuma kad je Partija postala. Koliko je znao, za reč "englsoc" nije čuo pre 1960. godine, no moguće je bilo da je ona u starogovorskom obliku - 'engleski socijalizam' - i ranije bila u upotrebi. Sve se topilo u maglu. Ponekad se doduše moglo tačno utvrditi da je ovo ili ono laž. Na primer, tvrdnja partijskih istorijskih spisa da je Partija izmislila avion bila je neistinita. On se sećao aviona još iz najranijeg detinjstva. Ali dokazati se nije moglo ništa. Nikad i ni za šta nije bilo dokaza. Jedan jedini put u životu, Winston je u ruci držao neporeciv dokumentarni dokaz da je jedna istorijska činjenica bila falsifikovana. A u toj prilici...

"Smit!" izdra se goropadnički glas sa telekrana. "6079 Smit V.! Jeste, vi! Niže se sagnite! Umete vi i bolje. Samo što se ne zalažete. Tako, druže, tako je već bolje. Sad stanite svi na mestu voljno i gledajte mene."

Vinstona beše najednom oblio vreo znoj. Lice mu ostade potpuno bezizrazno. Nikad ne pokazuj strah! Nikad ne pokazuj mržnju! Jedan treptaj oko može da izda. Stajao je i posmatrao instruktorku kako podiže ruke iznad glave i - ne bi se moglo reći elegantno, ali zato приметно uredno i efikasno - saginje i dotiče prvim zglobovima prstiju pod između stopala.

"Eto tako, drugovi! To hoću da vidim! Gledajte me još jedanput. Meni je trideset devet godina; imam četvoro dece. Sad gledajte." Ona se ponovo saže. "Vidite da ne savijam kolena. Svi vi možete to isto ako hoćete!" dodade ona ispravljajući se. "Svako ko je mlađi od četrdeset pet može da dotakne prste na nogama. Nismo svi toliko povlašćeni da se možemo boriti u prvim redovima, ali bar možemo da održavamo dobru kondiciju. Pomislite na naše momke na malbarskom frontu! I na mornare u plovećim tvrđavama! Samo pomislite kako je tek njima. A sad pokušajte ponovo. Sad je već bolje, druže, tako je mnogo bolje," dodade ona da obodri Vinstona kad ovaj, uz žestok napor, uspe da dotakne prste na nogama ne savijajući kolena, prvi put posle nekoliko godina.

4.

S dubokim, nesvesnim uzdahom koji na početku radnog dana ni blizina telekrana nije sprečavala, Vinston privuče diktograf, oduva prašinu s mikrofona i stavi naočari. Zatim odmotava i sastavi spajalicom četiri dokumenta savijena u trubu koja su već bila ispala iz pneumatične cevi na desnoj strani stola.

Na zidovima kancelarije bila su tri otvora. Desno od diktografa, mala pneumatična cev za pismene poruke; levo, nešto širi otvor za novine; a na zidu sa strane, sasvim nadohvat ruke, veliki četvrtast prorez zaštićen poklopcem od žice. Taj je služio za bacanje upotrebljenih papira. Sličnih proreza je u zgradi bilo na hiljade, ako ne i na desetine hiljada, ne samo u svakoj kancelariji nego, u kratkim razmacima, i u svakom hodniku. Zbog nečega su se u žargonu zvali rupe za pamćenje. Ko god bi imao u ruci dokument koji je trebalo uništiti, ili video makar komadić papira na zemlji, mahinalno bi podigao poklopac najbliže rupe za pamćenje i ubacio ga unutra, našta bi ga zahvatila struja toplog vazduha i odnela do ogromnih peći, skrivenih negde u zabitim delovima zgrade.

Vinston pregleda četiri komada hartije koja je upravo odmotao. Svaki je sadržao poruku od svega jednog ili dva reda, u skraćenom žargonu - ne sasvim novogovorskom, ali uglavnom sastavljenom od novogovorskih reči - koji se upotrebljavao u Ministarstvu za interne svrhe. Poruke su glasile:

tajms 17. 3. 84 lažiran govor vb pogr odn afrika koriguj

Tajms 19. 12. 83 prognoza troletke 4. kvartal 83 greške kompariraj kurentni broj

tajms 14. 2. 84 miniob lažiran čokolada koriguj

tajms 3. 12. 83 report dnevap vb dvaputvišenedobar odn. nelica rirajtuj celosno

prearhiviraj postodobreno

S blagim osećanjem zadovoljstva, Vinston odloži četvrtu poruku u stranu. Bio je to komplikovan i odgovoran posao koji je najbolje bilo ostaviti za kraj. Ostale tri stvari bile su rutinske, mada je druga značila da će verovatno biti zamornog gacanja kroz cifre.

Vinston pozva lokal 'stari brojevi' na telekranu i zatraži odgovarajuće brojeve Tajmsa, koji već kroz nekoliko minuta izleteše iz pneumatične cevi. Poruke koje je bio primio ticale su se članaka ili vesti koje je iz ovog ili onog razloga trebalo izmeniti, ili, kako je glasilo zvaničan izraz, korigovati. Na primer, u Tajmsu od sedamnaestog marta pisalo je da je Veliki Brat u govoru održanom prethodnog dana prorokovao da će južnoindijski front ostati miran, ali da će u Severnoj Africi uskoro doći do evroazijske ofanzive. Međutim, evroazijska vrhovna

komanda je upravila ofanzivu na Južnu Indiju, a ostavila Severnu Afriku na miru. Stoga je bilo potrebno preraditi odgovarajući pasus u govoru Velikog Brata tako da sadrži predskazanje onoga što se zaista i dogodilo. Ili: Tajms od devetnaestog decembra bio je doneo zvanična predviđanja koja su se odnosila na proizvodnju raznih vrsta robe široke potrošnje tokom četvrtog tromesečja 1893. godine, koje je istovremeno bilo i šesto tromesečje devete troletke. Današnji broj je međutim bio doneo podatke o stvarnoj proizvodnji, iz kojih se videlo da su predviđanja za svaki artikal bila uveliko pogrešna. Vinstonov posao je bio da popravi prvobitne cifre, tako da odgovaraju stvarnim. Što se tiče treće poruke, u njoj je bilo reči o vrlo jednostavnoj grešci koja se mogla popraviti za dva-tri minuta. U februaru, dakle pre nepuna dva meseca, Ministarstvo obilja bilo je objavilo obećanje (zvanična formula je bila kategorička obaveza) da se sledovanje čokolade u 1984. godini neće smanjivati. Vinston je, međutim, znao da će se u stvari, već krajem tekuće nedelje, sledovanje smanjiti sa trideset grama na dvadeset. Bilo je potrebno samo zameniti prvobitno obećanje upozorenjem da će u aprilu verovatno biti potrebno smanjiti sledovanje.

Kako je s kojom porukom bio gotov, Vinston, je spajao diktografisane ispravke sa odgovarajućim brojem Tajmsa i ubacivao u pneumatičnu cev. Zatim je, pokretom skoro potpuno nesvesnim, gužvao poruke i sve beleške koje je usput napravio, i ubacivao ih u rupe za pamćenje da ih proguta vatra.

Šta se dešavalo u neviđenom lavirintu kuda su vodile pneumatične cevi, nije znao detaljno; imao je samo opštu predstavu. Čim bi se sve ispravke potrebne za ovaj ili onaj broj Tajmsa skupile, taj broj bi se prešampao, prvobitni primerak uništio, a popravljani primerak unosio na njegovo mesto u arhivi. Tom postupku stalne izmene bile su podvrgnute ne samo novine, nego i knjige, časopisi, brošure, plakati, leci, filmovi, magnetofonske trake, karikature, fotografije - sve vrste književnosti i dokumentacije koja bi na koji način mogla imati političkog ili ideološkog značaja. Prošlost se ažurirala iz dana u dan, skoro iz minuta u minut. Na taj način se za sva predviđanja Partije moglo dokumentima dokazati da su bila tačna; a nije se dopuštalo da ijedna vest, ijedna izražena misao u suprotnosti sa momentalnim potrebama ostane na ma koji način zapisana. Sveukupna istorija beše postala palimpsest sa koga se, upravo onoliko puta koliko je bilo potrebno grebao stari tekst i upisivao novi. Ni u kom slučaju ne bi bilo moguće posle takvog ispravljanja dokazati da je išta bilo falsifikovano. Najveći odeljenje dokumentacije, daleko veći od onoga u kome je radio Vinston, sačinjavali su ljudi čija je dužnost jednostavno bila da pronalaze i skupljaju sve primerke knjiga, novina i ostalih dokumenata koji su bili neispravljani te ih je stoga trebalo uništiti. Ovaj ili onaj broj Tajmsa koji je, zbog promena u politici ili pogrešnih predviđanja Velikog Brata, bio i po desetinu puta prerađivan, stajao je onako prerađen, ali sa originalnim datumom, u arhivi, i nije postojao nijedan drugi njegov primerak koji bi ga mogao uterati u laž. Knjige su isto tako bile povlačene i u nekoliko navrata prerađivane, a zatim se ponovo izdavale a da se ničim nije priznavalo da su učinjene ikakve izmene. Čak se ni u pisanim uputstvima koja je Vinston primao i bez izuzetka uništavao čim bi bio gotov nije pominjalo niti nagoveštavalo da treba počiniti bilo kakav falsifikat; uvek se govorilo o greškama, omaškama, štamparskim greškama ili pogrešno navedenim podacima koje je u interesu tačnosti trebalo popraviti.

U stvari, mislio je on ispravljajući cifre Ministarstva obilja, tu i nije u pitanju falsifikat. Posredi je prosto unošenje jedne besmislice umesto druge. Najveći deo materijala s kojim se radilo nije imao nikakve veze sa stvarnošću, čak ni onakve veze kakva postoji u direktnoj laži. Statistički podaci su i u prvobitnom i u doteranom obliku bili čista fantazija. Vrlo često je trebalo izmisliti ih sam. Na primer, Ministarstvo obilja je bilo predvidelo da će se u četvrtom tromesečju 1983. proizvesti sto četrdeset i pet miliona pari cipela. Poslednja vest je glasila da je stvarno proizvedeno šezdeset i dva miliona. Vinston međutim unese u redigovanu verziju cifru od pedeset i sedam miliona, da bi se kasnije mogla opravdati

uobičajena tvrdnja da je norma premašena. No bilo kako bilo, cifra od šezdeset i dva miliona nije bila ništa bliža istini no cifra od pedeset i sedam, ili sto četrdeset i pet miliona. Vrlo je verovatno bilo da nije proizveden nijedan par. Još verovatnije da niko nije ni znao koliko je proizvedeno, a kamoli da mu je do toga stalo. Svako je znao samo to da su astronomske količine proizvedenih cipela za svako tromesečje postojale samo na papiru, a da je dobra polovina stanovništva Okeanije bosa. Tako je bilo i sa svim evidentiranim činjenicama, bile one male ili velike. Sve je bledele i prelazilo u svet senki u kome na kraju čovek nije mogao biti siguran ni što se tiče datuma u godini.

Vinston baci pogled na drugu stranu hodnika. U boksu prekoputa marljivo je poslovao neki Tilotson, čovek malog rasta, precizno izvučenih crta i jake brade od koje su mu obrijani obrazi izgledali crni. On je držao savijene novine na kolenu i nešto govorio u diktograf, ustima sasvim uz mikrofon kao da želi da mu reči ostanu tajna između njega i aparata. U jednom trenutku podiže pogled i sa naočara mu se odbi neprijateljski sjaj u Vinstonovom pravcu.

Vinston je Tilotsona jedva i poznao i nije imao pojma kojim se poslom ovaj bavi. Službenici Odeljenja dokumentacije nisu rado govorili o svom poslu. U drugoj sali bez prozora, sa dva reda boksova i beskonačnim šuštanjem papira i zvukova glasova koji mrmolje u diktograf, bilo je tuce ljudi koje Vinston čak ni po imenu nije znao, iako ih je svakog dana viđao kako žure hodnicima gore-dole ili gestikuliraju tokom Dva minuta mržnje. Znao je da u boks odmah do njegovog ženica pepeljaste kose argatuje iz dana u dan tražeći u štampi i izbacujući iz nje imena ljudi koji su bili ispareni i za koje se stoga smatralo da nisu uopšte ni postojali. U tome je bilo neke logike, jer je i sam njen muž bio isparen pre dve ili tri godine. A nekoliko boksova dalje, jedno blago, povučeno, sanjalačko stvorenje po imenu Emplfort, čovek veoma dlakavih ušiju i začuđujućeg talenta za žongliranje rimama i metrima proizvodilo je izopačene verzije - definitivne tekstove, kako se zvanično govorilo - pesama koje su bile postale ideološki opasne no koje je ko zna zašto trebalo zadržati u antologijama. A ova sala sa svojih pedesetak službenika bila je samo jedna od podsekcija, ćelija tako reći, u preogromnosti Odeljenja dokumentacije. Ispred, iza, iznad i ispod nje bilo je drugih rojeva službenika koji su radili na nezamislivom mnoštvu raznih poslova. Tu su bile ogromne štamparije sa pomoćnicima urednika, stručnjacima za tipografiju i bogato opremljenim laboratorijama za falsifikovanje fotografija. Tu je bila televizijska sekcija sa tehničarima, producentima i ekipama glumaca posebno odabranim po talentu za imitiranje glasova. Tu su bile armije evidentičara čija je dužnost bila da sastavljaju spiskove knjiga i časopisa koje je trebalo povući. Tu su bili ogromni trezori gde su se čuvali popravljani dokumenti i skrivene peći gde su se spaljivali originalni primerci. A negde, neznano gde, potpuno bezimena, tu su bili u rukovodeći mozgovi koji su koordinirali sve te poslove i stvarali politiku po kojoj je bilo potrebno da se ovaj deo prošlosti sačuva, ovaj falsifikuje, a onaj uništi.

Pa i samo Odeljenje dokumentacije je bilo samo jedan od ogranaka Ministarstva istine, čiji je glavni posao bio ne da rekonstruiše prošlost, nego da građane Okeanije snabdeva novinama, filmovima, udžbenicima, telekranskim programima, dramama, romanima - svim mogućim vrstama informacija, prosvete i zabave, od skulptura do parola, od lirskih pesama do bioloških traktata, i od dečjih čitanki do rečnika Novogovora. Ministarstvo se staralo ne samo za mnogostruke potrebe Partije, nego je ponavljalo celu operaciju na nižem nivou, za potrebe proletarijata. Postojao je čitav niz posebnih odeljaka koji se bavio stvaranjem književnosti, muzike, drame i svih vrsta zabave za proletere. Tu su se proizvodili bulevarski listovi koji su pisali gotovo isključivo o sportu, zločinima i astrologiji, senzacionalni petparački romani, filmovi prepuni seksualnih izivljavanja, i sentimentalni šlageri koje je od početka do kraja komponovao jedan posebni aparat sličan kaleidoskopu, nazvan versifikator. Postojala je čak i cela podsekcija - u Novogovoru nazvana Pornosekcija - koja je proizvodila najnižu vrstu

pornografije i slala je u zapečaćenim paketima; njene proizvode članovi Partije, sem onih koji su na njima radili, nisu smeli da vide.

Dok je Winston radio, uz pneumatične cevi behu ispale još tri poruke; u pitanju su, međutim, bili jednostavni poslovi, tako da je s njima bio gotov pre no što je došlo vreme za Dva minuta mržnje. Kad se Mržnja završila, on se vratio za svoj boks, dohvatio sa police rečnik Novogovora, odgurnu diktograf u stranu, obrisa naočare i spremi se za najvažniji posao koji je imao tog jutra.

Najveće zadovoljstvo u životu Vinstona je nalazio u svom poslu. Najvećim delom je to bila zamorna rutina, no bilo je i zadataka tako teških i komplikovanih da se čovek u njima mogao izgubiti kao u dubinama kakvog matematičkog problema - delikatni falsifikati gde su jedini putokazi bili poznavanje principa engleskog i sposobnost da se oceni šta Partija želi da se kaže. U to je Winston bio dobar. Dešavalo se čak i da mu povere ispravljanje Tajmsovih uvodnika, koji su od početka do kraja bili pisani Novogovorom. On odmota poruku koju je ranije tog jutra bio odložio u stranu. Glasila je:

tajms 3. 12. 83 dnevzap vb dvaputvišenedobra odn nelica rirajtuj celosno prearhiviraj postodobreno

Na Starogovoru (ili standardnom engleskom), to bi otprilike značilo:

Izveštaj o dnevnoj zapovesti Velikog Brata iz Tajmsa od trećeg decembra 1983. krajnje loš. U njemu se pominju nepostojeća lica. Preraditi u celini i pre odlaganja u arhivu podneti pretpostavljenima na odobrenje.

Winston pročitao inkriminirani članak. Dnevna zapovest Velikog Brata sastojala se uglavnom od pohvala organizacije zvanog SPPT koja je posade plovećih tvrđava snabdevala cigaretama i ostalim sitnim potrepštinama. Neki drug Vidars, ugledni član Uže partije, bio je posebno pohvaljen i odlikovan Ordenom drugog reda za izvanredne zasluge.

Tri meseca kasnije, SPPT je najednom bila raspuštena, a da se nije navelo zašto. Moglo se lako pretpostaviti da su Vidars i njegovi saradnici pali u nemilost, no o toj aferi u štampi i na telekranu nije bilo ni reči. Tako šta je trebalo i očekivati, jer politički krivci po pravilu nisu bili izvođeni na sud pa čak ni javno raskrinkavani. Velike čistke koje su zahvatale hiljade ljudi, sa javnim suđenjima izdajnicima i zlomisliateljima koji su skrušeno priznavali sve svoje zločine i posle toga bivali osuđeni na smrt predstavljale su posebne spektakularne predstave, i nisu se priređivale češće od jednom u dve-tri godine. Najčešće se dešavalo to da ljudi koji su na neki način izazvali nezadovoljstvo Partije nestanu i da se za njih više i ne čuje. O tome šta im se dešavalo nije se mogla saznati ni najmanja sitnica. Poneki put čak nisu ni bili mrtvi. Winston je lično poznao tridesetak ljudi, ne računajući roditelje, koji su kasnije, u ovo ili ono vreme, nestali.

Winston se blago počeo nositi sa papir. U boksu prekoputa njegovog drug Tilotson je i dalje bio zaverenički nagnut nad svoj diktograf. On za trenutak podiže glavu: ponovo neprijateljski bljesak naočara. Winston se pitao da li drug Tilotson radi na istom zadatku na kome i on. Tako nešto bilo je savršeno moguće. Zadatak tako delikatne prirode nikad se ne bi poverio jednom jedinom čoveku; s druge strane, poveriti ga grupi ljudi značilo bi otvoreno priznati falsifikat. Najverovatnije je celo tuce ljudi u tom trenutku obrađivalo isti članak, s tim što je svako pravio svoju verziju. Kasnije će neki od rukovodilaca iz Uže partije odabrati ovu ili onu verziju, izredigovati je i pokrenuti komplikovani proces obavezno potrebnog ispravljanja tekstova vezanih za ovaj; kad to bude gotovo, odabrana laž će ući u stalnu arhivu i postati istina.

Vinston nije znao zašto je Vidars pao u nemilost. Možda zbog korupcije ili nesposobnosti. Možda se Veliki Brat jednostavno oslobađao previše popularnog potčinjenog. Možda je Vidars ili neko blizak njemu bio osumnjičen za jeretičke sklonosti. Ili je, najverovatnije od svega, do svega toga došlo zato što su čistke i isparivanja bile nerazdvojni deo sistema. Jedini pouzdani trag se mogao naći u rečima odn nelica, koje su značile da je Vidars već mrtav. Doduše, to nije uvek moralo biti istina. Ponekad su ih puštali i ostavljali na slobodi po celu godinu, pa i dve, pre nego što bi nad njima izvršili smrtnu kaznu. Ovde-onda bi se neko za koga se verovalo da je odavno mrtav pojavio kao utvara na nekom od javnih suđenja gde bi okrivio stotine drugih pre nego što bi nestao, ovaj put zauvek. Vidars je, međutim, već bio nelice. Ne postoji - nije uopšte ni postojao. Vinston zaključio da neće biti dovoljno jednostavno preokrenuti smisao govora Velikog Brata. Biće najbolje napisati novi govor, o nečemu potpuno nepovezanom sa prvobitnom temom.

Mogao je da sastavi jedan od uobičajenih napada na izdajnike i zlomisliatelje, no tako šta bi bilo krajnje neoriginalno; s druge strane, izmisliti kakvu pobeđu na frontu ili kakav blistav uspeh u prebacivanju norme devete troletke, značilo bi isuviše komplikovati posao oko sastavljanja dokumentacije. Najbolja bi bila neka čista izmišljotina. U glavi mu najednom iskrsnu, kao unapred pripremljena, slika izvesnog druga Ogilvija, koji je nedavno herojski poginuo u ratu. Veliki Brat je ponekad posvećivao svoju dnevnu zapovest uspomeni na kakvog skromnog, običnog člana Partije, čiji bi život i smrt iznosio kao primer za ugled. Dakle, za ovu priliku će slaviti uspomenu na druga Ogilvija. Uistinu, drug Ogilvi nije uopšte ni postojao, no nekoliko štampanih redova i dve-tri lažne fotografije će mu začas udahnuti život.

Vinston razmisli za trenutak, zatim privuče diktograf i počeo diktirati uobičajenim stilom Velikog Brata, vojničkim i cepidlačkim u isto vreme, koji je zbog posebnog manira govornikovog da postavlja pitanja i smesta na njih odgovara ("Kakvu pouku, drugovi, možemo iz ovoga izvući? Pouku - koja je u isto vreme i jedan od osnovnih principa englsoca - da..." itd, itd) bilo lako imitirati.

Kad mu je bilo tri godine, drug Ogilvi je odbijao sve igračke sem doboša, puškomitraljeza i modela helikoptera. U šestoj godini - godinu dana pre roka, u njegovom slučaju se izuzetno odstupilo od pravila - postao je član Špijuna; u devetoj je već bio komandir odreda. U jedanaestoj je odao rođenog strica Policiji misli. U sedamnaestoj je postao predsednik Okružnog komiteta Lige protiv seksa. U devetnaestoj je pronašao ručnu bombu novog tipa koju je kasnije prihvatilo Ministarstvo mira i koja je na prvoj probi ubila trideset jednog evroazijskog zarobljenika odjednom. U dvadeset i trećoj je poginuo na dužnosti. Dok je leteo nad Indijskim okeanom noseći važne depeše, napali su ga neprijateljski mlaznjaci; nemajući izlaza, privezao je za sebe puškomitraljez kao balast i iskočio iz helikoptera zajedno sa depešama - što je, po rečima Velikog Brata, predstavljalo smrt na kojoj se samo može zavideti. Veliki Brat je još dodao nekoliko primedbi o kreposti i doslednosti druga Ogilvija. Ogilvi je bio potpuni apstinent i nepušač, nije znao ni za kakvu reakciju sem svakodnevnih jednočasovnih vežbi u gimnastičkoj sali, i bio se zakleo na celibat, smatrajući da su brak i porodica nespojivi sa načinom života aktiviste koji je dvadeset i četiri časa dnevno odan dužnosti. Nije razgovarao ni o čemu sem o principima englsoca, niti imao drugog cilja do pobeđe nad evroazijskom armijom i hvatanja špijuna, sabotera, zlomisliatelja i izdajnika uopšte.

Vinston se premišljao da li da druga Ogilvija odlikuje Orednom za izvanredne zasluge, drugog reda; najzad zaključio da ne bi trebalo, jer bi to povuklo za sobom unošenje novih podataka u ostala dokumenta.

Zatim baci još jedan pogled na suparnika u boksu preko puta. Nešto mu je govorilo da Tilotson radi na istom zadatku na kome i on. Nije se moglo znati čiji će tekst biti prihvaćen, ali on je bio duboko siguran da će ovog puta to biti njegov. Učini mu se čudno da čovek može

stvarati mrtvace, ali ne i žive ljude. Drug Ogilvi, koji u sadašnjosti nikad nije postojao, sad je postojao u prošlosti; kad sam čin falsifikovanja bude zaboravljen, postojaće isto onoliko autentično, i po istim dokazima, kao i Karlo Veliki i Julije Cezar.

5.

U menzi, niskoj i smeštenoj duboko pod zemljom, red za ručak se sporo pomicao napred. Prostorija je već bila prepuna sveta i zaglušne buke. Sa peći iza pulta širila se para s mirisom čorbe, nakiselim i ponešto metalnim, koji ipak nije sasvim nadjačavao isparenja džina Pobeda. Na suprotnoj strani sobe nalazio se mali šank, u stvari samo rupa u zidu, gde se mogao dobiti džin po ceni od deset centi za veliki gutljaj.

"Taman onaj koga tražim", reče neko iza Vinstonovih leđa.

On se okrete. To je bio njegov prijatelj Sajm, koji je radio u istraživačkom odeljenu. 'Prijatelj' možda i nije bila prava reč. Nisu postojali prijatelji, postojali su drugovi; no bilo je drugova s kojima je bilo prijatnije biti u društvu nego s drugima. Sajm je bio filolog, specijalista za Novogovor. Bio je član ogromne ekipe koja je radila na sastavljanju jedanaestog rečnika Novogovora. Niska rasta, niži od Vinstona, imao je crnu kosu i krupne izbuljene oči, istovremeno tužne i podsmešljive, koje kao da su ispitivale sagovornikovo lice.

"Hteo sam da te pitam imaš li koji žilet", reče on.

"Nijedan!" reče Vinston užurbano i s nekim osećanjem krivice. "Tražio sam ih svuda. Više ih nema."

Svi su tražili žilete. On je, u stvari, imao još dva neupotrebljena koja je pažljivo čuvao. Već mesecima je vladala glad za žiletima. Uvek je postojao poneki potreban artikal koji se nije mogao naći u prodavnicama za članove Partije. Nekad su to bila dugmad, nekad vuna za krpljenje, nekad pertle; sada su to bili žileti. Mogli su se nabaviti, pa i to teško, jedino posle manje-više konspirativne potrage na 'slobodnom' tržištu.

"Već šest nedelja se brijem istim žiletom", slaga on.

Red se pomeri za još jedno mesto napred. Kad zastadoše, on se okrete i ponovo sučeli sa Sajmom. Obojica uzeše po jedan masni metalni poslužavnik sa gomile na ivici pulta.

"Jesi li išao juče da gledaš vešanje zarobljenika?" upita Sajm.

"Radio sam", ravnodušno reče Vinston. "Biće u žurnalu, verovatno."

"To je vrlo slaba zamena", reče Sajm.

Njegove podsmešljive oči prošpartaše Vinstonovim licem. Činilo se da govore "Znam ja tebe. Čitam te. Vrlo dobro znam zašto nisi išao da gledaš kako ih veštaju." Sajm je, na neki intelektualni način, bio otrovno ispravna. Umeo je da govori sa ogavnim sladostrasnim zadovoljstvom o napadima helikoptera na neprijateljska sela, o suđenjima i priznanjima zlomislitelja, o izvršavanju smrtnih kazni u podrumima Ministarstva ljubavi. Razgovarati s njim uglavnom je značilo odvracati ga od tih tema i navoditi, ukoliko je moguće, na stručni razgovor o Novogovoru, za šta je bio stručnjak i o čemu je govorio zanimljivo. Vinston okrete glavu malo u stranu da izbegne krupne crne oči koje su ga ispitivale.

"Dobro je bilo", zamišljeno reče Sajm. "Samo mislim da greše što im vezuju noge. Volim da ih gledam kako se džilitaju. A iznad svega, na kraju, kad isplaze jezik, onako plav - sasvim svetlo plav. Taj mi je detalj posebno privlačan."

"Sledeći!" povika servirka u beloј kecelji sa kutlačom u ruci.

Vinston i Sajm gurnuše svoje poslužavnike prema peći. Servirka im tresnu na njih propisani ručak - metalnu šerpicu ružičasto-sivkaste čorbe, komad hleba, kocku sira, šolju kafe Pobeda bez mleka, i tabletu saharina. "Eno jednog stola, tamo pod telekranom", reče Sajm. "Usput možemo da uzmemo po jedan džin."

Džin dobiše u šoljama od fajansa bez drške. Probiše se kroz pretrpanu prostoriju i istovariše jelo s poslužavnika na sto sa metalnom pločom, u čijem je jednom uglu neko ostavio baricu čorbe, prljave tečnosti sa izgledom bljuvotine. Vinston podiže svoju šolju

džina, zastade za trenutak da napregne živce, i sruči u grlo tečnost uljastog ukusa. Kad je iscedio suze iz očiju, najednom otkri da je gladan. Poče gutati krišku za kriškom čorbe u kojoj je sem gustiša bilo i kockica neke ružičaste sunderaste mase - verovatno kakvog preparata mesa. Ni jedan ni drugi ne progovoriše dok nisu ispraznili svoje šerpice. Za stolom levo od Vinstona neko je govorio užurbano bez prekida, oštrim brbljavim tonom nalik pačjem gakanju probijajući opštu vrevu u prostoriji.

"Kako napreduje rečnik?" upita Vinston podižući glas da nadjača buku.

"Sporo", reče Sajm. "Ja radim na pridevima. Neopisivo privlačan posao."

Čim se pomenuo Novogovor, lice mu je zasijalo. On gurnu svoju šerpicu u stranu, podiže jednom tankom rukom komad hleba a drugom kocku sira i naže se preko stola da ne bi morao vikati.

"Jedanaesto izdanje je definitivno", reče on. "Sada dajemo jeziku konačni oblik - oblik koji će imati kad više ne bude govorio drugačije. Kad budemo gotovi, ljudi kao što si ti moraće da ga uče ispočetka. Verovatno misliš da nam je najveći posao pronalaziti nove reči. Ali ni govora o tome! Mi uništavamo reči - na desetine, na stotine svakog dana. Svodimo jezik na sam kostur. U jedanaestom izdanju nema nijedne reči koja će zastareti pre 2050 godine."

On halapljivo zagriže svoj komad hleba, proguta nekoliko zalogaja, zatim nastavi, sa strašću cepidlake. Mršavo i tamno lice mu beše oživelo, a oči izgubile svoju podsmešljivost i dobile skoro sanjalački izgled.

"Divna stvar, to uništavanje reči. Razume se, najviše se izbacuju glagoli i pridevi, ali ima na stotine imenica kojih se isto tako možemo osloboditi. I to ne samo sinonima, nego i antonima. Najzad, s kojim pravom da postoji reč koja nije ništa drugo do suprotnost nekoj drugoj? Svaka reč u sebi sadrži i svoju suprotnost. Uzmi na primer reč 'dobar'. Ako takva reč postoji, čemu onda reč 'loš'? 'Nedobar' bi vredela isto toliko - čak i više, jer predstavlja potpunu suprotnost, za razliku od reči 'loš'. Ili, ako hoćeš jaču verziju reči 'dobar', čemu ceo taj niz nepotrebnih i nepreciznih reči kao što su 'odličan' ili 'izvrstan' i sve ostale? To se sve može iskazati rečju 'višedobar'; ili 'dvaputvišedobar', ako hoćeš nešto još jače. Razume se, te reči su već u upotrebi, ali u konačnoj verziji Novogovora neće se upotrebiti nijedna od onih drugih. Na kraju će celu pojmovnu oblast dobra i zla obuhvatiti samo šest reči - u stvari samo jedna. Zar ne vidiš koliko lepote ima u tome? Razume se, prvobitnu ideju je dao Veliki Brat", dodade on posle jednog trenutka.

Na pomen Velikog Brata, Vinstonu prelete preko lica izraz mlade revnosti. Sajm i pored toga otkri nedostatak oduševljenja kod svog sagovornika.

"Ti još uvek ne shvataš dovoljno pravu vrednost Novogovora", reče on gotovo tužno. "Čak i kad pišeš novogovorski misliš na Starogovoru. Ja sam čitao neke od onih članaka koje povremeno objavljuješ u Tajmsu. Nisu loši; samo vidi se da su to u stvari prevodi. U dubini duše ti se i dalje držiš Starogovora i sve one njegove nepreciznosti, svih onih beskorisnih nijansi u značenju. Ti ne shvataš kakva lepota leži u uništavanju reči. Znaš li da je Novogovor jedini jezik na svetu čiji se rečnik svake godine smanjuje?"

Vinston to, razume se, nije znao. On se osmehnu, nadajući se da mu osmeh deluje kao saglasnost; nije se usuđivao da progovori. Sajm odgrize još jedan komad mrkog hleba, za trenutak požvaka, pa nastavi:

"Zar ne shvataš da je cilj Novogovora upravo u tome da smanji opseg mišljenja? Na kraju ćemo uspeti to da zlomisao postane doslovno nemoguća, jer neće biti reči kojima bi se mogla izraziti. Svaki pojam koji i dalje bude potreban moći će da se izrazi samo jednom rečju čije će značenje biti oštro omeđeno a sva ostala značenja izbrisana i zaboravljena. Već sad, u jedanaestom izdanju, nismo daleko od toga. No taj će proces trajati još dugo posle naše smrti. Svake godine sve manje reči, sve manji obim svesti. Razume se, ni sam nema razloga - ni opravdanja - za zlomisao. Sve je to samo pitanje samodiscipline, kontrole nad stvarnošću. Ali

na kraju neće biti potrebe ni za tim. Kad jezik bude usavršen, Revolucija će biti gotova. Novogovor je englsoc, a englsoc je Novogovor," dodade on nekim mističnim zadovoljstvom. "Je li ti kad palo na pamet da do 2050. godine, ako ne i pre, neće više postojati niko ko bi mogao razumeti ovakav razgovor kakav mi vodimo?"

"Sem..." sumnjičavo počeo Vinston, pa zastade.

Bilo mu je na vrh jezika da kaže 'Sem prola', ali se zaustavio; nije bio sasvim siguran da li bi takva primedba bila ideološki potpuno na mestu. Međutim, Sajm beše pogodio šta je on hteo reći.

"Proli nisu ljudi", bezbrižno reče on. "Do 2050. godine - a verovatno i ranije - Starogovor će se potpuno izgubiti. Cela književnost prošlosti biće uništena. Čoser, Šekspir, Milton, Bajron - svi će oni postojati samo u novogovorskoj verziji; ne samo izmenjeni, nego okrenuti u svoju suprotnost. Čak će se i književnost Partije izmeniti. Čak i parole. Kako da se održi parola kao što je 'sloboda je ropstvo' kad neće postojati čak ni pojam slobode? Cela klima mišljenja će biti drugačija. Mišljenja, u današnjem smislu te reči, u stvari neće ni biti. Biti ideološki ispravan znači ne misliti - nemati potrebe da se misli. Biti ideološki ispravan znači biti nesvestan."

Jednog dana, pomisli Vinston s iznenadnim dubokim ubeđenjem, jednog dana Sajm će biti isparen. Previše je inteligentan. Vidi suviše jasno i govori suviše otvoreno. Partija takve ne voli. Jednog dana će nestati. To mu se vidi na licu.

Vinston beše dovršio svoj hleb i sir. Okrete se malo postrance na stolici da popije svoju šolju kafe. Za stolom levo onaj čovek metalnog glasa i dalje je nemilice pričao. Slušala ga je neka devojka, možda njegova sekretarica, koja je sedela leđa okrenutih Vinstonu i, po svemu sudeći, revnosno se slagala sa svime što je govorio. Vinston bi s vremena na vreme uhvatio kakvu primedbu kao "Potpuno ste u pravu, potpuno se slažem s vama", izgovorenu mladalačkim i prilično ćurkastim ženskim glasom. No onaj drugi glas nije zastajao ni za trenutak, čak ni kad bi devojka progovorila. Vinston je njegovog vlasnika poznao iz viđenja, mada mu nije bilo poznato ništa više do to da on ima neku važnu funkciju u Odeljenju proze. To je bio čovek tridesetih godina, mišićavog grla i velikih, pokriviljenih usta. Glava mu je bila malo zabačena, te mu se u naočare, zbog ugla pod kojim je sedeo, uhvati svetlo i Vinston vide dva prazna kruga umesto očiju. Bilo je nečeg užasavajućeg u tome što je u bujici zvuka koja mu je isticala iz usta bilo skoro nemoguće razabrati jednu jedinu reč. Vinston samo jednom uhvati frazu - 'potpuna i konačna likvidacija goldštajnzima' - izbačenu munjevito brzom, i to tako da se imao utisak da je to jedna reč, kao deo štamparskog sloga izliven ujedno. Ostalo je bilo prosto buka, gakanje. Pa ipak, mada se u stvari nije moglo čuti šta taj čovek govori, nije moglo biti nikakve sumnje o prirodi njegovog monologa. To je mogao biti napad na Goldštajna, zahtev za oštrijim merama protiv zlomisliatelja i sabotera, erupcija gneva povodom zločina evroazijske vojske, pohvala Velikom Bratu ili herojima na malabarskom frontu - svejedno, razlike nije bilo. Ma o čemu taj čovek govorio, bilo je jasno da je svaka reč čista ideologija, čist englsoc. Dok je posmatrao besoko lice sa vilicom koja se brzo pokretala gore-dole, Vinstonu dođe čudno osećanje da to nije pravo ljudsko biće nego neka lutka. Taj čovek nije govorio iz mozga, nego iz grkljana. Ono što mu je izlazilo iz usta sastojalo se od reči, no to nije bio pravi govor: to su bili samo zvuci proizvedeni u nesvesnom stanju, kao pačje gakanje.

Sajm se beše učutao za trenutak i drškom kašike izvlačio linije po barici čorbe. Glas sa drugog stola je užurbano gakao, lako čujan uprkos sveopšte buke.

"U Novogovoru postoji jedna reč", reče Sajm. "Ne znam da li je znaš: patkogovoriti, gakati kao patka. To je jedna od onih interesantnih reči koje imaju dva suprotna značenja. Primenjena na protivnika, ona predstavlja uvredu; primenjena na istomišljenika, pohvalu."

Sajm će bez daljnijega biti isparen, ponovo pomisli Vinston. Ta ga misao malo rastuži, iako je znao da ga Sajm nipodaštava i pomalo prezire, i da je savršeno sposoban da ga

prokaže kao zlomisliatelja ako nađe i najmanji razlog. Sa Sajmom neka nijansa, nešto neuhvatljivo, nije bilo u redu. Nešto mu je nedostajalo: diskretnost, povučenost, izvesna spasonosna doza gluposti. Za njega se ne bi moglo reći da je ideološki neispravan. Verovao je u principe englsoca, obožavao Velikog Brata, uživao u poredama, mrzeo jeretike, i to ne samo iskreno, nego i s nekim nesustalim žarom, izuzetno dobrom obaveštenošću kojoj obični članovi Partije nisu bili ni blizu. A ipak je nad njim uvek bila neka senka zlog glasa. On je govorio stvari koje je bolje prećutati, bio previše načitan, često odlazio u kafanu Pod kestenom, sastajalište slikara i muzičara. Nije postojao nikakav zakon, čak ni nepisan, protiv odlazanja u kafanu Pod kestenom, no ona je ipak nekako bila na zlu glasu. Bivši, sada diskreditovani partijski rukovodioci su se okupljali u toj kafani pre nego što ih je zahvatila definitivna čistka. Govorilo se da je tamo nekad, pre godina i decenija, bio viđan i sam Goldštajn. Sajmovu sudbinu nije bilo teško predvideti. A ipak je bila neoboriva činjenica da bi Sajm ako bi ma i za tri sekunde uspeo da shvati prirodu Vinstonovih tajnih mišljenja, ovoga smesta pokazao Policiji misli. To bi uostalom, uradio svako - ali Sajm pre nego ostali. Nadobudost nije bila dovoljna. Biti ideološki ispravan znači biti nesvestan.

Sajm podiže pogled. "Evo Parsonsa", reče on.

Nešto u tonu njegovog glasa kao da je između ove dve reči ubacio 'one budale'. Parsons, Vinstonov sused u stambenoj zgradi Pobjeda, odista im se približavao, probijajući se kroz gomilu - zdepast, plavokos čovek žabljeg lica. U trideset petoj godini, on je već imao naslage sala na vratu i u pojasu, ali pokreti su mu ipak bili odsečni i dečaćki. Cela njegova pojava odavala je utisak okrupnjalog dečaka, i to u tolikoj meri da ga je, iako je nosio propisni kombinezon, bilo skoro nemoguće ne zamišljati odevenog u kratke plave pantalone, sivu košulju i crvenu maramu Špijuna. Dozivajući njegovu sliku u sećanje, čovek bi neminovno video bucmaste obraze i rukave zavrnutе sa punačkih dolaktica. A Parsons je odista uvek oblačio kratke pantalone kad god bi mu kolektivni izlet ili kakva druga fizička aktivnost dala za to makar i malo razloga. Pozdravivši ih obojicu jednim raspoloženim "Zdravo, zdravo!" on sede za njihov sto, šireći oko sebe jak miris znoja. Rumeno lice mu je bilo prekriveno kapljicama. Uopšte, njegova sposobnost da se znoji bila je izvanredno velika. U kolektivnom centru za rekreaciju uvek se moglo pogoditi, po vlažnosti drške na reketu, da je on igrao ping-pong. Sajm beše izvadio iz džepa traku papira na kojoj je bila duga kolona reči i zadubio se u nju držeći hemijsku olovku u ruci.

"Vidi ga kako radi i za vreme prekida", reče Parsons, podgurkujući Vinstona. "Vredan momak, a? Šta ti je to, baćo? Sigurno nešto teško za moj mozak. Smite, baćo, reći ću ti zašto te ganjam. Zaboravio si onaj prilog."

"Za šta?" upita Vinston, automatski se mašajući novca. Oko četvrtine plate uvek je odlazilo na dobrovoljne priloge, kojih je bilo tako mnogo da se nisu mogli svi ni popamtiti.

"Za nedelju mržnje. Znaš, onaj fond iz kućnih priloga. Ja sam blagajnik za naš blok. Znaš kako smo svi zapeli - čuda ćemo učiniti. I mogu ti reći da neće biti moja krivica ako naša Pobjeda ne istakne najviše zastava od cele ulice. Obećao si mi dva dolara."

Vinston pronađe i predade dve izgužvane, prljave novčanice, koje Parsons upisa u notes urednim rukopisom nepismenih.

"Još nešto, baćo", reče on. "Čujem da te je juće onaj moj mangup gađao iz praćke. Dobro sam mu očitao. Rekao sam mu da ću mu je uzeti ako mu se još jedanput desi."

"Verovatno mu je bilo krivo što nije mogao da gleda vešanje", reče Vinston.

"E pa, znaš kako je, vidi se dobro vaspitanje. Nemirni k'o čigre, oboje, ali ne da su pametni! Ni na šta i ne misle sem na Špijune; i na rat, naravno. Znaš šta je ona moja devojčica uradila u subotu kad joj je odred bio na maršu, dole u Berkemstedu? Uхватила još dve curice, pobjegla s marša i celo popodne pratila nekog nepoznatog čoveka. Pratile su ga dva sata, kroz celu šumu, a kad su došle u Ejmeršem predale ga patroli."

"A zašto su to uradile?" upita Winston, ne shvatajući sasvim. Parsons pobeđnički nastavi:

"Moja curica je bila sigurna da je neprijateljski agent - ubačen padobranom, na primer. Ali gledaj, bačo, šta je najvažnije. Šta misliš, zašto joj je uopšte palo na pamet da ga prati? Videla ga je da nosi neke čudne cipele - kaže, nikad nije videla takve. Znači, sigurno stranac. Pametna mala, a? a svega joj sedam godina."

"Šta se desilo s onim čovekom?" upita Winston.

"E to ne znam, naravno. Samo ne bi me ništa začudilo da su ga..." Parsons učini pokret kao da nišani, i coku jezikom podražavajući pucanj.

"Dobro je", zamišljeno reče Sajm, ne dižući glavu sa svoje trake papira.

"Razume se, ne smemo reskirati", disciplinovano se složi Winston.

"Znaš kako je, u ratu smo", reče Parsons.

Kao u potvrdu ovoga, sa telekrana nad njihovim stolom se razleže turobni signal. Međutim, ovog puta u pitanju nije bilo obaveštenje o pobeđi na frontu, nego samo saopštenje Ministarstva obilja.

"Drugovi!" povika energičan mladalački glas. "Pažnja, drugovi! Imamo veličanstvene vesti za vas. Priljeni podaci o proizvodnji svih vrsta robe široke potrošnje pokazuju da je životni standard porastao za ništa manje nego dvadeset odsto u odnosu na prošlu godinu. Danas je u celoj Okeaniji došlo do neobuzdanih spontanih manifestacija; radnici su izašli iz svojih fabrika i kancelarija marširali ulicama, mašući zastavicama i kličući Velikom Bratu u znak zahvalnosti za bolji, srećniji život kojim nas je obdarilo njegovo mudro rukovodstvo. Evo sada nekoliko brojeanih podataka o porastu proizvodnje. U prehrambenoj industriji..."

Fraza 'bolji, srećniji život' ponovi se nekoliko puta. Ona je od nedavno bila postala veoma omiljena u Ministarstvu obilja. Pretvorivši se u uvo još na prvi trubni znak, Parsons je sedeo i slušao s nekom izbečenom pobožnošću, nekom uzvišenom dosadom. On nije bio sposoban da prati podatke, no znao je da su oni, na ovaj ili onaj način, uzrok zadovoljstva. Bio je izvadio ogromnu, prljavu lulu koja je već bila dopola puna nagorelog duvana. Pošto je sledovanje duvana bilo sto grama nedeljno, retko je bilo moguće napuniti lulu do vrha. Winston je pušio Pobeđu, koju je pažljivo držao vodoravno. Novo sledovanje se izdavalo tek sutradan, a ostale su mi bile samo četiri cigarete. Za trenutak beše isključio udaljenije zvuke i slušao šta se točilo iz telekrana. Ispadalo je da su čak bile organizovane manifestacije u znak zahvalnosti Velikom Bratu zato što je sledovanje čokolade povećano na dvadeset grama nedeljno. A koliko juče, razmišljao je, bilo je objavljeno da će se sledovanje čokolade smanjiti na dvadeset grama nedeljno. Da li je moguće da svi ovi ljudi mirno gutaju takvu laž, posle svega dvadeset četiri sata? Da, gutaju je. Parsons ju je progutao bez teškoća, sa životinjskom glupošću. Bezoki stvor sa susednog stola progutao ju je fanatički, strastveno, s razbuktalom željom da pronađe, prokaže i ispari svakog ko bi samo nagovestio da je prošle nedelje sledovanje iznosilo trideset grama. Čak i Sajm - na neki komplikovaniji način, uz upotrebu dvomisli, čak ju je i Sajm progutao. Je li onda on jedini koji to pamti?

Basnoslovni statistički podaci i dalje su išli iz telekrana. U poređenju sa prošlom godinom, bilo je više hrane, više odeće, više kuća, više nameštaja, više lonaca, više goriva, više brodova, više helikoptera, više knjiga, više dece - više svega sem bolesti, zločina i ludila. Godinu za godinom, minut za minutom, sve i svašta se pelo vrtoglavom brzinom. Kao i Sajm malopre, Winston beše uzeo kašiku i umakao je u anemični gustiš razliven po stolu, izvlačeći šare iz duguljaste barice. Razmišljao je sa gađenjem o fizičkoj sadržini života. Je li uvek bilo ovako? Je li hrana uvek imala ovakav ukus? On se osvrte po menzi. Prostorija niske tavanice, pretrpana, zidova uprljanih od dodira bezbrojnih ljudskih tela; olupani metalni stolovi i stolice, smešteni tako tesno jedan uz drugi da su se ljudi doticali laktovima; iskrivljene kašike, ulubljeni poslužavnici, grube debele šolje; sve površine masne, sve pukotine pune prljavštine; i svuda kiselkast, kombinovan miris lošeg džina, loše kafe, metalastog čorbuljaka i prljave

odeće. U želucu i u koži večito neki protest, neko osećanje da je čoveku prevarom uskraćeno nešto na šta ima pravo. Doduše, niko se nije ni sećao vremena u kome se život osetnije razlikovao od današnjeg. Ni u jedno doba kojeg se sa kakvom-takvom sigurnošću sećao, nije nikad bilo dovoljno hrane, nikad čarapa i rublja koji nisu bili puni rupa, nameštaj je uvek bio olupan i rasklimatan, sobe hladne, podzemna železnica prepuna, kuće maltene raspadnute, hleb mrke boje, čaj retkost, kafa odvratnog ukusa, cigareta malo - i ničega dosta i jeftinog sem sintetičkog džina. I mada je, razume se, sve išlo na gore sa starenjem tela, nije li pak bio znak da tako šta nije prirodan red stvari ako se čoveku gadilo od neudobnosti, prljavštine i nemaštine, od beskrajnih zima, čarapa lepljivih od nepranja, liftova koji nikad ne rade, hladne vode, oštrog sapuna, cigareta koje su se raspadale, hrane čudnog i ogavnog ukusa? Zašto bi čovek sve to smatrao nepodnošljivim sem ako ga nije držalo neko iskonsko sećanje da je jednom bilo drugačije?

On se ponovo osvrte po menzi. Skoro svi u njoj bili su ružni, i to ne samo zato što su nosili jednoobrazne plave kombinezone. Na suprotnoj strani menze sedeo je sam za stolom neki sitan, čudno insektolik čovek i pio kafu, a iz očiju su mu vrcali sumnjičavi pogledi na sve strane. Kako je lako, pomisli Vinston, verovati, ako čovek ne gleda oko sebe, da fizički tip koga Partija smatra idealom - visoki mišićavi mladići, devojke krupnih grudi, svi plavokosi, vitalni, pocrneli, bezbrižni - zaista postoji. U stvari, koliko je on mogao da oceni, većina stanovništva Piste jedan sastojala se od ljudi niska rasta, crnomanjastih i nerazvijenih. Čudno je bilo kako je taj insektoliki tip ljudi bio rasprostranjen po ministarstvima: mali, zdepasti ljudi koji se vrlo brzo ugoje, kratkonogi, brzi, nervoznih pokreta i ugojenih bezizraznih lica s vrlo sitnim očima. Takav tip je najbolje cvetao pod upravom Partije.

Saopštenje Ministarstva obilja se završi još jednim trubnim znakom i ustupi mesto bleh-muzici. Parsons, kome bombardovanje ciframa beše ulilo nešto mlitavog oduševljenja, izvadi lulu iz usta.

"Dakle, Ministarstvo obilja se ove godine stvarno pokazalo kako treba", reče on, znalački klimajući glavom. "Uzgred da te pitam, bačo, nemaš li kojim slučajem da mi pozajmiš neki žilet?"

"Nijedan", reče Vinston. "Već čest nedelja se brijem jednim istim."

"Pa sad, šta da se radi - hteo sam da te pitam za svaki slučaj."

"Izvini", reče Vinston.

Pačji glas sa susednog stola, privremeno ućutkan tokom saopštenja, beše ponovo počeo, bučno kao i uvek. Vinston se zbog nečeg zateče kako misli o gospođi Parsons sa njenom raščupanom kosom i prašinom u borama na licu. Za dve godine ona njena deca će je već prokazati Policiji misli. Gospođu Parsons će ispariti. Sajma će ispariti. Vinstona će ispariti. O'Brajena će ispariti. Parsonsa, međutim, neće ispariti. Besokog stvora s pačjim glasom takođe neće ispariti. One male ljude nalik na bubašvabe - ni njih neće ispariti. A onu devojku crne kose, onu iz odeljenja za prozu - ni nju neće nikad ispariti. Činilo mu se da instiktivno raspoznaje ko će preživeti, a ko nestati; mada reći šta je upravo to zbog čega će ovi prvi ostati u životu, nije bilo lako.

U tom trenutku ga žestok trzaj izvuče iz maštarije. Devojka sa susednog stola beše se upola okrenula, i posmatrala ga je. To je bila ona crnokosa. Posmatrala ga je postrance, ali sa čudnom usredsređenošću. U trenutku kad im se pogledi sretoše, ona okrete glavu.

Vinstonu izbi znoj po kičmi. Zapara ga jezovita kandža straha, i nestade skoro u istom trenutku, no za njom ostade neka uporna nelagodnost. Zašto ga posmatra? Zašto ga stalno prati? Na svoju žalost, nije se mogao setiti da li je već bila za tim stolom kad je on došao ili je naišla kasnije. No u svakom slučaju ona je juče, za vreme Dva minuta mržnje, sela odmah iza njega iako za tim nije bilo nikakve vidljive potrebe. Najpre će biti da je htela da ga prisluškuje i proveri da li više dovoljno glasno.

Zatim mu se vrati ranije misao: da ona verovatno nije iz Policije misli; no upravo su špijuni - amateri bili najopasniji od svih. Nije znao koliko ga je posmatrala; možda i celih pet minuta; možda mu lice i nije bilo sasvim pod kontrolom. Bilo je strašno opasno dopustiti mislima da odlutaju kad se čovek nalazio na bilo kom javnom mestu ili na dohvat telekrana. Mogla je izdati najmanja sitnica. Neki tik, ili nesvestan izraz zebnje, ili mrmljanje sebi u bradu - bilo šta što navodi na pomisao da u čoveku ima nečeg nenormalnog, da on u sebi nešto krije. U svakom slučaju, imati nepodesan izraz na licu (izraz neverice, na primer, u trenutku kad se na telekranu objavljuje kakva pobeda) bilo je samo po sebi kažnjivo. Za tako šta je čak postojala i reč u Novogovoru. Zloizraz.

Devojka mu beše ponovo okrenula leđa. Možda ga zaista i ne prati; možda je čistim slučajem dva dana uzastopce sela do njega. Cigareta mu se beše ugasila; on je pažljivo položi na ivicu stola. Dopušće je posle rada, ako uspe da sačuva duvan u njoj. Devojka za susednim stolom je vrlo verovatno špijun u Policiji misli, i on će se vrlo verovatno u roku od tri dana naći u podrumima Ministarstva ljubavi, ali polovina cigarete je polovina cigarete, i treba je sačuvati. Sajm beše smotao svoju traku papira i gurnuo je u džep. Parsons se beše ponovo raspričao.

"Bačo, jesam li pričao ja tebi", reče on, smeškajući se i grickajući kamiš svoje lule, "kako su ona moja dva derišeta potpalila suknu onoj matoroj piljarki na pijaci kad su je videli kako uvija kobasice u plakat sa slikom V.B.? Dobila je gadne opekotine. Mangupčići, a? Ali ne da imaju klikere! Vidiš kako ih u Špijunima obučavaju. Prvoklasno! Čak bolje nego u moje vreme. Znaš šta su im sad najnovije dali? Trube za uvo, kad prislušuju kroz ključaonice! Moja curica preksinoć donela jednu i isprobala na vratima dnevne sobe; kaže, čuje dvaput bolje nego golim uvetom. Jasno, to je samo igračka, nemoj da zaboraviš; ali upućuje na pravi put, a?"

Tog trenutka iz telekrana se ču prodoran zvižduk pištaljke, signal za povratak na posao. Sva trojica skočiše na noge da se umešaju u gužvu oko liftova, i iz Vinstonove cigarete ispade preostali duvan.

6.

Vinston je upisivao u svoj dnevnik:

To se desilo pre tri godine, u jednoj uzanoj sporednoj ulici blizu jedne od velikih železničkih stanica. Ona je stajala pored neke kapije, ispod ulične sijalice koja je jedva svetlela. Imala je mladalačko lice, veoma našminkano. Privukla me je upravo ta šminka, njena belina kao u maske, sa jarko crvenim usnama. Članice Partije nikad se ne šminkaju. Na ulici nije bilo nikoga; nije bilo ni telekrana. Zatražila je dva dolara. Prošao...

Za trenutak se oseti nemoćnim da nastavi. Zatvori oči i pritisnu kapke prstima, da iscedi iz njih viziju koja mu se uporno vraća. Beše ga obuzela gotovo neodoljiva želja da na sav glas izvikuje skaredne reči. Ili da udara glavom o zid, da preturi sto i zavitla mastionicu kroz prozor - da učini bilo šta žestoko, glasno ili bolno što bi moglo zaseniti uspomenu koja ga je kinjila.

Najgori neprijatelj čovekov, razmišljao je on, jeste upravo njegov nervni sistem. Svakog trenutka postoji opasnost da se unutrašnja napetost pretvori u kakav vidljiv simptom. On se seti čoveka s kojim se pre nekoliko nedelja mimoišao na ulici: čoveka sasvim svakodnevnog izgleda, člana Partije, od svojih trideset pet - četrdeset godina, visokog i mršavog, sa torbom u ruci. Razdvajalo ih je svega nekoliko metra kad se levi obraz tog čoveka iznenada iskrivio od nekog grča. U samom trenutku kad su se mimoišli, grč se ponovio: trenutni trzaj, brz kao blenda na fotografskom aparatu, ali očigledno prirodan. Vinston se seti da je u tom trenutku pomislio: ovaj ga je siromašak ugasio. No najstrašnije je

bilo to što je grč po svemu sudeći bio nesvestan. Najpogibelnija opasnost je bila buncanje, ali on nije video načina da se čovek od nje sačuva.

Udahnu i nastavi da piše:

Prošao sam s njom kroz kapiju, preko zadnjeg dvorišta, i ušao u kuhinju u podrumu. Uza zid je stajao krevet, a na stolu lampa koja je bila u priličnoj meri zasenčena. Ona...

Zubi su mu trnuli. Dođe mu da pljune. Mislio je istovremeno o ženi iz podruma i svojoj ženi Ketrin. Bio je oženjen - ili tačnije, ženjen; verovatno je još uvek bio oženjen, pošto mu je žena, koliko je mogao znati, bila još živa. Učini mu se da ponovo udiše onaj topli zagušljivi vonj kuhinje u podrumu, vonj sastavljen od bubašvaba, prljave odeće i ogavnog jevtinog parfema, no ipak zavodljiv jer nijedna članica Partije nije upotrebljavala parfem, niti se mogla zamisliti da to radi. Parfem su upotrebljavale samo prolovke. U glavi mu je miris parfema bio neraskidivo povezan sa bludom.

Odlazak toj ženi bio mu je prvi greh za oko dve godine. Razume se, odlaženje prostitutkama je bilo zabranjeno, no to je bila jedna od onih zabrana koju je čovek mogao ponekad, skupivši hrabrost, da prekrši. Bilo je opasno, ali ne dotle da se za to gubila glava. Biti uhvaćen sa prostitutkom moglo je značiti pet godina u logoru za prinudni rad; ako nije bilo nijednog drugog prekršaja, to bi bilo sve. A doći do prostitutke bilo je lako; jedino je trebalo paziti da se ne bude uhvaćen na delu. Siromašnije četvrti vrvele su od žena spremnih da se prodaju. Neke su se čak mogle kupiti i za bocu džina, pića koje je za prole bilo zabranjeno. Partija je prećutno bila čak i sklona da podstiče prostituciju, kao odušak nagonima koji se nisu mogli sasvim ugušiti. Sama raspusnost nije se uzimala za zlo, sve dok je bila skrivena i lišena radosti, i sve dok su u pitanju bile samo žene iz najniže, prezrene klase. Neoprostivi zločin bio je promiskuitet između samih članova Partije. Međutim - iako je to bio jedan od zločina koje su optuženi u velikim čistkama bez izuzetka priznavali da su počinili - zamisliti tako šta u stvarnosti bilo je teško.

Cilj Partije nije bio samo sprečiti muškarce i žene da zasnivaju veze vernosti koje ona ne bi bila u stanju da kontroliše. Njen stvarni, neizrečeni cilj bio je ukloniti svako zadovoljstvo iz seksualnog čina. Neprijatelj nije bila toliko ljubav koliko erotika, bilo u braku bilo van braka. Svaki brak između članova Partije trebalo je da odobri poseban odbor, a to odobrenje je bilo uvek uskraćivano - mada princip nikad nije bio jasno izrečen - ako se sticao utisak da između njih postoji fizička privlačnost. Jedina priznata svrha braka bila je rađanje dece za službu Partiji. Seksualni odnos je trebalo smatrati kakvom manjom operacijom, malčice odvratnom, kao što je klistiranje. Ni ta ideja nikad nije bila jasno izrečena, ali se posrednim putem tučila svakom članu Partije još od detinjstva. Postojale su čak i organizacije kao Omladinska liga protiv seksa koja je zastupala potpuni celibat za oba pola, s tim što je svu decu trebalo zažinjati veštačkim osemenjavanjem (što se na Novogovoru zvalo veštosem) i odgajati u društvenim institucijama. Vinstonu je bilo jasno da se tako šta ne misli ozbiljno, ali da se ipak uklapa u opštu ideologiju Partije. Partija je išla na to da uguši seksualni nagon ili, ako to ne može, da ga deformiše i ukalja. Nije znao zašto je to tako, ali mu se činilo prirodno da tako bude. A što se tiče žena, naponi Partije su imali velikog uspeha.

On ponovo pomisli na Ketrin. Otkako su se rastali prošlo je sigurno devet, deset - skoro jedanaest godina. Začudo je o njoj mislio malo. Dešavalo mu se da se po nekoliko dana uzastopce čak i ne seti da je uopšte bio ženjen. Bili su zajedno svega nekih petnaest meseci. Partija nije dopuštala razvod, ali je ipak u priličnoj meri odobravalu rastavu u slučajevima kad nije bilo dece.

Ketrin je bila visoka, plavokosa, vrlo uspravnog držanja i veličanstvenih pokreta. Imala je gordo, orlovsko lice, lice koje se moglo smatrati aristokratskim sve dok čovek ne bi shvatio da iza njega nema gotovo nikakve inteligencije. Još prvih dana braka, Vinston je bio

došao do zaključka - mada je razlog mogao biti prosto u tome što je Ketrin poznao bliže nego većinu ostalih - da je ona najgluplje, najprostije, najpraznoglavije ljudsko biće za koje zna. Nije imala nijednu misao koja nije bila kakva parola; nije bilo nijedne nedotupavne misli, apsolutno nijedne, koju nije mogla progutati ako je poticala od Partije. U sebi ju je zvao 'živi magnetofon'. No i pored svega bi izdržao s njom da nije bilo jedne jedine stvari: seksa.

Čim bi je dotakao, ona se trzala i kočila. Zagrliti nju bilo je kao zagrliti pokretnu drvenu figuru. Najčudnije je bilo to što mu je davala utisak da ga, čak i kad ga steže uza se, svom snagom istovremeno i odbija od sebe, toliko su joj u tim trenucima mišići bili kruti. Ona bi prosto ležala i žmurila, i nije se ni opirala ni sarađivala, nego podnosila. To mu je bilo izvanredno neprijatno; na kraju je postalo užasno. No čak i tada je bio spreman da podnese život s njom da su se mogli saglasiti da ne spavaju zajedno, ali Ketrin začudo nije htela. Govorila je da moraju začeti dete ako je ikako moguće. I tako se farsa nastavljala, redovno, jednom nedeljno, kad god nije bilo neizvodljivo. Čak je imala običaj da ga ujutru određenog dana podseća na to, kao na kakvu obavezu koja se do večere mora ispuniti i koja se ne sme zaboraviti. U tim prilikama upotrebljavala je dva izraza. Jedan je bio 'napraviti dete', a drugi 'izvršiti našu dužnost prema Partiji', (da, odista je upotrebljavala tu frazu). Vrlo brzo je počeo da se istinski užasava kad bi se određeni dan približio. Srećom nisu rodili dete; ona je najzad pristala da obustavi dalje pokušaje, i ubrzo potom su se rastali.

Vinston nečujno uzdahnu. Zatim ponovo uze pero i napisao:

Ona se bacila na krevet i smesta, bez ikakvog uvoda, na najgrublji, najužasniji način koji se može zamisliti, podigla suknju. Ja sam..

Vide se ponovo kako stoji u mutnom svetlu stone lampe, sa vonjem bubašvaba i jeftinog parfema u nosu, i osećanjem poraza i odvratnosti u srcu, pomešanim čak i u tom trenutku sa sećanjem na Ketrinino belo telo, sleđeno zauvek hipnotičkom moći Partije. Zašto uvek mora da bude tako? Zašto ne može da stekne sebi ženu umesto ovih prljavih petljanja u razmacima od po nekoliko godina? No imati istinsku ljubavnicu bilo je skoro nezamislivo. Članice Partije bile su sve iste. Krepost se u njihovo biće bila upila isto tako duboko kao i odanost Partiji. Pažljiva obrada u detinjstvu, sportske igre i hladni tuševi, budalaštine utalambasane u školi, Špijunima i omladinskoj organizaciji, predavanja, parade, pesme i vojna muzika - sve je to iz njih istislo prirodna osećanja. Razum mu je govorio da mora biti izuzetaka, ali mu duša nije verovala. Sve su one bile neprobojne, kao što članice Partije i treba da budu. A on je hteo, ne toliko da bude voljen, koliko da sruši taj zid vrline, makar samo jednom u životu. Seksualni čin, uspešno izveden, predstavljao je pobunu. Želja je bila zlomisao. Da nije ništa drugo učinio no probudio Ketrin - kad bi to bilo moguće - značilo bi da ju je zaveo, iako mu je bila žena.

No trebalo je staviti na papir i ostatak priče. On napisao:

Ja sam odvrnuo fitilj u lampi. Kad sam je video na svetlu...

Posle one tame, svetlo parafinske lampe izgledalo je blještavo. On ju je tek tada prvi put zaista video. Bio je zakoračio prema njoj, a onda zastao, ispunjen pohotom i užasom. Bilo mu je do bola jasno šta reskira time što je došao ovamo. Bilo je savršeno moguće da ga patrola uhvati dok izlazi; uostalom, moguće je da ga već čekaju pred vratima. Ako ode ne uradivši ono radi čega je došao...!

To se moralo napisati, to se moralo priznati. Tek na svetlosti je primetio, odjednom, da je ta žena stara. Sloj šminke na licu bio joj je tako debeo da se činilo da će popucati, kao maska od lepenke. U kosi je imala mnogo sedih; ali najjezovitnije je bilo to što su joj usta bila poluotvorena, a u njima nije bilo ničeg do pećinskog mraka. Uopšte nije imala zuba.

On žurno napisa, rukopisom već obezličeni:

Na svetlu sam video da je vrlo stara, najmanje pedeset godina. Ali ono sam ipak obavio.

Ponovo pritište kapke prstima. Najzad je sve bilo napisano, ali olakšanje nije dolazilo. Terapija nije uspjela. Potreba da iz sveg glasa izvikuje skaredne reči bila je isto onoliko žestoka koliko i ranije.

7.

Ako uopšte ima nade, pisao je Vinston, ona je u prolima.

Ako uopšte ima nade, ona mora biti u prolima, jer se samo u tim uzmuvanim, zanemarenim masama, koje su sačinjavale 85 odsto stanovništva Okeanije, mogla proizvesti energija koja će razoriti Partiju. Partija se nije mogla oboriti iznutra. Njeni neprijatelj, ako je imala neprijatelja, nisu imali načina da se skupe, pa čak ne ni da jedan drugog prepoznaju. Čak i kad bi ono legendarno Bratstvo postojalo, što je bilo jedva moguće, bilo je nezamislivo da se njegovi pripadnici mogu skupljati u grupe veće od dvoje ili troje. Buntovništvo se izražavalo izrazom očiju, intonacijom glasa; u najboljem slučaju, nekom prošaputanom reči. Ali proli, ako bi samo kojim slučajem postali svesni svoje snage, ne bi imali potrebe da se kriju. Bilo bi dovoljno samo da se podignu i stresu, kao konj kad stresa muve. Da hoće, mogli bi Partiju razneti u komade koliko sutra. Valjda im jednog dana mora doći na pamet da se dignu. Pa ipak...!

On se seti kako je jednom išao nekom ulicom prepunom sveta kad je najednom iz poprečne uličice malo ispred njega eksplodirao strahovit urlik stotina glasova - ženskih. To je bio zaglušan, gromoglasan krik besa i očajanja, duboko, glasno 'O-o-o-o-o!' koje je odjekivalo kao zvuk zvona kad se odbija od zidova. Srce mu je podskočilo. Počelo je! pomislio je na to. Ulični neredi! Proli su se najzad podigli! Kada je stigao do mesta odakle se čula buka, video je samo gomilu od dve-tri stotine žena koje su se gurale oko pijačnih tezgi, sa tako tragičnim izrazima lica kao da su na brodu koji tone. No u tom trenutku opšti očaj se raspade na mnoštvo pojedinačnih svađa. Posredi je bilo to što su se za jednom od tih tezgi prodavale plehane šerpe - bedna, krhka roba ali veoma tražena, jer je do kuhinjskog posuđa bilo teško doći. Sad se ispostavilo da je zalihe neočekivano nestalo. Pobjednice u gužvi, izgurane i izgažene, pokušavale su da odmagle sa svojim šerpama dok su desetine ostalih žagorile oko tezge, optužujući prodavca da sprovodi protekciju i da negde u rezervi čuva još šerpi. U jednom trenutku se razleže nova eksplozija uzvika. Dve podbule žene, od kojih je jednoj kosa bila raščupana, bile su dohvatile jednu istu šerpu i otimale se za nju. Jedan trenutak su vukle svaka na svoju stranu, a zatim se drška odlomi. Vinston ih je posmatrao s gađenjem. A ipak je, samo za trenutak, u tom krik iz svega nekoliko stotina grla, zazvučala takva strašna snaga! Kako to da nikad ne viču tako zbog drugih, važnih stvari?

On napisa:

Dok ne postanu svesne, neće se nikad pobuniti, a dok se ne pobune, neće moći da postanu svesni.

Ova rečenica, pomisli on, kao da je prepisana iz nekog partijskog udžbenika. Razume se, Partija je tvrdila da je oslobodila prole ropstva. Pre Revolucije su ih kapitalisti besramno izrabljivali, gladovali su, bili bičevani, žene prisiljavane da rade u rudnicima (žene su u stvari još uvek radile u rudnicima), šestogodišnja deca prodavana da rade u fabrikama. No u isto

vreme, držeći se principa dvomisli, Partija je učila da su proli po prirodi niža bića koja se primenom nekoliko jednostavnih pravila moraju držati u pokornosti, kao životinje. U stvari se o prolima znalo veoma malo. Nije bilo ni potrebno znati mnogo. Sve dok su radili i razmnožavali se, ostale njihove aktivnosti su bile nevažne. Ostavljeni samima sebi, kao stoka puštena na argentinske ravnice, oni su se bili vratili načinu života koji kao da im je bio urođen, kao da je preostao od iskonu. Rađali su se, rasli na ulici, u dvanaestoj godini počinjali da rade, prolazili kroz kratak procvat lepote i seksualne želje, venčavali se u dvadesetoj, postajali sredovečni u tridesetoj, umirali najčešće u šezdesetoj. Težak fizički rad, briga o kući i deci, sitne svađe sa susedima, filmovi, fudbal, pivo i, iznad svega, kocka ispunjavali su njihov duhovni horizont. Držati ih pod kontrolom nije bilo teško. Među njima se uvek kretalo nekoliko agenata Policije misli, šireći lažne glasine i likvidirajući ono malo pojedinaca za koje se smatralo da mogu postati opasni; ali nije bilo ni pokušaja da se zadoje ideologijom Partije. Nije bilo poželjno da proli imaju čvrste političke poglede. Od njih se tražio jedino izvestan primitivni patriotizam na koji se moglo osloniti kad god bi zatrebalo privoleti ih na duže radno vreme ili smanjenje sledovanja. Čak i kad su postajali nezadovoljni, kao što se koji put dešavalo, njihovo nezadovoljstvo nije vodilo nikuda jer su ga, nemajući opštih predstava, mogli usredsrediti samo na sitne pojedinačne trzavice. Veća zla po pravilu nisu primećivali. Znatna većina prola čak nije ni imala telekran u kući. Čak se i obična policija retko mešala u njihove poslove. U Londonu je bilo neverovatno mnogo kriminala; postojao je ceo jedan podzemni svet lopova, razbojnika, prostitutki, prodavaca droga i varalica svih vrsta; no sve je to bilo nevažno jer se dešavalo samo među prolima. U pitanju morala bilo im je dozvoljeno da se drže običaja svojih predaka. Seksualni puritanizam Partije nije im bio nametan. Promiskuitet se nije kažnjavao, razvod je bio dopušten. Što se toga tiče, bila bi dozvoljena i religija da su proli pokazali bilo kakav znak potrebe ili želje za njom. Bili su ispod svake sumnje. Kao što je govorila partijska parola: 'Proli i životinje su slobodni.' Winston pođe rukom naniže i oprezno se počea po otečenoj veni. Bila ga je ponovo zasvrabela. Ono na šta se čovek redovno vraća bila je nemogućnost da se sazna kakav je zaista bio život pre Revolucije. On izvadi iz fijke udžbenik istorije za decu, koji je bio uzajmio od gospođe Parsons, i počeo odatle prepisivati jedan pasus u svoj dnevnik:

U prošlosti, pre naše slavne Revolucije, London nije bio onaj lepi grad koji danas poznajemo. On je tada bio mračno, prljavo, bedno mesto gde skoro niko nije imao dovoljno da jede i gde je stotine hiljada siromašnih ljudi živelo bez odeće na nogama, pa čak bez krova nad glavom. Deca vaših godina morala su da rade dvanaest časova dnevno za svirepe gospodare koji su ih tukli bičevima ako nisu radili dovoljno brzo i hranila ih samo mrvama ustajalog hleba i vodom. Ali usred ove strašne bede postojalo je samo nekoliko velikih i lepih kuća gde su živeli bogataši koji su imali i po trideset sluga. Bogataši su se zvali kapitalisti. To su bili debeli, ružni ljudi zlobnih lica kao ovaj naslikan na sledećoj strani. Na slici se vidi da je odeven u dug crni kaput koji se zvao frak, i sjajan šešir neobičnog izgleda, nalik na culundar, koji se zvao cilindar. To je bila uniforma kapitalista, i niko je drugi nije smeo nositi. Kapitalisti su posedovali sve na svetu, a svi ostali su bili njihove sluge. Oni su posedovali svu zemlju, sve kuće, sve fabrike, sav novac. Ako ih neko nije slušao, oni su ga morali baciti u zatvor ili mu oduzeti posao tako da umre od gladi. Kad bi govorio sa kapitalistom, običan čovek je morao da se ulaguje i klanja pred njim, da skida kapu i da mu se obraća sa 'gospodine'. Poglavar svih kapitalista zvao se kralj. On...

Ali Winston je već znao šta dalje stoji u katalogu. Biskupi u talirima, sudije u hermelinskim ogrtačima, sramni stub, akcije, mlin koji pokreću robovi, 'mačka sa devet repova', gradonačelnikov banket, i običaj da se papa celiva u prst na nozi. Zatim nešto zvano jus primae noctis, o čemu verovatno dečji udžbenici ne govore. To je bio zakon po kome je

svaki kapitalista imao pravo da spava sa svakom ženom zaposlenom u ovoj ili onoj njegovoj fabrici.

Kako saznati koliko je od svega tog laž? Možda i jeste istina da običan čovek sada živi bolje nego pre Revolucije. Jedino svedočanstvo nasuprot toj tvrdnji bio je nemi protest u kostima, instinktivno osećanje da su uslovi pod kojima se živi neizdržljivi i da su nekad morali biti drukčiji. U glavi mu sinu da istinska karakteristika savremenog života nije svirepost i nesigurnost, no jednostavno golotinja, zaparloženost, ravnodušnost. Život, ako bi se čovek osvrnuo oko sebe, nija imao sličnosti ne samo sa lažima koje su kuljale s telekrana, nego ni sa idealima koje je Partija težila da dostigne. Velike oblasti tog života, čak i za članove Partije, bile su neutralne i nepolitičke: otaljavati mučne poslove, boriti se za mesto u podzemnoj železnici, krpiti čarape, iskamčiti tabletu saharina, sačuvati polovinu cigarete. Ideal koji je Partija sebi postavila bio je nešto ogromno, stravično i sjano - svet betona i čelika, čudovišnih mašina i zastrašujućih oružja - narod ratnika i fanatika koji maršira u savršenom jedinstvu a svi misle iste misli, izvikuju iste parole, neprekidno rade, bore se, trijumfuju, progone - trista miliona ljudi, i svi sa istim licem. Stvarnost su bili rastočeni, zaparloženi gradovi gde su se nedohranjeni ljudi vukli gore-dole u cipelama koje propuštaju, u pokrpljenim kućama iz devetnaestog veka koje su uvek smrdele na kupus i pokvarene klotete. Prikaza mu se slika Londona, ogromnog i ruševnog, grada miliona kanti za đubre; u nju je bila upletena i slika gospođe Parsons, žene izborana lica i raskuštrane kose koja bespomoćno petlja oko zapušene cevi na lavabou.

Vinston ponovo počea zglob na nozi. Danju i noću, telekran je tukao po ušima statičkim podacima koji su dokazivali da ljudi danas imaju više hrane, više odeće, bolje kuće, bolju rasonodu - da žive duže, da imaju kraće radno vreme, da su veći, zdraviji, jači, srećniji, inteligentniji, obrazovaniji, nego ljudi koji su živeli pre pedeset godina. Od toga se nijedna reč nije mogla ni pobiti ni dokazati. Partija je, na primer, tvrdila da je 40 odsto prola pismeno, u poređenju sa svega 15 odsto pre Revolucije. Partija je tvrdila da je stopa smrtnosti kod dece svega sto šezdeset na hiljadu, a da je pre Revolucije iznosila tri stotine, - i tako dalje, i tako dalje. To je ličilo na rešavanje problema sa dve nepoznate, pri čemu je data samo jedna jednačina. Bilo je lako moguće da je doslovno svaka reč u udžbenicima istorije, čak i ono što se prihvatalo bez pitanja, čista fantazija. Zakoni kao što su jus primae noctis, bića kao što su kapitalisti i delovi odeće kao što je cilindar mogli su i ne postojati; on nije imao načina da to utvrdi.

Sve se topilo i maglilo. Prošlost je bila izbrisana, čin izbrisanja zaboravljen, i laž je postala istina. On je samo jednom u životu posedovao - i to posle događaja; to je bilo važno - konkretan, nepobitan dokaz o jednom činu falsifikata. Držao ga je u ruci celih trideset sekundi. To se desilo negde 1973 - bilo kako bilo, negde u vreme kad su se on i Ketrin rastali. No onaj datum koji je važan u celoj stvari prethodio je tome kojih sedam ili osam godina.

Početak priče je u stvari padao u sredinu šezdesetih godina, u periodu velikih čistki u kojima su prvobitne vođe Revolucije bile likvidirane jednom zauvek. U 1970. od svih njih ostao je jedino Veliki Brat. Svi ostali su dotle već bili raskrinkani kao izdajnici i kontrarevolucionari. Goldštajn je bio u bekstvu i krio se neznano gde; što se tiče ostalih, nekoliko njih je prosto nestalo, dok je većina bila pogubljena posle spektakularnih procesa na kojima su priznali sve svoje zločine. Među onima koji su najduže ostali u životu, bila su trojica vođa po imenu Džons, Aronson i Raterford. Oni su bili uhapšeni po svemu sudeći 1965. godine. Kao što se često dešavalo, prvo su nestali, i godinu dana ili nešto duže nije se znalo jesu li živi ili ne, a zatim najednom izvedeni pred javnost da optuže sami sebe na uobičajeni način. Priznali su špijuniranje u korist neprijatelja (neprijatelj je i tada bila Evroazija), proneveru državnih sredstava, ubistvo raznih partijskih funkcionera, intrige protiv Velikog Brata koje su datirale iz vremena dugo pre Revolucije i sabotaze koje su prouzrokovale smrt stotina hiljada ljudi. Pošto su to priznali, bili su pomilovani, vraćeni u

Partiju i postavljeni na položaje koji su u stvari bili sinekure, ali su odavali utisak važnih funkcija. Sva trojica su u Tajmsu objavila duge, pokajničke članke u kojima su analizirali razloge za svoju izdaju i obećavali da će se popraviti.

Neko vreme pošto su bili pušteni na slobodu, Winston ih je svu trojicu video u kafani Pod kestenom. Sećao se strave i opčinjenosti koju je osećao posmatrajući ih krajičkom oka. Oni su bili daleko stariji od njega, ostaci jednog davnog sveta, gotovo poslednje velike figure preostale iz herojskih ranih dana Partije. Iz njih je još uvek, jedva primetno, izbijala čar ilegalne borbe i građanskog rata. Winston je imao osećanje, mada su činjenice i datumi već u to doba počeli da se zamagljuju, da je za njih čuo godinama pre Velikog Brata. No oni su sada bili i van zakona, neprijatelji, nedodirivi, neopozivo osuđeni na konačan nestanak za godinu ili dve. Ko bi jednom pao šaka Policiji misli na kraju se nikad ne bi izvukao. Oni su bili leševi koji čekaju da budu ponovo poslani u grob.

Svi stolovi oko njihovog bili su prazni. Nije bilo pametno čak ni biti viđen u blizini takvih ljudi. Oni su sedeli u tišini nad čašama džina začinjenog karanfilićem, što je bio specijalitet kafane. Od sve trojice, Vinstona je najviše impresionirao Raterford. On je nekad bio čuveni karikaturista, čije su brutalne karikature doprinosile potpaljivanju javnog mnjenja pre i za vreme Revolucije. Čak su se i sada u Tajmsu pojavljivale, u dugim razmacima, njegove karikature. One su sad bile samo imitacija njegovog ranijeg stila, čudnovato beživotne i neubedljive. Uvek su u pitanju bile stare teme, podgrejane za novu priliku - siromašne stambene četvrti, izgladnela deca, ulične borbe, kapitalisti u cilindrima - kapitalisti su se izgleda čak i na barikadama držali svojih cilindara - beskrajan, beznadežan napor za vraćanjem u prošlost. On je bio ogromnog rasta, sa grivom masne sede kose, buhavim licem i debelim, crnačkim usnama. U svoje vreme je morao biti izvanredno snažan; sad je njegovo ogromno telo bilo opušteno, povijeno, podbulo, rasklimano na sve strane. Činilo se da se na očigled slama, kao planina koja se raspada.

Bilo je petnaest časova; samotno doba dana. Winston se više nije sećao kako se u to doba zadesio u kafani. Ona je bila gotovo prazna. Iz telekrana se cedila muzika metalnog zvuka. Njih trojica su sedeli u svom uglu skoro nepokretno, ne govoreći ni reč. Nepozvan, kelner im donese novu turu džina. Na stolu pred njih bila je šahovska tabla; figure su bile nameštene, ali niko nije počinjao igru. A zatim se, za kojih pola minuta, nešto desi sa telekranima. Melodija koju su svirali promeni se; promeni se čak i ton: u njemu se pojavi - ali to je bilo teško opisati - bila se pojavila jedna čudna, škripava, reska, podrugljiva nota; Winston ju je u sebi nazivao žutom notom. A onda na telekranu zapeva neki glas:

Pod kestenom senke duge
Prodadosmo jedno drugo,
Jedno drugo bez kapare
Prodadosmo za dve pare.

Njih trojica se i ne pomakoše. No kad je još jednom bacio pogled na Raterfordovo ružno lice, Winston vide da su mu oči pune suza. I prvi put primeti, s nekom unutrašnjom drhtavicom, ne znajući čak ni zbog čega je udrhtao, da je i Aronsonu i Raterfordu nos bio slomljen.

Nešto kasnije sva trojica su bili ponovo uhapšeni. Ispostavilo se da su od samog trenutka kad su prvi put pušteni počeli kovati zavere. Na drugom procesu ponovo su priznali sve stare zločine, i još ceo spisak novih. Posle toga su bili pogubljeni, a njihova sudbina zabeležena u istoriji Partije kao opomena budućim generacijama. Nekih pet godina posle toga, 1973, Winston je razvijao svežanj dokumenata koji mu je upravo bio pao iz pneumatične cevi na sto i naišao na komad papira koji je očigledno bio ubačen među među ostale pa zaboravljen. U trenutku kada ga je poravnao, on shvati njegov značaj. To je bila polovina

jedne strane Tajmsa starog nekih deset godina - gornja polovina strane, na kojoj se nalazio datum - na kojoj je bila fotografija grupe delegata na nekom partijskom kongresu u Njujorku. U sredini grupe stajali su Džons, Aronson i Raterford. Greške nije moglo biti; u svakom slučaju, u legendi ispod fotografije bila su njihova imena.

Značaj fotografije bio je u tome što su na oba procesa sva trojica priznala da su tog dana bili na evroazijskom tlu. Bili su odleteli, sa nekog tajnog aerodroma u Kanadi, na mesto sastanka koje je bilo negde u Sibiru i sastali se sa članovima generalštaba evroazijske armije, kojima su odali važne vojne tajne. Vinstonu se taj datum zadržao u sećanju, jer je tog dana bio Ivanjdan; no cela ta priča svakako je bila zabeležena na bezbroj mesta. Zaključiti se moglo samo jedno: da su sva priznanja bila laž.

Razume se, tako nešto nije samo za sebe predstavljalo neko otkriće. Vinston čak ni u to vreme nije verovao da su ljudi likvidirani u čistkama zaista počinili sve zločine za koje su bili optuženi. Ali fotografija je predstavljala konkretan dokaz, ona je bila deo ukinute prošlosti, kao fosil koji, pronađen u nepredviđenom sloju, obara geološku teoriju. Ona je bila dovoljna da razbije Partiju u atome, kad bi se samo nekako mogla objaviti i njeno značenje razglasiti.

Nastavio je rad i ne zastavši. Čim je video šta je na fotografiji i kakvo joj je značenje, pokro ju je listom papira. Ona se na sreću, kad ju je odvio, sa telekrana videla naopačke.

Zatim je stavio blok za beleške na koleno i gurnuo stolicu unazad, da bi se što je moguće više odmakao od telekrana. Ne pokazivati ništa na licu nije bilo teško; s izvesnim naporom moglo se kontrolisati čak i disanje, ali kucanje srca se nije moglo regulisati, a telekran je bio taman dovoljno osetljiv da uhvati otkucaje. Pustio je da prođe, kako je ocenio deset minuta celo vreme mučen strahom da će ga neka slučajnost - na primer, dašak promaje preko stola - odati. Zatim je, fotografiju, ne otkrivajući je, ubacio u rupu za pamćenje, zajedno sa još nekim nepotrebnim papirima. Ona se tamo za nepun minut pretvorila u pepeo.

To se desilo pre deset - jedanaest godina. Danas bi verovatno tu fotografiju sačuvalo. Čudilo ga je što mu sečini da to što ju je držao u ruci nešto menja stvar čak i sad kad su fotografija i snimljeni događaj bili samo sećanje. Je li moć Partije nad prošlošću slabija, upita se on, zato što je jedan dokaz koji više ne postoji nekad postojao?

No ta fotografija, čak i kad bi je bilo moguće uskrsnuti iz pepela, danas više ne bi predstavljala nikakav dokaz. U vreme kad ju je pronašao, Okeanija više nije bila u ratu sa Evroazijom, tako da je Istazija bila ta kojoj su ona tri mrtva čoveka izdali svoju zemlju. Kasnije je bilo novih optužbi - dve, tri, više se nije sećao koliko. Lako je moguće bilo da su priznanja bila prerađivana i prerađivana sve dok prvobitni datumi i činjenice nisu izgubili svaki značaj. Prošlost se ne samo menjala, nego menjala bez prestanka. Najviše ga je mučilo, na neki košmaran način, to što nikad nije jasno shvatio čemu taj ogromni sistem obmane. Neposredne prednosti koje daje falsifikovanje prošlosti bile su očigledne, ali krajnji motiv je bio nedokučiv. On ponovo uze pero i napisa:

Jasno mi je KAKO; nije mi jasno ZAŠTO.

Zapita se, kao što se mnogo puta pre toga pitao, da nije lud on sam. Možda biti lud znači samo biti u manjini koja se sastoji od samo jednog čoveka. Nekad je znak ludila bilo verovanje da se zemlja okreće oko sunca; danas je to verovanje da je prošlost neizmenjiva. Možda je on jedini koji to veruje; ako je jedini, onda je lud. No pomisao da je lud nije ga mnogo uznemirivala; užasno je bilo to da je isto tako mogao i ne biti u pravu.

On uze u ruke dečji udžbenik istorije i pogleda sliku Velikog Brata koja je zauzimala celu prvu stranu. Hipnotičke oči zagledaše se u njegove. Ljudi su živeli ceo život pod pritiskom neke ogromne sile - nečega što prodire u unutrašnjost lobanje, tuče po mozgu strahom isteruje verovanja, navodi čoveka, maltene da poriče svedočanstvo svojih čula. Na kraju će Partija objaviti da su dva i dva pet. Bilo je neizbežno da pre ili posle iznese tu

tvrdnju: to je zahtevala logika njenog položaja. Njena filozofija je prećutno poricala ne samo vrednost iskustva, nego i samo postojanje spoljne stvarnosti. Zdrav razum bio je jeres nad jeresima. Međutim, nije poražavalo to što se za drukčije mišljenje kažnjavalo smrću; poražavala je pomisao da je Partija možda ipak u pravu. Jer, najzad, otkud znamo da su dva i dva zaista četiri? Ili da zemljina teža zaista dejstvuje? Ili da je prošlost neizmenjiva? Ako i prošlost i spoljni svet postoje samo u svesti a svest je podložna kontroli - šta onda?

Ne! Hrabrost mu skoči sama od sebe. Pred oči mu iziđe, nedozvano nikakvom neposrednom asocijacijom, O'Brajenovo lice. Bio je sigurniji nego ikad da je O'Brajen na njegovoj strani. Dnevnik je bio za O'Brajena - upućen O'Brajenu; kao beskrajno pismo koje niko neće pročitati, ali koje je adresirano na jednu određenu osobu i iz te činjenice dobija svoju boju.

Partija nalaže da se svedočanstvo očiju i ušiju mora odbaciti. To je njena konačna, najsuštinskija naredba. Vinstonu se srce steže od pomisli na ogromnu silu podignutu na njega na lakoću s kojom bi ga svaki partijski intelektualac pobedio u debati, na suptilne argumente koje on ne bi mogao da shvati, a kamoli da na njih odgovori. A ipak je u pravu! Oni greše, a u pravu je on. Mora se braniti sve što je očigledno, što je glupo, što je istinito. Očigledne istine su istinite, toga se pridržavaj! Stvarni svet postoji, njegovi se zakoni ne menjaju. Kamenje je tvrdo, voda je mokra predmeti koji nisu poduprti padaju prema središtu zemlje. S osećanjem da se obraća O'Brajenu, i, u isto vreme, da iznosi važan aksiom, on napisa:

Sloboda, to je sloboda reći da su dva i dva četiri. Ako je to dato, sve ostalo dolazi samo po sebi.

8.

Odnekud, sa dna nekog prolaza, na ulicu doplovi miris kafe koja se prži - prave kafe, ne kafe Pobjeda I protiv svoje volje, Vinston zastade. Za sekund-dva ponovo se nađe u poluzaboravljenom svetu svog detinjstva. Onda se neka vrata zalupiše i ućutkaše miris kao zvuk.

Bio je prešao nekoliko kilometara trotoarima; u proširenoj veni mu je pulsiralo. To je bio već drugi put u tri nedelje kako nije proveo večer u Centru kulture i odmora - nepromišljen potez, jer se svačije prisustvo brižljivo proveravalo. U principu, član Partije nikad nije imao slobodnog vremena i nije nikad bio sam osim u krevetu. Kad ne radi, jede ili spava, trebalo je da učestvuje u kakvoj kolektivnoj rekreaciji; činiti bilo šta što je odavalo sklonost ka usamljivanju, čak i šetati sam, uvek je bilo pomalo opasno. U Novogovoru je i za to postojala reč: svoježivot, što je označavalo individualizam i ekscentričnost. Ali te večeri, kad je izišao iz Ministarstva, blagi aprilski vazduh ga beše zaveo. Nebo je bilo toplije plavo nego ikad ranije te godine; dugo, bučno veče u Centru, dosadne, zamorne igre, predavanja, škripavo drugarstvo podmazano džinom najjednom mu se učiniše nepodnošljivim. Povodeći se za impulsom, okrenuo je leđa autobuskoj stanici i odlutao u lavirint Londona, prvo na jug zatim na istok, zatim na sever, gubeći se u nepoznatim ulicama i skoro ne hajući u kom pravcu ide.

Ako uopšte ima nade, bio je zapisao u dnevnik, ona je u prolina. Te reči su mu se neprestano vraćale, konstatacija mistične istine i očiglednog besmisla. Nalazio se negde u kvartu najamnih stračara, severoistočno od mesta koje se nekad zvalo železnička stanica Sent Pankras. Išao je kaldrmisanom ulicom između dvospratnica olupanih kapija koje su izlazile pravo na trotoar i na neki čudan način podsećale na pacovske rupe. Ovde-onda među kockama kaldrme videle su se bare prljave vode. Naokolo je ulazilo i izlazilo iz kapija, nestajalo niz prolaze koji su se odvajali s obe strane, i vrvelo trotoarima začuđujuće mnoštvo sveta - devojke u punom cvatu, sa grubo našminkanim ustima, mladići koji su ganjali devojke, debele rasklimatane žene po kojima se videlo kako će devojke izgledati kroz deset godina, starci koji su se vukli na iskrivljenim nogama, i poderana bosonoga deca koja su se igrala u barama i rasturala na ljutite krike svojih majki. Skoro četvrtina prozora u toj ulici bilo je razbijeno i

pokrpljeno kartonom ili furnirom. Na Vinstona skoro niko nije obraćao pažnju; nekoliko njih ga je posmatralo s nekom uzdržljivom radoznalošću. Ispred jedne kapije stajale su i razgovarale dve čudovišno debele žene sa rukama crvenim kao cigla prekršenim preko kecelje. Dok se približavao, Vinston uhvati nekoliko mrvica njihovog razgovora.

"Jeste, reko' ja njoj, sve je to, reko', lepo i krasno. Al' da si ti na mom mestu, pitala bi' ja tebe šta bi' radila. Lako je, reko', tebi da mi soliš pamet, al' da su tebi moje brige, i ti bi tako isto."

"Jes', vala", reče druga, "to i jeste ono."

Reskavi glasovi se namah prekidoše. Dok je prolazio, žene ga odmeriše u neprijateljskom ćutanju. No posredi u stvari nije bilo neprijateljstvo: jednostavno neki oprez, neko trenutno kočenje, kao pri prolasku kakve nepoznate životinje. Plavi kombinezon člana Partije u ovakvoj ulici nije mogao biti svakodnevnii prizor. U stvari, biti viđen na takvom mestu nije bilo preporučljivo, sem ako čovek nije imao određenog posla. Ako bi naleteo na patrolu, ona bi ga lako mogla zaustaviti. 'Druže molim vas vaša dokumenta. Šta radite u ovom kraju? U koje vreme ste izašli s posla? Je li ovo vaš uobičajeni put do kuće?' - i tako dalje, i tako dalje. Doduše, nijedno pravilo nije zabranjivalo povratak kući neuobičajenim putem; ali tako nešto je bilo dovoljno da čovek skrene na sebe pažnju Policije misli.

Odjednom se cela ulica uzbuni. Sa svih strana se začuše povici upozorenja. Ljudi su uletali u kapije kao zečevi. Nešto ispred Vinstona, neka mlada žena iskoči iz kapije, dohvati dete koje se igralo u bari, zavi ga u kecelju i ponovo uskoči u kapiju, sve u jednom pokretu. U istom trenutku, čovek u crnom odelu naboranom kao harmonika koji se beše pojavio iz jednog pobočnog prolaza, potrča prema Vinstonu, uzbuđeno pokazujući na nebo.

"Lađa!" povika on. "Čuvaj se, šefe! Eno je gore! Brže lezi!"

'Lađom' su zbog nečega proli nazivali raketne bombe. Vinston se smesta baci potrbuške. Proli su skoro uvek bili u pravu kad su davali ova upozorenja. Činilo se da imaju neki instinkt koji im je nekoliko sekundi unapred govorio da raketa dolazi, iako su rakete navodno bile brže od zvuka. Vinston sastavi ruke nad glavom. Začu se tresak od koga se učini da se pločnik podiže; po leđima mu se prosu kiša nečega lakog. Kad je ustao, vide da je pokriven komadićima stakla od najbližeg prozora.

Pođe dalje. Bomba beše srušila grupu kuća na dvesta metara od njega. U vazduhu je visila crna perjanica dima, a ispod nje oblak prašine od maltera, u kome se već oko ruševina okupljala gomila. Ispred njega je na ulici ležala gomilica maltera u čijoj sredini se video svetlocrveni potočić. Kad se približio, vide da tu leži šaka odsečena u zglobu. Sem svetlocrvene rane, ruka je bila toliko pobelela da je ličila na gipsani odlivak.

On je šutnu u slivnik, a zatim, da bi izbegao gužvu, skrete desno u poprečnu uličicu. Posle tri-četiri minuta nađe se van oblasti koju je zahvatila bomba; prljavi gamizavi život tekao je dalje kao da se ništa nije ni desilo. Bilo je skoro dvadeset časova, i prodavnice pića za prole ('krčme', kako su ih zvali) bile su dupke pune. Kroz njihova umazana vrata koja su se neprekidno otvarala i zatvarala, prodirao je zadah mokraće, strugotine i kiselog piva. U uglu koji je činila izbačena fasada jedne kuće tri čoveka su stajala zbijeni jedan uz drugog; srednji je držao u ruci savijene novine, koje su ostala dvojica proučavala preko njegovog ramena. Još pre no što se dovoljno približio da im razazna izraz lica, Vinston je u svakoj crti njihovog tela jasno video duboku zanesenost. Očigledno su čitali neku ozbiljnu vest. Kad je stigao na nekoliko koraka od njih, grupica se odjednom rasturi a dva čoveka se počеше žestoko prepirati. Za trenutak se čak činilo da tek što se nisu potukli.

"Ama slučaj kad ti lepo govorim! Kad ti kažem, ima više od četn'es' meseci kako nije izašla sedmica!"

"Jes', đavola nije!"

"Nije, bre! Ja kući čuvam sve rezultate od poslednje dve godine, sve imam zapisano. Čim koje vučenje, ja zapišem; kao sat. I, kad ti kažem, ima više od četn'es' meseci..."

"E baš je izišla! I broj ću da ti kažem. Četrsto sedam, završavao se na četiristo sedam. To ti je bilo u februaru mesecu - druga nedelja u februaru."

"Evo ti ga što je bilo u februaru! Sve ja to kući imam zapisano, crno na belo. I kad ti kažem, ima više od..."

"Dosta bre, ljudi ako boga znate!" viknu treći.

Razgovarali su o lutriji. Kad je prešao trideset metara, Vinston se osvrte. Još uvek su se raspravljali, oživelih, zapaljenih lica. Lutrija, koja je svake nedelje isplaćivala ogromne zgotitke, bila je jedini vid društvenog života za koji su proli pokazivali ozbiljno interesovanje. Verovatno ih je bilo na milione kojima je lutrija predstavljala glavni, ako ne i jedini razlog da i dalje žive. Ona je bila njihova radost, njihova ludost, njihov melem, njihov duhovni podstrek. Kad je lutrija bila u pitanju, jedva pismeni ljudi bili su sposobni za komplikovane računске radnje i neviđene podvige memorije. Postojalo je celo jedno pleme ljudi koji su zarađivali sebi za život prosto prodajom sistema, prognoze i amajlija. Vinston nije imao veze sa organizacijom lutrije - to je bila nadležnost Ministarstva obilja - ali je znao (kao, uostalom, i svaki član Partije) da su zgodici u većini slučajeva izmišljeni. Zaista su se isplaćivale samo manje sume, a dobitnici premija bili su nepostojeće ličnosti. U odsustvu pravog saobraćaja unutar Okeanije, to nije bilo teško udesiti.

Ali ako je uopšte bilo nade, ona je bila u prolima. Čovek se toga morao držati. Iskazano rečima, to je delovalo razumno; a kad je čovek posmatrao ljudska bića koja prolaze pored njega, postajalo je čin vere. Ulica u kojoj beše skrenuo vodila je nizbrdo. Zbog čega mu se činilo da je u toj ulici već bio, i da je nedaleko od nje jedan od većih bulevara. Odnekud ispred njega razleže se vika. Ulica je zavijala pod oštrim uglom i završavala se stepenicama koje su vodile u uvučeni prolaz gde je nekoliko piljara prodavalo sparušeno povrće. U tom trenutku Vinston se seti gde je. Prolaz je vodio u glavnu ulicu, a iza sledećeg ugla, ni pet minuta odatle, nalazila se antikvarnica gde je kupio praznu svesku koja mu je sad bila dnevnik. A nedaleko od te radnje, u maloj knjižari, bio je kupio pero i mastilo.

Na vrhu stepenica zastade za trenutak. Na suprotnoj strani prolaza nalazio se neki mali ćumez od krčme, čije prozore kao da je pokrilo inje; u stvari su bili prekriveni slojem prašine. Neki starac, pogrbljen ali živahan, sa belim brkovima koji su se kostrešili napred kao u raka, gurnu vrata i uđe. Dok je stajao i posmatrao, Vinstonu pade na pamet da je starac, kome je bilo najmanje osamdeset godina, u vreme Revolucije već morao biti čovek srednjih godina. On i još nekolicina njegovih vršnjaka bili su poslednja preostala veza sa nestalim svetom kapitalizma. U samoj Partiji više nije bilo mnogo ljudi koji su u zrelo doba ušli pre Revolucije. Starija generacija je najvećim delom bila likvidirana u velikim čistkama šezdesetih godina, a šačica preživelih bila je zastrašena do potpune intelektualne predaje. Ako je postojao iko živi ko mu može reći istinu o prvoj polovini veka, to je mogao biti neki prol. Vinstonu odjednom prođe kroz glavu onaj pasus iz udžbenika istorije koji je bio prepisan u dnevniku; na to ga obuze neki ludački impuls. Ući će u krčmu, nekako se upoznati sa starcem, i raspitati se kod njega. Reći će mu: "Pričajte mi o životu u vreme kad ste bili dečak. Kako je bilo u to vreme? Je li bilo bolje ili gore nego danas?"

Na brzinu, da ne bi imao vremena da se uplaši, on siđe stepenicama i pređe uzanu uličicu. Razume se, ceo poduhvat je bio nerazuman. Kao i obično, nije postojao nikakav propis koji bi izričito zabranjivao razgovor sa prolima ili posetu njihovim krčmama, no i jedno i drugo je bilo pojava previše neobična da bi prošla neprimećena. Ako se pojavi patrola, mogao se pravdati da mu je pripalo zlo, no to bi mu teško poverovali. On gurnu vrata; u lice ga udari odvratan sirasti zadah kiselog piva. Dok je ulazio, buka u krčmi opade za polovinu. Za leđima oseti kako svi posmatraju njegov plavi kombinezon. Ljudi koji su u dnu sale igrali strelice Bacanje strelica u metu. U engleskim kafanama se po pravilu nalaze strelice i meta za ovu omiljenu igru; prim. prev. prekidoše igru za čitavih trideset sekundi. Starac je stajao za

šankom i oko nečega se prepirao sa kelnerom, krupnim, gojaznim mladićem kukasta nosa i ogromnih dolaktica. Grupica ostalih stajala je oko njih sa čašama u rukama i posmatrala prizor.

"Šta 'oćeš, lepo sam te pitao," reče starac, ratoborno ispravljajući ramena. "'Oćeš da kažeš da u celoj ovoj rupi ne mo'š nađeš kriglu od pinte?"

"Pinta? Šta ti je sad pa to?" upita kelner, naginjući se prema starcu i oslanjajući se vrhovima prstiju na šank.

"Vidi ga! Kobajagi kelner a ne zna šta je pinta. Pinta ti je pola kvarta, a čet'ri kvarta, to je galon. 'Oćeš još i azbuku da te učim?"

"Nikad čuo nisam", odreza kelner. "Litar i pola litra - drugo ne služimo. Eno ti tamo čaše na polici."

"Ja pijem na pinte," nije se davao starac. "Baš si mog'o da mi natočiš pintu. Kad sam ja bio mlad nije bilo ništa na taj tvoj litar."

"Kad si ti bio mlad ljudi su još živeli na drveću", reče kelner, namigujući ostalim gostima.

Odjeknu smeh, i nelagodnosti od Vinstonovog ulaska kao da nestade. Starčevo lice prekriveno belim čekinjama beše porumenelo. On se okrete, gundajući nešto za sebe, i sudari se s Vinstonom. Vinston ga blago uhvati za ruku.

"Jeste li za jedno piće?" upita ga on.

"Vi ste gospodin čovek", reče starac, ponovo ispravljajući ramena. On kao da nije primećivao Vinstonov plavi kombinezon. "Daj jednu pintu!" dobaci on kelneru, agresivno. "Pintu pivčuge."

Kelner im natoči po pola litra tamnosmeđeg piva u debele krigle koje je bio isprao u kofi ispod šanka. U prolaskim krčmama moglo se dobiti jedino pivo. Oni nisu smeli da piju džin, ali su do njega ipak mogli doći bez mnogo muke. Igra strelica nastavi se punom parom, a ljudi za šankom počеше razgovarati o lutriji. Vinstonovo prisustvo za trenutak beše zaboravljeno. Pored prozora je stajao čamov sto; tu je mogao razgovarati sa starcem ne plašeći se da će ga ko čuti. Opasnost je bila velika, ali u krčmi bar nije bilo telekrana, što je proverio još kad je ušao.

"Baš je mog'o da mi natoči pintu", zagunđa starac sedajući. "Pola litra mi je malo. Od pola litra ne mogu da se zadovoljim. A ceo litar mnogo. Ako popijem litar, svaki čas me tera u klozet. Baška cena."

"Mora biti da ste videli velikih promena u životu", reče Vinston za probu.

Starčeve bledoplave oči skretoše sa mete za strelice na šank, a sa šanka na vrata muškog klozeta, kao da je mislio da su se promene desile u samoj krčmi.

"Pivo je bilo bolje", reče on najzad. "I jeftinije! Kad sam ja bio mlad, pivo je koštalo - mi smo govorili 'pivčuga' - čet'ri penija pinta. Još pre rata, naravno."

"Koji je to rat bio?" upita Vinston.

"Svi ratovi", rasejano odgovori starac. On podiže čašu; ramena mu se ponovo ispraviše. "E pa, živeli; u vaše zdravlje!"

Oštra jabučica na mršavom grlu odskoči, spusti se zaprepašćujućom brzinom i piva nestade. Vinston ode do šanka i vrati se sa još dve politrice. Starac je, reklo bi se, bio zaboravio svoju predrasudu protiv celog litra.

"Vi ste mnogo stariji od mene", reče Vinston. "Po svemu sudeći bili ste odrastao čovek još pre nego što sam se ja rodio. Vi još pamтите kako je bilo u starim vremenima, pre Revolucije. Ljudi mojih godina, u stvari, ne znaju ništa o tom dobu. Mi o tome možemo samo čitati u knjigama, a ono što u njima piše može i ne biti istina. Zato bi voleo da čujem šta vi mislite. U udžbenicima istorije piše da je život pre Revolucije bio potpuno različit od današnjeg, da je tada postojala stravična tiranija, nepravda, siromaštvo - gore nego što i zamisliti možemo. Ovde u Londonu masa sveta nije celog života imala dovoljno za jelo.

Polovina njih nije imala ni obuće. Radili su dvanaest sati dnevno, napustili školu sa devet godina, spavali po desetero u jednoj sobi. A u isto vreme postojala je jedna šačica ljudi, svega nekoliko hiljada - kapitalisti, tako su se zvali - koji su bili bogati i moćni. Oni su posedovali sve što se moglo posedovati. Živeli su u velikim raskošnim kućama sa trideset slugu, vozili su se automobilima i kočijama sa četiri konja, pili su šampanjac, nosili cilindre..."

Starac na jednom sinu.

"Cilindre! Baš čudno što i' pomenuste. A mislio sam koliko juče na cilindre, ni sam ne znam zašto. Baš sam mislio: majkumu, evo već ko zna kol'ko godina kako nisam vid'o cilindar. Nestali dibiduz. Poslednji put sam nosio cilindar kad mi je umrla svastika. A to vam je bilo, to vam je bilo - ne umem tačno da vam kažem, al' biće dobri' pedeset godina. Naravno, da se razumemo, nije bio moj, bio sam ga uz'o pod kiriju."

"Cilindri nisu toliko važni" strpljivo će Vinston. "U pitanju je ovo: ti kapitalisti - oni i još nekoliko advokata, sveštenika i sličnih koji su živeli na njihov račun - bili su gospodari svega. Sve što je postojalo, postojalo je za njih. A vi - obični ljudi, radnici - vi ste bili njihovi robovi. S vama su mogli raditi šta su hteli. Mogli su vas otpremiti u Kanadu kao stoku. Mogli su spavati s vašim ćerkama ako im se prohtelo. Mogli su narediti da budete bičevani jednom spravom koja se zvala mačka sa devet repova. Morali ste da im skidate kapu. Svakog kapitalistu pratila je čitava gomila lakeja koji su..."

Starac ponovo sinu.

"Lakeji!" reče on. "E vala tu reč nisam čuo već boktepita otkad. Lakeji! Sad ste me baš podsetili na mlade dane. Ja sam nekad - u, bestraga odavno - iš'o nedeljom u Hajd park da slušam one ljude što su držali govore. Vojska spasa, katolici, jevreji, Indusi - ko sve tu nije drž'o govore. E, tu je bio jedan - sad već ne bi' umeo da kažem kako se zvao, al' taj ne da je govorio! Kako je taj šibao 'Lakeji!', tako je govorio. 'Lakeji buržoazije! Isto i 'hijene' - jeste, baš tako: hijene. Naravno, da se razumemo, to je on o laburistima."

Vinston je osećao da se ne razumeju.

"Evo šta sam ja, u stvari, hteo da znam", reče on. "smatrate li da ste danas slobodniji nego u ono vreme? Da li se prema vama bolje postupa? U stara vremena, ti bogataši, ljudi sa vrha..."

"Gornji dom", reče starac zadubljen u uspomene.

"Dobro, Gornji dom, ako hoćete. Samo hoću da vas pitam ovo: da li su ti ljudi mogli da se prema vama ponašaju kao prema nižima, samo zato što ste vi bili siromašni a oni bogati? Na primer, je li istina da ste im se morali obraćati sa 'gospodine' i skidati kapu kad ste prolazili mimo njih?"

Starac kao da se bio duboko zamislio. Pre no što je odgovorio, on otpi oko četvrtinu svog piva.

"Jeste", reče. "Voleli su da se čovek do'vati za kapu pred njima. Iz poštovanja. Ja lično, ja to nisam voleo, al' eto, puno puta sam i ja skid'o kapu. Moralo se, eto."

"A da li je bio običaj - ja vam samo navodim šta sam pročitao u udžbenicima istorije - da li je bio običaj da vas ti ljudi i njihove sluge guraju sa trotoara u kanal?"

"Jedan me je gurnuo", reče starac. "Sećam se k'o da je juče bilo. To se baš dogodilo uveče na dan veslačke trke Tradicionalna veslačka trka između Oksforda i Kembridža; prim. prev. - a na taj dan su uvek žestoko lumpovali - i sudarim se ja s jednim mladićem. Ide on tako i tetura, a ja naletim na njega, onako slučajno. Kaže on meni 'Što ne gledaš', kaže, kud ideš?' Kažem ja njemu, 'šta 'oćeš', kažem, 'nije valjda trotoar tvoj?' Kaže on meni 'Nemoj da si bezobrazan, glavu ću da ti otkinem.' Kažem ja njemu 'Ti si pijan', kažem 'sa'ću da pozovem pandura.' A on, zamislite vi to, on mene gurne u grudi i malte nisam pao pod autobus. E sad, znate, ja sam tad bio mlad; pokaz'o bi ja njemu da nije..."

Vinstona zahvati osećanje bespomoćnosti. Starčevo pamćenje nije bilo ništa drugo do gomila nevažnih detalja. Čovek bi ga mogao ispitivati ceo dan, pa opet ne saznati ništa od

značenja. Partijski historijski spisi mogli su u izvesnom smislu i biti istiniti; možda čak i potpuno istiniti. On učini poslednji pokušaj.

"Možda se nisam jasno izrazio", reče on. "Hoću da kažem ovo. Vi ste živi već veoma dugo; polovinu života proživeli ste pre Revolucije. Već 1925. godine vi ste bili odrastao čovek. Smatrate li, sudeći po onome čega se sećate, da je život tada bio bolji nego danas? Ili gori? Kad biste mogli birati, da li biste radije živeli u ono vreme ili danas?"

Starac se zamišljeno zagleda u metu za strelice. Zatim otpi pivo, sporije nego prvi put. Kad je progovorio, u glasu mu se oseti neka trpeljiva, filozofska nota, kao da ga je pivo bilo omekšalo.

"Znam šta bi 'teli da vam kažem", reče on. "'Teli bi da vam kažem da bi' radije bio mlad. To bi vam skoro svako rek'o. Ko je mlad, on je i zdrav, i jak. A ko dođe u moje godine, njemu nikad nije dobro. Noge me bole da vam ne mogu reći, a bešika: ubi bože. Diže me noću po pe'ses' puta. A opet, kad pogledate, nije ni loše kad je čovek star. Nema više one iste brige. Nema ništa da se majmuniše oko žena, a to vam je velika stvar. Ja nisam bio sa ženom evo skoro tri'es' godina, ako mi verujete, nit' mi je na pamet palo."

Vinston se navali na prozorski okvir. Nije vredelo produžavati. Htede da uzme još piva, kad se starac najednom diže i žurno odgega do smradnog pisoara na drugom kraju prostorije. Onih naknadnih pola litra već je delovalo. Vinston ostade da sedi još minut ili dva, zagledan u svoju praznu kriglu, i skoro ne primeti da ga noge ponovo iznesoše na ulicu. Najkasnije za dvadeset godina, razmišljao je on, na ogromno i jednostavno pitanje 'Da li je život pre Revolucije bio bolji nego danas?' više se nikako neće moći odgovoriti. Uostalom, na njega se već sada nije moglo odgovoriti, pošto ono nekoliko raštrkanih ljudi koji su preživeli iz tih davnih vremena više nije bilo u stanju da jedno doba uporedi s drugim. Oni su se sećali miliona beskorisnih stvari i događaja: svađe sa drugom na poslu, potrage za izgubljenom pumpom za bicikl, vrtloga prašine u neko vetrovito jutro pre sedamnaest godina, izraza na licu odavno umrle sestre; ali stvari od značaja bile su van njihovog vidnog polja. Bili su nalik na mrave, koji male predmete vide, ali velike ne. A kad je pamćenje izdalo zapisi bili falsifikovani - kad se to dogodilo, tvrdnja Partije da je popravila uslove ljudskog života morala se prihvatiti jer nije postojalo, niti će ikad ponovo postojati, bilo kakvo merilo pomoću koga bi se to moglo proveriti.

U tom trenutku tok njegovih misli se naglo zaustavi. On stade i podiže pogled. Nalazio se u uzanoj ulici, sa nekoliko mračnih radnji raštrkanih među stambenim zgradama. Odmah iznad njegove glave visile su tri bezbojne metalne kugle koje su izgledale kao da su nekad bile pozlaćene. Mesto mu se učini poznato. Pa da! Stajao je ispred antikvarnice gde je bio kupio dnevnik.

Prođe ga drhtaj straha. Kupovina sveske već je sama po sebi bila nepromišljeno delo; bio se zakleo da se više nikad i ne približi toj radnji. Pa ipak, čim je dopustio mislima da odlutaju, noge su ga same dovele ovamo. Dnevnik je počeo da piše u nadi da će se zaštititi od upravo takvih samoubilačkih impulsa. U isto vreme primeti da je radnja još uvek otvorena, iako je već bilo skoro dvadeset i jedan čas. Misleći da će biti manje upadljiv unutra nego ako se bude vrzmao po trotoaru, on pređe preko prata. Ako ga ko bude ispitivao, moći će opravdano reći da je tražio da kupi žilete.

Vlasnik beše zapalio viseću petrolejsku lampu, od koje se širio nečist, ali prijateljski miris. To je bio čovek od svojih šezdeset godina, krhak i povijen, sa dugim, dobroćudnim nosom i blagim očima deformisanim kroz debela stakla naočara. Kosa mu je bila gotovo potpuno seda, no obrve su mu bile čupave i još uvek crne. Sa svojim naočarima, svojim blagim, nemirnim pokretima i starim sakoom od crnog somota izgledao je na neki način intelektualno, kao da je kakav čovek od pera, ili muzičar. Glas mu je bio mek, kao izbledeo, a jezik mu je bio manje iskvaren nego u većine prola.

"Prepoznao sam vas na trotoaru", reče on smesta. "Vi ste gospodin koji je kupio onaj damski album. A, to vam je bio divan papir, zaista. Pergament-papir, tako se zvao. Ja mislim da ima sigurno pedeset godina otkako se više ne pravi." On se zagleda u Vinstona preko svojih naočara. "Da li vam treba nešto određeno? Ili biste samo da malo razgledate?"

"Samo sam prolazio", neodređeno reče Vinston, "pa sam pogledao. Nisam tražio ništa naročito."

"Baš dobro", reče antikvar. "Ne verujem da bih vam mogao udovoljiti." On okrete svoj meki dlan naviše, pokajničkim pokretom. "Vidite i sami: prazna radnja. Među nama rečeno, trgovini antikvitetima je prošlo vreme. Nema više potražnje, nema ni zaliha. Nameštaj, staklo, porculan - sve se to polomilo, malo-pomalo. A već metalne stvari su većinom pretopljene. Mesingan svećnjak nisam video već godinama."

Unutrašnjost radnjice bila je u stvari do neudobnosti puna, ali nije bilo ničega od iole kakve vrednosti. Praznog prostora na podu bilo je vrlo malo, jer je svuda uza zidove bilo naslagano bezbroj ramova za slike. U izlogu je bilo nekoliko podmetača sa zavrtanjima i navrtkama, istrošenim dletima, perorezima slomljenih sečiva, oksidisanim džepnim časovnicima koji se nisu čak ni pravili da su ispravni, i ostalim raznovrsnim kršom. Jedino je na stočiću u uglu bila jedna gomila sitnica - lakiranih burmutica, broševa od ahata i sličnog - u kojoj se, činilo se, može naći nešto zanimljivo. Dok se približavao stočiću, Vinston spazi neki okrugao, gladak predmet koji se meko presijavao na svetlosti lampe, i podiže ga.

To je bio težak komad stakla, s jedne strane zaobljen a s druge gladak, tako da je gotovo bio polulopta. I boja i faktura stakla imali su neku čudnu mekotu, kao kišnica. U samom središtu, uveličan zaobljenom površinom, nalazio se neki čudan, ružičast, izuvijan predmet koji je podsećao na ružu ili morsku sasu.

"Šta je ovo?" upita Vinston, začaran.

"To vam je koral", reče starac. "Najverovatnije iz Indijskog okeana. U ono vreme su ga stavljali u staklo. Ovo nije napravljeno pre manje od sto godina. Po izgledu bi se reklo da ima i više."

"Lepa stvar", reče Vinston.

"Zaista lepa", reče starac sa razumevanjem. "Ali nema ih mnogo koji bi to danas rekli." On kašljucnu. "Ovaj, ako ste zainteresovani da kupite, koštalo bi vas četiri dolara. Sećam se kad su ovakve stvari bile i po osam funti, a osam funti vam je bilo - ne bih mogao da preračunam u današnje pare, ali bilo je mnogo. Ali šta ćete, kome je danas stalo do pravih starinskih predmeta - makar i do one čašice koja je preostala?"

Vinston smesta isplati četiri dolara i stavi žuđeni predmet u džep. Zadivila ga je bila ne toliko njegova lepota, nego to što je na neki način izgledalo kao da pripada dobu sasvim drugačijem od sadašnjeg. Meko staklo boje kišnice nije ličilo ni na jedno staklo koje je dotad video. Predmet je bio dvostruko privlačan zato što se očigledno nije mogao upotrebiti ni za šta, mada je Vinston nagađao da je to nekad trebalo da bude pritiskač za papir. Bio mu je težak u džepu, no srećom nije pravio veliku izbočinu. Bilo je neobično, čak i rizično, da član Partije poseduje tako šta. Sve što je bilo staro, uostalom i sve što je bilo lepo, uvek je na neki neodređen način bilo sumnjivo. Starac se beše primetno raspoložio pošto je primio četiri dolara. Vinston shvati da bi on pristao i na tri, pa čak i svega dva.

"Gore na spratu ima još jedna soba; možda bi vas interesovalo da pogledate", reče on. "Doduše, ni tamo nema mnogo; samo nekoliko stvari. Tu će vam trebati svetlo."

On zapali još jednu lampu i, pogrbljen, pođe ispred Vinstona uza strme i istrošene stepenice, kroz uzan kratak prolaz, i uvede ga u sobu koja nije gledala na ulicu nego na popločano dvorište i šumu dimnjaka. Vinston primeti da je nameštaj tako raspoređen kao da je soba još uvek namenjana za stanovanje. Na podu je ležala staza tepiha, na zidovima visile dve ili tri slike, a uz kamin bila privučena duboka, prašnjava naslonjača. Na komodi je tiktakao starinski stakleni sat sa brojčanikom izdelfjenim na dvanaest časova. Ispod prozora se

nalazio ogroman krevet, na kome je još uvek stajao dušek, i koji je zauzimao gotovo četvrtinu sobe.

"Ovde smo živeli dok mi žena nije umrla", reče starac, tonom kao da se izvinjava. "Malo-pomalo, eto, rasprodajem nameštaj. A evo ovaj krevet, to vam je divan komad od mahagonija - to jest bio bi, kad bi čovek mogao da istera buve iz njega. Samo, ipak mislim da bi vam bio previše kabast."

Držao je lampu visoko podignutu, da osvetli celu sobu; u toplom prigušenom svetlu, ona je začudo delovala veoma primamljivo. Vinstonu prolete kroz glavu misao da bi sobu verovatno bilo sasvim lako iznajmiti za nekoliko dolara nedeljno, kad bi se usudio da rizikuje. Zamisao je bila luda, nemoguća, od one vrste koju treba izbaciti iz glave čim uđe; no soba beše u njemu probudila neku nostalgiju, neko pradavno sećanje. Učini mu se da tačno zna kako izgleda sedeti u takvoj sobi, u naslonjači pokraj vatre na otvorenom ognjištu, sa nogama na rešetki i čajnikom na polici kamina: do krajnosti sam, do krajnosti bezbedan, neposmatran ni od koga, neprogonjen ničijim glasom, u tišini gde se čuje samo mrmorenje čajnika i prijateljsko tiktakanje sata.

"Nema telekrana!" ne uzdrža se da promrmlja.

"Ah", reče starac, "nisam nikad ni imao, znate. Skupo je to. A pravo da vam kažem, nekako nisam ni osećao potrebu. Nego pogledajte onaj sto na rasklapanje tamo u uglu. Mada, razume se, ako biste hteli da ga rasklapate, morali biste prvo da promenite šarke."

U drugom uglu stajao je orman za knjige; Vinston se već bio uputio njemu kao privučen magnetom. No unutra je bilo samo smeće. Lov na knjige i uništenje knjiga bili su u prolaskim četvrtima obavljeni isto tako temeljno kao i svuda drugde. Teško je bilo moguće da u celoj Okeaniji postoji ijedna knjiga štampana pre 1960. godine. Starac je, i dalje držeći lampu, stajao ispred neke slike u okviru od ružinog drveta koja je visila s druge strane kamina, prekoputa kreveta.

"Ovaj, a ako vas interesuju stare gravire..." diskretno počeo on.

Vinston priđe da razgleda sliku. To je bila gravira neke ovalne zgrade sa četvrtastim prozorima i malom kulom u prvom planu. Oko kule je išla ograda, a na zadnjem kraju stajalo nešto nalik na skulpturu. Vinston se nekoliko trenutaka zagleda u graviru. Zgrada mu se činila neodređeno poznata, mada se skulpture nije sećao.

"Ram je pričvršćen za zid," reče starac, "ali ako hoćete, ja ću ga odšrafiti."

"Ovu zgradu poznajem", naposletku reče Vinston. "Sad je porušena. Nalazi se nasred ulice ispred Palace pravde."

"Tako je. Ispred Sudnice. Stari antikvar naziva zgradu njenim pravim (i današnjim) imenom Sudnica (Law Courts). U Okeaniji, razume se, to ime je nepoznato; prim. prev. Bombardovali su je o, još odavno. Neko vreme je bila crkva. Crkva svetog Simona, tako se zvala." On se opet osmehnu kao da se pravda, kao da je svestan da je rekao nešto što izaziva podsmeh, i dodade: "narandže i limun, kaže sveti Šimun."

"Kako?" upita Vinston.

"Narandža i limun, kaže sveti Šimun. To je bila jedna kao pesmica kad sam bio mali. Ne znam kako dalje ide; znam samo da se završava: Evo ide svećar da zapali sveće, evo ide dželat da ti glavu seče. To je išlo uz neku igru. Deca stanu u dva reda i ispruže ruke, a vi prolazite ispred njih kad dođu do 'evo ide dželat da ti glavu seče', oni spuste ruke i uhvate vas. To je bila kao neka brojanica o tome šta kažu zvona raznih crkava. Pominjale su se sve londonske crkve - to jest, one najvažnije."

Vinston se površno pitao iz kog veka potiče ta crkva. Odrediti starost neke zgrade u Londonu bilo je uvek teško. Za svaku veću i impresivniju zgradu, ako bi se imalo moglo smatrati da je novijeg datuma, automatski se tvrdilo da je podignuta posle Revolucije, dok se sve što je očigledno bilo ranijeg datuma pripisivalo nekom nejasno određenom periodu nazvanom srednji vek. Zvanično se smatralo da iz vekova kapitalizma nije proizišlo ništa od

vrednosti. Kao što se nije mogla doznati iz knjiga, istorija se nije mogla doznati ni iz arhitekture. Kipovi, zapisi, spomen-ploče, imena ulica - sve što je moglo osvetliti prošlost bilo je sistematski izmenjeno.

"Nisam ni znao da je to bila crkva", reče on.

"U stvari, ostalo ih je puno", reče starac, "samo sad se koriste za druge stvari. Čekajte, kako beše išla ona pesmica? Aha! Setio sam se!

Narandža i limun, kaže sveti Šimun
Duguješ mi farting, kaže sveti Martin...

eto, toliko se sećam. Farting vam je bio bakarni novčić, nalik na jedan cent."

"A gde je crkva Svetog Martina?" upita Vinston.

"Svetog Martina? Još postoji. Na Trgu pobeđe, pored galerije slika. To je ona zgrada sa trouglastim predvorjem i stubovima, znate ona sa velikim stepeništem."

Vinston ju je dobro poznao. U toj zgradi se nalazio muzej koji se koristio za razne vrste propagandnih izložbi - maketa raketnih bombi i plovećih tvrđava, voštanih figura koje su predstavljale zverstva neprijatelja, i sličnog.

"Zvala se Sveti Martin u poljima", dodade starac, "mada se ne sećam da sam igde blizu video neko polje."

Vinston ne kupi sliku. Posedovati je bilo bi još veći rizik no imati onaj stakleni pritiskač, a odneti kući nemoguće, sem ako se ne bi izvadila iz rama. On se ipak zadrža još nekoliko minuta u razgovoru sa starcem, čije ime, kako je otkrio, nije bilo Viks - kao što se moglo zaključiti po natpisu iznad ulaza - nego Čerington. Ispostavilo se da je Čerington udovac od šezdeset i tri godine koji je u toj radnji stanovao trideset godina. Celo to vreme nameravao je da izmeni ime na firmi, ali nikako nije stizao. Dok su razgovarali, Vinstonu se neprestano vraćala poluzaboravljena dečja pesmica. Narandža i limun, kaže sveti Šimun, duguješ mi farting, kaže sveti Martin! Čudno, ali kad se to ponavljalo u sebi, imala se iluzija da se stvarno čuju zvona, zvona izgubljenog Londona koja su još uvek, negde, postojala, prurušena i zaboravljena. Čuo ih je kako zvone sa jednog utvarnog tornja za drugim. Pa ipak, koliko se sećao, nikad u stvarnom životu nije čuo zvonjavu crkvenih zvona.

On se oprusti od Čeringtona i siđe sam niz stepenice, da ga starac ne bi video kako izviđa ulicu pre no što će izići. Bio je već rešio da posle odgovarajućeg intervala - od, recimo, mesec dana - ponovo reskira i poseti radnju. To možda ne bi bilo opasnije nego jedan izostanak uveče iz Centra. Ozbiljna ludost je bila u tome što se uopšte vratio ovamo, pošto je već kupio dnevnik, a nije znao da li se vlasniku može verovati. Pa ipak...!

Da, doći će opet. Kupiće još lepih otpadaka. Kupiće graviru crkve svetog Šimuna, izvaditi je iz rama, i odneti kući sakrivenu ispod bluže. Izvući će ostatak one dečje pesmice iz Čeringtonovog sećanja. Čak mu i onaj ludi plan: da sobu na spratu uzme pod kiriju, za trenutak ponovo sevu kroz glavu. Kojih pet sekundi bio je bezbrižan od oduševljenja, te iskorači na trotoar a da prethodno čak ni pogled nije bacio kroz izlog. Beše čak počeo da pevuši na neku improvizovanu melodiju:

Narandža i limun, kaže sveti Šimun.
Duguješ mi farting, kaže sveti Martin...

Najednom mu se učini da mu se srce pretvorilo u led, a creva u vodu. Trotoarom se približavala neka figura u plavom kombinezonu, ni deset metara od njega. To je bila ona devojka iz Odeljenja proze, ona crnomanjasta. Dnevna svetlost je gasnula, ali on je prepoznade bez teškoća. Ona ga pogleda pravo u oči, zatim žurno produži, kao da ga nije ni videla.

Vinston je nekoliko sekundi bio paralizovan. Zatim se okrete na desno i udalji teškim koracima, ne primetivši odmah da se uputio u pogrešnom pravcu. U svakom slučaju, odgovor na jedno pitanje sad je bio poznat. Više nije bilo sumnje da ga ta devojka uhodi. Mora biti da ga je pratila dovde, jer nije bilo verovatno da se čistim slučajem zadesila iste večeri u istoj mračnoj zabačenoj ulici, kilometrima daleko od bilo kog kvarta u kome žive članovi Partije. Slučajnost je bila prevelika. Da li je bila zaista agent Policije misli, ili prosto špijunka-amater pokrenuta nadobudnošću, gotovo nije ni bilo važno. To što ga je držala na oku bilo je dovoljno. Verovatno ga je isto tako videla i kad je ulazio u krčmu.

Hodao je s naporom. Na svaki korak, po butini bi ga udario komad stakla koji je nosio u džepu, te mu skoro dođe da ga izvadi i baci. Najgori bi bio bol u stomaku. Dva ili tri minuta mislio je da će umreti ako ubrzo ne stigne do klozeta. Međutim, u ovakvim kvartovima nije ih ni bilo. Zatim grč prođe, ostavivši za sobom tupo tištanje.

Ulica je bila ćorsokak. Vinston se zaustavi, postaja nekoliko sekundi nepovezano se pitajući šta da radi, zatim se okrete i pođe istim putem natrag. Kad se okrenuo, pade mu na pamet da se s devojkom mimoišao tek pre tri minuta i da bi je verovatno mogao stići ako potrči. Onda bi je mogao pratiti u stopu dok se ne nađu na nekom tihom mestu, a onda joj razbiti glavu kockom iz kaldrme. Onaj komad stakla u džepu bio bi dovoljno težak. No on smesta odustade, zato što mu je i sama pomisao na ikakav fizički napor bila nepodnošljiva. Ne bi mogao potrčati, ne bi mogao zadati udarac. Sem toga, ona je bila mlada i jaka; branila bi se. Pomisli takođe da požuri u Centar i ostane tamo do zatvaranja, da bi za to veče stvorio delimičan alibi. No i to je bilo nemoguće. Beše ga obuzela smrtna malaksalost. Želeo je jedino da što pre stigne kući, a onda sedne i miruje.

Kad je stigao u svoj stan, bilo je prošlo dvadeset dva časa. Svetlo se gasilo u dvadeset tri i trideset. On ode u kuhinju i proguta skoro punu čajnu šolju džina Pobeda. Zatim ode do stola u alkovu, sede i izvadi dnevnik iz fioke. Ali nije ga odmah otvorio. Na telekranu je metalni ženski glas vrećao neku patriotsku pesmu. On je sedeo zureći u mramoraste šare na koricama sveske, trudeći se bez uspeha da isključi taj glas iz svesti.

Uvek su noću dolazili da hapse, uvek noću. Najpametnije bi bilo ubiti se pre nego što im se padne u ruke. Neki su bez sumnje tako i radili. Mnogi od nestalih u stvari su bili izvršili samoubistvo. No bila je potrebna očajnička hrabrost da bi se čovek ubio u svetu gde se do vatrenog oružja i bilo kakvog brzog i sigurnog otrova nije nikako moglo doći. S nekim zaprepašćenjem on pomisli o biološkoj beskorisnosti straha, i bola, o izdaji tela koje se uvek koči upravo u trenutku kad se traži poseban napor. Da je delovao dovoljno brzo, mogao je učutkati crnomanjastu devojku; ali je baš prevelika opasnost u kojoj se nalazio učinila da je izgubio moć da dela. Sinu mu da se u trenucima krize niko ne bori protiv spoljnog neprijatelja, nego uvek protiv svog sopstvenog tela. Čak i sad, uprkos džinu, tupi bol u stomaku onemogućavao je povezano mišljenje. A tako je isto, shvati on, i u svim na izgled herojskim i tragičnim situacijama. Na bojnopolju, u sobi za mučenje, na brodu koji tone, stvari za koje se čovek bori uvek se zaboravljaju zato što se telo širi dok ne ispuni celu vasionu; pa čak i u onim trenucima kad čovek nije paralizan od straha ili ne vrišti od bola, život postaje borba, iz trenutka u trenutak, sa glađu ili hladnoćom ili neispavanošću, sa kiselinom u stomaku ili bolesnim zubom.

On otvori dnevnik. Bilo je važno napisati nešto. Žena na telekranu beše počela novu pesmu. Vinstonu se njen glas zabadao u mozak kao komade razbijenog stakla. On pokuša da misli na O'Brajena, za koga je, ili kome je, pisao svoj dnevnik, no umesto njega počeo misliti o tome šta će mu se desiti kad ga Policija misli odvesti. Ne bi bilo strašno ako bi ga ubili odmah. Čovek i očekuje da bude ubijen. Ali pre smrti (o tome niko nije govorio, a ipak su svi znali) moralo se proći kroz rutinu priznanja: uvijanje na podu i vrištanje za milost, pucanje slomljenih kostiju, izbijeni zubi, usirena krv u kosi. Zašto se to mora podnositi, kad je kraj ionako bio uvek isti? Zašto se ne može iz života izbaciti nekoliko dana ili nedelja? Niko nije

ostao neuhvaćen; niko nije prošao bez priznanja. Kad čovek podlegne zlomisli, sigurno je da će u izvesnom roku biti mrtav. Zašto onda budućnost mora sadržati taj užas, koji nije menjao ništa?

On pokuša, sa malo više uspeha nego ranije, da dozove sliku O'Brajena. "Sastaćemo se na mestu gde nema tame", bio mu je rekao ovaj. On je znao šta to znači, ili mu se bar činilo da zna. Mesto gde nema tame bila je zamišljena budućnost, koju čovek nikad neće videti ali u kojoj, znajući unapred za nju, može učestvovati. Ali od glasa sa telekrana koji ga je grebao po ušima nije mogao da dalje sledi tok svojih misli. On stavi cigaretu u usta. Iz nje mu smesta ispade na jezik polovina duvana, gorka prašina koju je bilo teško ispljuvati. Pred oči mu iziđe lik Velikog Brata, izbacujući O'Brajenov. Baš kao i pre nekoliko dana, on izvadi jedan novčić iz džepa i pogleda ga. Ono lice je gledalo u njegovo, krupno, smireno, zaštitničko: ali kakav su to osmeh krili crni brkovi? Kao olovni zvon vratiše mu se reči:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE MOĆ

DRUGI DEO

1.

Bila je sredina jutra; Vinston beše izišao iz svog boksa da ode u klozet.

S drugog kraja dugog, sjajno osvetljenog hodnika približavala mu se jedna usamljena figura. To je bila ona crnomanjasta devojka. Od one večeri kad je naišao na nju ispred antikvarnice bilo je prošlo četiri dana. Kad mu se približila, on vide da joj je desna ruka u zavoju, neprimetnom izdaleka pošto je bio iste boje kao i njen kombinezon. Verovatno je zgnječila ruku okrećući jedan od onih velikih kaleidoskopa na kojima su se siže romana 'uobličavali'. Takvi nesrećni slučajevi bili su svakodnevna stvar u Odeljenju proze.

Razdvajalo ih je možda četiri metra kad se devojka spotače i pade gotovo na nos. Pad je natera da oštro krikne od bola. Mora biti da je pala pravo na povređenu ruku. Vinston se zaustavi na mestu. Devojka se beše podigla na kolena. Lice joj dobi mlečno žutu boju na kojoj su joj se usta isticala crvenija nego ikad. Oči su joj bile upravljene u njegove, sa molećivim izrazom koji je više odavao utisak straha nego bola.

U Vinstonovom srcu se pokrete neko čudno uzbuđenje. Pred njim se nalazio neprijatelj koji je imao nameru da ga ubije; pred njim se isto tako nalazilo ljudsko biće, u bolu, možda i sa slomljenom kosti. On se već beše instinktivno pokrenuo da joj pritekne u pomoć. U trenutku kad ju je video kako pada na zavijenu ruku, bilo mu se činilo da bol od toga oseća u svom sopstvenom telu.

"Povredili ste se?"

"Nije ništa. Samo ruka. Odmah će proći."

Govorila je kao da je imala lupanje srca. U svakom slučaju, bila je veoma pobledela.

"Niste ništa slomili?"

"Ne, u redu je. Samlo me je za trenutak zbolelo, ništa više."

Ona ispruži zdravu ruku, i on joj pomože da ustane. Bilo joj se već povratilo nešto boje; izgledala je mnogo bolje.

"Nije ništa", kratko ponovi ona. "Samo sam se malo udarila po zglobu. Hvala, družo!"

I na to produži svojim putem, brzim i odsečnim koracima, kao da se zaista ništa i nije desilo. Ceo događaj nije mogao potrajati više od pola minuta. Ne pokazivati osećanja na licu bilo je navika koja je stekla status instinkta; a ionako su se zadesili odmah ispred telekrana kad se slučaj dogodio. No i pored toga bilo je vrlo teško ne odati trenutno iznenađenje, jer mu je devojka, u one dve-tri sekunde dok joj je pomagao da ustane, bila tutnula nešto u ruku. Nije bilo nikakve sumnje da je to uradila namerno. To nešto bilo je malo i pljosnato. Prolazeći kroz

vrata klozeta, on ga premesti u džep i opipa vrhovima prstiju. To je bio komad papira presavijen u kvadratić.

Dok je stajao u pisoaru, uspe, uz još malo pipkanja prstima, da odmota. Očigledno je na njemu bila neka poruka. Za trenutak mu dođe iskušenje da ga odnese u jednu od kabina i smesta pročita. No to bi bila krajnja ludost - to je dobro znao. Ako se ijedno mesto neprekidno kontrolisalo preko telekrana, to su bile klozetske kabine.

On se vrati u svoj boks, sede, nehatno baci komad papira među dokumenta na stolu, stavi naočare i privuče diktograf. "Pet minuta", reče u sebi, "naj-najmanje pet minuta!" Srce mu je u grudima tuklo zastrašujuće glasno. Na sreću je posao pred njim bio čisto rutinski - ispravljanje dugog niza cifara, što nije zahtevalo veliku koncentraciju.

Šta god da je pisalo na papiru, moralo je imati nekog političkog značenja. Koliko je mogao videti, postojale su dve mogućnosti. Jedna, daleko verovatnija, da je devojkica agent Policije misli, kao što se i plašio. Nije znao zašto Policija misli nalazi za shodno da svoje poruke dostavlja na takav način, ali možda su imali svojih razloga. Tekst na papiru mogao je biti pretnja, poziv, neka zamerka, naređenje da izvrši samoubistvo. No postojala je i druga, bezumna mogućnost koja je neprestano podizala glavu iako je uzalud pokušavao da je potisne. Ta je mogućnost bila da poruka i nije od Policije misli nego od nekakve podzemne organizacije. Možda Bratstvo ipak postoji! Možda je ta devojkica njegov pripadnik! Ta je pomisao van svake sumnje bila apsurdna, ali mu je u glavu bila uletela onog trenutka kad je u ruci osetio komadić papira. Ono drugo, verovatnije objašnjenje palo mu je na pamet tek nekoliko minuta kasnije. Pa ipak čak ni sad, mada mu je intelekt govorio da ta poruka verovatno znači smrt - čak ni sad u to nije verovao; nerazumna nada je bila uporna u njemu; srce mu je lupalo; sa teškoćom je uspevao da mu glas ne zadrhti dok je mrmljao svoje cifre u diktograf.

Smota gotove papire u trubu i gurnu ih u pneumatičnu cev. Bilo je prošlo osam minuta. Popravi naočare na nosu, uzdahnu i privuče preda se sledeću gomilu papira, sa onim komadićem na vrhu. On ga ispravi. Na njemu je, krupnim neveštima slovima pisalo:

Ja te volim.

Nekoliko sekundi bio je toliko preneražen da se nije setio ni da baci papirić, koji je kompromitovao, u rupu za pamćenje. Pre nego što je to ipak uradio, nije se mogao uzdržati, mada je vrlo dobro znao koliko je opasno pokazivati previše interesovanja, a da još jednom ne pročita šta piše, samo da bi se uverio da su one reči još tu.

Tokom preostalog dela popodneva bilo mu je veoma teško raditi. Još teže, od potrebe da se koncentriše na niz tričavih poslova koje je imao pred sobom, padalo mu je to što svoju uzbuđenost mora da skriva pred telekranom. Osećao se kao da mu u stomaku gori vatra. Ručak u pregrejanoj, pretrpanoj, bučnoj menzi bio je mučenje. Nadao se da će tokom prekida za ručak moći da malo bude sam, ali zla sreća natera imbecilnog Parsonsa da trupne na stolicu pored njega, šireći miris znoja koji je skoro nadjačavao metalni miris čorbe, i razveza priču o pripremama za Nedelju mržnje. Naročito ga je oduševljavao model glave Velikog Brata, dva metra širok, koji je od papirne kaše pravio odred Špijuna čiji je član bila njegova ćerka. Vinstona je razdražavalo to što je u opštoj buci slabo čuo šta Parsons govori, te je stalno morao tražiti da mu ovaj ponovi kakvu nedotupavnu primedbu. Devojkicu je uspeo da spazi samo jednom, kako sa još dve devojkice sedi za stolom, na suprotnom kraju prostorije. Reklo bi se da ga nije videla; više nije ni gledao u tom pravcu.

Popodne je bilo podnošljivije. Smesta posle ručka stiže mu delikatan, težak posao na kome je trebalo raditi nekoliko sati i koji je zahtevao da se sve ostalo odloži. Sastojao se od

toga što je trebalo falsifikovati jedan niz izveštaja o proizvodnji koji su datirali od pre dve godine, i to na takav način da se naruši ugled jednog od poznatijih članova Uže partije koji je trenutno bio pod sumnjom. U tim poslovima Vinston je bio dobar, i pođe mu za rukom da devojkju potpuno isključi iz svoje svesti više od dva sata. Onda se sećanje na njeno lice vrati, a s njim i žestoka, neizdržljiva želja da bude sam. Dok ne bude sam, neće nikako moći da sažvaće ovaj novi događaj. Taj dan je bio jedan od onih kada je odlazio u Centar kulture i odmora. On proguta još jedan neukusan obrok, pohita do Centra, uze učešća u svečanoj ludoriji 'diskusione grupe', odigra dve partije stonog tenisa, ispi nekoliko čaša džina i odsede pola sata na predavanju nazvanom Englsoc u odnosu na šah. Od dosade mu se grčila duša, ali bar jednom nije imao impuls da izostane iz Centra u ono veče kad mu je dolazio red. Kad je video reči Ja te volim, u njemu je nabujala želja da ostane živ, te mu se najednom učinilo glupo rizikovati u sitnicama. Tek kad je došlo dvadeset tri časa, kad je bio kod kuće i u krevetu - u mraku, gde je čovek siguran od telekrana ako ćuti - tek je tad bio u stanju da povezano misli.

Radilo se o fizičkom problemu koji se morao reći: kako doći u dodir s devojkjom i zakazati sastanak. Više nije uzimao u obzir mogućnost da mu ona možda priprema zamku. Znao je da nije tako: kad mu je predala papirić, bila je nesumnjivo uzbuđena. Čigledno se bila raspametila od straha, što nije ni bilo čudo. Još manje mu je padalo na pamet da je odbije. Pre svega pet noći smišljao je da joj razbije lobanju kockom iz kaldrme, no to nije značilo ništa. On pomisli na njeno nago, mlado telo, onakvo kakvo ga je video u snu. Ranije mu se činilo da je zalučena kao i sve ostale, glave nabijene lažima i mržnjom, trbuha punog leda. Na pomisao da je može izgubiti, da mu belo mlado telo može izmaći, zahvati ga neka groznica. Od svega se najviše bojao da će se ona jednostavno predomisli ako mu ne uspe da uskoro uspostavi vezu s njom. No fizičke prepreke su bile neopisive. Bilo mu je kao čoveku koji je matiran a hoće da povuče potez. Kud god da se okrene, naletao je na telekran. U stvari, njemu su svi mogući načini stupanja u vezu već bili prošli kroz glavu pet minuta pošto je pročitao poruku; ali sad, kad je imao vremena da razmisli o svemu, on ih ispita jedan po jedna, kao da ređa instrumente po stolu.

Onakav susret do koga je došlo tog popodneva očigledno se nije mogao ponoviti. Da je radila u Odeljenju dokumentacije bilo bi relativno lako, ali on je imao samo bledu predstavu o tome u kom je delu zgrade smešteno Odeljenje proze, a nije imao ni izgovora da se tamo pojavi. Kad bi znao gde ona stanuje i u koje vreme izlazi s posla, mogao bi udesiti da je sretne na putu do kuće; ali pokušati da je otprati kući nije bilo sigurno: morao bi stajati pred Ministarstvom besposlen, a to bi smesta palo u oči. Pisati joj preko pošte nije dolazilo u obzir. Po pravilu koje čak nije ni bilo tajno, sva su pisma bila otvarana. U stvari je vrlo malo ljudi i pisalo pisma. Za poruke koje je katkad bilo potrebno poslati postojale su štampane dopisnice sa dugim listama fraza; nepotrebne su se precrtavale. Bilo kako bilo, on joj nije znao ni ime, a kamoli adresu. Najzad zaključio da je menza najsigurnija. Ako bi je zatekao samu za stolom, negde u sredini prostorije, ne previše blizu telekrana, i uz dovoljno glasan žagor okolnih razgovora - ako bi ti uslovi potrajali svojih trideset sekundi, postojala bi mogućnost da izmene nekoliko reči.

Celu nedelju dana posle te večeri život je bio kao nemiran san. Prvog dana se pojavila u menzi tek kad je on izlazio, pošto se pištaljka već bila oglasila. Verovatno je bila prebačena u neku kasniju smenu. Mimoišli su se bez ijednog pogleda. Sledećeg dana je bila u kantini u običajeno vreme. Ali sa tri druge devojkje i neposredno ispod telekrana. Zatim se tri strašna dana uopšte nije pojavila. Njemu su i duh i telo trpeli od nepodnošljive osjetljivosti, od neke vrste providnosti, koja je svaki pokret, svaki zvuk, svaki dodir s okolinom, svaku reč koju je morao izgovoriti ili saslušati, pretvarala u agoniju. Čak ni u snu nije mogao sasvim pobeći od njene slike. Tih dana nije ni doticao dnevnik. Ako je nalazio ikakvog olakšanja to je bilo u radu, gde se katkad mogao zaboraviti i po deset minuta. Apsolutno ni po čemu nije mogao

saznati šta joj se desilo. Nije se mogao raspitati ni na koji način. Možda je bila isparena, možda je izvršila samoubistvo, možda je premeštena u sasvim drugi kraj Okeanije; a najgore i najverovatnije od svega, možda se jednostavno predomislila i rešila da ga izbegava.

Sledećeg dana se pojavila. Ruka joj više nije bila u zavoju; sad je oko zgloba imala traku flastera. Njegovo olakšanje je bilo tako veliko da se nije mogao uzdržati a da se za nekoliko sekundi ne zagleda pravo u nju. Dan zatim zamalo mu nije pošlo za rukom da stupi u razgovor s njom. Kad je došao u menzu, ona je sedela za stolom prilično udaljenim od zida, sasvim sama. Bilo je rano; menza još nije bila sasvim pun. Red se polako pomicao napred sve dok s Vinston ne nađe skoro pred samim pultom, zatim zadržao dva minuta pošto je neko ispred njega protestvovao da nije dobio svoju tabletu saharina. Kad je Vinston podigao svoj poslužavnik i uputio se njenom stolu, bila je još uvek sama. On je nemarno išao prema njoj, tražeći očima mesto za nekim stolom iza nje. Delilo ih je ne više od tri metra. Još dve sekunde, i sve će biti u redu. Uto neki glas iza njega pozva "Smite!" On se učini da nije čuo. "Smite!" ponovi glas nešto jače. Nije vredelo. On se okrete. Plavokos mladić priglupa lica, po imenu Vilšer, koga je Vinston površno poznao, pozivao ga je s osmehom na slobodno mesto za svojim stolom. Bilo je opasno odbiti. Prepoznat, nije mogao produžiti i sesti za sto sa devojkom koja nije u društvu. Previše bi bilo oči. On sede s prijateljskim osmehom. Glupavo plavokoso lice zasija. Vinston za trenutak vide sebe kako usred tog lica udara pijukom. Posle nekoliko minuta, devojčin sto se popuni.

Ali nije ga mogla ne videti kad joj se približavao; verovatno je shvatila šta je posredi. Sledećeg dana, on se postara da dobije rano. I, naravno, ona je sedela za stolom na skoro istom mestu, opet sama. Neposredno ispred njega u redu je stajao čovečuljak sličan bubašvabi, brzih pokreta, ravna lica i sitnih sumnjičavih očiju. Odmičući se od pulta sa svojim poslužavnikom. Vinston vide da se čovečuljak uputio pravo devojčinom stolu. Nada mu ponovo splasnu. Za malo udaljenijim stolom bilo je jedno slobodno mesto, no nešto je u čovečuljkovom izgledu govorilo da će on dovoljno paziti na svoju udobnost i izabrati sto sa najviše slobodnih mesta. S ledom u srcu, Vinston pođe za njim. Morao je biti sam s njom, inače ništa ne vredi. U tom trenutku odjeknu jak tresak. Čovečuljak je ležao koliko je dug, poslužavnik mu beše odleteo iz ruku, a po podu su tekla dva potočića supe i kafe. On se podiže na noge sa zlobnim pogledom prema Vinstonu; očigledno je sumnjao da ga je ovaj sapleo. Sve se ipak završi dobro. Pet sekundi kasnije, dok mu je srce gromoglasno tuklo. Vinston je sedeo za devojčinim stolom.

Nije je gledao. Istovari svoje porcije s poslužavnika i smesta poče jesti. Bilo je krajnje pogrešno da progovori odmah, pre nego što neko naiđe, ali ga je bio uhvatio užasan strah. Otkako mu je ona pristupila bilo je prošlo nedelju dana. Možda se predomislila, sigurno se predomislila! Bilo je nemoguće da se ovo uspešno završi; tako šta se ne događa u stvarnom životu. Možda ne bi uopšte ni progovorio da tog trenutka nije spazio Emplforta, poetu dlakavih ušiju, kako se smušeno vrzma po menzi sa svojim poslužavnikom, tražeći gde će sesti. Onako izgubljen, Emplfort je bio privržen Vinstonu, i svakako bi seo za njegov sto ako bi ga spazio. Da se pređe u akciju preostao je još možda minut. I Vinston i devojka jeli su neprekidno i ravnomerno. Splačina koju su jeli bila je tanka čorba, u stvari supa, od boranije. Vinston progovori tihim mrmorom. Ni jedno ni drugo nisu dizali očiju; ravnomerno su zahvatali kašikom vodnjikave splačine i prinosili ustina, a između kašika izmenjivali ono nekoliko neophodnih reči tihim bezbojnim glasom.

"U koliko izlaziš s posla?"

"Gde se možemo naći?"

"Trg pobeđe, kod spomenika."

"Prepun je telekrana."

"Ako je gužva, ne smeta."

"Treba neki znak?"

"Ne. Nemoj mi prići dok me ne vidiš u gomili. I nemoj me gledati. Samo budi negde pored mene."

"U koliko?"

"U devetnaest."

"U redu."

Emplfort ne vide Vinstona i sede za drugi sto. Njih dvoje ne progovoriše više ni reči; koliko je to moguće dvoma ljudima koji sede jedno nasuprot drugom za istim stolom, nisu se ni pogledali. Devojka brzo završi sa svojim ručkom i ode. Vinston ostade da popuši cigaretu.

Vinston se nađe na Trgu pobeđe pre dogovorenog vremena. Vrzmao se neko vreme oko osnove ogromnog okruglog stuba na čijem je vrhu kip Velikog Brata gledao na jug prema nebu gde je pobedio evroazijske avione (pre nekoliko godina bili su istazijski) u Bici za Pistu jedan. Na slici ispred njega nalazio se kip čoveka na konju, navodno Olivera Kromvela. U devetnaest nula pet devojke još nije bilo. Užasan strah ponovo zahvati Vinstona. Neće doći, predomislila se! On se uputi sporim koracima do severne strane trga i oseti neko bledo zadovoljstvo kad je prepoznao crkvu Svetog Martina čija su zvona, u vreme kad je imala zvona, zvonila Duguješ mi farting. Tada spazi devojku kako stoji pored osnove spomenika i čita, ili se pretvara da čita, plakat koji je bio spiralno uvijen oko stuba. Bilo je opasno prići joj dok se ne skupi još sveta. Svuda oko podnožja bili su postavljeni telekrani. No uto se začu prolom zvuka i zvuk teških motora odnekud sleva. Odjednom svi potrčaše preko trga. Devojka lakonogo oprtča oko lavova na osnovi spomenika i produži da trči. Vinston pođe za njom. Dok je trčao, ču nekoga kako viče da to prolazi konvoj evroazijskih zarobljenika.

Južni kraj trga već je bila zaposela gusta masa sveta. Vinston, u normalnim situacijama čovek koji se drži prikrajka u svakoj gužvi, sad se počeo gurati, laktati, probijati do središta gomile. Uskoro se nađe nadohvat ruke od devojke, ali put su mu preprečavali jedan prol ogromnog rasta i jedna žena, skoro isto toliko krupna, verovatno njegova supruga, koji su sačinjavali skoro neprobojan zid mesa. Vinston se izvi postrance i, navalivši svom snagom, uspe da uglavi rame među njih. Za trenutak mu se učini da mu se utroba melje u kašu između dva mišićava kuka, a zatim se probi, malo oznojen. Nađe se pored same devojke. Stajali su rame uz rame i oboje gledali pravo preda se.

Ulicom je lagano prolazio dugi niz kamiona, sa stražarima kamenih lica koji su stajali u svakom uglu s automatima u ruci. U kamionima su, tesno zbijeni, čučali žuti ljudi malog rasta u iznošenim zelenkastim uniformama. Njihova tužna, mongolska lica zurila su preko ograde kamiona, potpuno nezainteresovana. Ponekad bi se, kad bi koji kamion trućnuo, čula zveka metala: svi zarobljenici imali su okove na nogama. Tužna lica su prolazila, kamion po kamion. Vinston je znao da su tu, ali primećivao ih je samo s prekidima. Devojčino rame, i ruka do lakata, bilo je pritisnuto uz njegovo. Obraz joj je bio toliko blizu da mu je skoro osećao toplotu. Ona smesta uze situaciju u svoje ruke, kao ranije u menzi. Poče govoriti onim istim bezbojnim glasom, gotovo ne pokrećući usne. Jedva čujnim mramorom koji se lako gubio u buci glasova i tutnjavi kamiona.

"Čuješ li me?"

"Da."

"Jesi li slobodan u nedelju popodne?"

"Da."

"Onda slušaj dobro. Moraćeš da zapamtiš. Idi na stanicu Pedington..."

S nekom vojničkom preciznošću koja ga je zapanjivala, ona mu objasni kojim putem da ide. Pola sata vozom; od stanice levo; dva kilometra putem; kapija bez gornje prečage; staza preko livade; put zarastao u travu; puteljak između žbunja; oboreno drvo obraslo mahovinom. Činilo se da ima mapu u glavi. "Možeš li da zapamtiš?" promrmlja ona najzad.

"Mogu."

"Okreneš levo, pa desno, pa opet levo. A na kapiji fali gornja pregača."

"Dobro. U koliko?"

"Oko petnaest. Ako me nema, čekaj me. Ja ću drugim putem. Jesi li sigurno zapamtio?"

"Jesam."

"Onda se smesta odmakni od mene."

To mu nije ni morala reći. No za trenutak se nisu mogli izvući iz gomile. Kamioni su i dalje prolazili, rulja i dalje nezasito buljila. U početku se čulo nekoliko 'ua' i zvižduka, ali samo od članova Partije koji su bili u gomili, pa i to je ubrzo prestalo. Osećanje koje je preovladavalo bilo je jednostavno radoznalost. Stranci su, kako iz Evroazije tako i iz Istazije, bili neka vrsta retke zveri. Nisu se mogli videti doslovno nikako sem kao zarobljenici, pa čak i tada samo za trenutak. Niti se znalo šta se njima dešava, sem one nekolicine koji su bili vešani kao ratni zločinci; ostali su jednostavno nestajali, verovatno u logore za prisilni rad. Okrugle mongolske fizionomije behu ustupile mesto licima evropskijeg tipa, prljavim, obradetim i iscrpenim. Preko ispalih jabučica gledale su oči u Vinstonove, pokoji put veoma prodorno, i gubile se. Već su prolazili poslednji kamioni konvoja. U poslednjem Vinston vide postarijeg čoveka, sveg u sedoj kosi i bradi, kako stoji uspravno, zglobova prekrštenih pred sobom, kao da je navikao da mu budu vezani. Vinstonu i devojci već se približavalo vreme rastanka. No u poslednjem trenutku, dok ih je gomila još uvek pritiskala, njena ruka potraži njegovu i nakratko je steže.

Stiska potraja najviše deset sekundi, a ipak mu se učini da su im ruke bile stegnute veoma dugo. Imao je vremena da sazna svaki detalj njene šake. Ispitao je duge prste, lepo uobličene nokte, ogrubeli dlan i red žuljeva na njemu, meko meso ispod zgloba. Iako ju je upoznao samo dodirom, mogao bi je prepoznati očima. U tom istom trenutku pade mu na pamet da ne zna koje su boje devojčine oči. Verovatno smeđe, ali crnomanjasti ponekad imaju plave. Okrenuti glavu i pogledati je bila je nezamisliva ludost. Držeći se za ruke, nevidljive među zbijenim telima, gledali su smao pravo, a umesto devojčinih očiju Vinstona su žalobno posmatrale, iz naviljaka kose i brade, oči postarijeg zarobljenika.

2.

Vinston se probijao putem kroz šaru svetlosti i senki, gazeći po baricama zlaćanog svetla gde god su se grane razdvajale. Levo od njega, ispod drveća, zemlju je pokrivalo bezbroj zvončića. Vazduh kao da je ljubio po koži. Bio je drugi maj. Odnokud dublje iz šume dopiralo je gukanje divljih golubova.

Bio je stigao malo rano. Put mu je prošao bez teškoća; devojka je tako očigledno imala iskustva da ga je bilo manje strah nego što bi inače bilo. Sva je prilika bila da se na nju moglo osloniti da će naći kakvo sigurno mesto. Uopšte uzev, u okolini nije bilo mnogo sigurnije nego u samom Londonu. Razume se, telekrana nije bilo, no uvek je postojala opasnost da su naokolo sakriveni mikrofoni tako da se čovekov glas mogao uhvatiti i prepoznati; sem toga, nije bilo lako putovati sam a da čovek ne skrene pažnju na sebe. Za rastojanja do stotinu kilometara nije bilo potrebno overavati pasoš, ali ponekad su se po železničkim stanicama motale patrole koje su ispitivale dokumenta svakog člana Partije na koga naiđu i postavljale neugodna pitanja. Međutim, patrola ovom prilikom, nije bilo, a na putu od stanice bio je proverio, oprezno bacajući poglede unatrag, da ga niko ne prati. Voz je bio pun prola, u prazničnom raspoloženju zbog lepog vremena. Drveni vagon u kome je putovao ispunjavala je i prepunjavala jedna jedina porodica. Od bezube prababe do jednomesečne bebe, koja je išla da provede popodne i 'tazbini' i, kako su otvoreno objasnili Vinstonu, da nabave malo butera ispod ruke.

Put se proširi; još minut, i on stiže do puteljka koji mu je pomenula, obične stočne staze koja je ronila u žbunje. Sata nije imao, ali petnaest časova sigurno još nije bilo. Zvončići su bili tako gusti da ih je bilo nemoguće ne gaziti. On kleče i poče ih brati, delom da mu prođe vreme, ali delo i zbog nejasne želje da devojci ponudi buket cveća kad dođe. Bio je nakupio

veliki buket i udisao slabi, pomalo otužni miris, kad ga jedan zvuk otpozadi ukoči: nesumnjivo krckanje grančica pod nogom. On nastavi da bere zvončiće. To je bilo najbolje što je mogao uraditi. Možda su koraci bili devojčini, a možda ga je neko ipak pratio. Okrenuti se značilo bi pokazati osećanje krivice. On ubra još jedan, i još jedna. Neka ruka mu lako dodirnu rame.

On podiže pogled. Bila je devojka. Ona odmahnu glavom, očigledno upozoravajući ga da ćuti, zatim razdvoji žbunje i hitro pođe izpred njega uzanim puteljkom u šumu. Očigledno je tim putem već prolazila, jer je močvarna mesta obilazila kao po navici. Vinston je išao za njom, još uvek stežući svoj buket zvončića. Prvo što je osetio bilo je olakšanje, no dok je posmatrao čvrsto vitko telo kako se kreće pred njim, sa skerletnom ešarpom zategnutom taman toliko da istakne oblinu bokova, pritisnu ga teško osećanje svoje niže vrednosti. Čak i sad mu se činilo da će se devojka, kad se okrene i pogleda ga, predomisli i otići. Blagost vazduha i zelenilo lišća zastrašivali su ga. Još na putu od stanice, pod majskim suncem osetio se prljav i ubledeo, biće zatvorenog prostora, sa londonskom čađu u porama. Pade mu na pamet da ga ona verovatno nikad nije ni videla u punoj dnevnoj svetlosti na otvorenom prostoru. Dođoše do oborenog drveta u kome na izgled nije bilo prolaza. Pošav za njom, Vinston vide da su se našli na prirodnoj čistini, maloj travnatoj uzvišici okruženoj visokim mladim drvećem koje ju je potpuno skrivalo. Devojka stade i okrete se.

"Evo nas", reče.

Posmatrao ju je sa razdaljine od nekoliko koraka. Još uvek se nije usuđivao da joj priđe bliže.

"Nisam ti smela ništa reći na onom putu", produži ona, "za slučaj da ima mikrofona. Ne verujem da ima, ali ko zna. A uvek može da se desi da ti neko od onih svinja pozna glas. Ovde smo sigurni."

Još uvek nije imao hrabrosti da joj se približi. "Ovde smo sigurni?" glupo ponovi on.

"Jesmo. Pogledaj drveće." To su bili tanki jasenovi, koji su nekad bili posećeni pa ponovo izbrisali u šumu mladica od kojih nijedna nije bila deblja od zgloba na ruci. "Tu nigde nema mesta da se sakrije mikrofona. Sem toga, ovde sam već bila."

Govorili su tek da nešto kažu. On beše uspeo da joj priđe malo bliže. Ona je stajala pred njim vrlo uspravno, s osmehom koji je izgledao blago ironičan, kao da se čudila zašto je tako spor da pređe na delo. Zvončići behu popadali na zemlju. Izgledalo je kao da su pali sami. On je uze za ruku.

"Da li mi veruješ", reče, "da do ovog trenutka nisma znao kakve su ti boje oči?" Bile su smeđe, primeti on, prilično svetla nijansa smeđeg, sa crnim trepavicama. "A sad kad si videla na šta stvarno ličim, možeš li i dalje podneti da me gledaš?"

"Mogu vrlo lako."

"Imam trideset godina. Imam ženu koje se ne mogu osloboditi. Imam otečene vene. Imam pet lažnih zuba."

"To mi je savršeno svejedno", reče devojka.

Sledećeg trenutka, neznano čijim delom, ona mu se nađe u zagrljaju. U početku nije osećao ništa do čiste neverice. Mlado telo je bilo pripijeno uz njegovo, masa crne kose padala mu je po licu i - da! bila je zaista podigla lice i on je ljubio puna crvena usta. Bila mu je stegla ruke oko vrata, nazivala ga dragim, milim, voljenim. Bio ju je povukao na tlo, ona se ni najmanje nije opirala, mogao je s njom raditi šta hoće. No uistinu nije imao nikakvog fizičkog osećanja, sem golog dodira. Osećao je samo nevericu i ponos. Bilo mu je drago što je do ovoga došlo, ali nije osećao nikakvu fizičku želju. Sve je došlo prebrzo, njena mladost i lepota behu ga poplašili, bio je previše navikao da živi bez žena - nije znao šta je bilo razlog. Devojka se podiže i izvadi zvončić iz kose. Sede uz njega i zagrlj ga oko struka.

"Ne brini, dragi. Ne moramo da žurimo. Imamo celo popodne. Zar nije ovo divno skrovište? Pronašla sam ga jedanput kad sam se izgubila na kolektivnom maršu. Ko god da dođe, čuo bi se na sto metara."

"Kako se zoveš?" upita Vinston.

"Džulija. A ja znam kako se ti zoveš. Vinston - Vinston Smit."

"Otkud znaš?"

"Izgleda, dragi, da ja brže saznajem nego ti. Reci mi, šta si mislio o meni pre nego što sam ti dala onu cedulju?"

On ne oseti nikakvo iskušenje da je slaže. Reći odmah ono najgore činilo se čak kao neka ljubavna žrtva.

"Nisam mogao očima da te vidim", reče on. "Hteo sam da te silujem a posle ubijem. Pre dve nedelje ozbiljno sam razmišljao da ti razbijem glavu kamenom. Ako baš hoćeš da znaš, mislio sam da imaš veze s Policijom misli."

Devojka se oduševljeno nasmeja, očigledno shvatajući ovo kao priznanje svojoj izvesnoj sposobnosti pretvaranja.

"Zar baš Policija misli? Nisi valjda ozbiljno?"

"Pa dobro, možda ne baš sasvim; ali znaš - tako si izgledala - tako mlada, sveža, zdrava... razumeš - mislio sam da si verovatno..."

"Mislio si da sam dobra članica Partije. Čista na reči i delu. Zastavice, parade, parole, igre, kolektivni marševi - sve te budalaštine. A ti šta? mislio si: da joj se samo pruži prilika, izdala bi me kao zlomislitelja pa bi me ubili?"

"Tako nešto. Znaš, mnogo je takvih devojaka."

"To sve zbog ovog sranja", reče ona, strže skerletnu ešarpu omladinske lige protiv seksa i prebaci je preko grane. Zatim, kao da se nečega setila kad se dotakla struka, gurnu ruku u džep i izvadi pločicu čokolade. Prelomi je na dva dela i dade jedan Vinstonu. Još pre nego što ga je uzela, Vinston oseti po mirisu da je to veoma neobična čokolada. Bila je tamna i sjajna, i uvijena u staniol. Čokolada je obično bila mrtve tamno mrke boje, lako se krunila, i imala ukus koji je, ukoliko se uopšte dao opisati, podsećao na dim zapaljenog đubreta. Ali čokoladu sličnu onoj koju je dobio od Džulije već je okusio, nekad u prošlosti. Prvi dašak njenog mirisa beše pokrenuo neko sećanje koje nije mogao odrediti u vremenu, no koje je bilo snažno i uznemirivalo ga.

"Odakle ti ovo?" upita on.

"Crna berza", ravnodušno reče ona. "U stvari i jesam takva, na izgled. Ističem se u igrama. U Špijunima sam bila komandir odreda. Tri večeri nedeljno dobrovoljno radim za Omladinsku ligu protiv seksa. Sate i sate sam ja izgubila lepeći one njihove blesave plakate po celom Londonu. U paradama uvek držim jedan kraj zastave. Uvek izgledam dobro raspoložena i nikad ništa ne izbegavam. Šta drugi, to i ti, to je moja deviza. Jedino se tako može biti siguran."

Vinstonu se prvi komadić čokolade već beše istopio na jeziku. Ukus je bio predivan. Ali ono sećanje nije odlazilo; kružilo mu je po samoj ivici svesti, duboko i snažno, ali neodredivo, kao kakav predmet viđen samo krajičkom oka. On ga odbaci od sebe, svestan samo da je to sećanje na neko delo kojeg bi se rado odrekao kad bi mogao.

"Ti si vrlo mlada", reče on. "Od mene si mlađa sigurno deset-petnaest godina. Šta si to mogla naći privlačno na čoveku kao što sam ja?"

"Nešto na tvom licu. To me je navelo da reskiram. Umem da primetim ko nije njihov. Čim sam te videla, znala sam da si protiv onih."

Oni je značilo Partija, pre svega Uža partija, o kojoj je govorila s otvorenom zajedljivom mržnjom zbog čega se Vinston osećao nelagodno, iako je znao da su, ako igde mogu biti bezbedni, bezbedni baš tu. Nešto ga je na njoj bilo zaprepastilo: njen vulgarni rečnik. Članovi Partije nisu smeli da psuju; Vinston je i sam retko psovao, ili bar retko naglas.

Džulija, međutim, nije mogla da pomene Partiju, naročito Užu partiju, a da se ne posluži rečima koje se obično viđaju ispisane po zidovima klozeta. To ga nije ljutilo. Bio je to prosto jedan od simptoma njenog revolta protiv Partije i svega što je ona propisivala, nešto što je na izvestan način bilo prirodno i zdravo, kao što konj kija kad naiđe na trulo seno. Bili su napustili čistinu i ponovo počeli lutati kroz šarenilo svetlosti i senke, zagrljeni oko struka kad god je staza bila dovoljno široka da idu uporedo. On primeti kako joj je struk daleko mekši sad kad na njemu nije bilo ešarpe. Govorili su šapatom. Izvan čistine, po Džulijinim rečima, najbolje je bilo ići tiho. Ubrzo stigoše do ivice šumarka. Ona ga zaustavi.

"Ne izlazi na otvoreno. Možda neko posmatra. Dok smo iza granja, sigurni smo."

Stajali su u senci leskovog žbunja. Sunce koje se cedilo kroz bezbrojno lišće bilo im je još uvek toplo na licu. Vinston pogleda livadu na koju je šumarak izlazio i oseti čudan, spori šok prepoznavanja. Poznavao ju je iz vida. Stara, popasena utrina po kojoj je vijugala stazica a ovde-onda videli su se krtičnjaci. U nazubljenoj živici na suprotnom kraju, brestove grane su se jedva primetno povijale na povetarcu, a lišće im se blago komešalo u gustim masama, kao ženska kosa. Mora biti da negde blizu, ali van vidnog polja, teče potok sa zelenim plićacima u kojima se igraju ribice!

"Nije li ovde negde u blizini potok?" prošaputa on.

"Jeste, na ivici one druge livade. Ima i riba, velikih. Možeš lepo da ih gledaš kako leže u plićacima u vrbaku i mašu repom."

"Pa to je skoro kao u Zlatnom kraju", promrmlja on.

"Šta?"

"Ništa. To je jedan predeo koji sam ponekad video u snu."

"Gledaj!" prošaputa Džulija.

Na jednoj grani, ni pet metara od njih i skoro u visini njihovih lica, beše sleteo drozd. Možda ih nije ni video. On je bio na suncu, oni u hladu. Raširi krila, ponovo ih pažljivo vrati na mesto, za trenutak saže glavu kao da čini počast suncu, a onda mu se iz grla izli bujica pesama. U popodnevnoj tišini pesma je odjekivala neobično glasno. Vinston i Džulija su stajali pribijeni jedno uz drugo, začarani. Muzika je tekla dalje, minut za minutom, sa začuđujućim varijacijama, ne ponavljajući se ni jedan jedini put, kao da je ptica namerno isticala svoju virtuoznost. Ponekad bi prekinula pesmu na nekoliko sekundi, raširila i ponovo sklopila krila; zatim isturila svoje šarene grudi i ponovo zapevala punim grlom. Vinston ju je posmatrao s nekim nejasnim osećanjem poštovanja. Za koga, za šta peva ta ptica? Ne posmatra je ni njen par, ni njen suparnik. Šta je navodi da sedi na ivici samotnog šumarka i toči svoju muziku u ništavilo? On se upita da li u blizini ipak nije sakriven kakav mikrofon. On i Džulija su govorili samo tihim šapatom; mikrofon ne bi uhvatio njih, nego drozda. Možda na drugom kraju žice sedi kakav sitan čovek nalik na bubašvabu i pažljivo sluša - sluša to. Ali poplava muzike mu postepeno izbacila sve misaone kombinacije iz glave. Drozdova pesma kao da je bila tečnost koja se izlivala na njega i mešala sa suncem koje se probijalo kroz lišće. On prestade misliti samo je osećao. Devojčin struk koji je njegova ruka obuhvatala bio je topao i mek. On je okrete sebi, tako da su stajali grudi uz grudi; njeno telo kao da se ulivalo u njegovu. Kuda god polazio rukama, bilo je podatno kao voda. Usta im se sljubiše; to je sad bilo nešto sasvim različito od malopredašnjih oštrih poljubaca. Kad su odmakli lica jedno od drugog, oboje uzdahnuše duboko. Ptica se poplaši i odlete lepećući krilima.

Vinston prisloni usne na njeno uvo. "Sad", šapnu on.

"Nemoj ovde", odšaputa ona. "Hajdemo natrag u skrovište. Tamo je sigurnije."

Žurno, lomeći ovde-onda po koju grančicu, oni se uputiše krivudavim puteljkom do proplanka. Kad se nađoše u krugu mladih izdanaka, ona se okrete i sučeli se s njim. Oboje su disali burno, ali njoj se u uglovima usana ponovo beše pojavio osmeh. Jedan trenutak je stajala i posmatrala ga, a zatim se ne gledajući maši patent-zatvarača na svom kombinezonu. I

- da! sve se desi skoro isto onako kao u njegovom snu. Gotovo isto onako brzo kako je zamišljao, ona strže svoju odeću; a kad ju je odbacila u stranu, to je uradila onim istim veličanstvenim pokretom koji kao da briše celu jednu civilizaciju. Telo joj je na suncu sjajilo belinom. Ali u prvom trenutku on joj nije gledao telo; pogled mu je bio prikovan za njeno pegavo lice i jedva primetni, smeli osmeh. On kleče pred nju i uze je za ruke.

"Jesi li ovo već nekad radila?"

"Razume se. Stotine puta... pa dobro, desetine puta."

"Sa članovima Partije."

"Da, uvek s njima."

"Sa članovima Uže partije?"

"To ne, s tim svinjama ne. Ali ima ih puno koji bi hteli, samo da imaju priliku. Nisu oni toliki sveci kakvi se prave."

Srce mu poskoči. Ona je to radila desetine puta: želeo je da su u pitanju stotine - hiljade puta. Sve što je nagoveštavalo porok uvek ga je ispunjavalo bezumnom nadom. Ko zna, možda je Partija ispod površine odista trula, možda je njen kult požrtvovanja i odricanja samo laž pod kojom se skriva iskvarenost. Kad bi mogao sve da ih zarazi gubom ili sifilisom! Bilo šta da uradi što kvari, što slabi, što ruši! On je povuče naniže; sad su klečali lice u lice.

"Slušaj. Što si više muškaraca imala, to te više volim. Razumeš li to?"

"Mrzim čistotu, mrzim dobrotu! Želim da nestanu sve vrline. Želim da ceo svet bude poročan do srži kostiju."

"Dragi, onda bi trebalo da ti savršeno odgovaraj. Ja sam upravo poročna do srži kostiju."

"Voliš li ti ovo? Mislim, ne samo sa mnom; da li uopšte voliš da se...?"

"Obožavam."

To je bilo ono što je iznad svega želeo da čuje. Ne samo ljubav prema jednoj jedinki, nego životinski nagon, prosta neizdiferencirana želja, to je bila sila koja će Partiju razbiti u komade. On je pritisnu na travu, među popadale zvončice. Ovog puta nije bilo teškoća. Ubrzo im se dizanje i spuštanje grudi vrati na normalnu brzinu; s nekom prijatnom bespomoćnošću, oni se razdvojiše. Sunce kao da je peklo jače. Oboma se spavalo. On se maši odbačenog kombinezona i upola je pokri njime. Gotovo smesta zaspao i spavali su oko pola sata.

Vinston se probudi prvi. Probudivši se, sede i zagleda se u pegavo lice koje je i dalje mirno spavalo na podmetnutom dlanu kao na jastuku. Ako se izuzmu usta, nije se moglo reći da je lepa. Kad bi se pogledalo izbliza, videla bi se i pokoja borica oko očiju. Kratka crna kosa bila je izvanredno gusta i meka. Pade mu na pamet da još uvek ne zna ni njeno prezime ni adresu.

Mlado, zdravo telo, sada bespomoćno u snu, probudi u njemu osećanje sažaljenja, želju da je štiti. No ona nežnost bez misli, koju je osećao pod leskom dok je pevao drozd, ne vrati mu se do kraja. On skloni kombinezon i zagleda se u gladak beli bok. U prošlosti, pomisli on, muškarac bi posmatrao žensko telo, našao da je ono poželjno, i tu je priži bio kraj. No danas nije moglo biti ni čiste ljubavi ni čiste želje. Ni jedno osećanje nije čisto, jer je sve pomešano sa strahom i mržnjom. Njihov zagrljaj bio je bitka, njihov orgazam pobjeda. Ono što su učinili bilo je udar na Partiju. Bilo je politički akt.

3.

"Ovde možemo još jedanput", reče Džulija. "Po pravilu je sigurno otići u isto skrovište dvaput. Razume se, to tek za mesec-dva."

Čim se probudila, ponašanje joj se beše izmenilo. Postade budna i poslovna, obuče se, zaveza ešarpu oko pojasa, i počeo se baviti detaljima povratka. Činilo se prirodnim ostaviti taj posao njoj. Ona je očigledno imala prirodnog lukavstva koje je Vinstonu nedostajalo; usto je odlično poznavala okolinu Londona, stekavši to znanje na bezbroj kolektivnih marševa. Put kojim mu je rekla da se vrati bio je potpuno različit od onoga kojim je došao; i vodio je do

sasvim druge železničke stanice. "Putem kojim si došao nikad se ne vraćaj", reče ona, kao da iznosi kakav važan princip. Objasni mu da će otići prva, a da on potom treba da sačeka pola sata pre nego što i sam ode.

Beše mu rekla i gde će se, posle četiri dana, sastati idući put. To je bila ulica u jednoj od siromašnijih četvrti, gde se nalazila pijaca koja je obično bila pretrpana i bučna. Ona će se vrteti oko tezgi, praveći se da traži pertle ili konac. Ako oceni da je situacija čista, išmrknuće se u maramicu kad se on približi; ako ne, on treba da prođe kao da je ne poznaje. S malo sreće, usred gomile sveta, moći će da porazgovaraju četvrt sata i zakažu sledeći sastanak.

"A sad moram da idem", reče ona čim je on zapamtio uputstva. "Moram da budem natrag u devetnaest i trideset. Imam dva sata posla za Omladinsku ligu protiv seksa: da delim letke, ili tako nešto. Sranje. Hoćeš da me očistiš? Da nemam neku granciču u kosi? Sigurno? Onda doviđenja, ljubavi, doviđenja!"

Ona mu se baci u naručje, poljubi ga gotovo grubo, i sledećeg trenutka se probi kroz mladice i nestade u šumarku, praveći pri tom vrlo malo šumova. On još uvek nije znao njeno prezime i adresu. To, međutim, nije značilo ništa: bilo je nezamislivo da se mogu sastati bilo gde u zatvorenom prostoru ili razmene ikakvu pismenu poruku.

Stvari su pošle tako da se na proplanku u šumarku više nisu ni vratili. Tokom maja imali su još samo jednu priliku kad su uspeli da spavaju zajedno. To se desilo u drugom od skrovišta koje je Džulija znala, zvoniku neke srušene crkve, u gotovo pustom kraju u okolini grada, gde je pre trideset godina pala atomska bomba. Mesto je bilo izvrsno kao skrovište; put do njega je, međutim, bio vrlo opasan. U ostalim prilikama mogli su se sastajati samo na ulici, svaki put drugoj, i nikad na duže od pola sata. Na ulici se uvek moglo razgovarati, na izvestan način. Dok su plutali pretrpanim ulicama, ne sasvim jedno do drugog, i nikad se ne gledajući, vodili su čudan, isprekidan razgovor koji se palio i gasio kao svetionik, prekidajući ga iznenada kad bi se našli u blizini telekrana ili spazili uniformu kakvog člana Partije kako se približava; nastavljajući ga posle nekoliko minuta usred rečenice; presecajući ga napola kad bi se rastali na ugovorenom mestu; potom ga nastavljajući sledećeg dana gotovo bez uvoda. Ispostavi se da je Džulija sasvim naviknuta na razgovor na takav način, koji je nazivala 'razgovor u nastavcima'. Isto tako je umela, začudo, da govori ne pokrećući usne. Samo jednom za gotovo mesec dana svakovečernjeg sastajanja, pođe im za rukom da se poljube. Išli su ćutke nekom sporednom ulicom (Džulija nikad nije govorila ako se nisu nalazili u nekoj od glavnih ulica) kad se začu zaglušujući prasak, zemlja se zatrese, a vazduh pomrači; Vinston se nađe kako leži na boku, izubijan i preplašen. Očigledno je negde sasvim blizu pala raketna bomba. On odjednom spazi Džulijino lice na nekoliko centimetara od svog, mrtvački belo, belo kao kreda. Čak su joj i usne bile bele. Mrtva! On je steže uza se i primeti da je lice koje ljubi živo i toplo. No na usne mu se hvatalo nešto prašnjavo. Lica su im oboma bila pokrivena gustim slojem krečne prašine.

Bilo je večeri kad su stizali na mesto sastanka i morali se mimoći bez ikakvog znaka, jer je iza ugla upravo izišla patrola, ili iznad glave stajao helikopter. No čak i da je bilo manje opasno, naći vremena za sastanak bilo bi ipak teško. Vinstonova radna nedelja iznosila je šezdeset sati, Džulijina čak i više; slobodni dani su im zavisili od pritiska posla i nisu se često poklapali. U svakom slučaju, Džulija je retko imala potpuno slobodno veče. Provodila je začudno mnogo vremena na predavanjima i demonstracijama raznoseći materijale za Omladinsku ligu protiv seksa, krojeći zastave za Nedelju mržnje, skupljajući priloge za kampanju štednje, i baveći se ostalim sličnim poslovima. To se isplaćivalo, kako je govorila; predstavljalo je kamuflažu. Čovek koji se drži manjih pravila može kršiti veća. Ona je čak navela Vinstona da stavi hipoteku na još jedno od svojih slobodnih večeri i prijavi se za prekovremeni rad u fabrici municije, za šta su se zagriženiji članovi Partije javljali dobrovoljno. I tako je on počeo, po jedno veče svake nedelje, provoditi četiri sata, navrećući jedna na drugi male metalne predmete, verovatno delove upaljača za bombe, paralisani od

dosade, u loše osvetljenoj fabričkoj hali punoj promaje gde se lupa čekića sumorno mešala sa muzikom telekrana.

Kad su se sastali u crkvenom tornju, ispuniše rupe u svom dotadašnjem isprekidanom razgovoru. Bilo je vrelo popodne. U tesnoj čvrstoj prostorijici iznad zvona vazduh je bio vruć i ustajao; osećao se nepodnošljiv smrad golubijeg izmeta. Razgovarali su satima, sedeći na prašnjavom podu prekrivenom grančicama; s vremena na vreme neko bi od njih dvoje ustao da baci pogled kroz puškarnicu i utvrdi da se ne približava niko.

Džulija je imala dvadeset šest godina. Živela je u ženskom domu sa još trideset devojaka ("Većito u ženskom smradu! Nemaš pojma koliko mrzim žene!" rekla je uzgred), a radila je, kao što je i mislio, u Odeljenju proze. Volela je svoj posao, koji se uglavnom sastojao od toga što je trebalo rukovati i održavati jedan jak, ali kapriciozan električni motor. Nije bila 'strašno pametna', ali je volela da radi rukama i rad sa mašinama joj je padao lako. Umela je da opiše ceo proces sastavljanja romana, od opšte direktive Komiteta za planiranje pa sve do poslednjeg glačanja u takozvanoj 'glanc-grupi'. No konačni proizvod je nije interesovao. Bila je, po svojim rečima, 'slab mušterija za knjige'. Knjige su za nju bile jednostavno roba koja se mora proizvoditi, kao pekmez ili pertle.

Nije se sećala ničeg pre prvih godina šeste decenije, a od svih ljudi koje je poznavala, jedan jedini je često pričao o predrevolucionarnim danima - bio je to njen deda, koji je nestao kad joj je bilo osam godina. U školi je bila kapiten hokej ekipe, i dobila gimnastički trofej dve godine uzastopce. Pre no što se učlanila u Omladinsku ligu protiv seksa, bila je sekretar mesnog aktiva Saveza omladine, a pre toga komandir odreda u Špijunima. Uvek je imala odličnu karakteristiku. Čak je u svoje vreme bila izabrana (što je predstavljalo nesumnjiv znak dobrog ugleda) za rad u Pornosekciji, pododseku Odeljenja proze koji je proizvodio trećerazrednu pornografiju za prole. Pornosekciju su oni koji su radili u njoj nazivali "masna kuća", primeti ona. Tu je ostala godinu dana, radeći na proizvodnji knjižica pod naslovima Nestašne priče il Jedna noć u devojačkom pansionatu, koje su, u zapečaćenim paketićima, ispod ruke kupovali mladi proleterci pod utiskom da rade nešto zabranjeno.

"Kakve su te knjige?" radoznalo upita Vinston.

"Smuti pa prospa. U stvari su dosadne. Postoji samo šest zapleta, samo što ih nešto malo menjaju. Razume se, ja sam radila samo na kaleidoskopima. U glanc-grupi nisam bila. Nemam smisla za književnost, dragi - čak ni koliko treba za taj posao."

On sa čuđenjem sazna da u Pornosekciji, sem šefova odeljka, rade samo žene, po teoriji da bi muškarci, čiji su seksualni nagoni manje podložni kontroli nego ženski, lakše podlegli uticaju pornografije s kojom bi radili.

"Ne vole čak ni da im rade udate žene", dodade ona. "Devojke su uvek oličenje čistote, po njima. Ali kao što vidiš, jedna baš nije."

Prvi put je vodila ljubav u šesnaestoj godini, sa nekim šezdesetogodišnjakom, članom Partije, koji je kasnije izvršio samoubistvo da izbegne hapšenje. "Baš dobro", reče Džulija, "inače bi saznali za mene kad bi priznao." Zatim su došli drugi. U njenim očima život je bio jednostavna stvar. Čovek želi da mu bude lepo; 'oni', to jest Partija, sprečavaju ga u tome; on onda krši pravila kako najbolje ume. Što 'oni' uskraćuju čoveku zadovoljstva činilo joj se isto tako prirodnim kao i to što čovek treba da se stara da ga ne uhvate. Partiju je mrzela, i svoju mržnju iskazivala najgrubljim rečima, ali je nije kritikovala u opštem smislu. Za doktrinu Partije nije imala interesovanja, sem onda kad je neposredno pogađala njen sopstveni život. On primeti da ona ne upotrebljava reči iz Novogovora, osim onih koje su prešle u svakodnevnu upotrebu. Za Bratstvo nikad nije čula, i nije htela da veruje u njegovu postojanje. Svaki oblik organizovanja bune protiv Partije, koji je unapred bio osuđen na neuspeh činio joj se glupim. Pametno raditi značilo je kršiti pravila, a ipak ostati živ. On se usput zapita koliko ih u mlađoj generaciji može biti nalik na Džuliju - u generaciji koja je odrasla u svetu Revolucije, koja nije znala ni za šta drugo; za koju je Partija bila nešto

neizmenjivo, kao nebo; koja se nije bunila protiv njene vlasti već jednostavno vrdala od nje, kao što se zec uklanja od psa.

O mogućnosti da se uzmu nisu razgovarali. Mogućnost je bila toliko bleđa da nije vredela misli. Nikakav komitet koji se da zamisliti ne bi odobrio njihov brak, čak i kad bi se Vinstonova žena Ketrin i mogla nekako ukloniti s puta. To je bilo beznadežno čak i kao san.

"Kakva ti je bila žena?" upita Džulija.

"Bila je - da li znaš onu reč iz Novogovora: dobromislen? Što znači: po prirodi ispravan, nesposoban da pomisli lošu misao?"

"Ne znam reč, ali takve ljude znam dobro."

On joj počeo pričati o svom braku, no ona je začudo znala kako su suštinske stvari u osnovi izgledale. Opisala mu je, mada nikad nije videla ni osetila, kako se Ketrinino telo kočilo i kruto čim bi je dotakao; kako se činilo da ga gura od sebe čak i onda kad ga je čvrsto grlila. Sa Džulijom mu nije bilo teško razgovarati o tim stvarima; Ketrin je, u svakom slučaju, odavno bila prestala da bude bolna i postala samo neprijatna uspomena.

"Mogao bih izdržati da nije bilo jedne stvari", reče on, i ispriča joj o ledenoj predstavi na koju ga je Ketrin naterivala svake nedelje u isti dan. "Bilo joj je odvratno, ali je ništa nije moglo sprečiti, da to radi. To je nazivala - ne, nikad nećeš pogoditi kako."

"Naša obaveza prema Partiji", smesta reče Džulija.

"Otkud znaš?"

"Dragi, pa i ja sam bila u školi. Predavanja o seksualnom životu jedanput mesečno za omladinu iznad šesnaest godina. I u Savezu omladine. Godinama ti to tucaju u glavu. Verovatno im i pali, u većini slučajeva. Samo, razume se, nikad se ne zna; ljudi su toliko dvolični."

Ona nastavi u istom smislu. Kod Džulije, svaka tema je vodila njenoj seksualnosti. Čim bi se razgovor ma na koji način dotakao te oblasti, ona je pokazivala veliku inteligenciju. Za razliku od Vinstona, shvatala je suštinu puritanizma koji je Partija propovedala. Nije u pitanju bilo samo to što seksualni nagon stvara svoj sopstveni svet koji je Partiji van kontrole te ga zato treba uništiti, ako je moguće. Važnije je bilo to što seksualno lišavanje stvara histeriju, koja je dobrodošla jer se može preobraziti u groznicu ratobornosti i obožavanje vođe. Ona je to iskazivala ovako:

"Kad spavaš sa ženom, trošiš energiju; a posle si sav srećan i ne daješ pet para ni za šta. A oni ne podnose da ti bude tako: hoće da stalno pucaš od energije. Sve to marširanje gore-dole, klicanje, mahanje zastavama - sve ti je to neiživljen seks. Ako si srećan u sebi, šta te briga za Velikog Brata, i troletke, i Dva minuta mržnje, i sva ona njihova sranja?"

Istina je, pomisli on. Između askeze i političke ispravnosti postoji neposredna, bliska veza. Jer kako bi se onaj strah, ona mržnja i ono ludačko verovanje koje Partija traži od svojih članova mogli održati na potrebnoj visini kao pokretačka snaga? Seksualni impuls je Partiji bio opasan, te ga je skrenula u stranu i iskoristila za svoje potrebe. Sličan trik su izveli i sa roditeljskim instinktom. Porodica se nije mogla ukinuti; Partija je čak podsticala gotovo starinsku ljubav roditelja prema deci. S druge strane, decu je sistematski okretala protiv roditelja i učila da ih špijuniraju i prijavljuju njihove sumnjive reči i dela. Porodica je u stvari postala filijala Policije misli. Na taj način se postizalo da svi građani i danju i noću budu okruženi uhodama koji ih intimno poznaju.

U sećanju mu se najednom vrati Ketrin. Ketrin bi ga nesumnjivo dostavila Policiji misli da nije bila preglupa da u njegovim rečima otkrije političku neispravnost. No u stvari ju je tog trenutka vratila u Vinstonovo sećanje zagušljiva popodnevna jara, od koje su mu počeli izbile graške znojne. On počeo pričati Džuliji o nečemu što se desilo, upravo: što se nije desilo, jednog drugog vrelog letnjeg popodneva, pre jedanaest godina.

Tada su imali za sobom tri ili četiri meseca braka. Bili su se izgubili na jednom kolektivnom maršu, negde u Kentu. Zaostali su za drugima svega nekoliko koraka, ali potom su skrenuli u pogrešnom pravcu, i ubrzo se morali naglo zaustaviti na ivici nekog napuštenog kamenoloma odakle se nekad vadio krečnjak. Ivica se obrušavala, u pravoj liniji, kojih deset-dvadeset metara; na dnu je ležalo krupno kamenje. Naokolo nije bilo nikog da ga pitaju za put. Čim je shvatila da su se izgubili, Ketrin je postala vrlo nervozna. Biti, makar za trenutak, odvojen od bučne gomile izletnika ulivalo joj je osećanje da čini nešto loše. Htela je da se vrate putem kojim su došli i potraže ostale u drugom pravcu. No u tom trenutku Vinston je primetio nekoliko ćubica slaka koje su rasle u pukotinama stene ispod njih. Jedna je bila dvobojna, karmin i cigla-crvena, iako je očigledno rasla iz istog korena. Tako šta nikad ranije nije video, te pozva Ketrin da dođe i pogleda.

"Gledaj, Ketrin! Pogledaj ono cveće. Onaj bokor dole pri dnu. Vidiš li da je dvobojan?"

Ona se već bila okrenula da pođe, no za trenutak se ipak vratila, prilično uznemirena. Čak se i nagla preko ivice da vidi kuda on pokazuje. Stajao je nešto iza nje; uhvatio ju je rukom za truck da je zadrži. U tom trenutku mu je odjednom palo na pamet koliko su potpuno sami. Nigde se nije videlo nijedno ljudsko biće, nije kretao nijedan list; čak ni jedna ptica nije bila budna. Na takvom mestu je opasnost od skrivenog mikrofona bila vrlo mala; a i da je bilo, mikrofoni bi uhvatio samo zvuke. Bio je najvreliji, najsanjiviji čas popodneva. Sunce je palilo po njima, znoj ga je golicao po licu. I najednom mu je došla pomisao...

"Zašto je nisi gurnuo?" upita Džulija. "Ja bih."

"Znam, draga, ti bi je sigurno i gurnula. I ja bih, da sam tada bio ono što sam sad. A možda bih - nisam siguran."

"Je li ti krivo što nisi?"

"Jeste. Sve u svemu, krivo mi je."

Sedeli su jedno do drugog na prašnjavom podu. On je privuče uza se. Glava joj se odmarala na njegovom ramenu, a prijatan miris kose nadvladavao zadah golubijeg izmeta. Vrlo je mlada, pomisli on, još uvek očekuje nešto od života, ne shvata da gurnuti neprijatnu osobu niz liticu ne rešava ništa.

"U stvari ne bih izmenio ništa", reče on.

"Zašto ti je onda krivo što je nisi gurnuo?"

"Samo zato što više volim delenje od nedelenja. U ovoj igri koju igramo, ne možemo pobediti. Neki neuspesi su bolji od drugih, to je sve."

Oseti kako joj se ramena izvijaju ne odobravajući. Uvek mu je protivrečila kad je tako govorio. Nije prihvatila kao zakon prirode da pojedinac uvek gubi. Na neki način je shvatila da je izgubljena, da će je Policija misli pre ili posle uhvatiti i ubiti, no drugim delom svesti je verovala da je ipak izvodljivo sagraditi potajni svet u kome se može živeti kako se hoće. Trebalo je samo sreće, lukavstva i smelosti. Nije razumevala da sreća ne postoji, da jedina podela leži u dalekoj budućnosti, dugo posle njene smrti, da je od onog trenutka kad se objavi rat Partiji najbolje smatrati sebe lešom.

"Mi smo mrtvaci", reče on.

"Nismo još mrtvi", prozaično reče Džulija.

"Ne fizički. Još šest meseci, godinu dana - možda pet godina. Ja se bojim smrti. Ti si mlada, dakle verovatno je se bojiš još više nego ja. Očigledno, trudićemo se da je odložimo što više možemo. Ali tu nema velike razlike. Dokle god ljudi ostanu ljudi, život i smrt su isto."

"Ah, koješta! S kim bi radije spavao, sa mnom ili s kosturom? Zar ne voliš što si živ? Zar ne voliš da osetiš: evo, ovo sam ja, ovo mi je ruka, ovo mi je noga, stvarno postojim, čvrsta sam, živa sam! Zar ne voliš ovo?"

Ona se izvi i pribi se grudima uz njega. On oseti njene dojke, zrele i čvrste, kroz kombinezon. Njeno telo kao da je nešto od svoje mladosti i elana prelivalo u njegovu.

"Volim", reče on.

"Onda prestani da mi govoriš o smrti. A sad slušaj, dragi: moramo da se dogovorimo za idući put. Mogli bi baš i da ponovo odemo na ono mesto u šumi. Nismo odavno, sad može. Samo sad ćeš morati drugim putem. Sve sam isplanirala. Pođeš vozom - ne, čekaj; nacrtaću ti."

I, onako praktična, ona zgrnu četvorougao prašine i grančicom izvađenom iz golubijeg gnezda poče na podu crtati mapu.

4.

Vinston se osvrnu po zapuštenoj sobici iznad Čeringtonove radnje. Pored prozora, ogromni krevet je stajao namešten, pokriven otrcanom ćebaci i jastukom bez navlake. Na ploči kamina otkucavao je staromodni sat sa brojčanikom podeljenim na dvanaest časova. U uglu, na stolu na sklapanje, iz polumraka je meko sjajio stakleni pritiskač za papir koji je bio kupio u poslednjoj poseti.

U ložištu kamina stajala je ulubljena limena petrolejska peć, šerpica i dve šolje, koje mu je Čerington dao na upotrebu. Vinston založi peć i pristavi lončić. Bio je doneo koverat pun kafe Pobeda i nešto tableta saharina. Kazaljke na satu pokazivale su sedam i dvadeset: u stvari je bilo devetnaest i dvadeset. Ona je trebalo da dođe u devetnaest i trideset.

Ludost, ludost, govorilo mu je srce; svesna, neopravdana, samoubilačka ludost. Od svih zločina koje je član Partije mogao počinuti, ovaj je bio najteže sakriti. U stvari mu je zamisao uplovila u glavu u obliku vizije: stakleni pritiskivač koji se ogleda na površini stola na sklapanje. Ko što je i predviđao, Čerington mu je bez komplikacija izdao sobu. Očigledno mu je bilo milo što će doći do nekoliko dolara stanarine. Nije se ni skandalizovao ni nametljivo pokazivao da zna šta je posredi kad je postalo jasno da je Vinstonu soba potrebna da bi u nju dovodio ženu. Umesto toga, gledao je nekud neodređeno, ni u blizinu ni u daljinu, i govorio uopštenim rečima, s takvim taktom da se činilo da je delimično nevidljiv. Rekao je da je mir nešto veoma dragoceno. Svako želi da ima neko mesto gde će povremeno biti sam. A kad neko zna da neko drugi ima takvo mesto, stvar je normalnog dobrog vaspitanja da to zadrži za sebe. Čak je dodao, izgledajući pri tom kao da se potpuno topi u nevidljivosti, da kuća ima dva ulaza, i to jedan kroz zadnje dvorište, odakle se izlazilo na sporednu ulicu.

Pod prozorom se čula nečija pesma. Vinston proviri, zaštićen muslinskom zavesom. Junsko sunce je još uvek bilo visoko na nebu, a u dvorištu punom sunca, jedna čudovišno krupna žena, čvrsta kao normanski stub, mišićavih crvenih podlaktica, s keceljom od jute privezanim oko pojasa, tabala je gore-dole između korisa i konopca za rublje, prikačinjući štipaljkama niz četvrtastih belih predmeta, koje Vinston prepoznade kao pelene. Kad god joj usta nisu bila zapušena štipaljkama, pevala je snažnim kontraaltom:

Beše to kratka ljubav bez nade
Što prođe brzo k'o aprilski dan,
Al' od nežnih reči i misli o sreći
U srcu večno ostade san.

Ta melodija je već nekoliko nedelja proganjala London. Bila je to jedna od bezbroj sličnih pesama koje je za prole puštala u promet jedna podsekcija muzičkog odeljenja u Ministarstvu istine. Tekstovi su bili sastavljeni bez ikakve ljudske intervencije, na aparatu zvanom versifikator. No žena je pevala tako melodično da je od inače odvratne besmislice postajala skoro prijatna muzika. Vinstone je čuo ženinu pesmu, struganje njenih cipela po pločama dvorišta, dečje uzvike sa ulice i, odnekud veoma daleko, slabu buku saobraćaja, a soba se ipak činila čudno tiha, zato što nije bilo telekrana.

Ludost, ludost, ludost! ponovo pomisli on. Nezamislivo je bilo da će moći dolaziti u ovu sobu duže od nekoliko nedelja a da ih policija ne uhvati. No pomisao o skrovištu koje će biti samo njihovo, blizu, i između četiri zida, predstavljala je preveliko iskušenje za oboje. Neko vreme posle sastanka u zvoniku, bilo im je postalo nemoguće da se nađu. Zbog Nedelje mržnje koja je predstojala, radno vreme je bilo drastično produženo. Do Nedelje je preostajalo više od mesec dana, ali su obimne, komplikovane pripreme svakome zadavale naknadni posao. Najzad im je oboma pošlo za rukom da izrade slobodno popodne u isti dan. Bili su se dogovorili da odu na onaj isti proplanak. Veče pre toga videli su se za trenutak na ulici. Dok su se kao slučajno približavali jedno drugom u gomili, Vinston skoro da je i nije gledao; no jedan kratak pogled mu je bio dovoljan da primeti da je bleđa nego obično.

"Propala stvar", promrmljala je ona čim je ocenila da je sigurno govoriti. "Mislim, za sutra."

"Šta?"

"Sutra popodne. Ne mogu da dođem."

"Zašto?"

"Ono redovno. Ovog meseca sam dobila nešto ranije."

Za trenutak je bio van sebe od besa. Tokom onih mesec dana koliko ju je poznavao, priroda njegove želje za njom bila se izmenila. U početku je tu bilo vrlo malo istinske čulnosti. Njihovo prvo seksualno opštenje bilo je samo čin volje. No posle drugog stvari su se izmenile. Miris njene kose, ukus njenih usta, dodir njene kože kao da su se uvukli u njega, ili u vazduh koji ga je okružavao. Ona mu beše postala fizička potreba, nešto što nije samo želeo, nego na šta je smatrao da ima i pravo. Kad mu je rekla da ne može doći, u njemu se rodilo osećanje kao da mu je podvalila. No upravo ih je u tom trenutku gomila gurnula jedno uz drugo, i ruke su im se slučajno srele. Ona mu nakratko steže vrhove prstiju, pokretom koji nije budio želju, nego ljubav. Palo mu je na pamet da je, kad se sa ženom živi zajedno, razočaranje ovakve vrste prirodan i redovan događaj; i obuze ga duboka nežnost, kakvu prema njoj dotle još nije osetio. Poželeo je da su njih dvoje par koji za sobom ima deset godina braka. Poželeo je da mogu hodati ulicama, ali otvoreno i bez straha, razgovarati o nevažnim stvarima i kupovati sitnice za domaćinstvo. Poželeo je, najviše od svega, da mogu imati neko mesto gde mogu biti sami a da se ne oseće obaveznim da spavaju zajedno svaki put kad se nađu. Ne tog trenutka, ali sutradan, pala mu je na pamet misao da iznajmi sobu kod Čeringtona. Kad je to predložio Džuliji, ona se složila neočekivano spremno. Oboje su znali da je to ludilo, svesno približavanje grobu. Dok je sedeo na ivici kreveta čekajući je, on ponovo pomisli o podrumima Ministarstva ljubavi. Čudno, pomisli on, kako se predodređeni užas pojavljuje i nestaje iz svesti. Tu je, smešten negde u vremenu budućem, i prethodi smrti isto onako sigurno kao što devedeset devet prethodi stotini. Ne može se izbeći, ali se možda može odložiti; a ipak čovek umesto toga, svaki čas skraćuje razmak do njega nekim svesnim, voljnim činom.

U tom trenutku na stepenicama se začuše žurni koraci. U sobu ulete Džulija. Nosila je torbu za alat od grubog mrkog platna, kakvu je ponekad viđao da nosi gore-dole po Ministarstvu. On pođe napred da je uzme u naručje, no ona se oslobodi prilično žurno, delom zato što je još uvek držala torbu za alat.

"Strpi se malo", reče ona. "Pusti me da ti kažem šta sam donela. Jesi li doneo one odvratne kafe Pobeda? I znala sam da ćeš doneti. Možeš da je baciš, neće nam trebati. Gledaj ovamo."

Ona kleče na kolena, otvori torbu i izbaci nekoliko francuskih ključeva i jednu odvrtku koji su ležali pri vrhu. Ispod njih je bilo nekoliko uredno spakovanih paketića od papira. Prvi koji je dodala Vinstonu činio se pod prstima čudan, a ipak nekako poznat. Bio je napunjen nečim teškim, sličnim pesku, što se ugibalo gde god ga čovek takne.

"Nije valjda šećer?" reče on.

"Pravi šećer. Ne saharin, nego šećer. A evo i vekna hleba - pravi beli, a ne ono naše đubre - i teglica džema. Evo i konzerva mleka - ali gledaj! ovim se najviše ponosim. Morala sam da ga uvijem u krpu od džaka, jer bi se inače..."

No nije mu bilo potrebno reći zašto ga je uvila. Miris je već ispunjavao sobu, bogati, vrela miris koji mu se činio isparenjem iz detinjstva, no koji se još uvek ponekad mogao uhvatiti, u kakvom hodniku pre nego što se zalupe vrata, ili na prepunoj ulici, širen vetrom i nanjušen samo za trenutak pre no što se izgubi.

"Kafa", promrmlja on, "prava kafa."

"Kafa koju pije Uža partija", reče ona. "Imam celo kilo."

"Kako si uspela da nabaviš sve ovo?"

"Sve je to roba za Užu partiju. Ništa te svinje ne ostavljaju drugima, baš ništa. Samo, razume se, sluge i kelneri krađu, pa - ali gledaj, imam i paketić čaja"

Vinston čučnu pored nje i otcepi jedan ugao.

"Pravi čaj. A ne ono naše lišće borovnice."

"Ima ga puno u poslednje vreme. Osvojili su Indiju, ili tako nešto", ravnodušno reče ona. "Ali slušaj, dragi: sad se okreni da me ne gledaš jedno tri minuta. Sedi na drugi kraj kreveta. Nemoj mnogo blizu prozora. I ne kreći se dok ti ne kažem."

Vinston se zamišljeno zagleda kroz muslinsku zavesu. Dole u dvorištu, žena crvenih ruku još uvek je marširala gore-dole između korita i konopca. U jednom trenutku izvadi iz usta dve štipaljke i zapeva, duboko se unoseći:

Kažu da vreme sve rane leči,
Kažu da se uvek zaboravi sve,
Al' mladost je prošla i starost već došla
A ja još pamtim časove te.

Činilo se da celu tu nedotupavnu pesmu zna napamet. Glas joj je plovio naviše s mekim letnjim vazduhom, vrlo melodičan, pun neke srećne melanholije. Dobijao se utisak da bi bila savršeno zadovoljna kad bi junsko veče bilo beskrajno a zaliha rublja neiscrpna, da tu ostane još hiljadu godina, vešajući pelene i pevajući besmislice. Pade mu na pamet čudna činjenica da nikad nije čuo nijednog člana Partije kako peva spontano i sam. Tako šta bi pomalo čak mirisalo na neispravnost, predstavljalo opasnu ekscentričnost, kao razgovaranje sa samim sobom. Možda se ljudima peva samo onda kad su na ivici gladovanja.

"Sad možeš da se okreneš", reče Džulija. On se okrete, i za trenutak je gotovo nije prepoznao. Očekivao je u stvari da će je videti голу. Ali nije bila gola. Promena je bila daleko veća. Bila se našminkala.

Po svemu sudeći, na putu do kuće je krišom ušla u neku radnju u jednoj od proleterskih četvrti i kupila kompletnu garnituru kozmetičkog pribora. Usne su joj bile jako nakarminisane, obrazi narumenjeni, nos napuderisan; čak je i ispod očiju imala nešto od čega su izgledale sjajnije. Ceo posao nije bio obavljen osobito vešto, no Vinstonovi kriterijumi u tim stvarima nisu bili oštri. On nikad nije video, ni zamišljao, članicu Partije sa našminkanim licem. Džulija se beše toliko prolepšala da se on zapanji. Dodavši samo malo boje na prava mesta, postala je ne samo mnogo lepša no i daleko ženstvenija. Kratka kosa i dečački kombinezon samo su pojačavali taj utisak. Kad ju je uzeo u zagrljaj, nozdrve mu preplavi talas sintetičkog mirisa ljubičice. On se seti polumraka u podrumskoj kuhinji, i bezubih usta one žene. Ona je imala isti taj parfem; no u tom trenutku mu to nije smetalo.

"I parfem!" uzviknu on.

"Jeste, dragi, i parfem. A znaš šta ću još da uradim? Gledaću da nađem pravu žensku haljinu, i nosiću je umesto ovih blesavih pantalona. Nosiću svilene čarape i visoke štikle! U ovoj sobi ću biti žena, a ne članica Partije."

Strgoše odeću sa sebe i legoše u ogromni krevet od mahagonija. Winston se tada prvi put svukao u njenom prisustvu. Dotle se previše stideo svog bledog i mršavog tela, sa otečenim venama na listovima i belom pegom iznad gležnja. Čaršava nije bilo, ali je cebe na kome su ležali bilo izlizano i glatko, a veličina i elastičnost kreveta iznenadiše ih oboje. "Sigurno je pun buva, ali baš nas briga", reče Džulija. Takav bračni krevet se više nije mogao videti nigde sem u proleterskim kućama. Winston je kao dete ponekad spavao u takvom krevetu; Džulija nikad, kako se mogla setiti.

Ubrzo padoše u kratak san. Kad se Winston probudio, kazaljke na starom satu već su bile domilele gotovo do devet. Nije se micao, jer je Džulija spavala s glavom na njegovoj savijenoj ruci. Skoro sva šminka bila je sišla na njegovo lice i na jastuk, no jedan lak potez rumenila još uvek joj je isticao lepotu jagodica. Žuti zrak sunca na zalasku pade preko podnožja kreveta i osvetli kamin, gde je voda u lončiću burno ključala. Dole u dvorištu žena više nije pevala, ali su s ulice dopirali slabo čujni dečji uzvici. On se uzgred pitao da li je u ukinutoj prošlosti bilo obična stvar ležati ovako u krevetu po svežini letnje večeri, muškarac i žena, bez odeće, koji spavaju jedno s drugim kad im se prohte, pričaju o čemu im se prohte, ničim neprimorani da ustanu; koji jednostavno leže i slušaju mirne zvuke što dolaze spolja. To sigurno nikad nije bilo svakidašnja stvar. Džulija se probudi, protrlja oči i podiže se na lakat da pogleda prema peći.

"Polu vode već isparilo", reče ona. "Sad ću ja da ustanem i skuvam kafu. Imamo još sat. U koliko gase u tvojoj zgradi?"

"U dvadeset tri i trideset."

"Kod mene u domu u dvadeset tri. Samo mora se biti još i pre, jer... ej! Gubi se odatle, pogani stvore!"

Ona se najednom izvi u krevetu, dohvati cipelu s poda i zavrtla je u ugao dečačkim trzajem ruke, istim onim pokretom kojim je onog jutra tokom Dva minuta mržnje hitnula rečnik na Goldštajna.

"Šta to bi?" iznenađeno upita on.

"Pacov. Videla sam ga kako je proturio njušku. Tamo u ćošku ima rupa. Ako ništa drugo, bar sam ga dobro uplašila."

"Pacovi!" promrmlja Winston. "U ovoj sobi!"

"Ima ih svuda", ravnodušno odvrati Džulija, ponovo ležući. "Kod mene u domu ima ih čak i u kuhinji. U nekim delovima Londona sve vrvi od njih. Jesi li znao da napadaju decu? Da, da. U tim krajevima ima ulica gde žena ni dva minuta ne sme da ostavi dete samo. Na decu idu oni veliki, mrki. A što je najgore, oni uvek..."

"Nemoj dalje!" kriknu Winston, čvrsto zatvorenih očiju.

"Mili! Pa ti si sav bled. Šta ti je? Je l' ti se gadi od njih?"

"Od svih užasa na svetu - pacov!"

Ona se pripi uz njega i obavi ga svojim udovima, kao da ga je htela umiriti toplinom svog tela. On ne otvori oči odmah. Nekoliko trenutaka beše ga držalo osećanje da se ponovo nalazi u košmaru koji mu se, ovda-onda, vraćao celog života. Uvek je bio manje-više isti. U njem je stajao pred zidom mraka, a s druge strane zida nalazilo se nešto nepodnošljivo, nešto previše užasno da bi mu se moglo pogledati u oči. U tom snu, najdublje osećanje mu je bilo samozavaravanje, jer je u stvari znao šta se nalazi iza zida mraka. S očajničkim naporom, kao da čupa deo sopstvenog mozga, mogao bi čak i da to nešto izvuče na videlo. Uvek se budio ne pronasavši šta je to; ali na neki način je imalo veze s onim što je Džulija govorila pre no što ju je prekinuo.

"Izvini", reče on, "nije ništa. Ne volim pacove, to je sve."

"Ne brini, dragi, neće oni nama u sobu. Pre nego što odemo, ja ću malo jute u rupu. A idući put kad dođemo, doneću maltera pa ću je propisno zapušiti."

Crni trenutak panike već je upola bio zaboravljen. Malo postidjen, on sede i nasloni se na uzglavlje. Džulija siđe s kreveta, navuče kombinezon i skuva kafu. Miris koji se širio iz lončića bio je tako snažan i uzbudljiv da oni zatvoriše prozor da ga ne bi ko spolja osetio i postao znatiželjan. Još bolji od ukusa kafe bio je svilast izgled koji joj je davao šećer; šećer, koji je Vinston gotovo zaboravio posle godine na saharinu. S jednom rukom u džepu, i držeći u drugoj komad hleba premazan džemom, Džulija je hodala po sobi, pogledajući ravnodušno u orman za knjige, predlažući kako je najbolje popraviti sto na rasklapanje, spuštajući se u izlisanu naslonjaču da vidi je li udobna, i razgledajući besmisleni sat sa dvanaest podelaka s nekom podsmešljivom trpeljivošću. Zatim donese stakleni pritiskač do kreveta da ga ispita na boljem svetlu. On joj ga uze iz ruke, očaran, kao i uvek, mekim kao kišnica izgledom stakla.

"Šta misliš, šta bi to moglo biti?" upita ga Džulija.

"Ništa - hoću da kažem, mislim da se nije koristilo ni za šta. Zato mi se sviđa. Komadić istorije koji su propustili da izmene. Poruka od pre sto godina, kad bi znali da je pročitamo."

"A ona slika preko" - ona pokaza glavom graviru na suprotnom zidu - "je li i to od pre sto godina?"

"I više. Rekao bih da ima i svih dvesta. Ko zna. Danas se više ne može saznati koliko je šta staro."

Ona ode do gravire da je pogleda. "Evo odavde je ona beštija promolila njušku", reče ona i udari nogom po drvenoj oplati odmah ispod slike. "Koje je ovo mesto. Negde sam ga već videla."

"Crkva - ili je bar bila crkva. Crkva svetog Šimuna, tako se zvala." Odlomak pesmice koju beše naučio od Čeringtona vrati mu se u sećanje i on dodade, upola nostalgичno:

"Narandža i limun, kaže sveti Šimun!"

Na njegovo iznenađenje, ona nastavi:

"Duguješ mi farting, kaže sveti Martin.

Šta bi od mog duga, pita sveti Luka..."

Dalje se ne sećam. Jedino sam zapamtila da se završava: Evo ide svećar da zapali sveće, evo ide dželat da ti glavu seče!"

Kao dve polovine raboša. Ali posle kaže sveti Luka morao je doći još jedan stih. Možda bi se mogao iskopati iz Čeringtonovog sećanja na kakav umestan podsticaj.

"Od koga si to naučila?" upita on.

"Od dede. Govorio mi je tu pesmicu kad sam bila mala. Isparili su ga - u svakom slučaju, nestao je - kad mi je bilo osam godina. Da mi je znati šta je limun", nevezano dodade ona. "Narandže sam viđala. To je voće, okruglo pa žuto, s debelom korom."

"Ja se sećam limuna", reče Vinston, "pedesetih godina bilo ih je dosta. To je isto voće, samo kiselo; od samog mirisa su trnuli zubi."

"Glavu dajem da iza ove slike ima buva", reče Džulija. "Jednog dana moram da je skinem pa da je dobro očistim. Sad već treba da krenemo. Moram još i ovu šminku da skinem. Maltretiranje. Posle ću da ti izbrišem karmin s lica."

Vinston još nekoliko trenutaka ostade da leži. Soba se mračila. On se okrete prema svetlu i zagleda u pritiskač. Neiscrpno interesantna stvar na njemu nije bio komadić korala nego unutrašnjost samog stakla. Staklo je bilo debelo, a ipak providno gotovo kao vazduh. Sticao se utisak kao da je površina stakla nebeski svod koji zatvara ceo jedan svet sa svom njegovom atmosferom. Činilo mu se da može ući u njega; u stvari je i bio u njemu, zajedno sa stolom od mahagonija, stolom na rasklapanje, starinskim satom, gravirom i samim pritiskačem. Pritiskač je bio soba u kojoj se nalazio, a koral Džulijin i njegov život, učvršćen u nekoj vrsti večnosti u srcu kristala.

5.

Sajm beše nestao. Jedno jutro je došlo, a njega nije bilo na poslu; nekoliko nepromišljenih prokomentarisalo je njegovo odsustvo. Sledećeg dana niko ga nije pominjao. Trećeg dana Vinston ode u vestibul Odeljenja dokumentacije da pogleda oglasnu tablu. Na jednom komadu papira bio je spisak članova rukovodstva šah-kružoka; jedan od njih je bio i Sajm. Spisak je izgledao isti kao pre - ništa nije bilo precrtano - ali je bio za jedno ime kraći. To je bilo dovoljno. Sajm beše prestao da postoji; nikad nije ni postojao.

Vreme je bilo nesnosno vrelo. U lavirintu Ministarstva aparata za klimatizaciju održavali su u sobama bez prozora normalnu temperaturu, ali na ulici su trotoari pekli tabane, a smrad u metrou u satima najveće gužve bio je užasan. Pripreme za nedelju mržnje bile su u punom jeku, i službenici svih ministarstava su radili prekovremeno. Procesije, mitinge, vojničke parade, predavanja, izložbe voštanih figura, filmske predstave, telekranske programe - sve je to trebalo organizovati; podizati tribine, praviti modele, sastavljati parole, komponovati pesme, širiti glasine, falsifikovati fotografije. Džulijina radna jedinica u Odeljenju proze bila je oslobođena proizvodnje romana i dobila zadatak da na brzinu izbacuje pamflete kojima se raspirivala mržnja. Vinston je, pored svog svakodnevnog posla, svakoga dana provodio sate nad kompletima Tajmsa, menjajući i ulepšavajući vesti koje je trebalo citirati u govorima. U noćne sate, kad su se gomile raspojasanih prola motale ulicama, u gradu se osećala neka čudno grozničava atmosfera. Raketne bombe su padale češće nego ikad, a ponekad bi se izdaleka čule strahotne eksplozije čije poreklo niko nije umeo da objasni, i o kojima su kružile neverovatne glasine.

Nova pesma koja je trebalo da bude melodijska tema Nedelje mržnje (zvala se Pesma mržnje) već je bila komponovana i nebrojeno puta puštana preko telekрана. Imala je divljačan, lajav ritam koji se ne bi mogao sasvim nazvati muzikom; više je podsećao na lupu doboša. Kad su je urlali stoglasni horovi uz pratnju koraka u maršu, pesma je uterivala strah u kosti. Beše se dopala prolina, i u ponoćnim ulicama se takmičila sa još uvek popularnom Beše to kratka ljubav bez nade. Parsonsova deca su je svirala i danju i noću, nepodnošljivo, na češlju i komadu toalet papira. Vinston je uveče imao više posla nego ikad. Odredi dobrovoljaca koje je organizovao Parsons pripremali su ulice za Nedelju mržnje, šili zastave, crtali plakate, podizali koplja za zastave po krovovima i, reskirajući da slome vrat, rastezali žice s krova na krov da o njih okače zastavice. Parsons se hvalio da će sama zgrada Pobjeda izvesti četiri stotine metara zastave. Nalazio se u svom elementu i bio je srećan kao malo dete. Vrućina i fizički rad još su mu davali izgovor da uveče oblači kratke pantalone i košulju s otvorenim okovratnikom. Bio je svuda u isto vreme, vukao, gurao, testerisao, zakucavao, improvizovao, podsticao i bodrio sve i svakog, i iz svakog pregiba na telu lučio kiselkasti znoj koji kao da je dolazio iz nepresušnog izvora.

Odjednom se u celom Londonu pojavio nov plakat. Nije imao tekst; predstavljao je samo čudovišno veliku figuru evroazijskog vojnika, tri ili četiri metra visokog, s bezizraznim mongolskim licem i ogromnim čizmama, kako korača držeći u visini kuka automat na gotovs. Gledan bilo kog ugla, grlić cevi, uveličan skraćenom perspektivom, činilo se uperen u posmatrača. Taj plakat je bio zalepljen na svaki zid gde je bilo slobodnog mesta, i po broju čak prevazilazio i portrete Velikog Brata. Kod prola, koji su prema ratu obično bili ravnodušni, javljala se, pod razdražujućim dejstvom propagande, jedna od njihovih povremenih groznica rodoljublja. Kao da su se želeli uklopiti u opšte raspoloženje, raketne bombe su ubijale više ljudi nego obično. Jedna je pala na prepun bioskop u Stepniju i zatrpala u ruševinama nekoliko stotina žrtava. Sutradan je sve stanovništvo te četvrti izišlo, u dugoj, otegnutoj koloni, na sprovod koji je potrajao satima i u stvari bio protestni miting. Druga je pala na zapušten komad zemljišta koji je služio kao dečje igralište, i raznela u komade nekoliko stotina dece. Na to je došlo do novih gnevnih demonstracija, pri čemu je bila napravljena i spaljena Goldštajnova figura od voska, stotine plakata s evroazijskim vojnikom

zderano sa zidova i bačeno na lomaču, a nekoliko radnji opljačkano u gužvi; onda se pronese glas da špijuni upravljaju bombama pomoću radio-talasa, i svetina potpali kuću u kojoj je živeo neki stari bračni par za koji se sumnjalo da je stranog porekla te se oboje ugušiše.

U sobici nad Čeringtonovom radnjom, kad god su imali vremena da tamo odu, Džulija i Winston su ležali jedno uz drugo na krevetu bez čaršava, goli zbog vrućine. Onaj pacov se više nije pojavljivao, ali stenice i buve su se strahovito namnožile po toplom vremenu. To nije smetalo. Prljava ili čista, soba je bila raj. Čim bi stigli, posuli bi celu sobu biberom kupljenim na crnoj berzi, zbacili odeću sa sebe, voleli se oznojenim telima, zatim zaspali i probudili se da vide kako su stenice zbile redove i spremaju protivnapad.

Četiri, pet, šest - sedam puta su se sastali u junu. Vinstona beše prošla navika da pije džin u svako doba. Više nije osećao potrebu. Dobio je u težini, otečena vena mu se smirila i ostavila za sobom samo mrku mrlju iznad gležnja, jutarnji napadi kašlja su mu prestali. Više nije bilo nesnosno živeti, više ga nije progonio impuls da pravi grimase u telekran i da psuje iz sveg glasa. Sad kad su imali bezbedno skrovište, nije mu čak bilo teško ni to što se može sastajati s Džulijom jedino na dva-tri sata, pa i to retko. Važno je bilo to što soba nad starinarnicom može postojati. Znati da ona postoji, neoskrvnjiva, bilo je gotovo isto kao i biti u njoj. Soba je bila svet za sebe, deo prostora koji je pripadao prošlosti, po kome su se mogle kretati izumrle životinje. Čerington je, mislio je Winston, takođe jedna izumrla životinja. On se obično zaustavljao da porazgovara nekoliko minuta s Čeringtonom pre no što bi se popeo u sobu. Starac je vrlo retko izlazio iz kuće - ako je uopšte izlazio - a, s druge strane, kupaca gotovo da nije ni imao. Živeo je kao duh između male, mračne radnjice i još manje kuhinjsice gde je spremao sebi jelo i u kojoj se između ostalog nalazio i jedan neverovatno star gramofon sa ogromnom trubom. Bilo mu je milo što ima s kim da razgovara. Dok je tapkao među svojom bezvrednom robom, sa svojim dugim nosom, naočarima s debelim staklom, i povijenim ramenima u somotskom kaputu, uvek je delovao više kao skupljač nego kao trgovac. S nekim izbledelim oduševljenjem on se doticao ovog ili onog komada starudije - porculanskog zapušača, bojenog poklopca polomljene burmutice, medaljona sa pramenom kose ko zna kog davno umrlog deteta - nikad ne tražeći od Vinstona da kupi, nego samo da se divi. Razgovarati s njim bilo je kao slušati cincanje stare izandale muzičke kutijice. Iz zakutaka sećanja beše izvukao još nekoliko odlomaka zaboravljenih dečjih pesmica. Jedna je bila o punoj korpi jaja, druga o malenoj pčeli, treća o đacima-đavolima. Kad god bi iskopao kakav nov odlomak, rekao bi stidljivo se smeškajući "Učinilo mi se da bi vas ovo moglo interesovati."

I Winston i Džulija su znali - u izvesnom smislu, to im je stalno bilo u pameti - da ovo što se dešava ne može dugo trajati. Bilo je trenutaka kad im je saznanje da ih neminovno čeka smrt postajalo isto onako opipljiva stvar kao i krevet na kome su ležali, i tada bi se pripijali jedno uz drugo s nekom očajničkom čulnošću, kao grešnik osuđen na prokletstvo koji grabi poslednju mrvicu zadovoljstva pet minuta pre no što će na satu izbiti čas osude. No bilo je i trenutaka kad su imali iluziju ne samo bezbednosti nego i trajnosti. Činilo im se da im se ništa zlo ne može desiti sve dok su u sobi. Probiti se do nje bilo je teško i opasno, ali sama soba je bila svetilište. To je bilo slično iluziji koju je imao Winston posmatrajući stakleni pritiskač: da se u taj stakleni svet može ući i da se, kad se čovek nađe unutra, vreme može zaustaviti. Često su se prepuštali fantazijama o bekstvu. Sreća će ih držati neograničeno i oni će nastaviti svoju igru, kao i dosad, sve dok ih ne snađe prirodna smrt. Ili će Ketrin umreti pa će Winston i Džulija, spretno manevrišući, uspeti da izdejstvuju dozvolu da se uzmu. Ili će zajedno izvršiti samoubistvo, Ili će nestati, izmeniti svoj izgled, naučiti da govore kao proli, zaposliti se u fabrici i proživeti svoj život u nekoj sporednoj uličici, neotkriveni. No oboje su znali da su sve to besmislice. U stvarnosti bekstvo nije bilo moguće. Čak ni onaj jedini izvodljiv plan, samoubistvo, nisu imali namere da sprovedu. Živeti od danas do sutra, od jedne sedmice, do

druge, rastezati sadašnjost koja nije imala budućnosti, bio je nepobediv nagon, kao što je nepobediv nagon pluća da uvlače svaki novi dah sve dok ima vazduha.

A ponekad su govorili i o aktivnoj buni protiv Partije, ali nisu znali ni kako da učine prvi korak. Čak i da je ono basnoslovno Bratstvo i postojalo, još uvek bi put do njega ostao teškoća. On joj je ispričao o čudnoj bliskosti koja je postojala, ili se čini da postoji, između njega i O'Brajena, i o impulsu koji mu je ponekad dolazio: da prosto priđe O'Brajenu, objavi mu da je neprijatelj Partije, i zatraži njegovu pomoć. Njoj se začudo to nije učinilo nepromišljenim. Bila je navikla da o ljudima sudi po licu, te joj se činilo prirodnim da Vinston veruje na osnovu jednog jedinog pogleda u magnovenju da se O'Brajenu može verovati. Osim toga, verovala je da svi, ili skoro svi, potajno mrze Partiju i da bi rado kršili pravila kad bi znali da će proći nekažnjeno. Ali odbijala je da poveruje da rasprostranjena, organizovana opozicija postoji i da uopšte može postojati. Priče o Goldštajnu i njegovoj podzemnoj vojsci, kako je govorila, samo su gomila gluposti koje je Partija izmislila za svoje potrebe i u koje se čovek morao pretvarati da veruje. Ona je bezbroj puta, na mitinzima i spontanim demonstracijama, vikala na sav glas tražeći smrt ljudima čija imena nikad nije ni čula i u čije navodne zločine nije ni najmanje verovala. Kad su se vodila javna suđenja, ona je bila na svom mestu u odredima omladinske organizacije koji su opkoljavali sudove i danju i noću, skandirajući u razmacima "Smrt izdajnicima!" Tokom Dva minuta mržnje uvek je nadmašivala sve ostale u izvikavanju pogrda Goldštajnu. A ipak je imala vrlo bledu predstavu o tome ko je Goldštajn i kakvu doktrinu navodno zastupa. Odrasla je posle Revolucije, i bila premlada da bi se sećala ideoloških borbi šezdesetih godina. Pojam nezavisnog političkog pokreta bio je van njenih moći poimanja; a u svakom slučaju, partija je nepobediva. Postojaće uvek, i uvek će biti ista. Čovek se može buniti jedino potajno neposlušnošću ili, najviše, usamljenim činovima nasilja: ubistvom ili diverzijom.

U izvesnom smislu bila je daleko inteligentnija od Vinstona, i daleko manje podložna partijskoj propagandi. Jednom ga je, kad je zbog nečega pomenuo rat protiv Evroazije, iznenadila rekavši da se po njenom mišljenju taj rat uopšte ne vodi. Raketne bombe koje su svakodnevno padale na London ispaljivala je verovatno sama vlada Okeanije, 'samo da se ljudi plaše'. Ta misao mu doslovno nikad nije ušla u glavu. Ona je u njemu podstakla čak i neku zavist kad mu je rekla da joj je tokom Dva minuta mržnje najveći problem kako da ne prsne u smeh. No stavljala je u sumnju učenje Partije samo onda kad se doticalo njenog sopstvenog života. Često je bila spremna da prihvati zvaničnu mitologiju samo zato što joj razlika između istine i izmišljotine nije bila važna. Verovala je, na primer, pošto je to učila u školi, da je Partija izmislila avion. (Vinston se seti da je u vreme kad je on bio đak - Partija tvrdila samo da je izmislila helikopter; dvanaestak godina kasnije, kad je Džulija išla u školu, to isto je tvrdila i za avion; još jedna generacija, i Partija će pripisati sebi da je izmislila i parnu mašinu). A kad joj je rekao da su avioni postojali daleko pre njegovog rođenja, i daleko pre Revolucije, to joj se nije učinilo ni najmanje vrednim pažnje. Najzad, kakve veze ima ko je izmislio avion? U prilično većoj meri ga je pogodilo kad je iz neke njene slučajne primedbe zaključio da se ona ne seća da je Okeanija pre četiri godine bila u ratu s Istazijom a u miru s Evroazijom. Bilo je istina da je ceo rat smatrala nameštenom stvari; no bilo je očigledno da čak nije ni primetila da se promenilo ime neprijatelja. "Mislila sm da smo oduvek u ratu s Evroazijom", bila mu je ravnodušno rekla. To ga je malo poplašilo. Avion je bio pronađen davno pre njenog rođenja, ali je do izmene u ratu došlo pre svega četiri godine, kad je već uveliko bila odrasla. Oko toga se prepirao s njom skoro četvrt sata. Na kraju je uspeo da joj prisili sećanje da se vrati, sve dok se nije nejasno podsetila da je nekad neprijatelj bio Istazija a ne Evroazija. No cela stvar joj se i dalje činila nevažnom. "Ko te pita?" rekla mu je nestrpljivo. "Uvek je jedan rat za drugim, a zna se da su sve vesti i tako gola laž."

Ponekad joj je pričao o Odeljenju dokumentacije i besramnim falsifikatima koje tamo čini. To je nije užasavalo. Na pomisao da laži postaju istine njoj se nije stvarala provalija pod

nogama. On joj ispriča o Džonsu, Aronsonu i Raterfordu i duboko značajnom komadu papira koji je u jednom trenutku držao u ruci. To na nju ostavi osobit utisak. Isprva čak nije ni shvatila u čemu je suština priče.

"Jesu li to bili tvoji prijatelji?" upita ga ona.

"Nisu, nisam ih ni poznavao. Bili su članovi Uže partije. Sem toga, bili su daleko stariji od mene. Oni su iz starih dana, pre Revolucije. Jedva sam ih poznavao i iz viđenja."

"Pa što se onda sekiraš? Partija i tako sve vreme ubija ljude."

On pokušava da je natera da shvati. "Ovo je izuzetan slučaj. Nije u pitanju samo to što je neko ubijen. Shvataš li da je prošlost, od juče pa unatrag, ukinuta? Ako je još igde ima, onda je u nekoliko predmeta uz koje nisu vezane nikakve reči, kao što je onaj komad stakla. Mi već ne znamo doslovno ništa o Revoluciji i vremenu pre Revolucije. Svaki dokument je uništen ili falsifikovan, svaka knjiga prerađena, svaki spomenik, ulica, svaka zgrada prekrštena, svaki dokument izmenjen. A taj proces se nastavlja iz dana u dan, iz minuta u minut. Istorija se zaustavila. Ne postoji ništa sem beskonačne sadašnjosti u kojoj Partija uvek ima pravo. Razume se, ja znam da se prošlost falsifikuje, ali neću nikad moći da dokažem, čak ni onda kad sam ja taj koji falsifikuje. Kad se falsifikat izvrši, ne ostaje nikakav dokaz. Jedini dokazi su u mojoj glavi, ali ja nikako ne mogu biti siguran da se iko drugi seća onoga čega i ja. I samo sam jednom u životu, u tom slučaju o kome ti pričam, zaista imao u ruci konkretan dokaz posle događaja - godinama posle događaja."

"I šta ti je to vredelo?"

"Ništa, jer sam ga bacio posle nekoliko minuta. Ali da mi se to desi danas, sačuvao bih ga."

"Ja, vala, ne bih!" reče Džulija. "Ja sam sasvim spremna da reskiram, ali sam za nešto korisno, a ne za parčiće starih novina. I da si ga sačuvao, šta bi mogao da uradiš s njim?"

"Verovatno ništa naročito. Ali to je bio dokaz. Mogao je posejati sumnju ovde-onde, pod uslovom da se usudim i pokažem ga nekome. Ne verujem da ćemo išta moći da izmenimo za našeg života. Ali moguće je zamisliti male grupice otpora ovde-onde - grupice ljudi koji se udružuju, grupice koje postepeno rastu i možda ostave nešto pisano za sobom, da bi sledeća generacija produžila gde smo mi stali."

"Dragi, meni nije stalo do sledeće generacije. Meni je stalo samo do nas."

"Ti si buntovnik samo od pojasa naniže", reče joj on.

Ona nađe da je to neverovatno duhovito i oduševljeno mu baci ruke oko vrata.

Za finese partijske doktrine nije imala nimalo interesovanja. Kad god bi on počinjao da priča o principima englsoca, dvomisli, izmenjivosti prošlosti, i poricanju objektivne stvarnosti, i da upotrebljava reči iz Novogovora, njoj je postajalo dosadno, zbuñjivala bi se i govorila da na to nikad ne obraća pažnju. Zna se da su sve to budalaštine; zašto se onda sekirati? Ona zna kad da kliče a kad da viče 'ua'; to je sve što čoveku treba. Ako bi i dalje govorio o tim pitanjima, ona bi - imala je tu nezgodnu naviku - padala u san. Bila je jedna od onih koji mogu da zaspe u svakom trenutku i svakom položaju. Razgovarajući s njom, on shvati kako je lako prikazati fasadu političke ispravnosti a pritom nemati pojma šta ispravnost znači. U izvesnom smislu, pogledi partije najuspešnije su se nametali ljudima nesposobnim da ih shvate. Moguće je bilo naterati ih da prihvate najočiglednija nasilja nad stvarnošću, pošto nikad nisu potpuno shvatali svu veličinu onoga što se od njih traži, a za javni život nisu bili dovoljno zainteresovani da bi primetili šta se dešava. Zato što nisu shvatili do kraja, ostajali su normalni. Oni su jednostavno gutali sve, a to što bi progutali nije im škodilo jer nije ostavljalo ništa za sobom, baš kao što zrno kukuruza prolazi nesvareno kroz telo kakve ptice.

6.

Najzad se dogodilo. Očekivana poruka je stigla. Činilo mu se da je na to čekao celog života.

Išao je dugim hodnikom u Ministarstvo, i stigao skoro do mesta gde mu je Džulija tutnula ceduljicu u šake, kad je osetio da odmah za njim ide neko krupniji od njega. Taj neko, ko god je bio, malo se zakašljao, očigledno spremajući se da progovori. Vinston se naglo zaustavi i okrete. Ugleda O'Brajena.

Najzad su stajali licem u lice; Vinston oseti samo jedan impuls: da pobegne. Srce mu je žestoko tuklo. Ne bi bio sposoban da progovori. O'Brajen, međutim, produži istim korakom, za trenutak prijateljski položi ruku na Vinstonovu mišicu, tako da obojica kretose dalje jedan uz drugog. Zatim progovori s onom čudnom ozbiljnom učtivošću po kojoj se razlikovao od većine članova Uže partije.

"Nadao sam se da ću imati prilike da porazgovaram s vama", reče on. "Neki dan sam čitao u Tajmsu jedan vaš članak u Novogovoru. Vas Novogovor zanima s naučne tačke gledišta, zar ne?"

Vinston beše povratio nešto kontorole nad sobom. "Teško da bi se moglo reći da je s naučne tačke gledišta", reče on. "Ja sam samo amater. To nije moja oglas; nisam nikad imao posla sa samim stvaranjem jezika."

"Ali se njime izvrsno služite", reče O'Brajen. "To ne mislim samo ja. Nedavno sam razgovarao s jednim vašim prijateljem koji je zaista stručnjak. Za trenutak mu se ne mogu setiti imena."

Vinstonovo srce se opet bolno protrese. Taj o kome je bila reč nije mogao biti niko drugi do Sajm. Ali Sajm je bio ne samo mrtav, nego ukinut, nelice. Pomenuti ga bilo bi smrtno opasno. O'Brajenova primedba je očigledno trebalo da posluži kao signal, kao šifra. Učestvujući zajedno s njim u malom činu zlomisli, O'Brajen je od Vinstona načinio saučesnika. Oni produžiše korakom niz hodnik, ali O'Brajen se najednom zaustavi. Gestom koji je uvek obezoružavao i odavao prijateljstvo, on popravi naočari na nosu. Zatim nastavi:

"U stvari sam vam hteo reći da sam u vašem članku naišao na dve reči koje su zastarele. No u upotrebi su bile sve do nedavno. Jeste li videli deseto izdanje Rečnika Novogovora?"

"Nisam", reče Vinston. "Mislio sam da još nije izišao. Mi se u Dokumentaciji još uvek služimo devetim."

"Deseto izdanje se neće pojaviti još nekoliko meseci; ali razdeljeno je nekoliko signalnih primeraka. Jedan imam i ja. Možda bi vas interesovalo da pogledate."

"Veoma", reče Vinston, shvativši smesta kuda to vodi.

"Neka od novih dostignuća upravo su ingeniozna. Smanjenje broja glagola - mislim da će vas to osobito zanimati. Kako ćemo: da li da vam pošaljem po kuriru? Bojim se da ću zaboraviti; za te stvari nemam pamćenje. Možda ako biste vi došli do mene da vam ga dam? Čekajte. Daću vam moju adresu."

Stajali su ispred telekrana. Pomalo rasejano, O'Brajen pipunu po džepovima, zatim izvadi beležnik s kožnim koricama i zlatnu hemijsku olovku. Odmah ispod telekrana, u položaju da svako ko posmatra s druge strane instrumenta može pročitati šta piše, on nažvrlja adresu, otkide list i dade ga Vinstonu.

"Kod kuće sam obično uveče", reče on. "Ako me ne bude, moj sluga će vam dati rečnik."

Potom ode, ostavivši Vinstona da drži listić papira, koji ovog puta nije trebalo kriti. On ipak pažljivo nauči adresu napamet, i posle nekoliko sati ubaci papir u rupu za pamćenje zajedno sa gomilom drugih papira.

Njihov razgovor je potrajao najviše dva-tri minuta. Cela epizoda mogla je imati samo jedno značenje. Bila je smišljena da bi Vinston saznao O'Brajenovu adresu. To je bilo potrebno, jer se ničija adresa nije mogla doznati drukčije no direktnim pitanjem. Nisu postojali nikakvi imenici. Ono što mu je O'Brajen u stvari rekao, značilo je 'ako budeš pozeleo da me vidiš, evo gde me možeš naći'. Možda će čak u rečniku biti sakrivena kakva poruka. No

u svakom slučaju jedno je bilo sigurno. Zavera o kojoj je sanjao odista postoji, a on je upravo dosegao njenu spoljnu ivicu.

Znao je da će se pre ili posle odazvati O'Brajenovom pozivu. Možda sutradan, možda posle dugog odlaganja - nije bio siguran. Ono što se dešavalo bio je samo razvoj procesa koji je počeo pre nekoliko godina. Prvi korak je bila potajna, nemarna misao, a drugi otpočinjanje dnevnika. Onda je prešao s misli na reči, a s reči na dela. Poslednji korak je ono što će se desiti u podrumima Ministarstva ljubavi. On je to prihvatio. Kraj je bio sadržan u početku. Ali ipak je bilo strašno; ili tačnije, slično prvom dahu smrti; osećao se kao da je u manjoj meri živ. Još dok je razgovarao s O'Brajenom, u trenutku kad je shvatio smisao njegovih reči, osetio se kao da mu je celo telo obuzela hladna drhtavica. Imao je osećanje da zakoračuje u hladnu vlagu groba; a od toga što je oduvek znao da je grob tu i da ga čeka nije mu bilo mnogo bolje.

7.

Vinston se probudi očiju punih suza. Džulija se sanjivo okrete pored njega, promrmljavši nešto što je verovatno bilo "Šta je?"

"Sanjao sam..." počeo on, pa se preseče. Bilo je previše komplikovano da bi se moglo iskazati rečima. Pored samog sna, postojalo je i sećanje vezano za njega koje mu se vratilo u pamet u onih nekoliko sekundi posle buđenja.

On ponovo leže, zatvorenih očiju, još uvek natopljen atmosferom sna. To je bio ogroman, svetao san u kome kao da se ceo njegov život pružao pred njim poput predela u letnje večer posle kiše. Sve se dešavalo u unutrašnjosti staklenog pritiskača, ali površina stakla beše postala nebeski svod, a ispod svoda sve se činilo prepravljeno jasnom mekom svetlošću u kojoj se moglo videti do beskrajnih daljina. Ceo san je bio obuhvaćen - na neki način čak i sadržan - u pokretu ruke koji je učinila njegova majka, a posle trideset godina ona Jevrejka koju je video u žurnalu kako pokušava da zaštiti dečacića od metaka pre nego što ih je helikopter oboje razneo u komade.

"Znaš li", reče on, "da sam do ovog trenutka verovao da sam ubio svoju majku?"

"A zašto si je ubio?" upita Džulija, gotovo spavajući.

"Nisam je ubio. Ne fizički."

U snu se beše setio trenutaka kad je poslednji put video majku, a nekoliko sekundi pre buđenja bio mu se vratio sav onaj venac sitnih događaja koji su ga okruživali. Posredi je bilo sećanje koje je godinama namerno potiskivao iz glave. U pogledu datuma nije bio siguran, ali kad se to desilo, nije mogao imati više od dvanaest, ako ne i samo deset, godina.

Otac je pre toga već bio nestao; nije se mogao setiti pre koliko vremena. Jasnije se sećao sulude nemirne atmosfere tog vremena: povremenih uzbuna zbog bombardovanja, skloništa u stanicama metroa, gomila ruševina na sve strane, nerazumljivih objava izlepljenih po uglovima ulica, bandi mladića u košuljama iste boje, ogromnih redova pred pekarama, isprekidane mitraljeske paljbe iz daljine - i iznad svega, činjenice da hrane nikad nije bilo dovoljno. Sećao se dugih popodneva koja je provodio s ostalim dečacima preturajući po kanti za đubre i gomila otpadaka, vadeći listove kupusa, sljuštene kore krompira, ponekad čak i komadiće ustajalog hleba koje su potom pažljivo čistili od pepela; i čekajući da prođu kamioni koji su išli izvesnom određenom maršutom a za koje se znalo da prevoze stočnu hranu; kad su se truckali prelazeći preko neravnina na putu, s njih bi ponekad palo nekoliko komada uljane pogače.

Kad mu je otac nestao, majka nije pokazala nikakvo iznenađenje ni jaku patnju, ali se iznenada promenila. Činilo se da je izgubila i najmanju trunku volje. Bilo je očigledno, čak i Vinstonu, da je čekala nešto što se mora desiti. Radila je sve što je bilo potrebno - kuvala, prala, krpila, nameštala krevet, ribala pod, čistila kamin - uvek veoma sporo i s čudnim odsustvom suvišnih pokreta, kao voštana lutka koja se kreće sama. Njeno krupno i lepo telo kao da je samo od sebe zapadalo u nepokretnost. Često je satima sedela na krevetu, gotovo

nepomično, i ljuljala njegovu mlađu sestricu, sitno, bolešljivo, veoma tiho dete od dve ili tri godine, s licem koje je od iznurenosti izgledalo gotovo majmunsko. Vrlo retko bi uzela Vinstona u naručje; tada bi ga dugo držala privijenog uza se, ne govoreći ni reč. Bilo mu je jasno, i pored malo godina i sebičnosti, da je to neki način povezano sa nikad napomenutim događajem koji tek što se nije desio.

Sećao se sobe u kojoj su živeli, mračne, zagušljive prostorije s krevetom pokrivenim belom zastirkom koji kao da ju je dopola ispunjavao. Sećao se rešoa na gas koji je stajao u kaminu, i police na kojoj je stajala hrana; a u hodniku ispred vrata bio je umivaonik od pečene gline, koji su koristili stanari nekoliko soba. Sećao se majčinog tela nalik na kip kako se saginje nad rešo da promeša nešto u šerpi. Više od svega sećao se stalne gladi i ogavnih žestokih borbi u vreme jela. Stalno je mučio majku zapitkujući je zašto nema još, vikao je i izdirao se na nju (sećao se čak i tonova svog glasa koji se prerano počeo menjati pa bi ponekad zagrmeo čudnim baritonom), ili žalostivo cmizdrio ne bi li mu dala više nego što mu je pripadalo. Majka je bila potpuno spremna da mu da više nego što mu je pripadalo. Uzimala je zdravo za gotovo da on 'muško', treba da dobije veći deo; no ma koliko mu davala, uvek je tražio još. Pri svakom obroku preklinjala ga je da ne bude sebičan, da ne zaboravi da mu je sestra gladna i da je i njoj potrebna hrana, ali nije pomagalo. On bi drečao od besa kad bi prestala da mu sipa jelo, pokušavao da joj istrigne šerpu i kutlaču, grabio zalogaje iz sestrinog tanjira. Znao je da će majka i sestra zbog toga gladovati, ali se nije mogao uzdržati; čak je smatrao da ima i pravo na više jela. Činilo mu se da ga razularna glad u želucu opravdava. Između obroka, ako majka ne bi stražarila, stalno je krao iz kukavne zalihe hrane na polici.

Jednog dana se podelilo sledovanje čokolade, koga nije bilo već nedeljama, ako ne i mesecima. Sasvim se jasno sećao dragocenog komadića čokolade. Na njih troje zapalo je dve unce Unca - 28,35 grama; prim. prev. (u to vreme se još uvek računalo na unce). Bilo je očigledno da je to trebalo podeliti na tri jednaka dela. Odjednom, kao da je slušao nekog drugog, Vinston ču sebe kako krupnim i grubim glasom zahteva da mu se da ceo komad. Majka mu reče da ne bude halapljiv. Izrodi se duga, jetka svađa, bez kraja i konca, s uzvicima, moljakanjem, suzama, grdnjama, cenkanjem. Njegova sićušna sestra, grčevito se držeći za majku obema rukama, sasvim slična majmunčetu, sedela je i posmatrala ga preko njenog ramena krupnim, žalosnim očima. Na kraju majka odlomi tri četvrtine čokolade i dade Vinstonu; preostalu četvrtinu dade njegovoj sestri. Devojčica dohvati čokoladu i tupo se zagleda u nju, možda i ne znajući šta je to. Vinston je jedan trenutak stajao i posmatrao je. Zatim, hitrim skokom, istrže komadić čokolade iz sestrine ručice i izlete na vrata.

"Vinstone! Vinstone!" povika majka za njim. "Vrati se! Vrati sestri njenu čokoladu!"

On stade, ali se ne vrati. Majčine brižne oči nisu silazile s njegovog lica. Čak i sad kad je razmišljao o svemu tome, nije znao šta je to što se neposredno zatim desilo. Shvativši da joj je nešto oteto, njegova sestra poče slabašno cvileti. Majka je obavila rukom i steže joj glavicu sebi na grudi. Nešto u tom pokretu govorilo mu je da mu sestra umire. On se okrete i pobeže niz stepenice, dok mu je čokolada u ruci postajala lepljiva.

Majku više nije video. Kad je pojeo čokoladu, osetio se malo postišen i smucao ulicama nekoliko sati, sve dok ga glad nije oterala kući. Kad se vratio, majke nije bilo. U to vreme tako šta je već postajalo normalno. Iz sobe nije nedostajalo ništa sem majke i sestre. Nisu bile ponele ništa od odeće, čak ni majčin kaput. Ni posle toliko godina nije bio siguran da li mu je majka mrtva. Bilo je savršeno moguće da su je oterali u logor za prisilni rad. Što se sestre tiče, mogli su je odvesti, kao i Vinstona, u neku od kolonija za napuštenu decu (zvale su se Vaspitno-popravni centri) koje je postalo potrebno podići posle građanskog rata; ili su je možda poslali u logor zajedno s majkom, ili prosto ostavili negde da umre.

San mu je još uvek bio jasan u svesti, osobito onaj zakrivljujući, zaštitnički pokret rukom u kome kao da je bio sadržan sav njegov smisao. U sećanju mu se vrati drugi san, koji je sanjao pre dva meseca. U njemu je majka, onako isto kako je sedela na otrcanom krevetu

zastrtom belim pokrivačem s detetom koje se čvrsto držalo za nju, sedela u potonulom brodu, duboko ispod njega, i svakog minuta tonula sve dublje, ali još uvek gledala naviše, u njega, kroz sve tamniju vodu.

On ispriča Džuliji o majčinom nestanku. Ne otvarajući oči, ona se okrete i smesti udobnije.

"Vidim da si u to vreme bio prava svinja", nerazgovetno reče ona. "Sva deca su svinje."

"Jeste. Samo u celoj priči je u pitanju to..."

Po njenom disanju bilo je jasno da je ponovo zapadala u san. Želeo je da može nastaviti priču o majci. Po onome što se sećao o njoj, nije mislio da je ona bila neobična žena, još manje da je bila inteligentna; a ipak je u njoj bilo neke plemenitosti, neke čistote, jednostavno zato što su načela koja je poštovala bila njena lična. Njena osećanja su bila njena sopstvena, i nisu se dala izmeniti dejstvom ičega spoljnog. Ona ne bi ni pomislila da nekoristan čin postaje samim tim i besmislen. Kad čovek voli nekog, onda ga voli, a kad nema da mu da ništa drugo, daje mu bar ljubav. Kad je poslednjeg ostatka čokolade nestalo, majka je ipak zagrlila njegovu sestricu. To nije koristilo, nije menjalo ništa, nije proizvelo još čokolade, nije odagnalo detinju smrt, ni njenu sopstvenu; ali joj se činilo sasvim prirodnim da zagrlji svoje dete. Ona žena, izbeglica, u čamcu takođe je pokrila dečaćića svojom rukom koja protiv metka nije koristila ništa više no što bi koristio list hartije. Ono strašno što je Partija uradila bilo je u tome što je ubedila ljude da goli impulsi, gola osećanja, ne vrede ništa, a u isto vreme im otela svu moć nad materijalnim svetom. U kandžama Partije, ono što čovek oseća ili ne oseća, što čini ili ne čini, nije predstavljalo doslovno nikakvu razliku. Bilo kako bilo, čovek je nestajao, i više se ni za njega ni za njegove postupke nije čulo. Bio je potpuno izvučen iz toka istorije. A ipak ljudima od pre svega dve generacije to se ne bi činilo od prvenstvene važnosti, zato što nisu ni pokušavali da izmene istoriju. Njima je rukovodio sistem ličnih odanosti koji nisu ni dovodili u pitanje. Važni su bili lični odnosi; neki krajnje beznadežan pokret, jedan zagrljaj, jedna suza, jedna reč samrtniku, mogli su imati vrednosti sami po sebi. Njemu iznenada pade na pamet da su proli još uvek ostali takvi. Oni nisu bili odani jednoj partiji, ni jednoj zemlji, ni jednoj ideji; bili su odani jedan drugom. Prvi put u životu, ne prezre prole niti pomisli o njima samo kao o nepokretnoj masi koja će jednog dana oživeti i preporoditi svet. Proli su ostali ljudi. Nisu otvrdnuli u duši. Držali su se primitivnih emocija koje je on morao da ponovo uči sa svesnim naporom. Misleći te misli, on se seti, bez očigledne veze, kako je pre nekoliko nedelja video odsečenu šaku kako leži na ulici i gurnuo je nogom u kanal kao da je koren kupusa.

"Proli su ljudska bića", reče on naglas. "Mi nismo."

"Zašto?" upita Džulija, koja se beše ponovo probudila.

On malo razmisli. "Da li ti je nekad palo na pamet", reče "da bi najpametnije uradili da jednostavno iziđemo odavde pre nego što bude kasno i da se više nikad ne vidimo?"

"Jeste, dragi, nekoliko puta. Ali ipak neću."

"Dosad smo imali sreće", reče on, "ali to ne može trajati još dugo. Ti si mlada. Izgledaš normalna i bezgrešna. Ako se budeš čuvala ljudi kao što sam ja, mogla bi ostati živa još pedeset godina."

"Ne. Sve sam ja to preturila u glavi. Šta ti radiš, to ću i ja. I ne budi tako malodušan. Ja sam dosta vešta u tome da ostanem živa."

"Možda ćemo biti zajedno još šest meseci - godinu dana - ne možemo znati koliko. Na kraju će nas svakako razdvojiti. Shvataš li koliko ćemo potpuno biti sami? Kad nas uhvate, nećemo moći ništa, doslovno ništa, da učinimo jedno za drugo. Ako priznam, streljaće te; ako odbijem da priznam, opet će te streljati. Ništa što bih mogao reći, ili se uzdržati da kažem, neće moći da odloži tvoju smrt ni za pet minuta. Neću znati za tebe ni da li si živa ili mrtva; ni

ti za mene. Bićemo potpuno nemoćni u svakom pogledu. Jedino što će biti važno to je da ne izdamo jedno drugo, mada ni to neće značiti baš ništa."

"Ako misliš na priznavanje", reče ona, "tu nema greške, priznaćemo. Svi priznaju, uvek. Tu se ne može ništa. Muče te."

"Ne mislim to. Priznati ne znači izdati. Šta se kaže i uradi nije važno: važno je samo šta se oseća. Ako bi me naterali da te prestanem voleti - to bi bila prava izdaja."

Ona razmisli o tome. "To ne mogu", reče najzad. "To jedino ne mogu. Mogu te naterati da u to veruješ. U dušu ne mogu da uđu."

"Ne", reče on s malo više nade, "ne; to je sasvim tačno. U dušu ne mogu da uđu. ako možeš i dalje osećati da vredi ostati čovek makar to ne dalo nikakvih rezultata, onda si pobedio ti njih."

On pomisli o telekranu i njegovom nikad nezaspalom uvu. Mogu te špijunirati dan i noć, ali ako ostaneš priseban, još uvek ih možeš nadmudriti. Uza svu svoju veštinu, još uvek nisu pronašli načina da čitaju ljudske misli. Možda je to manje istina kad se čovek nađe u njihovim rukama. Šta se dešavalo u unutrašnjosti. Ministarstva ljubavi nije se znalo, ali se moglo pogoditi: mučenja, droge, osetljivi instrumenti koji registruju nervne reakcije, postepeno iznurivanje besanicom, samoćom i upornim ispitivanjem. U svakom slučaju, činjenice je bilo nemoguće sakriti. Do njih su mogli doći istragom ili iscediti iz samog čoveka mučenjem. Ali ako cilj nije ostati živ nego ostati čovek, kakvu to razliku na kraju čini? Osećanja ti ne mogu izmeniti; najzad, ne možeš ih izmeniti ni sam, sve i da hoćeš. Mogu da iznesu na svetlo, do najsitnijih detalja, sve što si uradio, rekao i pomislio; ali sama duša, čiji su postupci i samom tebi nejasni, ostaje neosvojiva.

8.

Najzad; najzad; najzad su to učinili!

Soba u kojoj su stajali bila je izdužena i osvetljena mekom svetlošću. Telekran je bio utišan do tihog mrmora; debljina tamnoplavog tepiha davala je čoveku osećanje da gazi po somotu. U suprotnom kraju sobe sedeo je O'Brajen, ispod lampe sa zelenim abažurum i s gomilom papira levo i desno od sobe. Kad je sluga uveo Džuliju i Vinstona, on nije ni podigao glavu.

Vinstonu je srce lupalo tako jako da je sumnjao hoće li moći progovoriti. U glavi mu je bila samo jedna misao: najzad, najzad; najzad smo to učinili. Bilo je nepromišljeno uopšte dolaziti ovamo, a čista ludost doći zajedno; mada su stigli različitim putevima i sastali se tek na O'Brajenovom pragu. No i da se samo uđe u kuću zahtevalo je nervni napor. Običan čovek je samo u vrlo retkim prilikama mogao da vidi kako kuće članova Uže partije izgledaju iznutra, ili da uopšte uđu u četvrt gde su oni stanovali. Cela atmosfera ogromnog stambenog bloka, bogatstvo i prostranstvo svega, nepoznati mirisi dobrog jela i duvana, tihi i neverovatni brzi liftovi koji su klizili gore-dole, sluge u belim bluzama kako hitaju tamo-amo - sve je to ulivalo zebnju. Iako je imao dobar razlog što je ovamo došao, ipak ga je na svakom koraku proganjao strah da će se iza ugla pojaviti stražar u crnoj uniformi, legitimisati ga i narediti mu da se gubi. Međutim, O'Brajenov sluga ih je oboje pustio u kuću ne trepnuvši okom. To je bio sitan, crnomanjast čovek u beloj bluzi, s romboidnim, potpuno bezizraznim licem, kao u Kineza. Hodnik kroz koji ih je proveo bio je zastrt mekim tepihom a obložen svetlim tapetama i belom drvenom oplatom; sve je bilo izvanredno čisto. To je takođe ulivalo zebnju. Vinston se nije sećao da je ikad video hodnik čiji zidovi nisu bili prljavi od dodira s ljudskim telima.

O'Brajen je u ruci držao komad papira i pažljivo ga proučavao. Krupno lice, pognuto tako da se videla linija nosa, izgledalo mu je istovremeno surovo i inteligentno. Dvadesetak sekundi sedeo je nepomično. Onda privuče diktograf i odsečno iščita poruku u hibridnom žargonu Ministarstva:

"Tačke jedan zarez pet zarez sedam odobrene celosno stop predlog u tački šest dvaput više smešan ivični sa zlomišlju poništiti stop nepristup izgradnji pre prijema procene režitroškova za mašine stop kraj poruke."

Lagano se diže sa stolice i priđe im nečujno po mekom tepihu. Zajedno sa novogovorskim rečima kao da se bio oslobodio i jednog dela zvaničnog držanja, ali bio je ipak natmureniji nego obično, kao da mu nije drago što ga uznemiravaju. Kroz užas koji je Winston već osećao najednom se probi obična zbunjenost. Činilo mu se sasvim moguće da je napravio glupu grešku. Jer kakvog je u stvari dokaza imao da je O'Brajen politički zaverenik? Ništa sem kratkog pogleda i jedne jedine dvosmislene primedbe; sem tog samo svoje potajne nade koje su se zasnivale na snu. Nije mu mogao pomoći čak ni izgovor da je došao po rečnik, jer bi u tom slučaju Džulijino prisustvo bilo nemoguće objasniti. Prolazeći pored telekрана, O'Brajen se nečega seti. Zaustavi se, okrete i pritisnu prekidač na zidu. Ču se oštar metalni zvuk. Glas učuta.

Džulija se oglasi tihim zvukom, kratkim piskom iznenađenja. Winston, iako pritisnut panikom, beše toliko zaprepašćen da se nije mogao uzdržati.

"Možete da ga isključite!" uzviknu on.

"Da", reče O'Brajen, "možemo da ga isključimo. Imamo tu privilegiju."

Sad je stajao lice u lice s njima. Njegovo krupno telo nadvišavalo ih je, a izraz lica mu se još uvek nije dao dešifrovati. Čekao je, pomalo strogo, da Winston nešto kaže, ali šta? Čak i sad je bilo sasvim lako moguće da je on prosto veoma zaposlen čovek koji se nervozno pita zašto ga uznemiravaju. Svi su ćutali. S isključenim telekranom, u sobi je izgledalo smrtno tiho. Sekunde su prolazile, beskrajne. Uz veliki napor, Winston je gledao O'Brajen u oči. Onda se mrko lice najednom raširi u nešto što je moglo ličiti na početak osmeha. Onim svojim karakterističnim pokretom, O'Brajen popravi naočare na nosu.

"Da li da ja kažem, ili ćete vi?" upita on.

"Ja ću" reče Winston. "Onaj aparat je zaista isključen?"

"Da, sve je isključeno. Sami smo."

"Došli smo ovamo zato što..."

On zastade, prvi put shvativši koliko su mu motivi nejasni. Pošto u stvari nije znao kakvu pomoć očekuje od O'Brajena, nije mu bilo lako kazati zašto je došao. On produži, znajući da mu reči zvuče i slabašno i pretenciozno:

"Verujemo da postoji neka zavera, neka tajna organizacija koja radi protiv Partije, i da ste vi u njoj. Želimo da joj se priključimo i radimo za nju. Mi smo neprijatelji Partije. Ne verujemo u principe englsoca. Mi smo zlomisliitelji. Osim toga smo i preljubnici. Ovo vam govorim zato što želimo da vam se stavimo na milost i nemilost. Ako želite da nas optužite još za nešto, mi smo spremni."

On stade i osvrte se, s osećanjem da su se vrata otvorila. Odista, sitni sluga žutog lica beše ušao bez kucanja. Winston vide da on nosi poslužavnik sa bokalom i čašama.

"Martin je naš", mirno reče O'Brajen. "Martine, donesi piće ovamo. Stavi ga na okrugli stočić. Imamo li dovoljno fotelja? Onda možemo sest i razgovarati na miru. Martine, donesi i sebi fotelju. Imamo poslovan razgovor. Idućih deset minuta nisi sluga."

Čovečuljak sede, ne pokazujući ni najmanje nelagodnosti, a ipak sa malo služinskim ponašanjem, kao sobar kome se ukazuje kakva privilegije. Winston ga je posmatrao iskosa. Sinu mu da taj čovek celog života igra određenu ulogu i da oseća da bi mu bilo opasno odustati od glume ma i za trenutak. O'Brajen dohvati bokal za grlić i napuni čaše nekom tamnocrvenom tečnošću. Ona u Winstonu probudi nejasno sećanje na nešto što je odavno video na nekom zidu ili oglasnom panou - ogromnu bocu sastavljenu od električnih sijalica koja kao da se dizala i spuštala i točila svoju sadržinu u čašu. Gledano odozgo, tečnost se činila skoro crna, ali u bokalu, je blistala kao rubin. Imala je kiselo-sladak miris. On vide Džuliju kako podiže čašu i miriše s neskrivenom radoznalošću.

"To se zove vino", reče O'Brajen s jedva primetnim osmehom. "O njemu ste besumnje čitali u knjigama. Bojim se, doduše, da ga do Šire partije ne dolazi mnogo." Lice mu se ponovo uozbilji; on podiže čašu: "Mislim da će biti umesno da počnemo zdravicom. U zdravlje našeg vođe: u zdravlje Emanuela Goldštajna." Vinston podiže svoju čašu s priličnom revnošću. Vino je bilo nešto o čemu je čitao i sanjao. Kao i pritiskač i Čeringtonove upola zapamćene pesmice, pripadalo je nestaloj, romantičnoj prošlosti; starostavnim danima, kako je imao običaj da je naziva u svojim tajnim mislima. Zbog nečega je uvek mislio da vino ima izrazito sladak ukus, kao pekmez od kupina, i da smesta opija. U stvari, kad je popio prvi gutljaj, oseti prilično razočaranje. Uistinu, posle godina pijenja džina, jedva ga je i podnosio. On spusti praznu čašu.

"Dakle Goldštajn nije izmišljena ličnost?" reče on.

"Nije, on je stvarna ličnost, i živ je. Gde, to ne znam."

"A zavera - organizacija? Da li ona zaista postoji? Nije izmišljotina Policije misli?"

"Nije, ona zaista postoji. Zovemo je Bratstvo. O Bratstvu nikad nećete saznati mnogo više sem toga da postoji i da mu pripadate. O tome ću vam još govoriti." On baci pogled na svoj sat. "Čak i članovima Uže partije nije preporučljivo da isključuju telekran na duže od pola sata. Nije trebalo da dođete zajedno; moraćete otići jedno po jedno. Vi, drugarice", on se nakloni Džuliji, "vi ćete prvi. Imamo na raspolaganju oko dvadeset minuta. Razumećete da vam prvo moram postaviti neka pitanja. Uopšte uzev, šta ste spremni da radite?"

"Sve za šta mislite da smo sposobni", reče Vinston.

O'Brajen se beše okrenuo u fotelji, tako da je sad bio licem u lice s njima. Na Džuliju skoro da i nije obraćao pažnju, očigledno smatrajući da Vinston može govoriti i u njeno ime. Kapci mu se za trenutak spustiše oko očiju. Poče postavljati pitanje tihim, bezizraznim glasom, kao da je u pitanju rutinska stvar, neki katihizis za koji je već znao većinu odgovora.

"Spremni ste da položite svoje živote?"

"Da."

"Spremni ste da počinete ubistvo?"

"Da."

"Da činite dela sabotaže koja mogu doneti smrt stotinama nevinih?"

"Da."

"Da izdate svoju zemlju stranim silama?"

"Da."

"Spremni ste da varate, da falsifikujete, da ucenjujete, da kvarite decu, da rasturate opojne droge, da podstičete na prostituciju, da širite venerične bolesti - da učinite sve što bi moglo dovesti do demoralizacije i slabiti moć Partije?"

"Da."

"Ako bi, na primer, u našim interesima odgovaralo da nekom detetu bacite u lice sumpornu kiselinu - biste li bili spremni i na to?"

"Da."

"Spremni ste da izgubite svoj identitet i da ostatak života provedete kao kelner ili lučki radnik?"

"Da."

"Spremni ste, oboje, da se razdvojite i da se više nikad ne vidite?"

"Ne", upade Džulija.

Vinstonu se učini da je prošlo mnogo vremena pre no što je odgovorio. Za trenutak mu se čak učinilo da je izgubio moć govora. Jezik mu se micao bez glasa, uobličavajući čas jednu čas drugu reč, nekoliko puta uzastopce. Dok je nije izgovorio, nije ni znao koju će reč kazati.

"Ne", reče najzad.

"Dobro je što ste mi rekli", reče O'Brajen. "Treba da znamo sve."

On se okrete Džuliji i dodade nešto manje bezizraznim glasom:

"Imate li u vidu da će on, ako i ostane živ, možda biti drugačija ličnost? Može se desiti da budemo prinuđeni da mu stvorimo nov identitet. Lice, pokreti, oblik ruku, boja kose - čak i glas će mu možda biti drugačiji. A može se desiti da i vi sami postanete drugačija osoba. Naši hirurzi mogu da izmene čoveka tako da ga niko ne može poznati. To je ponekad potrebno. Ponekad čak amputiramo ruku ili nogu."

Vinston se ne uzdrža da baci još jedan kos pogled na Martinovo mongolsko lice. Nije primećivao nikakvih ožiljaka. Džulija beše pobledela za jednu nijansu tako da su joj se pege isticale, no ipak je smelo gledala O'Brajenu u oči. Ona promrmlja nešto što je izgledalo kao odobravanje.

"Dobro. To je dakle i redu."

Na stočicu je bila srebrna kutija s cigaretama. Pomalo rasejano, O'Brajen je gurnu prema njima, uze jednu i sam, i počeo lagano koračati gore-dole, kao da na nogama bolje misli. Cigarete su bile veoma dobre, veoma debele i čvrsto zavijene, s neuobičajeno svilenkastim papirom. O'Brajen ponovo pogleda na sat.

"Martine, ti bi se mogao vratiti u kuhinju", reče on. "Ja ću za četvrt sata ponovo uključiti telekran. Pre nego što odeš, pogleda dobro lica ovim drugovima, da ih zapamtiš. Ti ćeš ih još vidati. Ja možda neću."

Isto onako kao i na ulazu, čovečuljkove očice im preleteše preko lica. U njegovom ponašanju nije bilo ni trunke prijateljstva. Gledao im je lica da bi ih zapamtio, ali nije osećao nikakvog interesovanja za njih, ili se bar činilo da ne oseća. Vinstonu pade na pamet da sintetičko lice možda i ne može menjati izraz. Bez reči, i bez ikakvog pozdrava. Martin, iziđe, nečujno zatvorivši vrata za sobom. O'Brajen je hodao gore-dole, s jednom rukom u džepu svog crnog kombinezona i držeći u drugoj cigaretu.

"Mora vam biti jasno", reče on, "da ćete se boriti u tami. Uvek ćete i biti u tami. Primaćete naređenja i izvršavati ih, a da nećete ni znati zašto. Kasnije ću vam poslati jednu knjigu iz koje ćete saznati kakva je prava priroda društva protiv koga se borimo i strategija pomoću koga ćemo ga oboriti. Kad pročitate knjigu, bićete punopravni članovi Bratstva. Ali između opštih ciljeva za koje se borimo i neposrednih zadataka trenutka nećete znati ništa. Ja vam kažem da Bratstvo postoji, ali vam ne mogu reći da li njegovih pripadnika ima stotine, ili deset miliona. Po onome što ćete sami znati nećete moći da kažete da li ih ima čak i jedno tuce. Imaćete tri ili četiri čoveka za vezu; povremeno, kako oni budu nestajali, zamenjivaćemo ih drugima. Pošto je ovo vaša prva veza, zadržaćemo je. Kad budete primali naređenja, ona će dolaziti od mene. Ako nađemo za potrebno da stupamo u vezu s vama, to će biti preko Martina. Kad vas najzad uhvate, priznaćete. To je neizbežno. Ali moći ćete priznati vrlo malo stvari sem svojih sopstvenih dela. Nećete moći izdati više od šačice nevažnih ljudi. Verovatno nećete izdati ni mene. Dogle ću već biti mrtav, ili postati druga ličnost, sa drugim licem."

On nastavi da se kreće gore-dole po debelom mekom tepihu. Uprkos glomaznosti, pokreti su mu na neki način bili laki. To se videlo čak i u pokretu kojim je gurao ruku u džep, ili obrtao cigaretu. Čak više nego snaga, iz njega je izbijala neka sigurnost u sebe, i razumevanje stvari pomešano s malo ironije. Ma koliko ozbiljan i predan bio, nije u sebi imao ničega od one isključivosti koja odlikuje fanatike. Kad je govorio o ubistvu, samoubistvu, veneričnim bolestima, amputiranim udovima i izmenjenim licima, u tonu mu se naslućivao blagi podsmeh. Njegov glas kao da je govorio: "To je neizbežno, to moramo da radimo, bez kolebanja. Ali to nećemo raditi kad život opet dobije smisao." Vinstona zahvati talas divljenja, gotovo obožavanja prema O'Brajenu. Za trenutak beše zaboravio magloviti Goldštajnov lik. Gledajući u O'Brajenova snažna ramena i lice zatupljenih crta, tako ružno a ipak tako civilizovano, bilo je nemoguće verovati da on može biti pobeđen. Nije bilo

lukavstva kome on nije dorastao, ni opasnosti koju nije mogao predvideti. Činilo se da je čak i na Džuliji ostavio snažan utisak. Ona beše pustila da joj se cigareta ugasi, i pažljivo ga slušala. O'Brajen nastavi:

"Svakako ste čuli glasine u postojanju Bratstva. Nema sumnje da ste stvorili svoju predstavu o njemu. Verovatno ste zamišljali ogroman svet zaverenika koji se potajno sastaju u podrumima, pišu poruke po zidovima, prepoznaju jedan drugog po lozinkama ili posebnim pokretima dlana. Ništa od toga nije istina. Pripadnici Bratstva nemaju načina da se prepoznaju; nijedan ne poznaje više od nekolicine ostalih. Ni sam Goldštajn, ako bi pao u ruke Policije misli, ne bi mogao da im da potpun spisak članova, niti ma kakav podatak koji bi ih doveo do potpunog spiska. Takav spisak ne postoji. Bratstvo se ne može iskoreniti zato što ono nije organizacija u običnom smislu te reči. Ne održava ga kao celinu ništa do ideje, koja je neuništiva. Ni vas neće podržavati ništa sem ideje. Nećete imati drugove, nećete imati ko da vas hrabri. Kad vas najzad uhvate, neće vam niko pomoći. Nikad ne pomažemo našim članovima. Najviše što možemo, i to kad je apsolutno potrebno da se neko učutka, to je da ponekad prokrijumčarimo žilet u zatvorenikovu ćeliju. Moraćete se naviči da živite bez rezultata i bez nade. Neko vreme ćete raditi, a onda će vas uhvatiti, onda ćete priznati, i na kraju ćete umreti.

To će biti svi rezultati koje ćete videti. Ne postoji nikakva mogućnost da se za našeg života oseti ma kakva promena. Mi smo mrtvac. Naš jedini pravi život jeste u budućnosti. U njoj ćemo učestvovati kao gomilice praha i komadići kostiju. Ali koliko je ta budućnost udaljena ne može se znati. Možda i svih hiljadu godina. Trenutno ne možemo ništa sem da malo po malo širimo oblast duhovne normalnosti. Ne možemo deliti kolektivno. Možemo samo širiti svoje znanje upolje, od pojedinca do pojedinca, generaciju za generacijom. Pošto smo suočeni sa Policijom misli, drugog načina nema."

On stade i po treći put pogleda na sat.

"Skoro vam je vreme da krenete, drugarice", reče on Džuliji. "Čekajte. Bokal je još uvek dopola pun."

On napuni čaše i podiže svoju, držeći je za nožicu.

"Za šta ćemo ovom prilikom?" upita, još uvek s onom nijansom ironije. "Za zbrku u redovima Policije misli? Za smrt Velikog Brata? Za čovečanstvo? Za budućnost?"

"Za prošlost", reče Vinston.

"Prošlost je važnija", ozbiljno se složi O'Brajen. Ispiše; trenutak zatim Džulija se diže da pođe. O' Brajen skide s vrha ormana neku kutijicu i dade joj pljosnatu belu tabletu da stavi na jezik. Reče joj da je važno ne mirisati na vino; liftbojevi su veoma vešti da primete i najmanje sitnice. Čim se vrata sa njom zatvoriše, on kao da zaboravi da ona uopšte postoji. Pođe još korak-dva svojom putanjom, zatim stade.

"Trebalo da sredimo još neke detalje", reče. "Pretpostavljam da imate neko skrovište?"

Vinston mu ispriča o sebi iznad Čeringtonove radnjice.

"Poslužiće za prvo vreme. Kasnije ćemo vam udesiti neko drugo mesto. Veoma je važno često menjati skrovište. U međuvremenu ću vam poslati jedan primerak knjige" - čak i O'Brajen, primeti Vinston, izgovara tu reč kao da je napisana kurzivom - "Goldštajnovu knjige, razume se, što pre budem mogao. Može proći i nekoliko dana pre nego što dođem do nje. Nema mnogo primeraka, kao što već možete i zamisliti. Policija misli ih pronalazi i uništava skoro isto onako brzo koliko je mi šampamo. To ne smeta mnogo. Knjiga je neuništiva. Ako bi uništili i poslednji primerak, bili bismo u stanju da je reprodukujemo gotovo doslovce. Nosite li tašnu sa sobom na posao?" dodade on.

"Da, redovno."

"Kakva je?"

"Crna, veoma iznošena. Sa dva kaiša."

"Crna, dva kaiša, veoma iznošena - dobro. Jednog dana u prilično bliskoj budućnosti - ne mogu vam reći tačan datum - u jednom tekstu koji će vam se dati u rad biće jedna pogrešno otkucana reč. Tražićete da vam daju čist tekst. Sutradan ćete poći na posao bez tašne. Tokom tog dana, na ulici, prići će vam jedan čovek, dotaći će vas po ramenu i reći "Izvinite, mislim da ste ispustili tašnu." U tašni koju će vam dati nalaziće se Goldštajnova knjiga. Vratićete je za četrnaest dana."

Za trenutak su obojica ćutali.

"Ostalo vam je još nekoliko minuta pe nego što treba da odete", reče O'Brajen.
"Srešćemo se - ako se uopšte sretnemo..."

Vinston ga pogleda. "Tamo gde nema mraka?" reče oklevajući.

O'Brajen klimnu glavom bez i najmanjeg traga iznenađenja. "Tamo gde nema mraka", reče, kao da je prepoznao aluziju. "A u međuvremenu, da li biste šta želeli da kažete pre nego što odete? Neku poruku? Neko pitanje?"

Vinston razmisli. Činilo mu se da više nema šta da se pita; još manje mu je bilo do bombastih fraza. Umesto bilo čega što bi imalo kakve veze sa O'Brajenom ili Bratstvom, u glavu mu dođe neka kombinovana slika mračne sobe gde mu je majka provela poslednje dane, sobička iznad Čeringtonove radnje, staklenog pritiskača i gravire u okrivu od ružinog drveta. Skoro i ne razmišljajući, on reče:

"Da li ste možda nekad čuli jednu staru pesmicu koja počinje: "Narandža i limun, kaže sveti Šimun?"

O'Brajen ponovo klimnu glavom. Zatim, s nekom ozbiljnom učtivošću odrecitova celu strofu:

Narandža i limun, kaže sveti Šimun;
Duguješ mi farting, kaže sveti Martin;
Šta bi od mog duga, pita sveti Luka;
Kad dobijem para, Šordič odgovara.

"Znali ste poslednji stih!" uzviknu Vinston.

"Da, znao sam poslednji stih. Bojim se da vam je sad vreme da pođete. Ali čekajte. Dozvolite da vam dam jednu od onih tableta."

Kad je Vinston ustao, O'Brajen mu pruži ruku. Njegov snažni stisak zgnječi kosti u Vinstonovom dlanu. Kad je stigao do vrata, Vinston se okrete, ali O'Brajen je već izgledao kao da ga upravo zaboravlja. Čekao je, držeći ruku na prekidaču telekrana. Iza njega se video pisači sto s lampom zasenčenom zelenim abažurum, diktograf i žičane korpe prepune papira. Incident je bio okončan. Vinston shvati da će kroz trideset sekundi O'Brajen nastaviti svoj prekinut i važan partijski posao.

9.

Vinston je bio pihtijast od umora. Pihtijast je bila prava reč. Spontano mu je pala na pamet. Telo kao da mu je imalo ne samo slabost pihtija, nego i prozirnost. Činilo mu se da bi mogao videti svetlost kroz ruku kad bi je podigao. Stravičan zamor od rada bio je iz njega iscedio svu krv i limfu, i ostavio samo krhku konstrukciju nerava, kostiju i kože. Svi osećaji kao da su se uveličali. Kombinezon mu je povređivao ramena, trotoar ga golicao po tabanima; čak je i otvaranje i zatvaranje šake bilo napor od koga su mu škripali zglobovi. Za pet dana je isterao više od dvadeset sati rada, kao i svi ostali u Ministarstvu. Sad je sve bilo gotovo, i nije imao doslovno ništa da radi, nikakvog posla za Partiju, do sutrašnjeg jutra. Mogao je provesti šest časova u skrovištu, i još devet u svom krevetu. Laganim koracima, po blagom popodnevnom suncu, išao je prljavom ulicom ka Čeringtonovoj radnji, pazeći da ne naleti na patrolu, ali ipak iracionalno ubeđen da se tog popodneva niko neće mešati u njegove poslove. Teška tašna koju je nosio udarala ga je po kolenu na svakom koraku, od čega su mu gore i

dole po nozi prolazili trnci. U tašni je bila knjiga, koja je kod njega bila već šest dana, ali koju još uvek nije stigao da otvori, čak ni da pogleda.

Šestog dana Nedelje mržnje, posle povorki, govora, pevanja, zastavica, plakata, filmova, voštanih figura, lupe doboša i piske truba, toptanja nogu u maršu, škripe tenkovskih gusenica, urlika nagomilanih aviona, gruvanja topova - posle šest dana svega toga, kad se ogromni orgazam treperavo približavao kraju a opšta mržnja protiv Evroazije zakувala do takvog delirijuma da bi masa bez daljega rastrgla na komade one dve stotine evroazijskih ratnih zločinaca koji je trebalo da budu javno obešeni poslednjeg dana, da ih se samo mogla dočepati - upravo je u tom trenutku bilo objavljeno da je Okeanija u ratu s Istazijom. Evroazija je bila saveznik.

Razume se, niko nije priznavao da je došlo do promene. Jednostavo je postalo poznato, iznenadno i svuda u isto vreme, da je neprijatelj Istazija, a ne Evroazija. Kad se to desilo, Vinston je upravo prisustvovao demonstracijama na jednom od trgova u centralnom delu Londona. Bila je noć; bela lica i skerletne zastave bili su osvetljeni blještavom svetlošću reflektora. Trg je do poslednjeg centimetra ispunjavala masa od nekoliko hiljada ljudi, računajući i grupu od oko hiljadu osnovaca u uniformi Špijuna. Na tribini prekrivenoj skerletnom draperijom, govornik iz Uže partije, sitan, mršav čovek s nesrazmerno dugim rukama i velikom ćelavom glavom po kojoj se vuklo nekoliko ravnih pravenova kose, potpaljivao je gomilu. Patuljastog rasta, izobličien od mržnje, jednom šakom je stezao mikrofon za vrat a drugom, ogromnom na kraju duge ruke, preteći grabio vazduh iznad glave. Glas, koji su zvučnici činili metalnim, tutnjao je iznoseći beskrajni katalog zverstava, pokolja, raseljavanja, silovanja, mučenja zarobljenika, bombardovanja civilnog stanovništva, neistinite propagande, nepravedne agresije, prekršenih paktova. Bilo ga je nemoguće slušati a ne poverovati mu, pa potom ne planuti od besa. Svakih nekoliko trenutaka, gnev gomile bi prekipeo i govornikov glas bi zaglušilo divljačno, životinjsko urlanje koje se nekontrolisano izvijalo iz hiljada grla. Najdivljačniji krici su dolazili od osnovaca. Govor je već potrajao kojih dvadeset minuta, kad je na platformu ustrčao kurir i tutnuo govorniku u ruku svitak papira. Ovaj ga je odmotao ne prekidajući govor. Ni u glasu ni u rečima mu se nije osetila kakva razlika; jedino su imena odjednom postala drukčija. Bez reči, kroz gomilu je prošao talas razumevanja. Okeanija je u ratu s Istazijom! Sledećeg trenutka stvori se neopisiva gužva. Zastave i plakati kojima je trg bio ukrašen bili su pogrešni! Na dobroj polovini nalazila su se poglešna lica. Sabotaža! Maslo Goldštajnovih agenata! Usledio je gnevni intermeo kad je gomila počela da dere plakate sa zidova, cepa zastave na komade i gazi ih. Špijuni su počinili čuda od aktivnosti penjući se po krovovima i sekući konopce sa kojih popadaše i zalepršaše zastavice. No za dva-tri minuta sve je bilo gotovo. Govornik, još uvek stežući mikrofon za vrat, pognutih ramena, grabeći slobodnom rukom po vazduhu, beše nastavio svoj govor. Još jedan minut, i u gomili su ponovo odjeknuli divlji krici gneva. Mržnja se nastavila isto kao i pre, jedino je objekat bio promenjen.

Sećajući se toga, Vinston je ponajviše bio impresioniran time što je govornik iz jedne politike uskočio u drugu doslovno u pola reči, ne samo bez zastoja, nego čak i bez izmene u konstrukciji rečenice. No u tom trenutku je bio zaokupljen drugim stvarima. U onom trenutku nereda, dok je masa cepala plakate, bio mu je prišao neki čovek čije lice nije video, kucnuo ga po ramenu i rekao "Izvinite, mislim da ste ispustili tašnu." Uzeo je tašnu rasejano, bez reči. Znao je da će proći dani pre nego što mu se ukaže prilika da je otvori. Čim se demonstracija završila, otišao je pravo u Ministarstvo istine, iako je već bilo skoro dvadeset tri časa. To je isto uradilo sve osoblje Ministarstva. Naređenja da se svi vrata na posao, koja su se već čula s telekrana, bila su skoro nepotrebna.

Okeanija je u ratu s Istazijom; Okeanija je uvek bila u ratu s Istazijom. Veliki deo političke literatire izdate tokom poslednjih pet godina sad je bila zastarela. Izveštaje i dokumentaciju svih vrsta, novine, knjige, brošure, filmove, magnetofonske trake, fotografije -

sve je to trebalo ispraviti munjevitom brzinom. Iako nije bila izdata nijedna direktiva, znalo se da načelnici odeljenja žele da u roku od nedelje dana nigde ne ostane nikakvog pomena o ratu s Evroazijom i savezništvu s Istazijom. Posao je bio prekomeran, i utoliko teži što se postupci koje je podrazumevao nisu mogli nazvati pravim imenom. Celo osoblje Odeljenja dokumentacije radilo je osamnaest časova u dvadeset četiri, sa dva prekida od po tri sata za spavanje. Iz podruma su bili izneseni dušeci i prostrti svuda po hodnicima; obroci su se sastojali od sendviča i kafe Pobjeda koje su servirke iz menze raznosile na kolicima. Svaki put kad je prekidao posao na ta tri sata, Vinston se trudio da obradi sav materijal koji je imao na stolu, i svaki put kad se dovlačio natrag, lepljivih očiju i sav u bolovima, zaticao je novu gomilu svitaka papira koja mu je pokrivala sto kao snežni smet, dopola zatrpavala diktograf i prelivala se na pod, tako da mu je prvi posao uvek bio da ih zgura na koliko-toliko urednu gomilu da bi imao mesta za rad. Najgore od svega je bilo to što posao ni izdaleka nije bio potpuno mehanički. Često je posredi bilo samo to da se umesto jednog imena unese drugo, ali svaki iole detaljan izveštaj o događajima zahtevao je pažnju i fantaziju. Bilo je potrebno čak i znatno poznavanje geografije da bi se rat premestio s jednog dela sveta na drugi.

Trećeg dana su ga oči već neizdržljivo bolele, a naočare je morao brisati svakih nekoliko minuta. Rad je izgledao kao borba s nekim preteškim fizičkim zadatkom, nečim što čovek ima puno pravo da odbije, a ipak neurotično teži da obavi. Ukoliko je uopšte i imao vremena da na to pomisli, nije ga uznemiravala činjenica da je svaka reč koju je mrmljao u diktograf, svaki potez hemijske olovke, smišljena laž. Bilo mu je stalo, kao i svima ostalima u Odeljenju, da falsifikat bude savršen. Ujutru šestog dana poplava svitaka malo oslabi. Iz cevi čitavih pola sata ne ispade ništa; zatim jedan svitak; zatim ništa. Celim Odeljenjem prođe dubok i tako reći potajan uzdah olakšanja. Ogromno delo, koje se nikad nije smelo pomenuti, bilo je okončano. Sad je bilo nemoguće da iko dokaže pomoću dokumenata da je uopšte bilo rata s Evroazijom. U dvanaest nula-nula neočekivano dođe saopštenje da su svi radnici u Ministarstvu slobodni do sutradan ujutru. Vinston, još uvek noseći tašnu u kojoj je bila knjiga i koju je držao između nogu dok je radio a pod sobom dok je spavao, ode kući obrija se, i skoro zaspao u kadi iako je voda bila jedva više no mlaka. S nekim sladostrasnim škripanjem u zglobovima on se pope stepenicama do sobe iznad Čeringtonove radnje. Bio je umoran, ali ne više sanjiv. Otvori prozor, potpali prljavu malu peć i pristavi lončić vode za kafu. Džulija će stići za koji trenutak; u međuvremenu, tu mu je bila knjiga. Sede u zaprljanu naslonjaču i odreši kaiševe na tašni.

Teška crna knjiga, nevešto ukoričena, bez ikakvog imena i naslova na koricama. Redovi u knjizi su takođe izgledali malo neravni. Strane su bile izlizane na ivicama i lako su se rasturale, kao da je knjiga prošla kroz mnogo ruku. Natpis na prvoj stranici glasio je!

Emanuel Goldštajn:
TEORIJA I PRAKSA
OLIGARHIJSKOG KOLEKTIVIZMA

Vinston počeo čitati:

Glava prva
NEZNANJE JE MOĆ

Tokom cele pisane istorije, a verovatno još i od kraja mlađeg kamenog doba, na svetu su postojale tri vrste ljudi: Viši, Srednji i Niži. Bili su izdvojeni na mnoge potkategorije, nosili bezbroj raznih imena, a njihov brojni odnos, kao i međusobni odnosi, varirao je iz veka u vek; no u suštini se struktura društva nije menjala. Čak i posle ogromnih obrta i na izgled

neopozivih promena, uvek se ponovo uspostavljala ista struktura, upravo kao što se i žiroskop uvek vraća u stanje ravnoteže ma koliko se gurnuo na jednu ili drugu stranu.

Ciljevi tih grupa su potpuno neuskladivi...

Vinston prestade čitati, najpre da bi uživao u tome što zaista čita, u udobnosti i bezbednosti. Bio je sam; bez telekrana, bez uveta s one strane ključaonice, bez nervoznog impulsa da se osvrne ili da pokrije stranu rukom. Blagi letnji vazduh igrao mu se uz obraz. Odnekud izdaleka dopirali su dečji uzvici; u samoj sobi nije bilo nikakvog zvuka do kucanja sata sličnog grebanju kakvog insekta. On se spusti još dublje u naslonjaču i podiže noge na rešetku pred ognjištem kamina. To je bilo blaženstvo, to je bila večnost. Najednom, kao što čovek ponekad čini s knjigom za čiju svaku reč zna da će pročitati i prepročitavati, on je otvorio na drugom mestu i nađe se kod treće glave. Nastavi da čita:

Glava treća RAT JE MIR

Cepanje sveta na tri velike super-države bio je događaj koji se mogao predvideti - koji je bio predviđen - pre polovine dvadesetog veka. Utapanjem Evrope u Rusiju i Velike Britanije u Sjedinjene Američke Države već su se de facto stvorile dve od tri države koje danas postoje, naime Evroazija i Okeanija. Treća, Istazija, pojavila, se kao posebna celina tek posle još jedne decenije zapetljanih borbi. Granice između ovih triju država mestimično su proizvoljne, a mestimično variraju zavisno od ratne sreće, ali, uopšte uzev, slede geografske međe. Evroazija obuhvata ceo severni deo evropskog i azijskog tla, od Portugalije do Beringovog moreuza. Okeanija obuhvata Severnu i Južnu Ameriku, ostrva u Tihom okeanu, uključujući i Britanska ostrva, Australaziju i južni deo Afrike. Istazija, manja od ovih dveju, a sa nepreciznije određenom zapadnom granicom, obuhvata Kinu i zemlje južno od nje, japanska ostrva i veliki ali ne uvek isti deo Mandžurije, Mongolije i Tibeta.

U jednoj ili drugoj kombinaciji, ove tri super-države stalno su u ratu, i to stanje traje već dvadeset pet godina. Medjutim, rat više nije ona očajnička, razorna borba kao što je bio u prvim decenijama dvadesetog veka. To je rat ograničenih ciljeva između suparnika koji nisu u stanju da unište jedan drugog, koji nemaju materijalnog uzroka za borbu, i koje ne deli nikakva istinska razlika u ideologiji. Ovo ne znači da su bilo vođenje rata bilo stav koji preovladava u odnosu na njega, postali manje krvožedni, ili u većoj meri viteški. Naprotiv, ratna histerija je u svim zemljama sveobuhvatna i trajna, a silovanje, pljačka, ubijanje dece, porobljavanje celih naroda, i mere protiv zarobljenika koje ponekad idu do kuvanja u ulju i spaljivanja živih ljudi, smatraju se normalnim, kad ih čini sopstvena strana a ne neprijateljska, dostojnim hvale. Ali u fizičkom smislu, rat obuhvata veoma mali broj ljudi, pre svega visoko kvalifikovane specijaliste, i prouzrokuje relativno mali broj žrtava. Borbe se, kad do njih uopšte i dođe, vode na određenim granicama o čijem geografskom položaju običan čovek može samo da nagađa, ili oko Plovećih tvrđava koje čuvaju strateška mesta na pomorskim putevima. U centrima civilizacije rat ne znači ništa više do trajne nestašice robe široke potrošnje, i po koju eksploziju raketne bombe koja eventualno prouzrokuje smrt nekoliko desetina ljudi. Rat je u stvari izmenio svoj karakter. Tačnije, razlozi zbog kojih se vodi rat razvrstani su po važnosti na drukčiji način. Motivi koji su su izvesnoj meri bili prisutni u velikim ratovima s početka dvadesetog veka sad su postali dominantni, svesno su priznati i po njima se postupa.

Da bi se razumela priroda sadašnjeg rata - jer je, uprkos pregrupisavanjima do kojih dolazi svakih nekoliko godina, još uvek u pitanju jedan isti rat - potrebno je pre svega shvatiti

da on nikako ne može imati odlučujući značaj. Nijedna od triju superdržava ne može se definitivno osvojiti, čak ni kad su ostale dve udružene protiv nje. Sve su one previše izjednačene po ratnom potencijalu, a i prirodna odbrana im je prejaka. Evroaziju štite ogromna kopnena prostranstva, Okeaniju širina atlantskog i Tihog okeana, a Istaziju plodnost i vrednoća stanovništva. Osim toga, više ne postoji ništa, u materijalnom smislu, oko čega bi se moglo boriti. Izgradnjom zatvorene privrede, u kojoj su proizvodnja i potrošnja međusobno usklađene, prestala je borba za tržišta, koja je bila jedan od glavnih uzroka ranijih ratova, a trka za sirovinama je izgubila životnu važnost koju je nekad imala. U svakom slučaju svaka od ove tri superdržave toliko je velika da skoro sav materijal koji joj je potreban može dobiti na svojoj teritoriji. Ukoliko ima direktnu ekonomsku svrhu, rat se sada vodi samo za radnu snagu. Između granica ovih triju država, a ni u čijem stalnom posedu, nalazi se nepravilni pravougaonik čiji su uglovi Tangerang, Brazavil, Darwin i Hongkong, a u kome živi otprilike petina stanovništva sveta. Upravo se za posed nad ovim gusto naseljenim oblastima i nad oblašću Severnog pola ove tri države bore. U praksi, nijedna od njih nikad nema vlast nad celom tom spornom oblašću. Izvesni njeni delovi stalno prelaze iz ruke u ruku, a ono što diktira beskonačne promene u svrstavanju triju država jeste prilika da se ovaj ili onaj komad te oblasti zauzme iznenadnom izdajom.

Svaka od ovih sporednih teritorija sadrži nalazišta dragocenih minerala, a na nekima ima važnih biljnih proizvoda kao što je kaučuk, koji se u hladnijim klimatskim pojasevima inače mora proizvoditi sintetički po relativno skupim metodima. No, pre svega, te teritorije sadrže neiscrpu rezervu jevtine radne snage. Sila koja ima vlast nad ekvatorijalnom Afrikom, ili zemljama Srednjeg Istoka, ili Južnom Indijom, ili Indonezijskim arhipelagom, poseduje isto tako i tela desetina ili stotina miliona slabo plaćenih i žestoko eksploatisanih kulija. Stanovnici ovih oblasti, koji, manje ili više otvoreno, imaju status robova, neprekidno prelaze iz ruku jednog u ruke drugog osvajača, i troše se kao ugalj ili nafta u trci da se proizvede što više oružja, zauzme što više teritorije, stekne vlast nad što više radne snage, da bi se proizvelo što više oružja, zauzelo što više teritorije, i tako u beskraj. Ovde treba imati u vidu da se bitka retko vodi van granica spornih oblasti. Granice Evroazije osciliraju između basena reke Kongo i severne obale Sredozemnog mora; ostrva u Indijskom i Tihom okeanu stalno prelaze iz okeanijskih u istazijske ruke i obratno; u Mongoliji granična linija između Evroazije i Istazije nikad nije stabilna; oko Severnog pola sve tri zemlje polažu pravo na ogromna prostranstva koja su u stvari većim delom nenaseljena i neistražena; ali ravnoteža sile uvek ostaje približno ista, a teritorija koja predstavlja centni deo svake od ove tri superdržave ostaje uvek netaknuta. Sem toga, rad eksploatisanih naroda nastanjenih oko Ekvatora nije istinski potreban svetskoj privredi. Taj rad ne doprinosi ništa bogatstvu sveta jer se svi njegovi proizvodi koriste za rat, a cilj rata je uvek biti u boljem položaju za vođenje sledećeg rata. Svojim radom porobljeni narodi omogućavaju porast u tempu neprekidnog rata. No i bez njih struktura svetskog društva, kao i proces kojim se ono održava, ne bi bili suštinski izmenjeni.

Prvenstveni cilj modernog rata (u skladu sa principima, dvomisli, taj cilj rukovodeći umovi Uže partije istovremeno priznaju i ne priznaju) jeste utrošiti proizvode mašine a da se pri tom ne poveća opšti životni standard. Još od kraja devetnaestog veka, problem upotrebe viška robe široke potrošnje je latentan u industrijskom društvu. Danas, kad vrlo malo ljudskih bića ima dovoljno da jede, ovaj problem očigledno nije prešan, a mogao je to ne postati čak i da nije bilo dejstva veštačkog procesa uništenja. Svet današnjice je go, gladan i ruševan u poređenju i sa svetom koji je postojao pre 1914. godine, a kamoli sa imaginarnom budućnošću kojoj su se ljudi iz tog doba nadali. Početkom dvadesetog veka, vizija budućeg društva u kome vladaju neverovatno bogatstvo, neopterećenost radom, red i delotvornost - blistav antiseptičan svet od stakla, čelika i snežno belog betona - bila je deo svesti skoro svakog obrazovanog čoveka. Nauka i tehnika razvijale su se neverovatnom brzinom, i činilo

se sasvim prirodnim pretpostaviti da će se razvijati i dalje. To se nije desilo, delom zbog osiromašenja prouzrokovanog dugim nizom ratova i revolucija, a delom zato što je naučni i tehnički napredak zavisio od empirijskog načina mišljenja koji se u strogo ustrojenom društvu nije mogao održati. U celini uzev, svet je danas primitivniji no što je bio pre pedeset godina. Neke zaostale oblasti su uznapredovale; usavršeni su i razni aparati - uvek na neki način povezani s ratovanjem ili špijunažom - ali eksperimentisanje i pronalaženje se uveliko ugasilo, a ogromna šteta koju je za sobom ostavio atomski rat vođen polovinom veka nije se nikako popravila do kraja. No opasnosti koje mašina nosi sa sobom još uvek su prisutne. Od trenutka kad se na svetu pojavila prva mašina, svakom inteligentnom čoveku postalo je jasno da je potreba za ljudskim argatovanjem, dakle (u velikoj meri) i za ljudskom nejednakošću, prestala. Ako bi se mašina smišljeno koristila za tu svrhu, glad, dirinčenje, nepismenost i bolest mogli bi se likvidirati za nekoliko generacija. I, u stvari, mada se nije koristila za tu svrhu, no prosto jednim automatskim procesom - naime proizvodnjom dobra koje je ponekad bilo nemoguće ne raspodeliti - mašina je odista u velikoj meri podigla životni standard prosečnog čoveka tokom nekih pedeset godina krajem devetnaestog i početkom dvadesetog veka.

Ali takođe je bilo jasno da opšte povećanje bogatstva pretilo da razori - da je u stvari u izvesnom smislu već razorilo - hijerarhijsko društvo. U svetu u kome bi svi imali kratko radno vreme, bili siti, živeli u kući s kupatilom i frižiderom, a posedovali automobil ili čak avion, najočigledniji i možda najvažniji oblik nejednakosti bi već bio nestao. Ako bi postalo opšte, bogatstvo ne bi predstavljalo nikakvu odliku. Nema sumnje da je bilo moguće zamisliti društvo u kome bi bogatstvo, u smislu lične svoje i raskoši, bilo ravnomerno raspodeljeno, dok bi moć ostala u rukama male privilegovane kaste. No u praksi takvo društvo ne bi dugo ostalo stabilno. Jer ako bi svi podjednako uživali u dokolici i sugirnosti, ogromne mase ljudi koje su u normalnim prilikama zaglupljene siromaštvom, obrazovale bi se i naučile da misle svojom glavom; kad bi to uradile, shvatile bi pre ili posle da privilegovana manjina nema nikakvu korisnu funkciju i zbrisale bi je. U krajnjoj liniji, hijerarhijsko društvo može opstati samo na temelju siromaštva i neznanja. Vratiti se poljoprivrednoj prošlosti, kao što su sanjali neki mislioci s početka dvadesetog veka, nije bilo praktično rešenje. To se kosilo sa tendencijom ka mehanizaciji koja je skoro u celom svetu postala kvaziinstinktivna; sem toga, svako industrijski zaostalo društvo je vojnički bespomoćno i ne može a da ne potpadne pod dominaciju, direktnu ili indirektnu, svojih industrijski razvijenijih suparnika.

Još manje bi zadovoljilo rešenje da se mase održe u siromaštvu time što bi se smanjila proizvodnja dobara. To se u velikoj meri dogodilo u poslednjoj fazi kapitalizma, približno između 1920. i 1940. godine, Privreda mnogih zemalja bila je puštena da stagnira, sa obrađivanjem zemlje se prestalo, investiciona oprema se nije obnavljala, velikim delovima stnaovništva bio je uskraćen rad i davana državna pomoć koja ih je samo dopola održavala u životu. No to je takođe dovelo do vojne slabosti, a pošto su lišavanja koja su na taj način prouzrokovana bila očigledno nepotrebna, neminovno je došlo do suprotstavljanja. Problem se sastojao u tome da se industrijska proizvodnja održi a da se pri tom ne uveća stvarno bogatstvo sveta. Roba se morala proizvoditi, ali se nije smela raspodeljivati. U praksi, jedini način da se to postigne bio je neprekidno održavati rad.

Suština rata je u uništavanju, ne toliko ljudskih života koliko proizvoda ljudskog rada. Ratom se razbijaju na komade, rasipaju u stratosferu, ili potapaju u dubine mora materijalna dobra koja bi se inače mogla upotrebiti da stvore masama previše udoban život, i prema tome, u krajnjoj liniji, da ih učine inteligentnijima. Proizvodnja ratnog materijala, čak kad se on i ne uništava, još uvek predstavlja pogodan način trošenja radne snage na proizvodnju stvari koje se ne mogu potrošiti. Jedna ploveća tvrđava, na primer, sadrži stotine teretnih brodova. Ona se na kraju baca u staro gvožđe kao prevaziđena, s tim što nikome nije donela nikakve materijalne koristi, posle čega se uz nov ogroman trud izgrađuje nova. U principu, ratna

proizvodnja se uvek planira tako da apsorbuje svaki višak koji može preostati pošto se podmiere najnužnije potrebe stanovništva. U praksi se uvek procenjuje da su potrebe stanovništva manje nego što su u stvari, što dovodi do hronične nestašice polovine potrepština; no to se smatra korisnim. Namerna je politika održavati čak i povlašćene grupe blizu same ivice siromaštva, pošto stanje opšte nestašice povećava značaj malih povlastica i tako uveličava razliku između grupa. Po merilima s početka dvadesetog veka, čak i članovi Uže partije žive monaškim, napornim životom. No, i pored toga, ono malo raskoši koju odista uživaju - veliki i lepo uređeni stanovi, bolji kvalitet odeće, jela, pića i duvana, dvoje ili troje slugu, privatni automobil ili helikopter - smeštaju ih u svet drugačiji od onoga u kome žive članovi Šire partije, a članovi Šire partije imaju slične prednosti u poređenju sa potlačenom masom koju nazivamo 'proli'. Društvena atmosfera je slična onoj u opsednutom gradu, gde posedovanje komada konjetine predstavlja razliku između bogatstva i siromaštva. A u isto vreme svest o tome da je zemlja u ratu, dakle u opasnosti, čini da ustupanje celokupne moći maloj kasti izgleda prirodan, neizbežan uslov da se ostane u životu.

Rat, kao što ćemo videti, ne samo da vrši potrebno uništavanje, nego ga vrši na psihološki prihvatljiv način. U principu, bilo bi sasvim jednostavno utrošiti višak rada u svetu time što bi se podizali hramovi i piramide, kopale i ponovo zatrpavale rupe, ili čak proizvodile pa onda spaljivale ogromne količine robe. No ovim putem bi se stvorila samo privredna, a ne i emocionalna osnova hijerarhijskog društva. Ovde nije u pitanju mala masa, čiji je stav nevažan sve dok ih društvo primorava na stalni rad, nego moral same Partije. I od najnižeg člana Partije zahteva se da bude sposoban, vredan, pa čak i inteligentan u izvesnim uskim okvirima, ali je isto tako potrebno da bude i fanatik koji ništa ne zna a veruje sve što mu se kaže, fanatik čija su najčešća osećanja strah, mržnja, ulizištvo i orgijanistični trijumf. Drugim rečima, potrebno je da ima mentalitet koji odgovara ratnom stanju. Nije važno da li se rat zaista vodi; a pošto odlučujuće pobeđe ne može biti, nije važno ni to da li rat teče dobro ili loše. Potrebno je samo da postoji ratno stanje. Cepanje inteligencije, koje Partija traži od svojih članova a koje se lakše postiže u atmosferi rata, sada je gotovo sveopšte, ali je sve izraženije što je stepen hijerarhije veći. Upravo su u Užoj partiji ratna histerija i mržnja prema neprijatelju najjači. U svojstvu upravljača, član Uže partije često mora znati da je ova ili ona vest o ratu neistina; on može često biti svestan toga da je ceo rat lažiran i da se uopšte ne vodi ili vodi u svrhu potpuno drukčije od zvanično objavljenih; ali to znanje se lako neutrališe tehnikom dvomisli. U međuvremenu, nijedan član Uže partije se ni za trenutak ne koleba u svom mističnom verovanju da se rat zaista vodi, i da se mora završiti pobedom Okeanije, koja će tada postati neosporni gospodar celog sveta.

Svi članovi Uže partije religiozno veruju u tu nastupajuću pobeđu i vlast nad svetom. Taj će se cilj postići ili postepenim osvajanjem sve veće teritorije i, na taj način, izgradnjom nepobedive nadmoćne sile, ili pronalaženjem kakvog novog oružja od koga nema odbrane. Na pronalaženju novih oružja radi se bez prestanka, i to je jedna od vrlo malo preostalih aktivnosti u kojoj pronalazački ili spekulativni duh mogu sebi naći oduška. Danas u Okeaniji nauka, u starom smislu te reči, skoro da je prestala postojati. U Novogovoru ne postoji reč koja znači 'nauka'. Empirijski način mišljenja, na kome se zasnivaju sva naučna dostignuća prošlosti, u suprotnosti je sa osnovnim principima englsoca. Čak i do napretka u tehnologiji dolazi samo ako se proizvodi tako usavršene tehnologije mogu na neki način upotrebiti za smanjenje ljudske slobode. U svim korisnim veštinama, svet ili stoji na mestu ili ide unatrag. Njive se i dalje obrađuju pomoću mašina. No u stvarima od životne važnosti - što u stvari znači: u ratu i policijskoj špijunaži - empirijski pristup se podržava, ili u najmanju ruku toleriše. Partija ima dva cilja: da osvoji celu površinu zemlje i da zauvek uništi svaku mogućnost nezavisnog mišljenja. Odatle i dva velika problema koje Partija namerava da reši. Jedan je: kako saznati, protiv njegove volje, šta drugo ljudsko biće misli, a drugi: kako za nekoliko sekundi, i bez prethodnog upozorenja, ubiti nekoliko stotina miliona ljudi. U onoj

meri u kojoj još uvek postoji, naučnoistraživački rad se bavi samo tim pitanjima. Današnji naučnik je ili mešavina psihologa i inkvizitora, koji do neverovatnih detalja proučava smisao izraza lica, pokreta, i tonova glasa, i proverava dejstvo seruma, šok-terapije, hipnoze i fizičkog mučenja u izvlačenju istine iz subjekta; ili je hemičar, fizičar ili biolog koji se bavi samo onim oblastima svoje struke koje imaju veze sa oduzimanjem života. U ogromnim laboratorijama u Ministarstvu mira i u eksperimentalnim stanicama skrivenim u brazilskim prašumama, australijskoj pustinji, i izgubljenim ostrvima Antarktiki, ekipe stručnjaka rade danju i noću. Neki se bave jednostavno pozadinskim pitanjima budućih ratova; drugi konstruišu sve veće i veće raketne bombe, sve jače i jače eksplozive i sve neprobojnije i neprobojnije oklope; treći traže nove, smrtonosnije gasove, ili rastvorljive otrove koji se mogu proizvesti u količinama dovoljnim da unište vegetaciju celih kontinenata, ili kulture zaraznih klica imunizovanih protiv svih mogućih antitela; četvrti rade na konstrukciji vozila koje će moći da se probija kroz zemlju kao podmornica kroz vodu, ili aviona koji bi bio nezavisan od svoje baze kao brod; peti ispituju još udaljenije mogućnosti kao što su usredsređivanje sunčanih zraka na određeno mesto putem sočiva smeštenih hiljadama kilometara daleko u kosmosu, ili izazivanje zemljotresa i plima korišćenjem topline energije iz središta zemlje.

Međutim, nijedan od ovih projekata nikad ne stiže ni blizu faze realizacije, i nijedna od tri superdržave nikad ne uspeva da u značajnijoj meri pretekne ostale dve. Što je još važnije, sve tri sile već poseduju, u obliku atomske bombe, oružje daleko jače od bilo kog koje su u stanju da pronađu u naučnim istraživanjima koja se danas vode. Iako Partija, držeći se svog običaja, tvrdi da ju je ona pronašla, atomska bomba se prvi put pojavila četrdesetih godina ovog veka, a prvi put šire upotrebljena nekih deset godina kasnije. U to vreme je bilo bačeno na stotine takvih bombi na industrijske centre, uglavnom u evropskom delu Rusije, zapadnoj Evropi i Severnoj Americi. Rezultat je bio taj da su se vladajuće grupe u svim zemljama uverile da bi još nekoliko atomskih bombi značilo kraj organizovanog društva, dakle i njihove moći. Posle toga nije bačena više nijedna bomba, mada nije bio zaključen - čak ni nagovešten - nikakav zvaničan sporazum u tom smislu. Sve tri sile jednostavno nastavljaju da proizvode atomske bombe i da ih drže na lageru za slučaj odlučujuće prilike koja će se, po njihovom opštem verovanju, pojaviti pre ili posle. U međuvremenu je ratna veština već trideset ili četrdeset godina ostala skoro na istom nivou, helikopteri se upotrebljavaju više nego ranije, bombardere su uveliko zamenili projektili sa sopstvenim pogonom, a krhki pokretni bojni brod ustupio je mesto gotovo nepotopivoj plovećoj tvrđavi; ali van toga uznapredovalo se vrlo malo. Tenk, podmornica, torpeda, mitraljez, čak i puška i ročna bomba - još uvek su u upotrebi, a uprkos vestima u štampi i na telekranima o beskonačnim pokoljima, očajničke bitke iz ranijih ratova, u kojima su ljudi ginuli na stotine hiljada, pa čak i na milione, za nekoliko nedelja, više se nikad nisu ponovile.

Nijedna od triju superdržava nikad ne pokušava neki manevar pri kome bi rizikovala ozbiljan poraz. Kad god se preduzme kakva operacija širih razmera, to je obično napad iznenađenja na dotadašnjeg savesnika. Strategija koju sve tri sile vode, ili se pred sobom pretvaraju da vode, uvek je ista. Plan se sastoji u tome da se, kombinacijom borbe, cenkanja i dobro tempiranih izdajničkih napada, stekne krug baza koji bi potpuno okružavao jednu ili drugu državu suparnicu, a ond s tom državom potpiše pakt o prijateljstvu i ostane s njom u miru onoliko koliko je potrebno da se njene sumnje uspavaju. Tokom tog vremena na svim bi se strateškim mestima prikupile rakete natovarene atomskim bombama; zatim bi se sve ispalile istovremeno; njihovo dejstvo bi bilo tako razorno da bi odmazda bila nemoguća. No to bi se sa preostalim silom potpisao pakt o prijateljstvu, i počelo s pripremama za napad na nju. Ovaj program, skoro da je i nepotrebno reći, čista je fantazija, i nemoguće ga je ostvariti. Štaviše, borbe se ne vode nigde sem u suprotnim oblastima oko Ekvatora i severnog pola; do invazije na neprijateljsku teritoriju nikad ne dolazi. Ovo objašnjava činjenicu da su na nekim mestima granice između superdržava proizvoljne. Evroazija bi, na primer, lako mogla osvojiti

Britanska Ostrva, koja su geografski deo Evrope; s druge strane, Okeanija bi svoje granice lako mogla proširiti do Rajne, pa čak i do Visle. No time bi se povredio princip koga se sve tri strane pridržavaju mada ga nisu nikad formulisale: princip kulturnog integriteta. Ako bi Okeanija osvojila oblasti koje su nekad bile poznate kao Francuska i Nemačka, bilo bi potrebno ili zatrti sve njihovo stanovništvo - što bi predstavljalo krupan fizički problem - ili asimilirati približno sto miliona ljudi koji su, što se tehničkog napretka tiče, približno na nivou Okeanije. Sve tri superdržave imaju taj isti problem. Za održavanje njihove strukture apsolutno je potrebno da ne bude nikakvog dodira sa strancima izuzev, u ograničenoj meri, ratnih zarobljenika i obojenih robova. Čak se i na trenutnog zvaničnog saveznika uvek gleda s najcrnjim sumnjama. Sem ratnih zarobljenika, prosečni građanin Okeanije nikad ne vidi građanina Evroazije ili Istazije. Isto tako, zabranjeno mu je da uči strani jezik. Ako bi mu se dopustilo da dolazi u dodir sa strancima, on bi otkrio da su to ljudska bića slična njemu samom, i da je najveći deo onog što mu je pričano o njima laž. Hermetički svet u kome on živi raspao bi se, a strah, mržnja i uverenje u sopstvenu ispravnost - elementi od kojih zavisi njegov moral - mogli bi ispariti. Stoga sve države shvataju da, ma koliko puta Persija, Egipat, Java i Cejlon prešli iz jednih ruku u druge, glavne granice ne sme preći ništa osim bombi.

Ovo pokriva jednu činjenicu koja se nikad ne pominje naglas, ali se prećutno shvata i koristi kao osnova za političke postupke, naime činjenica da su u sve tri superdržave uslovi života uglavnom isti. U Okeaniji je vladajuća filozofija poznata kao englsoc, u Evroaziji se zove neoboljševizam, a u Istaziji ima kinesko ime koje se obično prevodi kao "obožavanje smrti", mada bi tačniji prevod bio "negacija sopstvene ličnosti." Građaninu Okeanije nije dopušteno da sazna išta bliže o postavkama ovih dveju filozofija; njega jedino uče da ih se gnuša kao varvarskih nasilja nad moralom i zdravim razumom. Uistinu se, međutim, ove tri filozofije skoro i ne razlikuju, a između društvenih sistema čiju ideološku osnovu čine nema nikakve razlike. Uvek je u pitanju ista piramidalna struktura, isto obožavanje polubožanskog vođe, ista privreda koja se održava neprekidnim ratom i radi za neprekidni rat. Iz ovoga sledi da tri superdržave ne samo da ne mogu pobediti jedna drugu, nego i da time ne bi stekle nikakvu korist. Naprotiv, dokle god su u ratu, one podržavaju jedna drugu, kao tri snopa kukuruza. I, po običaju, vladajuće grupe svih triju sila istovremeno imaju i nemaju jasnu predstavu o svojim delima. Oni su svoj život posvetili osvajanju sveta, ali isto tako znaju da je potrebno da se rat nastavi bez kraja i pobeđe. U međuvremenu, činjenica da opasnosti od poraza nema omogućava poricanje stvarnosti - specijalnu karakteristiku englsoca i ostalih dveju filozofija. Ovde je potrebno ponoviti ono što smo ranije rekli, naime da je rat, postavši tajan, iz osnova izmenio svoj karakter.

U prošlim vremenima, rat je skoro po definiciji, bio događaj koji se pre ili posle završava, obično jasnom pobedom ili porazom. Isto tako, u prošlosti je rat bio jedan od glavnih instrumenata pomoću kojih su se ljudska društva držala u dodiru sa fizičkom stvarnošću. Svi vladari su u svim vremenima pokušavali da svojim sledbenicima nametnu lažnu sliku stvarnosti, ali nisu sebi mogli dopustiti luksuz da podržavaju bilo kakvu iluziju koja bi mogla ići nauštrb vojnoj spremnosti. Sve dok je poraz značio gubitak nezavisnosti, ili bilo koji drugi rezultat koji se obično smatrao nepoželjnim, mere protiv poraza morale su biti ozbiljne. Fizičke činjenice se nisu mogle ignorisati. U filozofiji, ili religiji, ili etici, ili politici, dva i dva moglo je biti pet, ali kad se konstruiše top ili avion, moralo je biti četiri. Nespremni narodi su uvek bivali, pre ili posle, pobeđeni; a borba za spremnost je bila neprijatelj iluzija. Sem toga, da bi se postigla spremnost, trebalo je znati učiti od prošlosti, što je značilo da se morala imati manje-više tačna predstava o tome šta se u prošlosti dešavalo. Razume se, novine i udžbenici istorije su uvek bile prisutni i obojeni na određen način, ali falsifikati ovakve vrste koja se danas praktikuje nisu bili mogući. Rat je bio siguran branik duhovnog zdravlja, a što se ticalo vladajućih klasa, verovatno i najvažniji. Dok su se ratovi mogli gubiti ili dobijati, nijedna vladajuća klasa nije mogla biti potpuno neodgovorna.

Ali kad postane doslovno neprekidan, rat istovremeno prestaje da biva opasan. Kad je rat neprekidan, vojne potrebe nema. Tehnički napredak se može usporiti, a najopipljivije činjenice poreći ili zanemariti. Kao što smo videli, istraživački rad koji se može nazvati naučnim još uvek se vrši za potrebe rata, ali u osnovi predstavlja neku vrstu fantazije, pri čemu činjenica da on ne donosi rezultata pokazuje da rezultati nisu ni važni. Spremnost, čak ni vojna spremnost, više nije potrebna. U Okeaniji je jedino spremna Policija misli. Pošto je svaka od ove tri superdržave nepobeđiva, svaka je u stvari potreban svet u kome se svako izvrtanje mišljenja može bezbedno vršiti. Stvarnost vrši svoj pritisak samo kroz svakodnevne potrebe - da se jede i pije, da se ima odeća i krov nad glavom, da se ne pojede nešto otrovno ili padne kroz prozor s najvišeg sprata, i tome slično. Odsečen od spoljnog sveta i prošlosti, stanovnik Okeanije je sličan čoveku u međuzvezdanom prostoru, koji nema načina da odredi šta je gore a šta dole. Vladari takvih država su apsolutni, onako kako to faraoni i cezari nikad nisu mogli biti. Oni imaju obavezu da čuvaju svoje sledbenike od smrti od gladi u nezgodno velikim količinama, i da ostanu na onako isto niskom nivou vojne tehnike kao što su njihovi suparnici; ali kad se taj minimum postigne, mogu da izobličavaju stvarnost kako im se prohte.

Stoga je rat, ako ga merimo merilom prošlih ratova, prosto-naprosto obmana. On je sličan borbi između nekih preživara čiji su rogovu smešteni pod takvim uglom da ne mogu povrediti jedan drugog. No iako je nestvaran, rat nije bez značaja. On apsorbuje višak potrošive robe i doprinosi održavanju one posebne mentalne atmosfere koja je potrebna hijerarhijskom društvu. Rat, kao što ćemo videti, danas predstavlja čisto unutrašnju stvar svake zemlje. U prošlosti su se vladajuće grupe svih zemalja, iako su mogle uviđati svoje zajedničke interese i stoga ograničavati ratna razaranja, ipak borile jedna protiv druge, s tim što je pobednik uvek pljačkao pobeđenog. Danas se one uopšte ne bore jedna protiv druge. Rat vodi vladajuća grupa protiv svojih sopstvenih podanika, a cilj rata nije osvajanje tuđe ili odbrana svoje teritorije, nego očuvanje strukture društva. Stoga je i sama reč 'rat' postala pogrešna. Verovatno bi bilo tačno reći da je, postavši neprekidan, rat prestao postojati. Onog posebnog pritiska koji je vršio na ljude počev od mlađeg kamenog doba pa do prvih decenija dvadesetog veka nestalo je, a na njegovo mesto došlo je nešto sasvim drugo. Rezultat bi bio skoro isti kad bi se tri superdržave saglasile da će umesto da se neprekidno bore, živeti u večitom miru, s tim što bi svaka bila zatvorena u svoje granice; jer u tom slučaju svaka od njih bi i dalje bila svet za sebe, zauvek oslobođen od otrežnjavajućeg dejstva spoljne opasnosti. Mir koji bi bio zaista stalan bio bi isto što i stalni rat. To je u stvari, mada ga ogromna većina članova Partije shvata kao u perifernom stilu, pravi smisao partijske parole: Rat je mir.

Vinston za trenutak prestade da čita. Negde u daljini zagrme raketna bomba. Blaženo osećanje da je sam sa zabranjenom knjigom, u sobi bez telekrana, još ga nije napuštalo. Samoća i bezbednost bili su fizički osećaji, nekako pomešani s umorom njegovog tela, mekoćom naslonjače, dodirrom blagog vetrića koji je dolazio kroz prozor i igrao mu se po obrazu. Knjiga ga je očarala, ili reći umirila. U izvesnom smislu nije mu kazivala ništa novo, no i to je bio deo privlačnosti. Kazivala je ono što bi rekao i on sam da je mogao svoje raštrkane misli dovesti u red. Bila je proizvod uma sličnog njegovom, samo daleko jačeg, sistematičnijeg, manje opterećenog strahom. On shvati da su najbolje knjige upravo one koje ti kazuju ono što znaš i sam. Upravo se beše vratio prvoj glavi kad začu Džulijine korake na stepeništu. On se podiže iz naslonjače i pođe joj u susret. Ona ispusti na pod svoju torbu sa alatom i baci mu se u zagrljaj.

Kad se razdvojiše, on joj reče: "Dobio sam knjigu."

"Je li? Fino", reče ona bez mnogo interesovanja, i kleče pored peći da skuva kafu.

Knjigu su ponovo pomenuli tek posle pola sata u krevetu. Suton je bio taman toliko svež da ih natera da se pokriju. Odozdo su se čuli poznati zvuci: pesma i grebanje cipela po pločama dvorišta. Ona mišićava žena crvenih ruku koju je Vinston video kad je prvi put bio u

sobi kao da je bila sastavni deo dvorišta. Činilo se da nema časa u toku dana kad nije hodala gore-dole između korita i konopca, naizmenično puneći usta štipaljka i pevajući iz puna srca. Džulija se beše ugnezдила na svojoj polovini kreveta, i već je izgledala na ivici sna. On se maši njige, koja je ležala na podu, i uspravi se u sedeći stav, oslonjen na naslon kreveta.

"Moramo je pročitati", reče. "Oboje. Svi pripadnici Bratstva moraju da je pročitaju."

"Čitaj ti", reče ona ne otvarajući oči. "Čitaj naglas. Tako je najbolje. Usput ćeš mi objašnjavati."

Kazaljke na satu pokazivale su šest, to jest osamnaest. Imali su još tri do četiri sata pred sobom. On nasloni knjigu na kolena i počeo čitati:

Glava prva

NEZNANJE JE MOĆ

Tokom cele pisane istorije, a verovatno još i od kraja mlađeg kamenog doba, na svetu su postojale tri vrste ljudi: Viši, Srednji i Niži. Bili su izdruženi na mnoge potkategorije, nosili bezbroj raznih imena, a njihov brojni odnos, kao i međusobni odnosi, varirao je iz veka u vek; no u suštini se struktura društva nije menjala. Čak i posle ogromnih obrta i na izgled neopozivih promena, uvek se ponovo uspostavljala ista struktura, upravo kao što se i žiroskop uvek vraća u stanje ravnoteže ma koliko se gurnuo na jednu ili drugu stranu.

"Džulija, jesi li budna?" upita Vinston.

"Jesam, ljubavi, slušam te. Nastavi, divno je."

On produži:

Ciljevi tih grupa su potpuno neusklađeni. Cilj Viših je da ostanu gde su. Cilj Srednjih je da promene mesta s Višima. Cilj Nižih, kad imaju cilj - jer im je stalna karakteristika to što su previše pritisnuti dirinčenjem da bi bili više no tek povremeno svesni ičega van njihovog svakodnevnog života - jeste da ukinu sve razlike i stvore društvo u kome će svi biti jednaki. Tako se kroz celu istoriju ponavlja bitka koja je u osnovnim crtama uvek ista. Viši ostaju na vlasti tokom dugih perioda, ali pre ili posle uvek dođe trenutak kad izgube bilo veru u sebe bilo sposobnost da efikasno vladaju, bilo i jedno i drugo. Onda ih Srednji zbacuju s vlasti, pridobivši prethodno za sebe Niže, kojima tvrde da se bore za slobodu i pravdu. Čim postignu svoj cilj, Srednji potiskuju Niže u njihov stari položaj slugu, a sami postaju Viši. No to se od Nižih ili bivših Viših, ili iz obe ove grupe, otepi grupa novih Srednjih, i borba počinje ispočetka. Od ovih triju grupa, jedino Niži ne uspevaju čak ni privremeno da ostvare svoje ciljeve. Bilo bi preterano reći da kroz celu istoriju nije bilo nikakvog materijalnog napretka. Čak i danas, u periodu opadanja, prosečan čovek je fizički u boljoj situaciji nego pre nekoliko stoleća. Ali nikakav napredak u bogatstvu, nikakva civilizovanost ponašanja, nikakva reforma i nijedna revolucija nisu čovečanstvu približile jednakost ni za milimetar. S tačke gledišta nižih, nijedna istorijska promena nije nikad znažila ništa više do promene imena gospodara.

Krajem devetnaestog veka, povratni karakter ovog procesa postao je očigledan mnogim posmatračima. Na to su se pojavile škole mislilaca koji su istoriju tumačili kao cikličan proces i tvrdili da je nejednakost neizmenjiv zakon ljudskog života. Razume se, ova doktrina je uvek imala sledbenika, ali sad je način na koji je izložena bio značajno izmenjen. U prošlosti je potreba za hijerarhijskim oblikom društva bila specifična doktrina Viših. Nju su propovedali kraljevi i aristokrati, a takođe i njihovi paraziti: sveštenici, advokati i slični, ublažavajući je obećanjima o nadoknadi u zamišljenom svetu s one strane groba. Srednji su, dokle god su se borili za vlast, uvek upotrebljavali reči kao što su sloboda, pravda i bratstvo. Sada su, međutim, ideju o ljudskom bratstvu počeli napadati oni koji još nisu bili na upravljačkim položajima nego su se jednostavno nadali da će do njih uskoro dopreti. U prošlosti su Srednji dizali revolucije pod zastavom jednakosti, a zatim uspostavljali novu

tiraniju čim bi oborili staru. Socijalizam, teorija koja se pojavila početkom devetnaestog veka i predstavljala poslednju kariku u lancu misli koji sežu sve do robovskih pobuna iz antičkog doba, još uvek je bio jako inficiran utopističkim idejama prošlih vremena. No u svakoj varijanti socijalizma koja se pojavila otprilike od 1900. godine naovamo, cilj da se uspostave sloboda i jednakost bio je sve otvorenije napuštana. Novi pokreti koji su se pojavili sredinom stoleća: englsoc u Okeaniji, neoboljševizam u Evroaziji i obožavanje smrti, kako se obično zove, u Istaziji, imali su kao svesni cilj ovekoveženje neslobode i nejednakosti. Ovi novi pokreti su, razumese, ponikli iz starih i imali tendenciju da zadrže njihova imena i na rečima se drže njihove ideologije. No cilj svih njih bio je da se u određenom trenutku zaustavi napredak i ukoči istorija. Već poznato klatno trebalo je da učini još jedan zamah i potom stane. Po običaju, Više je trebaloda svrgnu Srednji, koji bi na to postali Viši; ali ovog puta, primenjujući svesnu strategiju, Viši će biti u stanju da svoje položaje održe večno.

Ove nove doktrine su nikle delom zbog nakupljenog istorijskog znanja i porasta istorijske svesti, koja pre devetnaestog veka skoro nije ni postojala. Ciklični tok istorije sad je postao, ili se činio jasan; a ako je bio jasan, onda je bio i izmenjiv. No glavni, suštinski uzrok je bio to što je, još početkom dvadesetog veka, ljudska jednakost postala tehnički moguća. Još uvek je bilo istina da ljudi nisu jednaki po svojim urođenim talentima i da se funkcije moraju specijalizovati tako da nekim jedinkama daju prednost nad drugima; ali više nije postojala nikakva stvarna potreba za klasnim razlikama ili velikim razlikama u bogatstvu. U ranijim vremenima, klasne razlike su bile ne samo neizbežne nego i poželjne. Nejednakost je predstavljala cenu civilizacije. Međutim, razvoj mašinske proizvodnje je izmenio situaciju. Mada je i dalje bilo potrebno da ljudi obavljaju različite vrste poslova, više nije bilo potrebe da žive na različitim društvenim ili ekonomskim nivoima. Stoga, po mišljenu novih grupa koje je još samo jedan korak delio od stupanja na vlast, ljudska jednakost više nije bila ideal za koji se trebalo boriti, nego opasnost koju treba sprečiti. U primitivnija vremena, kad pravedno i mirno društvo nije u stvari ni moglo postojati, u ovo mišljenje je bilo relativno lako verovati. Vizija zemaljskog raja u kome će ljudi živeti zajedno kao braća, bez zakona i bez mukotrpnog rada, hiljadama godina nije napuštala ljudsku maštu. Ta vizija je čak u izvesnoj meri držala i grupe kojima su istorijske promene donosile koristi. Naslednici francuske, engleske i američke revolucije delimično su i sami verovali u svoje fraze o ljudskim pravima, slobodi govora, jednakosti pred zakonom i slično, i čak su dopuštali da im te fraze u izvesnoj meri utiču na ponašanje. Međutim, u četvrtoj deceniji dvadesetog veka svi glavni tokovi političke misli bili su autokratski. Zemaljski raj je bio diskreditovan upravo u trenutku kad je postao moguć. Svaka nova politička teorija, ma kakvim se imenom zvala, vodila je natrag u hijerarhiju i kruto ustrojstvo. A u opštem ogrubljanju pogleda koje je počelo oko 1930. godine, postupci koji su odavno bili napušteni, ponekad i po nekoliko stotina godina - hapšenje bez suda, pretvaranje ratnih zarobljenika u robove, javna pogubljenja, mučenje zatvorenika, uzimanje talaca i raseljavanje celih naroda - ne samo da su ponovo ušli u običaj nego su ih tolerisali, pa čak i branili, i to ljudi koji su se smatrali prosvetljenim i naprednim.

Englsoc i njegove suparnice pojavile su se kao potpuno razrađene političke teorije tek posle jedne cele decenije nacionalnih ratova, građanskih ratova, revolucija i kontrarevolucija u svim delovima sveta. Međutim, njihov prvobitni oblik se dao naslutiti u raznim sistemima koji su se obično zvali totalitarnim i koji su se pojavili nešto ranije tokom dvadesetog veka; što se tiče glavnih crta budućeg sveta koji je trebaloda se rodi iz opšteg haosa, one su odavno bile očigledne. Isto tako je bilo jasno i kakva će vrsta ljudi upravljati tim svetom. Novu aristokratiju sačinjavali su najvećim delom birokrati, naučnici, tehničari, sindikalni rukovodioci, stručnjaci za reklamu i propagandu, sociolozi, nastavnici, novinari i profesionalni političari. Ove ljude, koji su potekli iz nameštene srednje klase i gornjih

kategorija radničke klase, uobličio je i povezao jalovi svet monopolitičke industrije i centralizovanog upravljanja. U poređenju s odgovarajućim ljudima iz prošlih stoleća, oni su bili manje lakomi, manje skloni raskoši, gladniji čiste moći i, iznad svega, svesniji onoga što čine i jači u nameri da unište sve što im se suprotstavi. Ova poslednja razlika od presudnog je značaja. U poređenju s današnjom, sve tiranije poznate iz istorije bile su mlake i neefikasne. Vladajuće grupe su uvek bile u izvesnoj meri zaražene liberalnim idejama i zadovoljne da ostave stvari nedovršene, da obraćaju pažnju samo na ono što njihovi podanici čine, bez interesovanja za ono što ovi misle. Po savremenim merilima, čak je i srednjovekovna katolička crkva bila tolerantna ustanova. Razlog ovom je delom i to što u prošlosti nijedna vlada nije imala moći da stalno nadgleda svoje građane. Pronalazak štamparije je, međutim, olakšao manipulisanje javnim mnenjem, a film i radio su taj proces odveli još dalje. S razvojem televizije, i tehničkim napretkom koji je omogućio da jedna isti instrument može istovremeno primati i odašiljati, došao je kraj privatnom životu. Svaki građanin, ili bar svaki građanin dovoljno važan da ga treba posmatrati, mogao je dvadeset i četiri časa dnevno biti okružen pogledima policije i zvucima propagande, dok su svi ostali putevi komuniciranja bili zatvoreni. Prvi put se pojavila stvarna mogućnost da se iznudi ne samo potpuna pokornost volji države nego i potpuna istovetnost mišljenja o svim pitanjima.

Posle revolucionarnog perioda šezdesetih godina XX veka, društvo se pregrupisalo, kao i uvek, na Više, Srednje i Niže. Međutim, nova grupa Viših, za razliku od svih svojih prethodnika, nije delovala po instinktu; ona je odavno shvatila da je jedina stabilna osnova oligarhije kolektivizam. Bogatstvo i privilegije se najlakše brane kad se poseduju zajednički. Takozvano 'ukidanje privatne svojine', do koga je došlo sredinom stoleća, značilo je u stvari koncentraciju svojine u daleko manji broj ruku nego ranije, ali s tom razlikom da su novi posednici bili grupa, a ne masa pojedinaca. Pojedinačno uzev, nijedan član Partije ne poseduje ništa sem sitnih ličnih stvari. Kolektivno, Partija poseduje sve što postoji u Okeaniji, zato što ima kontrolu nad svim, a proizvodima raspolaže kako sam nađe za shodno. U godinama posle Revolucije ona je bila u snaju da na ovaj upravljački položaj stupi skoro neometena, jer je ceo proces bio predstavljen kao kolektivizacija. Uvek se pretpostavljalo da posle eksproprijacije kapitalističke klase mora doći socijalizam; a kapitalisti su bez pogovora bili ekspropisani. Fabrike, rudnici, zemlja, kuća, saobraćaj - sve im je to bilo oduzeto; a pošto nisu više bili privatna, proizilazilo je da su društvena svojina. Engelsoc, koji je izrastao iz prethodnog, socijalističkog pokreta i nasledio njegovu frazeologiju, u stvari je sproveo u život najvažniju tačku socijalističkog programa; s rezultatom, prethodno predviđenim i nameravanim, da je ekonomska nejednakost učinjena trajno.

No problemi ovekovečenja hijerarhijskog društva su mnogo dublji. Vladajuća grupa može izgubiti vlast na samo četiri načina. Ili biva pobeđena spolja, ili vlada tako nevešto da se mase pobune, ili dopušta da se stvori jaka i nezadovoljna grupa Srednjih, ili izgubi samopouzdanje i volju da vlada. Ovi uzroci ne dejstvuju pojedinačno, a po pravilu su, u ovoj ili onoj meri, prisutna sva četiri. Vladajuća klasa koja bi se znala sačuvati od svih njih mogla bi stalno ostati na vlasti. U krajnjoj liniji, odlučujući činilac u ovome jeste mentalni stav same vladajuće klase.

Po završetku prve polovine ovog veka, prva opasnost je u stvari prestala. Svaka od triju zemalja koja danas dele svet de facto je nepobediva, i može prestati da to bude tek putem sporih demografskih procesa koje jedna moćna vlada može lako izbeći. Druga opasnost je takođe samo teorijska. Mase se nikad ne bune same, niti se bune samo zato što su eksploatisane. U stvari, sve dok im se ne dopušta da steknu merilo po kome bi pravile poređenja, one čak i nisu svesne da su eksploatisane. Povratne privredne krize prošlih vremena bile su potpuno nepotrebne i sad im se ne dopušta da se pojave, ali se drugi, isto tako krupni poremećaji mogu pojaviti, i odista se pojavljuju, a da ne ostave političkih rezultata, jer ne postoji način na koji bi se nezadovoljstvo moglo jasno izraziti. Što se tiče problema

hiperprodukcije, koji je u našem društvu latentan otkako je razvijena mašinska tehnika, on se rešava putem stalnog ratovanja (vidi Glavu treću), koje je takođe korisno utoliko što moral stanovništva održava na potrebnom stepenu. Stoga bi, s tačke gledišta naših sadašnjih upravljača, jedina istinska opasnost bila u otcepljivanju nove grupe sposobnih, nedovoljno zaposlenih i vlasti željnih ljudi, i porast skepticizma i liberalizma u njihovim redovima. Drugim rečima, problem se tiče vaspitanja. Posredi je problem trajnog uobličavanja svesti kako upravljačke grupe tako i one šire, izvršne grupe koja se nalazi odmah ispod nje. Na svest masa je jedino potrebno uticati negativno.

Imajući ove osnovne podatke pred sobom, lako je zaključiti kakva je, uopšte uzev, struktura okeanijskog društva, makar je čovek i ne poznavao. Na samom vrhu piramide nalazio se Veliki Brat. Veliki Brat je nepogrešiv i svemoćan. Za svaki uspeh, svako postignuće, svaku pobedu, svaki naučni pronalazak, sve znanje, svu mudrost, svu sreću, svu vrlinu, smatra se da potiče direktno iz njegovog vođstva i inspiracije. Velikog Brata nije video niko. On je lice na plakatima, glas na telekranu. Možemo biti manje-više sigurni da on neće ni umreti a već postoji znatna nesigurnost oko toga kad se on rodio. Veliki Brat je ruho u kome se Partija prikazuje svetu. Njegova funkcija je da bude žiža u koju će se sticati ljubav, strah i poštovanje, dakle osećanja koja se lakše mogu imati prema jedinki nego prema organizaciji. Ispod Velikog Brata dolazi Uža partija, čije je članstvo ograničeno na šest miliona, ili nešto manje od dva odsto stanovništva Okeanije. Ispod Uže dolazi Šira partija, koja se, ako za Užu partiju kažemo da je mozak države, može opravdano uporediti s rukama. Ispod nje dolaze zaglupljene mase koje po običaju nazivamo 'prolima', i koje sačinjavaju oko 85 odsto stanovništva. Po našoj ranijoj klasifikaciji, proli su Niži, jer porobljeno stanovništvo ekvatorijalnih zemalja koje stalno prelaze iz ruku jednog osvajača u ruke drugog, nije ni stalni ni potrebni deo strukture.

U načelu, pripadnost ovim trima grupama nije nasleđeno. Teorijski uzev, dete roditelja člana Uže partije ne postaje automatski i samo njen član. Ulaz u članstvo jedne ili druge partijske grane zavisi od rezultata ispita koji se polaže u šesnaestoj godini. Isto tako, nema nikakve rasne diskriminacije, niti izrazitije dominacije jedne oblasti nad drugom. U najvišim redovima Partije mogu se naći Jevreji, crnci, Južnoamerikanci čiste indijske krvi, a oblasni upravljači se uvek uzimaju iz redova stanovništva dotične oblasti. Ni u jednom delu Okeanije stanovništvo nema osećanja da je kolonijalno, da se njime upravlja iz neke udaljene prestonice. Okeanija nema prestonicu, a njen titularni šef je osoba za koju niko ne zna gde se nalazi. Sem što joj je engleski glavna lingua franca a Novogovor zvanični jezik, Okeanija nije ni na koji način centralizovana. Njene upravljače ne vezuje krvno srodstvo nego privrženost zajedničkoj doktrini. Istina je da je naše društvo podeljeno, i to podeljeno veoma strogo, u kategorije koje na prvi pogled izgledaju nasledne. Prelaza iz jedne u drugu kategoriju ima daleko manje nego što je bilo u kapitalizmu, pa čak i u preindustrijsko doba. Između rečenih dveju grana Partije dolazi do izvesne razmene, ali samo u onoj meri koju diktira potreba da se slabići isključe iz Uže partije, a ambiciozni pripadnici Šire partije neutrališu time što će im se dati mogućnost da avanzuju. Proleterima se u praksi ne dopušta da uđu u Partiju. Najobdarenije među njima, one koji bi eventualno mogli postati jezgro nezadovoljstva Policija misli jednostavno izdvaja i likvidira. No ovo stanje stvari nije apsolutno stalno, niti predstavlja stvar načela. Partija nije klasa u starom smislu te reči. Njoj nije cilj da prenese vlast na svoju decu kao takvu; i ako ne bi bilo nikakvog drugog načina da se na vrhovima održe najспособniji ljudi, ona bi bila potpuno spremna da celu jednu novu generaciju regrutuje iz redova proleterijata. U prelomnim godinama, činjenica da Partija nije nasledna grupa umnogome je pomogla da se opozicija neutrališe. Socijalist starog kova, koji je bio naučen da se bori protiv nečega što se zvalo 'klasna privilegija', smatrao je da ono što nije nasledno ne može biti trajno. On nije uviđao da kontinuitet jedne oligarhije ne mora biti fizički, niti je razmišljao o tome da su nasledna aristokratska društva uvek bila kratkog veka,

dok su pristupne organizacije, kao što je katolička crkva, ponekad trajale stotinama i hiljadama godina. Suština oligarhijske vladavine nije nasleđivanje od oca na sina nego održavanje izvesnog pogleda na svet i izvesnog načina života, koje umrli nameće živima. Vladajuća grupa je vladajuća grupa samo dotle dok može sama imenovati svoje naslednike. Partiji nije stalo da ovekoveči svoju krv nego da ovekoveči samu sebe. Ako hijerarhijska struktura ostaje uvek ista, potpuno je nevažno ko vlada.

Sva verovanje, navike, ukusi, mentalni stavovi koji karakterišu naše vreme u stvari su upravljani na to da očuvaju mistiku Partije i spreče da se uvidi prava priroda današnjeg društva. Fizičku pobunu, kao i bilo kakav uvodni potez koji bi vodio pobuni, trenutno je nemoguće ostvariti. Od proletarijata se nema čega bojati. Prepušteni sebi, oni će trajati iz generacije u generaciju i iz stoleća u stoleće, radeći, množeći se i umirući, ne samo bez ikakvog impulsa da se pobune nego i bez moći da zamisle da bi svet mogao biti drugačiji nego što je danas. Oni bi mogli postati opasni jedino ako bi napredak industrijske tehnike stvorio potrebu da im se da veće obrazovanje; ali pošto vojno i trgovačko suparništvo više nije potrebno, nivo obrazovanja u stvari se čak spušta. Šta mase smatraju ili ne smatraju nije važno. Može im se dati intelektualna sloboda jer intelekta i nemaju. S druge strane, u slučaju članova Partije ne može se tolerisati čak ni najmanje skretanje s mišljenja o najnevažnijim stvarima.

Od rođenja do smrti, član Partije živi pod paskom Policije misli. Čak i kad je sam, ne može biti siguran da je sam. Gde god bio, u snu ili na javi, na radu ili u časovima odmora, u kupatilu ili u krevetu, može biti nadgledan bez upozorenja i ne znajući da ga nadgledaju. Ništa što on radi nije nevažno. Njegovi prijatelji, njegov način odmora, njegovo ponašanje prema ženi i deci, njegov izraz lica kad je sam, reči koje mrmlja u snu, čak i karakteristični pokreti njegovog tela, ljubomorno se ispituju. Ne samo stvarni prekršaj, nego i svaka ekscentričnost, ma koliko sitna, svaka promena navike, svaka nervozna radnja koja bi eventualno mogla biti simptom unutrašnje borbe, bez daljeg će biti primećena. On ni u kom pravcu nema nikakvu slobodu izbora. S druge strane, njegove postupke ne reguliše nikakav zakon niti ma kakav jasno formulisan kodeks ponašanja. U Okeaniji nema zakona. Misli i dela koji, kad se otkriju, znače sigurnu smrt, nisu zvanično zabranjeni, a beskrajne čistke, hapšenja, mučenja, zatvaranja i isparivanja ne vrše se kao kazna za stvarno počinjene zločine nego jednostavno predstavljaju sredstvo za uklanjanje osoba koji bi možda mogle nekad u budućnosti počiniti zločin. Od člana Partije se ne traži da ima samo ispravne misli nego i ispravne instinkte. Mnoga verovanja i stavovi koji se od njega traže nikad se jasno ne formulišu; niti se mogu formulisati a da se pri tom ne iznesu na videlo protivrečnosti urođene englsocu. Onaj ko je po prirodi politički ispravan (u Novogovoru, dobromislen), u svakoj će prilici znati, ne morajući da razmišlja, koje je verovanje pravo, a koja emocija poželjna. No u svakom slučaju, komplikovana mentalna dresura pređena u detinjstvu i koncentrisana oko reči zlostavljanje, crnobelo i dvomisao, oduzima mu volju i sposobnost da o bilo čemu misli dublje.

Od člana Partije se zahteva da nema privatnog života, niti odmora od entuzijazma. On treba da živi u stalnom besnilu mržnje prema stranim neprijateljima i unutrašnjim izdajnicima, likovanja zbog pobeda i niskopoklonstva pred moći i mudročću Partije. Nezadovoljstvo stvoreno ovakvim golim životom bez radosti smišljeno mu se okreće spoljnim ciljevima putem Dva minuta mržnje i sličnim mehanizama, a razmišljanja koja bi eventualno mogla voditi skepsi ili buntovništvu unapred mu ubija rano stečena unutrašnja disciplina. Prva i najprostija faza te discipline, kojoj se mogu podučavati i mala deca, zove se, u Novogovoru, zlostavljanje. Zlostavljanje znači sposobnost zaustavljanja, kao po instinktu, na pragu bilo kakve opasne misli. Ona obuhvata umeće da se ne shvate analogije, ne vide logičke greške, pogrešno razumeju i najjednostavniji argumenti ako se suprotstavljaju englsocu, i da se oseti nezainteresovanost ili odbojnost prema svakom toku misli koje može povesti u pravcu jeresi.

Ukratko, zloustavljanje označava zaštitnu glupost. Ali glupost nije sama po sebi dovoljna. Naprotiv, politička ispravnost, u punom smislu te reči, zahteva da se nad svojim sopstvenim mentalnim procesima ima onakva kontrola kakvu akrobata ima nad svojim telom. Okeanijsko društvo u krajnjoj instanci počiva na verovanju da je Veliki Brat svemoćan a Partija nepogrešiva. No pošto u stvarnosti Veliki Brat nije svemoćan a Partija nije nepogrešiva, postoji potreba za neumornom, stalnom elastičnošću u postupku s činjenicama. Ovde je ključna reč crnobelo. Kao i mnoge novogovorske reči, ona ima dva međusobno provurečna značenja. U odnosu na protivnika, ona označava naviku da se bez zazora tvrdi kako je crno belo, suprotno jasnim činjenicama. U odnosu na člana Partije, ona označava lojalnu spremnost da se kaže da je crno belo kad to zahteva partijska disciplina. No ona označava još i sposobnost da se poveruje da je crno ono što je belo, štaviše da crno jeste belo, i da se zaboravi da se ikad verovalo drukčije. To zahteva neprestano menjanje prošlosti, što je omogućeno sistemom misli koji zaista obuhvata sve ostalo, i koji je u Novogovoru poznat kao dvomisao.

Menjati prošlost potebno je iz dva razloga, od kojih je jedan sporedan i, da tako kažemo, stvar predostrožnosti. Sporedan razlog je u tome što član Partije, kao i proleter, podnosi današnje uslove života delom i zato što nema osnova za poređenje. On mora biti odsečen od prošlosti isto onako kao što mora biti odsečen od inostranstva, pošto je potrebno da veruje da živi bolje nego njegovi preci, i da prosečni nivo materijalne udobnosti raste. No daleko se važniji razlog za podešavanje prošlosti nalazi u potrebi da se očuva nepogrešivost Partije. Nije u pitanju samo to što govore, statističke podatke i dokumentaciju svih vrsta treba stalno ažurirati da bi se pokazalo kako su predviđanja Partije u svim slučajevima bila tačna. U pitanju je takođe i to da se ne sme priznati da je ikad bilo promene u doktrini ili političkom svrstavanju jer priznati promenu svog mišljenja, ili čak svoje politike predstavlja dokaz slabosti. Ako je na primer Evroazija ili Istazija (svejedno koja) neprijatelj danas, onda je morala to biti oduvek, a ako činjenice govore drukčije, onda treba izmeniti činjenice. Tako se istorija uvek piše iznova. Ovo svakodnevno falsifikovanje prošlosti, koje vrši Ministarstvo istine, onoliko je isto potrebno za stabilnost režima koliko i teror i špijunaža koju vrši Ministarstvo ljubavi.

Izmenjivost prošlosti predstavlja centralno načelo englsoca. Tvrdi se da događaji iz prošlosti objektivno ne postoje nego da traju samo u pisanim dokumentima i ljudskom pamćenju. Prošlost je sve ono u pogledu čega se dokumenti i pamćenje slažu. A pošto Partija ima punu kontrolu nad dokumentima, i podjednako punu kontrolu nad mozgovima svojih članova, proizilazi da je prošlost onakva kakvom Partija želi da je prikaže. Isto tako proizilazi da se prošlost, iako je izmenjiva, ni u kojoj konkretnoj prilici nije bila podvrgnuta izmeni; jer kad joj se da onaj oblik koji je potreban u datom trenutku, onda ta nova verzija jeste prošlost, dakle nikakva drukčija prošlost nije ni mogla postojati. Ovo važi čak i onda kad, kao što se često dešava, isti događaj treba korenito izmeniti nekoliko puta u toku jedne godine. Partija svakom trenutku poseduje apsolutnu istinu, a jasno je da se nešto što je apsolutna kategorija nije nikad ni moglo razlikovati od onog što je danas. Videćemo da kontrola nad prošlošću zavisi iznad svega od disciplinovanja pamćenja. Uveriti se da se svi pisani dokumenti slažu sa trenutnom linijom Partije jeste čisto mehanički čin. Međutim, isto je tako potrebno sećati se da su se događaji odigrali na željeni način. A ako se ukaže potreba da se sećanje preuredi ili pisani dokumenti diraju, onda je potrebno i zaboraviti da si to uradio. Veština da se to postigne može se naučiti kao i svaka druga mentalna tehnika. Nju odista i uči većina članova Partije, a u svakom slučaju svi koji su ne samo politički ispravni nego i inteligentni. To se u Starogovoru, sasvim otvoreno, zove 'Kontrola nad stvarnošću'. U Novogovoru se zove dvomisao, mada pojam dvomisli obuhvata i druge elemente.

Dvomisao znači umeće da se u svesti istovremeno drže dva protivrečna verovanja, i da se prihvate oba. Partijski intelektualac zna u kom pravcu treba da menja svoje pamćenje; on je

dakle svestan da izneverava stvarnost; ali primenom dvomisli on se isto tako uverava da stvarnost nije povređena. Ovaj proces mora biti svestan, inače se ne može izvesti s dovoljnom preciznošću, ali isto tako mora biti i nesvestan, inače bi sa sobom nosio osećanje lažljivosti, dakle i krivice. Dvosmisao se nalazi u samom srcu englsoca, pošto je osnovni čin Partije upotreba svesne prevare, s tim što se zadržava ona čvrstina namere koja prati potpuno poštenje. Govoriti svesne laži, a iskreno verovati u njih, zaboravljati svaku činjenicu kad postane nezgodna, a onda, kad postane potrebna, izvući je iz zaborava za onoliko vremena koliko je potrebno, poricati postojanje objektivne stvarnosti a celo to vreme imati u vidu stvarnost koja biva poricana - sve to je neophodno potrebno. Čak i da se upotrebi sama reč dvomisao potrebno je primeniti dvomisao; jer upotrebljavajući tu reč, čovek priznaje da žonglira stvarnošću; zatim, još jednom primenivši dvomisao, briše to saznanje; i tako do beskonačnosti, s tim što je laž uvek za jedan korak ispred istine. U krajnjoj liniji, Partija je upravo pomoću dvomisli uspela - i, koliko možemo znati, može još hiljadama godina uspevati - da zaustavi tok istorije.

Sve oligarhijske grupe u prošlosti izgubile su vlast ili zato što su okoštavale ili zato što su omekšavale. Postajale su ili tupave i arogantne i gubile sposobnost da se prilagode novim prilikama pa su bivale svrgnute; ili liberalne i plašljive, činile ustupke onda kad je trebalo da primene silu, i takođe bivale svrgnute. Drugim rečima, propadale su ili zato što su bile svesne ili zato što su bile nesvesne. Dostignuće Partije je u tome što je proizvela sistem misli u kome oba uslova mogu istovremeno postojati. Dominacija Partije ne bi mogla biti trajna ni na kojoj drugoj osnovi. Onaj koji hoće da vlada, i da vlada i dalje, mora biti sposoban da iščaši osećanje za stvarnost, jer tajna vlastodržstva je u kombinovanju vere u svoju nepogrešivost sa sposobnošću da se uči na greškama iz prošlosti.

Gotovo je nepotrebno reći da su najsuptilniji praktičari dvomisli oni koji su je izmislili i koji znaju da je to ogroman stepen mentalne prevare. U našem društvu, oni koji su najdalje od toga da vide svet onakav kakav jeste upravo su oni koji su najbolje upoznati sa svetskim zbivanjima. Uopšte uzev, što je veće razumevanje, veća je samoobmana; što je čovek inteligentniji, to je manje mentalno zdrav. Jasna ilustracija za ovo jeste činjenica da ratna histerija postaje sve žešća što se čovek više penje na društvenoj lestvici. Oni čiji je pogled na rat najbliži racionalnom jesu potčinjeni stanovnici spornih teritorija. Za njih je rat samo trajna opasnost koja prelazi gore-dole preko njihovih tela kao plima. Njima je savršeno svejedno koja strana pobeđuje. Oni su svesni da promena gospodara znači samo da će raditi iste poslove kao i pre, za nove gospodare koji s njima postupaju kao i stari. Nešto povlašćeniji od njih proli, samo su povremeno svesni rata. Kad se ukaže potreba, kod njih se može podstaći pomama straha i mržnje, ali kad se prepuste samima sebi, oni su u stanju da po duge periode zaborave da se rat i dalje vodi. Na pravi ratni entuzijazam nailazi se upravo u redovima Partije, a ponajpre Uže partije. U pobedu nad celim svetom najčvršće veruju oni koji znaju da je to nemoguće. Ovo čudnovato povezivanje suprotnosti - znanja s neznanjem, cinizma s fanatizmom - jedna je od glavnih karakteristika okeanijskog društva. Zvanična ideologija obiluje protivrečnostima čak i onda kad za njima nema stvarne potrebe. Tako, na primer, Partija odbacuje i kalja svaki princip na kome je počivao prvobitni socijalistički pokret, tvrdeći da to radi u ime socijalizma. Ona propoveda prezir prema radničkoj klasi kakvom nije bilo primera stotinama godina, a svoje članove oblači u uniformu koja je nekad bila tipična za fizičke radnike, i koja je upravo zato i prihvaćena. Ona sistematski podriva porodičnu solidarnost, a svog vođu naziva imenom koji se direktno obraća osećanju porodične odanosti. Čak i imena četiri ministarstva pomoću kojih se nad nama vlada predstavljaju svojevrsnu drskost utoliko što namerno izvrću činjenično stanje. Ministarstvo mira se bavi ratom, Ministarstvo istine lažima, Ministarstvo ljubavi mučenjem, a Ministarstvo obilja izgladnjivanjem. Ove protivrečnosti nisu ni slučajne ni nastale kao rezultat obične hipokrizije: one predstavljaju svesnu primenu dvomisli; jer vlast se može beskonačno održati u rukama

jedino mirenjem protivrečnosti. Ako se ljudska jednakost želi trajno otkloniti - onda preovladajuće mentalno stanje mora biti kontrolisano ludilo.

No postoji jedno pitanje koje smo dosad gotovo zanemarili. Ono glasi: zašto bi trebalo otkloniti ljudsku jednakost? Pod pretpostavkom da smo mehanizam procesa opisali tačno, koji je razlog ovom ogromnom, precizno isplaniranom naporu da se u datom trenutku zaustavi istorija?

Ovde smo doprili do centralne tajne. Kao što smo videli, mistika Partije, a pre svega Uže partije, zavisi od dvomisli. No još dublje od ovoga leži onaj prvobitni razlog, onaj instinkt u koji se nikad nije sumnjalo, koji je prvo doveo do prigrabljivanja vlasti, a tek kasnije stvorio dvomisao, Policiju misli, neprekidno ratovanje i ostale potrebne priveske. Taj je razlog u tome što...

Vinston primeti tišinu, kao kad se primećuje novi zvuk. Učini mu se da je Džulija neko vreme bila vrlo mirna. Ležala je na boku, gola od pojasa naviše, s dlanom ispod obraza i jednom crnom kovrdžom koja joj je pala preko očiju. Grudi su joj se sporo i ravnomerno dizale i spuštale.

"Džulija."

Nema odgovora.

"Džulija, jesi li budna?"

Nema odgovora. Spavala je. On sklopi knjigu, pažljivo je spusti na pod, leže i povuče pokrivač preko Džulije i sebe.

Razmišljao je kako još uvek nije saznao konačnu tajnu. Bilo mu je jasno kako, ali nije shvatao zašto. Prva glava, kao ni treća, nije mu u stvari objasnila ništa što već nije znao, jedino je sistematizovala znanje koje je već imao. No kad ju je pročitao, shvatio je jasnije nego ikad da nije lud. Biti u manjini, makar i sam, ne znači biti lud. Postoji istina, i postoji neistina; onaj ko se drži istine, makar i nasuprot celom svetu, nije lud. Žuti zrak sunca na zapadu probi se koso kroz prozor i pade preko jastuka. On zatvori oči. Od sunca na licu i devojčinog glatkog tela koje se doticalo njegovog u njemu se probudi snažno, sanjivo, samouvereno osećanje. Bio je bezbedan; sve je bilo u redu. On zaspa mrmljajući "Duševno zdravlje nije stvar statistike", s osećanjem da je u toj primedbi sadržana neka duboka mudrost.

Kad se probudio, pričini mu se da je spavao dugo, ali mu pogled na starinski sat reče da je svega dvadeset i trideset. Još malo je ležao u polusnu; zatim se odozdo iz dvorišta ponovo razleže pesma iz punih pluća:

Beše to kratka ljubav bez nade
Što prođe brzo k'o aprilski dan,
Al' od nežnih reči i misli o sreći
U srcu večno ostade san.

Nedotupavni šlager je, reklo bi se, još uvek bio popularan. Mogao se čuti svuda. Bio je nadživeo Pesmu mržnje. Od pesme se Džulija probudi, glasno proteže i ustade iz kreveta.

"Gladna sam", reče. "Da skuvam još kafe. Do đavola! Peć se ugasila, a voda se ohladila." Ona podiže malu peć i protrese je. "Nema nafte."

"Moći ćemo valjda da dobijemo od Čeringtona."

"Čudi me samo to što je bila puna. Proverila sam. Obućiću se", reče ona. "Kao da je zahladnelo."

Vinston takođe ustade i obuče se. Neumorni glas pevao je i dalje:

Kažu da vreme sve rane leči,

Kažu da se uvek zaboravi sve,
Al' mladost je prošla i starost već došla
A ja još pamtim časove te.

Pripasujući kaiš, on ode do prozora. Sunce je već bilo zašlo iza kuće; više nije sijalo u dvorište. Kamene ploče dvorišta bile su mokre kao da su upravo oprane; imao je osećanje da je i nebo tek oprano, toliko je svetlo i sveže bilo plavetnilo između dimnjaka. Ona žena je neumorno koračala gore-dole, puneći usta štipaljka i prazneći ih, prekidajući i opet nastavljajući svoju pesmu, prikačinjući još pelena, i još, i još. Pitao se da li je ona pralja po zanatu, ili prosto rob dvadesetoro-tridesetoro unučadi. Džulija beše prišla i stala uz njega; zajedno se zagledaše, skoro začarani, u snažnu priliku ispod prozora. Dok je posmatrao tu ženu u njenom karakterističnom stavu, debelih ruku podignutih do konopca, s izbačenom zadnjicom, snažnom kao u kobile, prvi put mu pade na pamet da je ona lepa. Ranije mu nikad nije dolazila pomisao da bi žena pedesetih godina, raskupnjala do čudovišnih razmera od mnogih porođaja, zatim ogrubela, očvrsla od rada dok joj meso nije postalo grubo kao prezrela mrkva, može biti lepa. Ali ona je odista bila lepa; najzad, pomisli on, zašto i ne bi? Između čvrstog, bezobličnog tela, nalik na komadinu granita, s rapavom crvenom kožom, i tela devojke uz njega postojala je ista onakva veza kao i između ružinog ploda i rascvetale ruže. Zašto bi se plod smatrao lošijim od cveta?

"Lepa je", promrmlja on.

"Ima sigurno metar u kukovima", reče Džulija.

"Takav je njen stil lepote", reče Vinston.

Držao je Džuliju zagrljenu oko pasa; ruka mu je obuhvatala ceo njen gipki struk. Od kuka do kolena, njen bok je bio uz njegov. Iz njihovih tela nikad neće izići dete. To je bilo jedino što nikad neće moći da učine. Tajnu su mogli prenositi jedino rečima, iz jednog uma u drugi. Žena u dvorištu nije imala uma; imala je samo snažne ruke, toplo srce i plodnu utrobu. Pitao se koliko je dece rodila. Mogla ih je lako imati i svih petnaest. Imala je svoj trenutak procvata - možda godinu dana rustične lepote - a onda se najednom raskrupnjala kao oplodena voćka, dobila crvenu i grubu kožu, i život joj se pretvorio u pranje, ribanje, kuvanje, metenje, brisanje, krpjenje, ribanje, pranje rublja, prvo za decu, zatim za unučiće, kroz trideset neprekidnih godina. I na kraju svega još je pevala. Mistično poštovanje koje je osećao prema njoj bilo je nekako pomešano s prizorom svetlog, jasnog neba, koje se iza dimnjaka prostiralo u beskrajne daljine. Bilo je čudno razmišljati o tome kako je nebo isto za sve, u Evroaziji i Istaziji isto kao i u Londonu. A i ljudi pod tim nebom bili su manje-više isti - svuda, na celom svetu, stotine hiljada miliona upravo ovakvih ljudi, koji ne znaju da postoje i drugi, koje razdvajaju zidove mržnje i laži, a koji su ipak gotovo potpuno isti - ljudi koji nikad nisu naučili misliti, ali koji u svoja srca, utrobe i mišiće slažu snagu koja će jednog dana preokrenuti svet. Ako uopšte ima nade, ona je u prolima! Iako knjigu nije pročitao do kraja, znao je da to mora biti Goldštajnova konačna poruka. Budućnost pripada prolima. A da li je on, Vinston Smit, mogao biti siguran da mu svet koji će oni jednog dana sagraditi neće biti isto onako stran kao i svet Partije? Da, pošto će u najmanju ruku to biti svet duševnog zdravlja. Gde postoji jednakost, tu može biti normalnosti. To će se desiti pre ili posle, snaga se pretvoriti u svet. Proli su besmrtni, u to se nije moglo sumnjati kad se baci samo jedan pogled na onu herojsku priliku u dvorištu. Oni će se na kraju ipak probuditi. A dok se to ne dogodi, mada dotle može potrajati i hiljadu godina, ostaće živi uprkos svemu, kao ptice, prenoseći iz tela u telo vitalnost koju Partija nije imala i nije mogla ubiti. "Sećaš li se", reče on, "onog drozda koji nam je pevao, onog prvog dana, na ivici šumarka?"

"Nije pevao nama", reče Džulija. "Pevao je za svoju dušu. Čak ni to. Prosto je onako pevao."

Ptice pevaju, proli pevaju, Partija ne peva. Svuda na svetu, u Londonu i Njujorku, u Africi, Brazilu, u tajanstvenim zabranjenim zemljama preko granice, na ulicama Pariza i Berlina, u selima beskrajne ruske ravnice, na trgovima Kine i Japana - svuda je stajala ta ista čvrsta, nepobediva prilika, čudovišnih oblika od rada i rađanja, koja radi od rođenja do smrti, a ipak peva. Iz tih moćnih bedara jednog dana mora poteći rod svesnih bića. Budućnost je bila njihova; Džulija, on i ostali bili su mrtvaci. Ali čovek je mogao učestvovati u toj budućnosti ako održava u životu duh onako kako oni održavaju telo, i ako prenosi drugima tajno učenje da su dva i dva četiri.

"Mi smo mrtvaci", reče on.

"Mi smo mrtvaci", poslušno ponovi Džulija, kao odjek.

"Vi ste mrtvaci", reče gvozden glas iza njih.

Oni odskočiše jedno od drugog. Vinstonova utroba kao da se pretvori u led. Vide belinu svuda oko Džulijinih dužica. Lice joj beše dobilo mlečno žutu boju. Dve mrlje ruža koje su joj još stajale na jagodicama oštro su se isticale, kao da nemaju nikakve veze sa kožom na kojoj su bile.

"Vi ste mrtvaci", ponovi gvozdeni glas.

"Bio je iza slike", dahnu Džulija.

"Bio je iza slike", reče glas. "Ostanite kako stojite. Ne mičite se dok vam se ne naredi."

Počinje, najzad počinje! Nisu mogli ništa do da gledaju u oči. Bežati, istrčati iz kuće no što bude prekasno - takva misao im nije padala na pamet. Bilo je nezamislivo ne poslušati gvozdeni glas sa zida. Nešto škljocnu, kao kad se otključava brava; na to se ču tresak razbijenog stakla. Slika beše pala na pod i otkrila telekran.

"Sad nas mogu videti", reče Džulija.

"Sad vas možemo videti", reče glas. "Stanite na sredinu sobe. Leđa uz leđa. Sklopite ruke na potiljku. Ne dotiče se jedno drugog."

Nisu se dodirivali, ali njemu se činilo da oseća kako Džulijini telo drhti. Ili je to drhtalo samo njegovo. Polazilo mu je za rukom samo toliko da ne cvokoće zubima, ali nad kolenima nije imao kontrole. Ispod njih, u kuću i izvan kuće, ču se tresak čizmama. Dvorište kao da je bilo puno ljudi. Neko je nešto vukao preko kamenih ploča. Ženina pesma beše naglo prestala. Ču se dugi zveket koji je odjekivao, kao da je neko bacio limeno korito preko dvorišta, zatim zbrka ljutih glasova koja se završi u kriku bola.

"Kuća je opkoljena", reče Vinston.

"Kuća je opkoljena", reče glas.

Ču kako Džulijini zubi škljocnuše. "Sad bismo mogli i da se oprostimo", reče ona.

"Sad biste mogli i da se oprostite", reče glas. Uto se umeša neki sasvim drugi glas, tanak i odnegovan, koji se Vinstonu učini odnekud poznat: "Uzgred, kad smo već kod toga: Evo ide svećar da ti pali sveće, evo ide dželat da ti glavu seče!"

Iza Vinstonovih leđa nešto tresnu na krevet. Neko je gurnuo vrh lestvica kroz prozor, razbivši pri tom okvir. Neko se peo kroz prozor. Sa stepeništa odjeknu tutanj koraka. Soba se ispuni krupnim ljudima u crnoj uniformi s potkovanim čizmama na nogama i pendrecima u rukama. Vinston više nije drhtao. Čak je i oči jedva poketao. Bilo je važno samo jedno: ostati miran, ostati miran i ne dati im izgovor da udare! Pred njim se zaustavi čovek s glatkim bokerskim licem na kome su usta bila samo prorez, zamišljeno balansirajući pendrek između palca i kažiprsta. Vinston mu pogleda u oči. Osećanje obnaženosti, dok je držao ruke na potiljku a celo mu telo bilo izloženo, beše skoro nepodnošljivo. Onaj čovek izbaci vrh belog jezika, obliza mesto gde je trebalo da mu budu usne, zatim prođe. Ču se još jedan tresak. Neko beše uzeo stakleni pritiskač sa stola i razbio ga u komade o podnožje kamina.

Komadići koral, sićušan uvojak ružičastog, nalik na ukras sa torte, zakotrlja se preko prostirača. Kako je sitan, pomisli Vinston, kako je uvek bio sitan! Iza njega se ču udah i tup tresak; nešto ga žestoko udari po gležnju i skoro izbaci iz ravnoteže. Jedan od onih ljudi beše

tresnuo pesnicom Džuliju u solarni pleksus i presamitio je kao britvu. Ona se poče bacakati po podu, boreći se za dah. Winston se nije usuđivao da pomeri glavu ni za milimetar, ali ponekad bi mu njeno pomodrelo lice došlo u vidno polje. Uza sav strah koji ga je stezao, on oseti njen bol u svome telu, samrtni bol koji je ipak bio manje prešan od borbe za dah. Znao je kako to izgleda: stravičan, neizdržljiv bol koji neprestano drži ali koji se još ne može u svojoj punoj strahoti osetiti jer je pre svega bilo potrebno moći disati. Zatim je dva čoveka podigoše za kolena i ramena i izneše iz sobe kao vreću. Winston za trenutak spazi njeno lice, okrenuto naniže, izobličeno i žuto, zatvorenih očiju, i još uvek sa po jednom mrljom ruža na obrazima; više je nije video.

Stajao je potpuno nepomično. Još uvek ga niko nije udario. Kroz glavu mu počese proletati misli koje su dolazile same od sebe, ali su mu se činile potpuno nezanimljive. Pitao se da li su uhvatili Čeringtona. Pitao se šta su uradili onoj ženi u dvorištu. Primeti da mu se očajno mokri, i oseti blago iznenađenje, pošto je to uradio pre svega dva ili tri sata. Primeti da sat na kaminu pokazuje devet, to jest dvadeset i jedan. Ali svetlo se činilo prejako. Zar u avgustu u devet sati uveče ne počinje da se mračí? Pomisli da su se možda on i Džulija ipak prevarili u vremenu - prespavali dvanaest sati i mislili da je dvadeset i trideset, dok je u stvari bilo nula osam i trideset sledećeg jutra. Ali tu misao nije pratio dalje. Bila mu je nezanimljiva.

U hodniku se čuše novi, lakši koraci. U sobu uđe Čerington. Ljudi u crnim inifmama se odjednom primiriše. Čerington je takođe izgledao nešto drukčije. Pogled mu pade na komadiće staklenog pritiskača.

"Pokupite to", oštro reče on.

Jedan od uniformisanih se saže da ga poslušá. Koknijevskog izgovora beše nestalo; Winston najednom shvati čiji je glas malopre čuo s telekrana. Čerington je još uvek imao na sebi svoj somotski kaput, ali kosa, koja mu je nekad bila sed,a sad je bila crna. Više nije nosio naočare. On baci samo jedan, oštar, pogled na Vinstona, kao da mu proverava identitet, zatim prestade da obraća pažnju na njega. Još uvek se mogao prepoznati, ali više nije bio onaj isti čovek. Telo mu se beše ispravilo i naokolo poraslo. Lice mu je bilo izmenjeno samo u detaljima, ali te sitne promene su ga ipak potpuno preobličile. Crne obrve su bile manje čupave, bora više nije bilo, cele crte lica bile su drukčije; čak je i nos izgledao kraći. To je bilo čilo, hladno lice čoveka od svojih trideset pet godina. Vinstonu prođe kroz glavu da sad prvi put u životu posmatra, znajući ko je u pitanju, pripadnika Policije misli.

TREĆI DEO

1.

Nije znao gde se nalazi. Verovatno u zgradi Ministarstva ljubavi; ali nije imao načina da to proverí.

Nalazio se u sobi s visokom tavanicom i bez prozora, sa zidovima od blistavog belog proculana. Skrivené lampe ispunjavale su je hladnom svetlošću; čulo se neko neprekidno zujanje, za koje je pretpostavljao da ima neke veze s dovodom vazduha. Oko zida, prekinuta samo vratima, i na zidu preko puta vrata, klozetskom šoljom bez drvenog sedišta, bila je klupa, ili polica, taman toliko široka da se na njoj moglo sedeti. Bilo je četiri telekrana, po jedan na svakom zidu.

U stomaku je osećao tup bol, koj ga nije napuštao još otkako su ga uguráli u zatvorena kola i odvezli. No bio je i gladan; ta glad je bila nezdrava i grizla je. Otkako je poslednji put jeo moglo je proći dvadeset četiri sata, možda i svih trideset šest. Još uvek nije znao, a verovatno neće nikad ni saznati, da li je bilo jutro ili večé kad su ga uhapsili. Otkako su ga uhapsili nisu mu dali da jede.

Sedeo je što je mirnije mogao na uzanoj klupi, ruku prekrštenih na kolenu. Već je naučio da mora sedeti mirno. Ako bi pravio neočekivane pokrete, s telekrana su se izdirali na

njega. Ali neodoljiva potreba za jelom zahvatala ga je sve više. Iznad svega je žudeo za komadom hleba. Činilo mu se da u džepu kombinezona ima nekoliko mrvica. To je čak moglo biti - ovo je misli zato što ga je nešto povremeno gicalo po nozi - i kakvo krupnije parče. Na kraju iskušenje da dozna šta je nadjača strah; on gurnu ruku u džep.

"Smit!" zaurla glas sa telekrana. "6079 Smit V.! Vadi ruku iz džepa!"

On ponovo sede mirno, ruku prekrštenih na kolenu. Pre nego što su ga doveli u tu ćeliju, bili su ga bacili na neko drugo mesto koje je moralo biti običan zatvor ili privremena ćelija u koju su patrole zatvarale za prvo vreme. Nije znao koliko su ga tamo zadržali; u svakom slučaju, nekoliko sati; bez časovnika i dnevnog svetla bilo je teško izmeriti vreme. U ćeliji je bilo bučno i smrdljivo. Bila je slična onoj u kojoj se sad nalazio, ali neopisivo prljava i većito prenatrpana; u njoj je bilo deset do petnaest ljudi. Najviše je bilo običnih kriminalaca, no bilo je i političkih krivaca. On je ćuteći sedeo uza zid, dok su ga prljava tela gurala, previše obuzet strahom i bolovima u trbuhu da bi obraćao mnogo pažnje na svoju okolinu, ali mu je ipak pala u oči zaprepašujuća razlika između članova Partije i ostalih. Članovi Partije su uvek bili ćutljivi i preplašeni, dok obične nije bilo briga ni za koga i ni za šta. Psovali su stražare, žestoko se branili kad su im ovi oduzimali stvari, pisali skaredne reči po podu, jeli prokrijumčarenu hranu koju su vadili iz tajanstvenih skrovišta u odeći, i čak vikali u telekran kad bi pokušao da uspostavi red. S druge strane, neki od njih kao da su dobro stajali sa stražarima; zvali su ih po nadimcima i nagovarali ih da im kroz špijunku na vratima doture koju cigaretu. I sami stražari su se prema običnim kriminalcima ponašali nekako uzdržljivije, čak i kad su morali da upotrebe silu. Govorilo se naveliko o logorima za prinudni rad, kuda je većina uhapšenih očekivala da bude odvedena. On saznade da u logorima 'može da se živi' ako čovek ima dobra poznanstva zna sve 'cake'. U logorima je bilo podmićivanja, protekcije i ucene, bilo je homoseksualnosti i prostitucije, bilo je čak i zabranjenog alkohola, destilisanog iz krompira. Kapoi su bili samo obični kriminalci, naročito gangsteri i ubice, koji su sačinjavali svojevrstu aristokratiju. Sve prljave poslove radili su politički krivci.

Kroz ćeliju su neprestano prolazili hapšenici svih vrsta: trgovci drogama, lopovi, banditi, crnoberzijanci, pijanci, prostitutke. Neki pijanci su bili tako ratoborni da su ostali zatvorenici morali da ih savlađuju zajedničkim snagama. U jednom trenutku četiri stražara unesoše ogromnu ruševinu od žene koja se otimala i drečala, držeći je svaki za po jedan kraj; imala je šezdeset godina, velike obešene dojke su joj se klatile a po licu pali gusti pramenovi sede kose koja joj se u otimanju beše raščupala. Strgoše joj s nogu bakandže kojima se ritala na njih i baciše je Vinstonu na krilo, gotovo mu polomivši butne kosti. Žena se uspravi i isprati stražara krikom "Da vam j... mater!" Zatim, primetivši da sedi na neravnom, skliznu s Vinstonovih kolena na klupu.

"Izvinjavaj, dušo", reče ona. "Nisam 'tela da sednem na tebe; to su me gurnuli ovi govnnari. Baš ne znaju da postupaju s damom." Ona zastade, potapša se po grudima, i podrignu. "Izvini", reče. "Nije mi baš najbolje."

Zatim se naže i poče obilno povraćati na pod.

"Ha, tako", reče sklopivši oči i zavalivši se. "Ako ti je muka, odma' povraćaj; ja to uvek govorim. Dok ti je još taze u stomaku."

Ona ožive, okrete se da još jednom pogleda Vinstona, koji kao da joj je smesta postao simpatičan. Prebaci mu debelu, masnu ruku preko ramena i privuče sebi, duvajući mu u lice miris piva i bljuvotine.

"Kako se zoveš, dušo?" upita ga ona.

"Smit", reče Vinston.

"Smit?" reče žena. "To je baš čudno. Ja se isto prezivam Smit. Ko zna", sentimentalno dodade ona, "mož' biti sam ti čak i majka!"

Vinston pomisli da bi mu ona odista i mogla biti majka. Imala je odgovarajuće godine i izgled; a moguće je da se ljudi ipak promene posle dvadeset godina u logoru za prinudni rad.

Drugi mu se niko nije obraćao. Obični kriminalci su u začudno velikoj meri ignorisali članove Partije. Zvali su ih, s nekim ravnodušnim prezirom 'politički'. Članovi Partije su se plašili da razgovaraju bilo s kim, a naročito između sebe. On je samo jednom, kad su dve članice Partije bile zbijene jedna do druge, prečuo kroz buku glasova nekoliko reči prošaptanih na brzinu; posebno je čuo da pominju neku 'sobu sto jedan', što nije razumeo.

U ovu drugu ćeliju su ga doveli pre kojih dva ili tri sata. Tupi bol u trbuhu nije ga nikako napuštao; ponekad bi slabio a ponekad jačao. Njegove misli su se u istom ritmu širile i sužavale. Kad je jačao, on je mislio samo o bolu i svojoj želji za hranom. Kad je slabio, zahvatala ga je panika. Bilo je trenutaka kad je sebi tako živo predstavljao šta će mu se desiti da mu se srce davalo u galop a dah zaustavljao. Osećao je udarce pendrekom po laktovima a potkovanim čizmama po cevanicama; video je sebe kako se uvija na podu, vrišteći za milost kroz razbijene zube. O Džuliji skoro da i nije mislio. Nije mu uspevalo da zadrži misli o njoj. Voleo ju je i nije je hteo izdati; ali to je bila samo gola činjenica koju je znao kao što zna aritmetička pravila. Nije osećao nikakvu ljubav prema njoj; gotovo nije ni razmišljao o tome šta se s njom dešava. Češće je mislio na O'Brajena, s treperavom nadom. O'Brajen sigurno zna da je on uhapšen. Bratstvo, beše rekao on, nikad ne pokušava da spase svoje članove. No tu je bio i žilet; mogli bi mu doturiti žilet ako hoće. On će imati možda pet sekundi pre no što čuvari stignu da ulete u ćeliju. Oštrica će se urezati u njega s nekom hladnoćom koja peče; čak i prsti koji će je držati biće posečeni do kosti. Sve misli su se zaustavljale na njegovom bolesnom telu, koje se drhteći povlačilo od najmanjeg bola. Nije bio siguran da li će upotrebiti žilet čak i ako mu se zaista ukaže prilika. Bilo je prirodnije postojati iz trenutka u trenutak i prihvatiti još deset minuta života, iako je na njegovom kraju neizbežno čekalo mučenje.

Ponekad je pokušavao da izbroji porculanske cigle u zidovima ćelije. To je trebalo da bude lako, ali je on uvek na ovom ili onom mestu gubio račun. Češće se pitao gde je i koje je doba dana. U jednom trenutku bio bi siguran da je napolju puno dnevno svetlo; u sledećem isto tako siguran da je mrkli mrak. Instinktivno je znao da se ovde svetla nikad ne gase. Tu nije bilo mraka; sad je shvatio zašto je O'Brajen razumeo aluziju. Na zgradi Ministarstva ljubavi nije bilo prozora. Njegova ćelija se mogla nalaziti u samom srcu zgrade, a mogla je biti i na samoj ivici; mogla je biti deset spratova ispod zemlje isto tako kao i trideset spratova iznad. U duhu se pokretao s mesta na mesto i pokušavao da po osećanju u telu odredi da li se nalazi visoko u vazduhu ili duboko pod zemljom.

Spolja se začuše koraci čizama. Čelična vrata se otvoriše s treskom. Na vratima odsečnim korakom uđe mlad oficir, elegantna figura uniformisana u crno koja je izgledala da sva presijava od uglačane kože i čije je blede lice ravnih crta bilo nalik na voštanu masku. On dade znak stražarima ispred vrata da uvedu zatvorenika koga su vodili. U ćeliju utetura pesnik Emplfort. Vrata ponovo tresnuše i zatvoriše se.

Emplfort načini par nesigurnih pokreta s jedne strane na drugu, kao da misli da postoje još neka vrata kroz koja treba proći, zatim se ustumara po ćeliji. Još nije bio primetio Vinstonovo prisustvo. Paćeničke oči su mu bile upravljene na zid, oko metar iznad Vinstonove glave. Nije imao cipela: kroz rupe na čarapama virili su krupni, prljavi prsti. Videlo se i da je nekoliko dana bio neobrijan. Strnjika brade pokrivala mu je lice sve do jagodica i davala mu razbojnički izgled koji se nije slagao s njegovim velikim slabačkim telom i nervoznim pokretima.

Vinston se malo trže iz svoje letargije. Mora se obratiti Emplfortu i rizikovati urlik s telekrana. Možda je Emplfort bio taj koji treba da mu donese žilet.

"Emplfort", reče on.

S telekrane se ne začu urlik. Emplfort zastade, malo se trgavši. Oči mu se polako usredsrediše na Vinstona.

"Smit!" reče on. "Zar i ti?"

"Za šta su te uhapsili?"

"Da ti pravo kažem..." On nespretno sede na klupu prekoputa Vinstona. "Postoji samo jedan zločin, zar ne?"

"I ti si ga učinio?"

"Tako ispada."

On stavi ruku na čelo i za trenutak pritište slepoočnice, kao da se nečega priseća.

"Takve stvari se dešavaju", neodređeno počeo on. "Uspeo sam da se setim jedne prilike - ukoliko je to bila ta prilika. No nema sumnje da je to bila nepromišljenost. Proizvodili smo definitivno izdanje Kiplingovih pesama. Na kraju jednog stiha ostavio sam reč 'bog'. Nisam mogao drukčije!" skoro rasrđeno dodade on.

"Nije bilo moguće izmeniti stih. Rima je bila 'svog'. Da li znaš da u celom našem jeziku ima samo dvanaest rima na 'og'? Danima i danima sam lupao glavu. Ali druge rime jednostavno nije bilo."

Izraz lica mu se promeni. Srdžbe nestade; za trenutak je izgledao skoro zadovoljan. Neka intelektualna toplota, radost pedanta koji je iščepkavao kakvu beskorisnu činjenicu zasja kroz prljavštinu i čekinje. "Da li ti je kad palo na pamet", reče on, "da je celu istoriju engleske poezije odredilo to što u engleskom jeziku nema dovoljno rima?"

Ne, ta misao Vinstonu nikad nije pala na pamet. Niti mu se, pod datim okolnostima, činila važnom ili pak zanimljivom.

"Znaš li koje je doba dana?" upita on.

Emplfort se ponovo trže. "O tome skoro nisam ni mislio. Uhapsili su me - pre dva dana - ili će biti tri?" Oči mu kliznuše oko zidova, kao da je upola očekivao da negde nađe prozor. "Ovde se ne primećuje razlika između dana i noći. Ne znam kako bi se moglo izračunati vreme."

Još nekoliko minuta su nevezano razgovarali, a zatim, bez primetnog razloga, glas iz telekрана im naredi da ćute. Vinston je sedeo ćutke, prekrštenih ruku. Previše širok da bi mogao udobno sesti na uzanu klupu, Emplfort se vrpeljio, sklapajući izdužene prste prvo oko jednog kolena pa oko drugog. Telekran zakevta na njega da sedi mirno. Vreme je prolazilo. Dvadeset minuta, sat - bilo je teško proceniti. Spolja se još jednom čuše čizme. Vinstonova utroba se zgrči. Uskoro, vrlo uskoro, možda kroz pet minuta, možda odmah, lupa čizama će značiti da je došao red na njega.

Vrata se otvoriše. U ćeliju uđe onaj oficir hladnog lica. Kratkim pokretom ruke, on pokaza na Emplforta.

"Soba sto jedan", reče on.

Emplfort nespretno iziđe između dvojice stražara, dok mu se na licu čitala nejasna uznemirenost ali i neshvatanje.

Prođe još vremena, po svemu sudeći mnogo. Bol u Vinstonovom stomaku beše oživeo. Misli su mu se spoticale u krug, uvek po istoj stazi, kao pokvarena ploča. Imao je samo šest misli. Bol u stomaku; komad hleba; krv i vrištanje; O'Brajen; Džulija; žilet. Utroba mu se još jednom zgrči; teške čizme su se približavale. Dok su se vrata otvarala, talas vazduha koji su proizvela unese snažan zadržak hladnog znoja. U ćeliju uđe Parsons. Na sebi je imao kratke pantalone kaki boje i sportsku košulju.

Ovaj put se Vinston trže i zaboravi.

"Ti ovde!" uzviknu on.

Parsons baci na Vinstona pogled u kome nije bilo ni interesovanja ni iznenađenja, već samo nesreće. On počeo nervozno hodati gore-dole, očigledno ne mogući da se smiri. Svaki put kad bi ispravio punačka kolena, videlo se da mu se tresu. Oči su mu bile širom otvorene i buljile su u prazno, kao da se ne može uzdržati da ne posmatra nešto na srednjoj udaljenosti od sebe.

"Za šta su te uhapsili?" upita Vinston.

"Za zlomisao!" reče Parsons, skoro slineći. Ton njegovog glasa odavao je u isto vreme potpuno priznavanje krivice i izvesnu užasnutu nevericu da se takva jedna reč može odnositi na njega. On zastade ispred Vinstona i počeo ga revnosno preklinjati: "Šta misliš, neće me valjda streljati, a? Sigurno ne streljaju ako nisi uradio ništa - ako samo imaš loše misli? Pošto misli ne mogu da se izbegnu. Znam da saslušavaju vrlo pravedno. Siguran sam da će sa mnom pravedno. Imaće moj dosje pred sobom, je l' tako? Pa ti bar znaš kakav sam bio. Nisam bio loš. Ako nisam bio inteligentan, bar sam bio aktivan. Davao sam sve od sebe za Partiju, zar nisam? Šta misliš hoću li se izvući sa pet godina? Ili možda deset? Ja im mogu biti od koristi u radnom logoru. Valjda neće da me streljaju što sam samo jednom zgrešio?"

"Jesi li kriv?" upita Vinston.

"Sigurno da sam kriv!" uzviknu Parsons bacivši ponizan pogled na telekran. "Ne misliš da će Partija uhapsiti nevinog?" Njegovo žablje lice se malo smiri, čak dobi pomalo bogougodan izraz. "Zlomisao je strašna stvar, bačo", sentenciozno reče on. "Podmukla. Zahvati čoveka a da on to ni sam ne zna. Znaš kako je mene uhvatila? U snu! Jeste, baš tako. Eto vidiš, ja radio, trudio se da doprinesem šta sam mogao, - a nisam ni znao kakve sam to gadne stvari imao u glavi. A onda sam počeo da buncam. Znaš šta su čuli da govorim?"

On snizi glas, kao neko ko je iz medicinskih razloga primoran da izgovori kakvu skarednu frazu.

"Dole Veliki brat! Jeste, baš sam to govorio. Po nekoliko puta, kako mi kažu. Među nama rečeno, bačo, da znaš da mi je milo što su me uhvatili pre nego što sam zabrazdio još dalje. Znaš šta ću da im kažem kad me izvedu pred sud. 'hvala vam', eto šta ću da kažem. 'hvala vam što ste me spasili pre nego što je postalo kasno'."

"Ko te je potkazao?" upita Vinston.

"Moja ćerčica", odgovori Parsons s nekim žalobitnim ponosom. "Slušala je kroz ključaonicu. Čula šta sam govorio i odmah sutra otrčala da javi patroli. Pametna mala, a? A svega joj sedam godina. Nije mi ništa krivo što me potkazala. U stvari, ponosim se. Vidi se ipak da sam je vaspitao kako treba."

On učini još nekoliko nervoznih koraka gore-dole, bacivši nekoliko puta željan pogled prema klozetskoj šolji. Zatim iznenada smače pantalone.

"Izvini, bačo," reče. "Ne mogu da se uzdržim. To je od ovog čekanja."

On spusti svoju zamašnju zadnjicu u šolju. Vinston pokri lice rukama.

"Smit!" dreknu glas iz telekrana. "6079 Smit V.! Skini ruke s lica. Zabranjeno pokrivati lice u ćeliji."

Vinston skide ruke s lica. Parsons je upotrebljavao šolju, glasno i obilato. Onda se ispostavi da je kazanče neispravno, te je ćelija nekoliko sati odvratno smrdela.

Parsonsa odvedoše. Počeše da dolaze i odlaze, zagonetno, novi zatvorenici. Jedna žena beše poslana u 'sobu sto jedan'; Vinston primeti da se skupila i promenila boju kad je čula te reči. Dođe jedan trenutak kad je, ako su ga doveli ujutro, bilo popodne; ako su ga doveli popodne, onda je bila ponoć. U ćeliji ih je bilo šestoro. Svi su sedeli vrlo mirno. Prekoputa Vinstona sedeo je čovek sa bezbradim, zubatim licem savršeno sličnim licu kakvog velikog, bezopasnog glodara. Njegovi debeli, ispeglani obrazi bili su tako naduveni pri dnu da je bilo teško poverovati da u njima ne drži zalihe hrane. Bledosive oči su mu stidljivo skakale s jednog lica na drugo, i odmah skretale u stranu kad bi se srele sa očima kog drugog.

Vrata se otvoriše i stražari uvedoše još jednog čoveka od čijeg izgleda Vinstona za trenutak prodoše hladni trnci. To je bio čovek svakodnevnog, prosečnog izgleda, koji je mogao biti kakav inženjer ili tehničar. No lice mu je bilo toliko izmršavelo da je od toga podilazila jeza. Ličilo je na lobanju. Zato što je bilo tako mršavo, oči i usta su se činili nesrazmerno veliki, a oči su bile pune ubilačke, neumirive mržnje prema nekome ili nečemu.

On sede na klupu nešto dalje od Vinstona. Vinston ga više nije posmatrao, ali mu je izmučeno lice slično lobanji bilo tako živo u glavi kao da mu se nalazilo pred samim očima. On odjednom shvati šta je posredi. Taj čovek je umirao od gladi. Ova misao kao da je u isto vreme došla svima. Svud na klupi dođe do jedva primetnog komešanja. Oči čoveka bez brade stalno su letele ka čoveku s licem kao lobanja, zatim skretale s osećanjem krivice, potom se vraćale kao da ih vuče kakva nesavladljiva sila. On se najednom počeo vrpeljiti na svom mestu. Najzad ustade, nespretno otetura preko ćelije, zavuče ruku u džep kombinezona, i, postidena izgleda, pruži prljav komad hleba čoveku s licem kao lobanja.

S telekrana se začu besan, zaglušujući urlik. Čovek bez brade podskoči. Čovek s licem kao lobanja beše hitro gurnuo ruke iza leđa, kao da pred celim svetom pokazuje da odbija poklon.

"Bamsted!" zaurla glas. "2713 Bamsted Dž.! Baci taj hleb!"

Čovek bez brade ispusti hleb na pod.

"Ostani gde si", reče glas. "Okreni se vratima. Ne miči se."

Čovek bez brade poslušao. Veliki naduveni obrazi su mu se neobuzdano tresli. Vrata se s treskom otvoriše. Kad mladi oficir uđe i zakorači u stranu, iza njegovih leđa se pojavi nizak, zdepast stražar ogromnih ruku i ramena. On stade ispred čoveka bez brade, a zatim, na oficirov znak, uputi stravičan udarac, unoseći u njega svu težinu tela, pravo u usta čoveka bez brade. Snaga udarca kao da podiže ovog s poda. On polete preko ćelije i tresnu o podnožje klozetske šolje. Za trenutak je ležao ošamućen, dok mu je iz usta i nosa tekla tamna krv. Od njega su se čuli vrlo tihi jecaji, više nalik na cviljenje, koji su izgledali nesvesni. Zatim se okrete i nesigurno uspravi na ruke i kolena. U potoku krvi i pljuvačke, iz usta mu ispadoše dve polovine veštačke vilice.

Zatvorenici su sedeli vrlo mirno, držeći ruke na kolenima. Čovek bez brade s naporom sede na svoje mesto. Jedan obraz mu je dobijao tamnu boju. Usta mu se behu nadula u bezobličnu masu boje trešnje s crnom rupom u sredini. S vremena na vreme na prsa kombinezona procurilo bi malo krvi. Sive oči su mu i dalje letele od lica do lica, stidljivije nego ikad, kao da je hteo da ispita koliko ga ostali preziru zbog njegovog poniženja.

Vrata se otvorište. Kratkim potezom oficir pokaza na čoveka s licem kao lobanja.

"Soba sto jedan", reče.

Pored Vinstona ću se oštar uzdah i komešanje. Čovek s lice kao lobanja beše se uistinu bacio na kolena pred oficira, sklopljenih ruku.

"Druže! Oficiru!" zavapi on. "Nemojte me tako! Zar vam nisam već rekao sve? Šta još želite da znate? Sve ću vam priznati, sve! Samo mi recite šta hoćete i odmah ću vam priznati. Napišite i potpisaću - šta god hoćete! Samo ne sobu sto jedan!"

"Soba sto jedan", reče oficir.

Lice onog drugog, već veoma bledo, dobi boju koja se Vinstonu dotle nije činila mogućom. To je bila, jasno, nedvosmisleno, nijansa zelenog.

"Radite sa mnom šta god hoćete!" kriknu on. "Već mi nedeljama ne dajete hrane. Dokrajčite me, pustite me da umrem. Streljajte me. Obesite me. Osudite me na dvadeset pet godina. Hoćete da vam izdam još nekog? Samo recite koga hoćete, učiniću sve što zatražite. Svejedno mi je ko, svejedno mi je šta će mu raditi. Imam ženu i troje dece. Najstarijem nema ni šest godina. Dovedite ih sve pred mene i zakoljite: stajaću i gledaću. Samo ne u sobu sto jedan."

"Soba sto jedan", reče oficir.

Čovek se izbezumljeno okrete i prede pogledom po ostalim zatvorenicima, kao da je mislio da na svoje mesto može staviti kakvu drugu žrtvu. Oči mu se zaustaviše na razbijenom licu čoveka bez brade. On ispruži mršavu ruku.

"Njega treba da vodite, a ne mene!" povika on. "Niste čuli šta je govorio kad su mu razbili lice. Dajte mi priliku i ponoviću vam svaku njegovu reče. On je neprijatelj Partije, a ne ja." Stražari koraknuše napred. Čovekov glas poraste u urlik. "Niste ga čuli!" ponovi on. "Nešto s telekranom nije u redu. On je taj koji vam treba. Vodite njega, ne mene!"

Dva snažna stražara behu se zaustavila da ga uhvate za ruke. No on se upravo u tom trenutku baci preko poda i dograbi jednu od čeličnih šipki na kojima je stajala klupa, i poče da zavija bez reči, kao životinja. Stražari ga dograbiše da ga otrgnu, ali on se držao s iznenađujućom snagom. Vukli su ga možda dvadeset sekundi. Zatvorenici su sedeli ćuteći, s rukama prekrštenim na kolenima, i gledali pravo pred sebe. Zavijanje prestade; čovek nije imao snage više ni za šta sem da se drži. Onda se začu nov krik. Udarac stražareve čizme beše mu slomio prste na jednoj ruci. Podigoše ga na noge.

"Soba sto jedan", reče oficir.

Oni izvedoše čoveka s licem kao lobanja, koji je hodao nesigurnim koracima, oborene glave, pažljivo držeći svoju zdrobljenu ruku; sva borbenost ga beše napustila.

Prođe mnogo vremena. Ako je čovek s licem kao lobanja bio izveden u ponoć, bilo je jutro; ako je bio izveden ujutru, bilo je podne. Winston je već nekoliko sati bio sam. Bol od sedenja na klupi bio je takav da je on često ustajao i hodao po ćeliji, bez opomena s telekrana. Onaj komad hleba je još uvek ležao onde gde ga je ispustio čovek bez brade. U početku mu je bio potreban veliki napor da ne gleda u tom pravcu, no glad ubrzo ustupi mesto žeđi. Usta su mu bila lepljiva i puna gadnog ukusa. Zujanje i nepromenjivo belo svetlo behu mu stvorili neku nesvesticu, neku prazninu u glavi. Ustajao bi jer mu je bol u kostima postajao nepodnošljiv, a zatim, gotovo smesta, ponovo sedeo, jer mu se u glavi previše vrtelo da bi mogao ostati na nogama. Kad god bi uspostavio imalo kontrole nad svojim fizičkim osećajima, vratio bi mu se strah. Ponekad je, s nadom koja je bleдела, mislio na O'Brajena i žilet. Bilo je moguće da mu žilet stigne u hrani, ako mu uopšte budu dali da jede.

Mislio je, nešto maglovitije, i o Džuliji. I ona negde pati možda još više nego on. Možda baš tog trenutka kriči od bola. Mislio je: "Kad bih mogao da spasem Džuliju udvostručivši moj bol, bih li to uradio? Bih." Ali to je bio samo intelektualni zaključak, koji je doneo jer je znao da tako treba. Nije ga osećao. Ovde se mogao osećati samo bol i prethodni ukus bola. Osim toga, može li čovek koji trpi bol zbog bilo čega želeti da mu se bol pojača? No na to pitanje još nije imao odgovora. Čizme su se ponovo približavale. Uđe O'Brajen. Winston skoči na noge. Od šoka ga beše napustila svaka opreznost. Prvi put posle mnogo godina on zaboravi na prisustvo telekrana.

"I vas su uhvatili!" povika on.

"Odavno su oni mene uhvatili", reče O'Brajen s blagom, gotovo pokajničkom ironijom. Zaitm se izmače u stranu. Iza njega se pojavi stražar širokih ramena s dugim crnim pendrekom u ruci.

"Znao si, Vinstone", reče O'Brajen. "Nemoj se zavaravati. Znao si - oduvek si znao."

Da, shvati on, oduvek je znao. Ali nije bilo vremena da o tome misli. Video je samo pendrek u stražarevim rukama. Može ga udariti bilo gde: po temenu, po vrhu uveta, po mišici, po laktu...

Po laktu! On se skljkoka na kolena, skoro paralisano, držeći udareni lakat drugom rukom. Sve beše eksplodiralo u žuto svetlo. Nezamislivo, nezamislivo, da jedan udarac može naneti toliki bol! Svetlo se razide i on vide O'Brajena i stražara kako ga posmatraju odozgo. Stražar se smejaio njegovom uvijanju. U svakom slučaju, na jedno pitanje je došao odgovor. Nikad, ni zbog čega na svetu, ne može čovek želeti jači bol. U pogledu bola može se želeti samo jedno: da prestane. Na svetu nema ničeg goreg od fizičkog bola. Pred bolom nema heroja, nema heroja, mislio je ponovo i ponovo dok se uvijao na podu, uzaludno se držeći za onesposobljenu levu ruku.

Ležao je na nečemu što se činilo kao poljski krevet, samo što je bilo na većoj visini od tla i što je on bio privezan tako da se nije mogao micati. Na lice mu je padalo svetlo koje se činilo neuobičajeno jako. Uz njega je stajao O'Brajen i pažljivo ga posmatrao. S druge strane stajao je čovek u belom mantilu koji je držao špic za potkožne injekcije.

Čak i pošto su mu se oči otvorile, bio je u stanju da samo postepeno razaznaje svoju okolinu. Imao je utisak da je u ovu sobu izronio iz nekog sasvim drugog sveta, nekog podvodnog sveta duboko ispod nje. Koliko se nalazio u tom podvodnom svetu, nije znao. Od trenutka kad su ga uhapsili nije video ni tame ni dnevne svetlosti. Osim toga, sećanje mu više nije bilo neprekinuto. Bilo je trenutaka kad mu se svest, čak i ona vrsta svesti koja se ima u snu, zaustavljala i nastavljala se posle intermeca praznine. No da li su se ta intermeca merila danima ili mesecima, ili samo sekundama, nije mogao da dokuči.

Košmar je počeo s onim prvim udarcima u lakat. Kasnije je shvatio da je sve što se tada desilo samo uvid, uobičajeno ispitivanje kome se podvrgavaju skoro svi zatvorenici. Postojao je dugi niz zločina - špijunaža, sabotaža i slično - koje je po pravilu svako morao priznati. Priznanje je bilo formalnost, mada je mučenje bilo istinsko. Koliko je puta bio tučen, koliko su prebijanja trajala, nije se mogao setiti. Uvek je bilo pet ili šest ljudi u crnim uniformama koji su ga istovremeno tukli. Ponekad pesnicama, ponekad pendrecima, ponekad čeličnim šipkama, ponekad čizmama. Bilo je trenutaka kad se uvijao na podu, životinjski neposramljen bacajući se ovamo-onamo da izbegne udarce, čime se samo otkrivao za nove, sve nove i nove udarce, u rebra, u trbuh, u lakat, u cevanice, u preponu, u mošnice, u trtičnu kost. Bilo je trenutaka kad je mučenje trajalo u beskonačnost i kad mu se činilo da najsvirepije, najgadnije, najneoprostivije nije to što ga stražari tuku i dalje nego što se ne može na silu onesvestiti. Bilo je trenutaka kad su ga živci toliko izdavali da je počinjao kričati za milost još pre no što bi prebijanje počelo, kad je bilo dovoljno da samo vidi pesnicu stegnutu za udarac pa da počne priznavati stvarne i izmišljene zločine. Bilo je drugih trenutaka kad je polazio s odlukom da ne prizna ništa, kada su mu svaku reč morali izvlačiti na silu, kad bi za sekund prestao stenjati između dva udarca, i bilo je trenutaka kad je slabašno pokušavao da učini ustupak, kad je govorio sebi "Priznaću, ali još ne. Moram da izdržim sve dok bol ne postane nepodnošljiv. Još tri udarca, još dva udarca, a onda ću im reći šta hoće." Ponekad su ga prebijali tako da se jedva držao na nogama, a zatim bacali na kameni pod ćelije kao vreću krompira, ostavljali nekoliko sati da dođe sebi, pa ga izvodili i ponovo prebijali. Bilo je takođe i dužih perioda oporavljanja. Sećao ih se nejasno, jer su mu većinom prolazili u snu ili omami. Sećao se ćelije s krevetom od dasaka, s nekom vrstom police na zidu i limenim umivaonikom, i obroka tople supe i hleba, a pokatkad i kafe. Sećao se mrgodnog berberina koji je dolazio da mu zgrebe bradu i potkreše kosu, i poslovnih bezosećajnih ljudi u belim mantilima koji su mu pipali puls, ispitivali reflekse, podizali očne kapke, prelazili po njemu grubim prstima tražeći slomljene kosti, i zabadali mu igle u ruku da ga uspavaju.

Prebijanja se prorediše i postadoše ponajviše pretnja, užas u koji su ga svakog trenutka mogli vratiti kad njegovi odgovori nisu zadovoljavali. Sad ga više nisu ispitivali grubijani u crnoj uniformi nego partijski intelektualci, omaleni okrugli ljudi hitrih pokreta i blještavih naočara, koji su ga obrađivali na smenu po deset ili dvadeset časova uzastopce. Ti drugi islednici uvek su udešavali da on stalno trpi kakav slabiji bol, ali njegov bol im nije bio glavni oslonac. Udarali su mu šamare, vukli ga za uši, primoravljali ga da stoji na jednoj nozi, nisu mu dopuštali da mokri, upravljali mu blještave sijalice u oči dok mu ne bi pošle suze; no cilj svega toga je bio da ga ponize i unište mu sposobnost prepiranja i rasuđivanja. Njihovo pravo oružje bilo je stalno saslušavanje koje se protezalo sat za satom; saplitali su ga, pripremali mu zamke, izvrtali sve što bi rekao, ubeđivali ga u svakom trenutku da laže i protivreći samom sebi dok na kraju ne bi počeo plakati, od stida isto koliko i od nervnog umora. Ponekad bi tokom jedne seanse zaplakao po pet - šest puta. Najčešće su se izdirali na njega, vređajući ga i preteći, kad god bi oklevao da odgovori na neko pitanje, da će ga ponovo baciti stražarima; no

ponekad bi iznenada promenili ton, zvali ga drugom, zaklinjali ga u ime englsoca i Velikog Brata, i pitali tužnim glasom da li još uvek nema u srcu dovoljno odanosti Partiji da bi poželeo da popravi greške koje je počinio. Posle saslušavanja, kad su mu živci bili iscepkan, čak je i to zaklinjanje bilo dovoljno da ga natera u razjadan plač. Na kraju su ga uporni glasovi slomili potpunije nego stražarske pesnice i čizme. Sveo se samo na usta koja su govorila, i ruka koja je potpisivala, sve što se od njega tražilo. Jedina mu je briga bila da otkrije šta se od njega traži da prizna, a zatim da to hitro prizna, pre nego što ga ponovo počnu zastrašivati. Priznao je da je ubio ugledne članove Partije, rasturao subverzivne pamflete, proneveravao društveni novac, prodavao vojne tajne, vršio sabotazu svake vrste. Priznao je da je još od 1968. godine bio istazijski špijun. Priznao je da veruje u boga, da obožava kapitalizam i da je seksualno nenormalan. Priznao je da je ubio svoju ženu iako je znao, iako su i njegovi islednici morali znati, da mu je žena živa. Priznao je da je godinama u ličnom dodiru s Goldštajnom i da je bio član ilegalne organizacije u kojoj su se nalazili skoro svi ljudi koje je poznao. Priznati sve i okriviti svakog bilo je lakše. Osim toga, u celoj stvari je i bilo neke istine. Bilo je istina da je on neprijatelj Partije, a u očima Partije nje bilo razlike između misli i dela.

Bilo je i drugačijih sećanja, koja su mu u svesti stajala nepovezana, kao slike okružene sa svih strana crnilom.

Nalazio se u ćeliji koja je bila ili mračna ili osvetljena, jer nije video ništa do nečije oči. Negde u blizini, sporo i ravnomerno, tiktakao je neki instrument. Oči su postajale sve veće i sjajnije. On najednom uzlete s mesta gde je sedeo, zaroni u te oči i nestade ga.

Bio je privezan za stolicu okruženu brojčanicima, pod sijalicama zaslepljujućeg sjaja. Neki čovek u belom mantilu posmatrao je brojčanike. Spolja se začu bat teških čizama. Vrata se otvoriše s treskom. Umaršira oficir voštana lica, za kojim su ušla dva stražara.

"Soba sto jedan", reče oficir.

Čovek u belom mantilu se ne okrete. Nije gledao ni Vinstona; posmatrao je samo brojčanike.

Kotrljao se niz ogroman hodnik, kilometar širok, pun veličanstvene, zlatne svetlosti, smejući se na sav glas i izvikujući priznanja iz punog grla. Priznao je sve, čak i ono što je uspeo da zadrži pod mučenjima. Pričao je istoriju svog života publici kojoj je ona već bila poznata. S njim su bili stražari, oni drugi islednici, ljudi u belim mantilima. O'Brajen, Džulija, Čerington; svi su se zajedno kotrljali niz hodnik i smejali se na sav glas. Nešto strahobno što je ležalo u budućnosti bilo je nekako preskočeno te se nije desilo. Sve je bilo u redu, bola više nije bilo, poslednji detalj njegovog života bio je otkriven, shvaćen, oprošten.

Bio je pošao da ustane s kreveta od dasaka, upola siguran da je čuo O'Brajenov glas. Tokom svih saslušanja, mada ga nikad nije video, Vinston je imao utisak da je O'Brajen pored njega, iza same ivice vidnog polja. O'Brajen je bio taj koji je upravljao svime. On je bio taj koji je pujsao stražare na njega i koji ih je sprečio da ga ubiju. On je bio taj koji je odlučivao kad će Vinston urlikati od bola, kad će se odmoriti, kad će mu dati da jede, kad će spavati, kad će mu se u ruku pumpati droge. On je bio taj koji je postavljao pitanja i predlagao odgovore. On je bio mučitelj, on je bio zaštitnik, on je bio inkvizitor, on je bio neprijatelj. A jednom - Vinston nije bio siguran da li je to bilo u snu pod dejstvom droge, ili u normalnom snu, ili čak u nekom trenutku jave - jednom mu je u uvo zašaputao neki glas: "Ne brini, Vinstone; ja bdim nad tobom. Sedam godina sam te posmatrao. Sad je došao trenutak preokreta. Spašću te, učiniću te savršenim." Nije bio siguran da li je glas bio O'Brajenov; no to je bio isti onaj glas koji mu je rekao 'Srešćemo se tamo gde nema mraka', u onom drugom snu, pre sedam godina.

Nije se sećao da se saslušanje završilo. Bio je naišao intermeco tame, a zatim se ćelija, ili soba, u kojoj je sada bio počela polako uobličavati oko njega. Ležao je skoro sasvim ravno na leđima; nije se mogao micati. Svi ključni delovi tela bili su mu vezani. Čak je i potiljak bio na neki način stegnut. O'Brajen ga je posmatrao odozgo, ozbiljno i pomalo tužno. Viđeno

odozdo, lice mu je izgledalo grubo u materiji i istrošeno, s kesicama pod očima i crtama umora od nosa do brade. Bio je stariji no što je Winston mislio; mogao je imati četrdeset pet-pedeset godina. Jedna ruka mu je bila iznad nekog brojčanika iz čijeg je gornjeg kraja virila polužica.

"Rekao sam ti", reče O'Brajen, "da ćemo se, ako se opet sretnemo, sresti ovde." "Da", reče Winston.

Bez ikakvog upozorenja sem malog pokreta O'Brajenove ruke, talas bola mu preplavi telo. Bol je uterivao strah u kosti jer mu se nije moglo odrediti poreklo; Winston je imao utisak da mu je nanesena smrtonosna povreda. Nije znao da li se to stvarno dešava ili se samo takav utisak stvara električnim putem, ali osećao je da mu neka sila krivi telo i polagano raskida zglobove. Iako mu je bol naterao znoj na čelo, najgori je od svega bio strah da će mu kičma za koji trenutak pući. On steže zube i počne tegobno disati na nos, pokušavajući da ostane nem što duže može.

"Ti se bojiš", reče O'Brajen posmatrajući mu lice, "da će se sledećeg trenutka nešto prebiti. Posebno se plašiš da će to biti kičma. Pred očima imaš jasnu sliku pršljenova kako prskaju i kičmene moždine kako se cedi iz njih. Je li tako, Vinstone?"

Winston ne odgovori. O'Brajen vrati polužicu u prvobitni položaj. Talas bola se povuče skoro istom onom brzinom kojom je i naišao.

"Ovo je bilo na četrdeset", reče O'Brajen. "Možeš videti da ovaj brojčanik ide do sto. Molim te da imaš u vidu, tokom celog našeg razgovora, da je u mojoj moći da ti nanese bol u koje vreme hoću i do kog stepena hoću. Ako me budeš lagao, ili pokušavao da vrdaš na bilo koji način, ili čak pao ispod svog uobičajenog nivoa inteligencije, onog ćeš trenutka kriknuti od bola. Je li ti to jasno?"

"Jeste", reče Winston.

O'Brajen postade manje strog. On zamišljeno popravi naočare i pođe korak-dva po ćeliji. Kad je progovorio, glas mu je bio blag i strpljiv. Izgledao je kao doktor, nastavnik, čak sveštenik, kome je pre stalo da objasni nego da kažnjava. "Ja se oko tebe trudim, Vinstone," reče on, "jer ti vrediš truda. Ti savršeno dobro znaš šta je s tobom. To znaš već godinama, iako si se borio protiv tog saznanja. Ti si duhovno rastrojen. Patiš od lošeg pamćenja. Nisi u stanju da se setiš događaja koji su se istinski odigrali, a ubeđuješ sebe da se sećaš događaja koji se nisu zbili. Na sreću, ta bolest je izlečiva. Ti se od nje nisi sam izlečio zato što nisi hteo. Nisi bio spreman da učiniš jedan mali napor volje. Ti se još uvek - ja to vrlo dobro znam - grčevito držiš svoje bolesti misleći da je ona vrlina. Sad ćemo uzeti jedan primer. S kojom silom je Okeanija ovog trenutka u ratu?"

"Kad su me uhapsili, Okeanija je bila u ratu s Istazijom."

"S Istazijom. Dobro. I Okeanija je oduvek u ratu s Istazijom, zar ne?"

Winston uzdahnu, otvori usta da progovori, ali ne reče ništa. Nije skidao očiju s brojčanika.

"Istinu, Vinstone, molim te istinu. Tvoju istinu. Reci mi čega se po svom mišljenju sećaš."

"Sećam se da svega nedelju dana pre mog hapšenja uopšte nismo bili u ratu s Istazijom. S njom smo bili u savezništvu. Rat se vodio protiv Evroazije. Trajao je četiri godine. A pre toga..."

O'Brajen ga zaustavi pokretom ruke.

"Još jedan primer", reče on. "Pre nekoliko godina imao si ozbiljnu halucinaciju. Verovao si da trojica ljudi, tri bivša člana Partije po imenu Džons, Aronson i Raterford - ljudi koji su bili pogubljeni zbog izdaje i sabotaze pošto su sve svoje zločine priznali u potpunosti - nisu krivi za zločine za koje su optuženi. Verovao si da si video neoboriv dokumentarni dokaz da su njihova priznanja lažna. Postojala je izvesna fotografija u pogledu koje si imao

halucinacije. Verovao si da si je odista držao u ruci. U pitanju je bila otprilike ovakva fotografija."

Između O'Brajenovih prstiju pojavi se pravougaoni komadić papira. On se nekih pet sekundi nađe u Vinstonovom vidnom polju. To je bila fotografija, fotografija oko koje nije moglo biti sumnje. Ona fotografija. Jedna od kopija one fotografije koja je prikazivala Džonsa, Aronsona i Raterforda na kongresu Partije u Njujorku, koja mu je slučajno došla u ruke pre jedanaest godina i koju je smesta uništio. Pred očima mu je bila samo trenutak, a zatim ponovo nestala. Ali video ju je, nema sumnje da ju je video! On učini očajnički, neizdržljivo bolan napor da oslobodi gornju polovinu tela. No nije se mogao pomeriti ni za centimetar. Za trenutak beše zaboravio na brojčanik. Hteo je jedino da ponovo podrži fotografiju u ruci, ili bar da je vidi.

"Ona postoji!" uzviknu on.

"Ne", reče O'Brajen.

On ode do drugog kraja sobe. Na zidu s te strane nalazila se rupa za pamćenje. O'Brajen podiže poklopac. Neviđen, slabašni komad papira odlete na talasu vrelog vazduha; nestajao je u bljesku plamena. O'Brajen se okrete od zida.

"Pepeo", reče on. "Pepeo koji se čak ne može ni prepoznati. Prah. Ne postoji. Nije uopšte ni postojala."

"Ali ona je postojala! Ona postoji! Postoji u sećanju. Ja je se sećam. Vi je se sećate."

"Ja je se ne sećam", reče O'Brajen.

Vinston se ohladi. To je bila dvomisao. Oseti se smrtno bespomoćan. Da je mogao biti siguran da O'Brajen laže, stvar ne bi imala značaja. No bilo je savršeno moguće da je O'Brajen zaista zaboravio fotografiju. Ako je tako, onda je već zaboravio i da je porekao da je se seća, zatim zaboravio i sam čin zaboravljanja. Kako biti siguran da to nije jednostavno podvala? Možda je to ludačko iščašivanje svesti zaista moguće; to je bila misao koja ga je poražavala.

O'Brajen ga je zamišljeno posmatrao odozgo. Više nego ikad izgledao je kao učitelj koji se trudi oko deteta koje je zastranilo, ali koje ipak mnogo obećava.

"Postoji jedna partijska parola koja se odnosi na prošlost", reče on. "Molim te ponovi je."

"Ko kontroliše prošlost, kontroliše budućnost; ko kontroliše sadašnjost, kontroliše prošlost", poslušno ponovi Vinston.

"Ko kontroliše sadašnjost, kontroliše prošlost", reče O'Brajen klimajući glavom, sporo i s odobravanjem. "Da li ti, Vinstone, smatraš da prošlost realno postoji?"

Vinstona opet obuze osećanje bespomoćnosti. Oči mu poleteše brojčaniku. Ne samo da nije znao da li će ga od bola spasti 'da' ili 'ne'; nije znao čak ni za koji on sam veruje da je tačan.

O'Brajen se blago nasmeši. "Vinstone, u metafizici nisi jak", reče on. "Do ovog trenutka nisi ni razmišljao šta znači postojanje. Formulisaću preciznije. Da li prošlost postoji konkretno, u prostoru? Da li negde postoji neko mesto, neki svet čvrstih predmeta, gde se prošlost još uvek odvija?"

"Ne."

"Gde onda postoji prošlost, ako uopšte postoji?"

"U dokumentima. Zapisana."

"U svesti. U ljudskom pamćenju."

"U pamćenju. Vrlo dobro. Mi, Partija, kontrolišemo sva dokumenta i sva pamćenja. Mi dakle kontrolišemo i prošlost, zar ne?"

"Ali kako vi možete sprečiti ljude da pamte?" uzviknu Vinston, ponovo za trenutak zaboravivši na brojčanik. "Pamćenje je nevoljno. Ono je van čoveka. Kako možete kontrolisati pamćenje? Moje niste stavili pod kontrolu!"

O'Brajen se ponovo namrgodi i položi ruku na brojčanik.

"Naprotiv", reče, "ti ga nisi stavio pod kontrolu. To te je i dovelo ovde. Ti si dospeo ovamo zato što nisu uspeo u poniznosti, u samodisciplini. Nisi hteo da izvršiš onaj čin pokoravanja koji je cena normalnosti. Više si voleo da budeš lud, da budeš manjina koja se sastoji samo od jednog čoveka. Vinstone, samo disciplinovan duh može opažati stvarnost. Ti veruješ da je stvarnost nešto objektivno, spoljno, što postoji za sebe. Ti isto tako veruješ da je priroda stvarnosti sama po sebi očigledna. Kad zavaravaš sebe misleći da nešto vidiš, ti pretpostavljaš da svi ostali vide isto što i ti. Ali ja ti velim, Vinstone, da stvarnost nije spoljna. Stvarnost postoji u ljudskoj svesti i nigde više. I to ne u svesti pojedinca, koja može grešiti i koja, bilo kako bilo, brzo umire; samo u partijskoj svesti, koja je kolektivna i besmrtna. Istina je ono za šta Partija kaže da je istina. Stvarnost se može opažati samo kroz oči Partije. To je činjenica koju moraš ponovo naučiti, Vinstone. Za to je potreban čin samouništenja, napor volje. Pre nego što ćeš postati normalan, moraš se poniziti."

On zastade nekoliko trenutaka, kao da bi sagovorniku dao vremena da njegove reči shvati do kraja.

"Da li se sećaš", nastavi on, "da si zapisao u svoj dnevnik, Sloboda, to je sloboda reći da su dva i dva četiri?"

"Da", reče Vinston.

O'Brajen podiže levu ruku, nadlanicom prema Vinstonu, sakrivši palac i raširivši preostala četiri prsta.

"Koliko sam prstiju podigao, Vinstone?"

"Četiri."

"A ako Partija kaže da nije četiri nego pet - koliko onda?"

"Četiri."

Reč mu se završi u prigušenom jauku. Kazaljka na brojčaniku beše uzletela na šezdeset pet. Po celom telu mu izbi znoj. Vazduh mu je prodirao u pluća i izlazio s dubokim stenjanjem koje nije mogao zaustaviti čak ni kad je stegao zube. O'Brajen ga je posmatrao. Držeći i dalje četiri prsta raširena. Zatim povuče polužicu. Ovog puta se bol samo malo ublaži.

"Koliko prstiju, Vinstone?"

"Četiri."

Kazaljka se pope na šezdeset.

"Koliko prstiju, Vinstone?"

"Četiri! Četiri! Šta drugo da kažem? Četiri!"

Kazaljka se mora biti popela još više, ali on je nije pratio. Vid su mu ispunjavali krupno, strogo lice i četiri prsta. Prsti su mu stajali pred očima kao stubovi, ogromni, zamagljenih obrisa, pomalo zatreseni; ali bilo ih je bez pogovora četiri.

"Koliko prstiju, Vinstone?"

"Četiri! Prekinite, prekinite! Kako možete dalje? Četiri! Četiri!"

"Koliko prstiju, Vinstone?"

"Pet! Pet! Pet!"

"Ne, Vinstone, to ti neće vredeti. Lažeš me. Ti još uvek misliš da ih je četiri. Koliko prstiju, molim?"

"Četiri! Pet! Četiri! Koliko hoćete. Samo prekinite, prekinite ovaj bol!"

Odjednom se nađe kako sedi, s O'Brajenovom rukom oko ramena. Bio je bez svesti nekoliko sekundi. Spone koje su mu stezale telo bile su olabavljene. Bilo mu je veoma hladno, zubi su mu cvokotali, niz obraze su mu tekle suze. Za trenutak se pripri uz O'Brajena kao dete, osećajući čudno smirenje od njegove teške ruke na svojim ramenima. Imao je osećaj

da je O'Brajen njegov zaštitnik, da je bol nešto što dolazi spolja, i da je O'Brajen taj koji će ga od njega spasti.

"Sporo učiš, Vinstone", blago reče O'Brajen.

"Pa šta mogu?" zacmolji on. "Kako mogu da ne vidim šta mi je pred očima. Dva i dva su četiri."

"Ponekad, Vinstone. Ponekad su pet. Ponekad su tri. Ponekad sve troje istovremeno. Moraš se više truditi. Postati normalan nije lako."

On položi Vinstona na krevet. Veze na udovima se ponovo stegoše, ali bol beše iščileo a drhtavica prestala; sad je samo osećao slabost i hladnoću. O'Brajen mahnu glavom čoveku u belom mantilu, koji je sve to vreme stajao nepomoćno. Ovaj se saže i zagleda se izbliza u Vinstonove oči, opipa mu puls, položi uvo na grudī, kucnu ovde-onde; zatim klimnu prema O'Brajenu.

"Ponovo", reče O'Brajen.

Bol preplavi Vinstonovo telo. Kazaljka je morala biti na sedamdeset-sedamdeset pet. On ovog puta zatvori oči. Znao je da su prsti još tu, i da ih je četiri. Bilo je važno jedino ostati u životu dok ne prođe grč. Više nije primećivao da li jauče ili ne. Bol se ponovo ublaži. On otvori oči. O'Brajen beše povukao polužicu natrag.

"Koliko prstiju, Vinstone?"

"Četiri. Pretpostavljam da ih je četiri. Da mogu, video bih pet. Pokušavam da vidim pet."

"Šta želiš: da me ubediš kako vidiš pet, ili da ih zaista vidiš?"

"Da ih zaista vidim."

"Ponovo", reče O'Brajen.

Kazaljka se pope na osamdeset - možda i devedeset. Vinston se samo povremeno sećao zašto mu se zadaje bol. Iza čvrsto stisnutih kapaka izgledalo mu je da se prsti - čitava šuma prstiju - pokreću kao u kakvoj igri, prepliću i raspliću, nestaju jedni iza drugih i ponovo se pojavljuju. Pokušavao je da ih izbroji, nije se više sećao zašto. Znao je samo da je nemoguće izbrojati ih, i da je to na neki način posledica tajanstvene istovetnosti između pet i četiri. Bol se ponovo utiša. Kad je otvorio oči, vide isti prizor. Bezbroy prstiju, nalik na drveće u pokretu, i dalje je prolazilo u oba pravca, ukrštajući se i ponovo se razdvajajući. On ponovo zažmuri.

"Koliko sam prstiju podigao, Vinstone?"

"Ne znam. Ne znam. Ubićete me ako nastavite. Četiri, pet, šest - najiskrenije vam kažem da ne znam."

"To je već bolje", reče O'Brajen.

U Vinstonovu ruku zabode se igla. Gotovo u istom trenu po celom telu mu se raširi blažena, lekovita toplota. Bol je već bio dopola zaboravljen. On otvori oči i zahvalno pogleda naviše, prema O'Brajenu. Na prizor krupnog, izbornog lica, tako ružnog a tako inteligentnog, srce mu se steže. Da se mogao pomaći, ispružio bi ruku i stavio je O'Brajenu na rame. Nikad ga nije voleo dublje no tog trenutka, i to ne samo zato što mu je O'Brajen zaustavio bol. Bilo mu se vratilo staro osećanje da u osnovi nije važno je li O'Brajen prijatelj ili neprijatelj. O'Brajen je bio čovek s kojim se moglo razgovarati. Možda čoveku i nije toliko potrebno da bude voljen koliko da bude shvaćen. O'Brajen ga je mučenjem doterao do ivice ludila, a za neko vreme će ga poslati i u smrt. To ništa nije smetalo. U izvesnom smislu dubljem od prijateljstva, njih dvojica su bili intimni; mada to nijedan od njih nije iskazao rečima, postojalo je neko mesto gde se mogu sresti i razgovarati. O'Brajen ga je odozgo posmatrao s izrazom lica koji je nagoveštavao da i on sam misli tu misao. Kad je progovorio, ton mu je bio lak i neusiljen.

"Znaš li gde se nalaziš, Vinstone?" reče on.

"Ne znam. Nagadam. U Ministarstvu ljubavi."

"Znaš li koliko si vremena ovde?"

"Ne znam. Danima, nedeljama, mesecima - verovatno mesecima."

"A zašto misliš da mi dovodimo ljude ovamo?"

"Da ih naterate da priznaju."

"Ne, nije zato. Pokušaj ponovo."

"Da ih kaznite."

"Ne!" uzviknu O'Brajen. Glas mu se beše naglo promenio, a lice odjednom postalo istovremeno strogo i uzbuđeno. "Ne! Ne da samo izvučemo priznanje, ne da samo kaznimo. Hoćeš da ti kažem zašto smo te doveli ovamo? Da te izlečimo! Da te učinimo normalnim! Molim te da shvatiš, Vinstone, da niko koga dovedemo ovamo ne izlazi iz naših ruku neizlečen! Nas ne zanimaju ti glupavi zločini koje si počinio. Partiju ne zanima otvoreni čin: jedino do čega je nama stalo jeste misao. Mi se ne zaustavljamo na tome da uništavamo svoje protivnike; mi ih menjamo. Shvataš li šta hoću time da kažem?"

Bio je nagnut nad Vinstonom. Tako izbliza, lice mu je izgledalo ogromno, a viđeno odozdo, činilo se strahovito ružno. Sem toga, bilo je ispunjeno nekim zanosom, nekom ludačkom predanošću. Vinstonu se ponovo skupi srce. Da je bilo moguće, uvikao bi se u krevet još dublje. Bio je siguran da će O'Brajen povući polužicu iz čiste obesti. Međutim, O'Brajen se u tom trenutku okrete i pođe nekoliko koraka gore-dole. Zatim nastavi, manje žestoko:

"Pre svega treba da shvatiš da ovde nema mučenika. Čitao si o verskim progonima u prošlosti. U srednjem veku postojala je inkvizicija. Ona je propala. Cilj joj je bio da iskoreni jeres, a postigla je to da ju je ojačala. Na svakog jeretika koga je spalila na lomači pojavljivalo se na hiljade novih. Zašto? Zato što su se pokajali; u stvari ubijali ih zato što se nisu pokajali. Ljudi su umirali zato što se nisu hteli odreći svojih pravih verovanja. Prirodno, sva slava je pripadala žrtvi, a sva sramota inkvizitoru koji ju je spaljivao. Kasnije, u dvadesetom veku, pojavili su se totalitaristi: nemački nacisti i ruski komunisti. Staljinisti su proganjali jeretike svirepije nego Inkvizicija. Sem toga, činilo im se da su iz grešaka u prošlosti izvukli pouke; u svakom slučaju, znali su da ne smeju stvarati mučenike. Pre no što su izvodili svoje žrtve na javne procese, namerno su im uništavali dostojanstvo. Iscrpljivali su ih mučenjem i samoćom sve dok ti ljudi nisu postali bedne, kukavne ruine, koje su priznavale sve što im se stavi u usta, ružile same sebe, optuživale se međusobno i krile se jedne iza drugih, cvileći za milost. Pa ipak se posle nekoliko godina cela stvar ponovila. Mrtvi ljudi postali su mučenici, a njihovo poniženje bilo je zaboravljeno. I opet: zašto? Pre svega, zato što su njihova priznanja bila očigledno iznuđena i neistinita. Mi takve greške ne pravimo. Sva priznanja koja se ovde izreknu istinita su. Mi ih činimo istinitim. A iznad svega, ne dopuštamo da se mrtvi dignu protiv nas. Ne bi smeo dalje zamišljati da će te potomstvo osvetiti, Vinstone. Potomstvo neće ni čuti za tebe. Bićeš potpuno izvučen iz toka istorije. Pretvorićemo te u gas i razvejati u stratosferu. Od tebe neće ostati ništa: ni ime u spisku, ni sećanje u glavi. Bićeš uništen u prošlosti kao i u budućnosti. Nećeš biti postojao."

'Zašto onda gubite vreme mučeći me?' pomisli Vinston s trenutnom gorčinom. O'Brajen se zaustavi u pola koraka kao da je Vinston to izgovorio naglas. Njegovo krupno ružno lice se približi, malo suženih očiju.

"Ti sad misliš", reče on, "da, pošto te nameravmao potpuno uništiti, tako da ništa što kažeš ili uradiš neće imati nikakvog značaja - zašto onda gubimo vreme i prethodno te saslušavamo? To si mislio, zar ne?"

"Da", reče Vinston.

O'Brajen se jedva primetno osmehnu. "Ti si feler u tkanini, Vinstone. Ti si mrlja koja se mora izbrisati. Zar ti nisam maločas rekao da se mi razlikujemo od progonitelja iz prošlosti? Mi se ne zadovoljavamo negativnom prošlošću, čak ne ni najponiznijim pokoravanjem. Kad nam se najzad budeš predao, to mora biti po tvojoj slobodnoj volji. Mi ne

uništavamo jeretika zato što nam se suprotstavlja; dokle god nam se suprotstavlja mi ga uopšte ne uništavamo. Mi ga preobraćamo, zarobljavamo srž njegove svesti, mi ga preobličavamo. Mi sažimamo sve zlo i sve iluzije u njemu; pridobijamo ga za svoju stranu, i to ne na izgled, nego istinski - on postaje srcem i dušom naš. Mi od njega prvo stvorimo našeg čoveka pa ga tek onda ubijamo. Nepodnošljivo nam je da igde na svetu postoji pogrešna misao, ma koliko bila tajna i nemoćna. Čak ni u trenutku smrti ne možemo dopustiti nikakva skretanja. U prošlosti je jeretik, idući na lomaču, i dalje bio jeretik; propagirao je svoju jeres, zanosio se njome. Čak je i žrtva staljinskih čistki mogla nositi bunt u svojoj glavi dok je išla hodnikom čekajući metak. Ali mi činimo mozak savršenim pre nego što ga raznesemo. Zapovest starih despotskih sistema bila je 'Nemoj'. Zapovest totalitarnih sistema bila je 'Budi'. Naša zapovest je 'Jesi'. Niko koga dovedemo ovde više ne ustaje protiv nas. Svakoga očistimo do kraja. Čak i ona tri bedna izdajnika u čiju si nevinost nekad verovao - Džons, Aronson i Raterford - i njih smo na kraju slomili. U njihovom saslušavanju učestvovao sam i ja. Video sam ih kako se polagano iscrpljuju, cvile, puze, plaču - i to na kraju ne od straha, nego jedino od kajanja. Kad smo s njima bili gotovi, bili su samo ljuštore ljudi. U njima nije bilo više ničega sem žalosti zbog onoga što su učinili, i ljubavi prema Velikom Bratu. Bilo je dirljivo videti koliko su ga voleli. Molili su da ih streljamo odmah, da bi umrli dok im je mozak još čist." Glas mu beše postao gotovo sanjalački. Na licu su mu se opet videli onaj zanos i ono ludačko oduševljenje. Ne pretvara se, pomisli Vinston; nije dvoličan; on veruje u ono što govori. Najviše ga je mučila sopstvena intelektualna nedoraslost. Posmatrao je tešku a ipak elegantnu priliku kako korača gore-dole, kako mu ulazi i izlazi iz vidnog polja. O'Brajen je u svakom pogledu bio veći od njega. On sam nije imao, niti ikad može imati, nijednu misao koju O'Brajen nije još odavno upoznao, ispitao i odbacio. U O'Brajenovom duhu bio je sadržan Vinstonov. No u tom slučaju, kako je moguće da O'Brajen bude lud? Mora biti da je lud on, Vinston. O'Brajen se zaustavi i pogleda ga odozgo.

"Nemoj zamišljati da ćeš se spasti, Vinstone, ma koliko nam se potpuno predao. Mi ne štedimo nikog ko je jednom zastranio. Čak i ako nam se prohte da te pustimo da odživiš svoj život do prirodne smrti, ni tad nam nećeš pobeći. Šta ti se desi ovde, ostaje zauvek. Shvati to unapred. Smoždićemo te do stepena odakle nema povratka. Ovde će ti se dogoditi stvari od kojih se nikad nećeš oporaviti, makar živeo hiljadu godina. Više nikad nećeš moći da imaš obično ljudska osećanja. U tebi će sve biti mrtvo. Više nikad nećeš biti kadar da osetiš ljubav, prijateljstvo, radost života, smeh, radoznalost, hrabrost, poštenje. Bićeš šupalj. Mi ćemo te isprazniti, potom ispuniti samim sobom."

On zastade i dade znak čoveku u belom mantilu. Vinston oseti kako mu se neki teški aparat smešta iza glave. O'Brajen sede na krevet, te mu je lice bilo skoro na istom nivou s Vinstonovim.

"Tri hiljade", reče, govoreći preko Vinstonove glave čoveku u belom mantilu.

Dva meka tampona, blago ovlažena, pritisnuše Vinstonove slepoočnice. On uzdrhta. Biće bola, nekog novog bola. O'Brajen položi svoju ruku na njegovu, ohrabrujući, gotovo nežno.

"Ovog puta te neće boleti", reče on. "Gledaj me pravo u oči."

U tom trenutku se zbi razorna eksplozija ili nešto što je ličilo na eksploziju, mada nije bio siguran da li je bilo i zvuka. No u svakom slučaju video je zaslepljujući bljesak. Nije ga bolelo ništa, jedino se osetio nemoćan. Iako je već ležao na leđima kad se to desilo, imao je čudan utisak da je oboren na leđa nekim strašnim, bezbolnim udarcem. Sem toga, nešto mu se i u glavi bilo promenilo. Dok mu se vid ponovo izoštravalo, on se seti gde je i prepoznade lice koje je gledalo u njegovu; ali negde je postojala neka praznina, kao da mu je iz mozga izvađen komad.

"Proći će", reče O'Brajen. "Pogledaj me u oči. S kojom je zemljom Okeanija u ratu?"

Vinston razmisli. Znao je šta znači reč Okeanija, i da je on građanin Okeanije. Sećao se takođe i Evroazije i Istazije, ali ko je s kim u ratu nije znao. Nije se čak ni sećao nikakvog rata.

"Ne sećam se."

"Okeanija je u ratu s Istazijom. Sećaš li se sad?"

"Da."

"Okeanija je oduvek bila u ratu s Istazijom. Od početka tvog života, od početka Partije, od početka istorije, rat traje bez prekida, uvek isti rat. Sećaš li se toga?"

"Da."

"Pre jedanaest godina stvorio si legendu o trojici ljudi koji su bili osuđeni na smrt zbog izdaje. Tvrдио si da si video komad papira koji je dokazivao njihovu nevinost. Takav komad papira nikad nije postojao. Ti si ga izmislio, a kasnije si poverovao u njega. Sad se sećaš upravo onog trenutka kad si ga izmislio. Sećaš li se?"

"Da."

"Malopre sam podigao prste na ruci i pokazao ti. Video si pet prstiju. Sećaš li se?"

"Da."

O'Brajen podiže prste leve ruke, sakrivši palac.

"Ovde ima pet prstiju. Vidiš li pet prstiju?"

"Da."

I zaista ih je video toliko, za jedan kratak trenutak, pre nego što mu se predeo svesti izmenio. Video je pet prstiju, bez ikakve deformacije. Onda sve ponovo postade normalno, i stari strah, mržnja i zgranutost se vratiše i skoliše ga. No postojao je trenutak - nije znao koliki; možda trideset sekundi - jasnoće i sigurnosti, kad je svaka nova O'Brajenova sugestija ispunjavala po jedno prazno mesto i postajala apsolutna istina, kad je dva i dva moglo isto tako lako biti tri kao i pet, da je to bilo potrebno. Taj trenutak beše izbledeo pre nego što je O'Brajen spustio ruku; no, iako se nije dao povratiti, ostao je u sećanju, kao što u sećanju ostaje kakav intenzivan doživljaj iz nekog udaljenog doba života, doba kad je čovek bio sasvim druga ličnost nego u trenutku sećanja.

"Sad vidiš", reče O'Brajen, "da je to, bilo kako bilo, moguće."

"Da", reče Vinston.

O'Brajen ustade zadovoljna lica. Levo od njega Vinston spazi čoveka u belom mantilu kako odbija vrh ampule i puni špric. O'Brajen se okrete Vinstonu s osmehom, i, gotovo na stari način, popravi naočare na nosu.

"Sećaš li se da si napisao u dnevniku", reče on, "da je svejedno jesam li ti prijatelj ili neprijatelj, pošto sam, u najmanju ruku, čovek koji te razume i s kojim se može razgovarati? Imao si pravo. Ja volim da razgovaram s tobom. Dopada mi se ustrojstvo tvog intelekta. Podseća me na moje, s tom razlikom što si ti lud. Pre nego što završimo ovu seansu, možeš mi postaviti nekoliko pitanja, ako hoćeš."

"Bilo kakvih?"

"Kakvih hoćeš." On vide da su Vinstonove oči na brojčaniku. "Isključen je. Koje ti je prvo pitanje?"

"Šta ste uradili s Džulijom?" upita Vinston.

O'Brajen se ponovo osmehnu. "Izdala te je, Vinstone. Smesta, bez rezerve. Retko sam kad video da nam neko pristupa tako brzo. Da je vidiš, jedva bi je poznao. Sav bunt, sve obmane, sva ludost, sva iskrenost duha - sve je to isterano iz nje. To je bilo savršeno obrađeno, školski primer."

"Mučili ste je?"

O'Brajen ostavi ovo bez odgovora. "Sledeće pitanje", reče on.

"Da li Veliki Brat postoji?"

"Razume se da postoji. Partija postoji. Veliki Brat je otelovljenje Partije."

"Da li on postoji u istom smislu kao i ja?"

"Ti ne postojiš", reče O'Brajen.

Njega ponovo napade osećanje bespomoćnosti. Poznao je, ili bar mogao zamisliti, argumente kojima bi se dokazalo da on ne postoji; argumente kojima bi se dokazalo da on ne postoji; ali oni su bili besmislice, igra reči. Zar i sama izjava 'ti ne postojiš' ne sadrži logički apsurd? Ali šta vredi to reći? Duh mu se skupi pri pomisli na neporecive, ludačke argumente kojima bi ga O'Brajen srubio.

"Mislim da postojim", umorno reče on. "Svestan sam postojanja svoje ličnosti. Rođen sam, i umreću. Imam ruke i noge. Zauzimam određeno mesto u prostoru. Nijedno čvrsto telo ne može zauzeti to istomesto u isto vreme. Da li veliki Brat postoji u tom smislu?"

"To nije važno. On postoji."

"Hoće li Veliki Brat umreti?"

"Razume se da neće. Kako bi mogao da umre? Sledeće pitanje." "Da li Bratstvo postoji?"

"To Vinstone, nećeš saznati nikad. Ako rešimo da te pustimo na slobodu kad budemo gotovi s tobom, ako dočekaš i devedesetu, ni tad nećeš saznati da li je na to pitanje odgovor da ili ne. Dokle god budeš živ, to će u tvojoj glavi ostati nerešena zagonетка."

Vinston je ležao ćuteći. Grudi su mu se dizale i spuštale malo ubrzanije. Još uvek nije bio postavio ono pitanje koje mu je prvo došlo u glavu. Znao je da ga mora postaviti, a ipak mu se činilo da jezik odbija da ga izgovori. Na O'Brajenovom licu dalo se pročitati da ga to zabavlja. Činilo se čak da mu i naočare imaju neki ironičan sjaj. Zna, pomisli Vinston, zna šta ću ga pitati! Na tu pomisao, iz njega grunuše reči:

"Šta je u sobi sto jedan?"

O'Brajen se izraz lica ne promeni. On odgovori suvo:

"Ti znaš šta je u sobi sto jedan, Vinstone. Svako zna šta je u sobi sto jedan."

On podiže prst prema čoveku u belom mantilu. Senasa je očigledno bila gotova. U Vinstonovu ruku se zari igla. On gotovo istog trenutka utonu u dubok san.

3.

"Tvoje lečenje ima tri faze", reče O'Brajen. "Učenje, shvatanje i prihvatanje. Vreme je da uđeš u drugu fazu."

Kao i uvek, Vinston je ležao na leđima. No od nedavna su mu veze bile labavije. Još uvek su ga vezivale za krevet, ali sada je mogao da malo pokrene ruke u laktu. Brojčanik je takođe postao manje užasan. Od njegovih udara spasavala ga je hitrina duha; O'Brajen je povlačio ručicu uglavnom samo onda kad je Vinston ispoljavao neinteligenciju. Ponekad bi prošla cela seansa a da O'Brajen ne upotrebi brojčanik. Vinston nije znao koliko je seansi bilo. Ceo taj proces kao da se protezao dugo, beskrajno - verovatno nedeljama - a razmaci između seansi trajali su katkad nekoliko dana a katkad samo sat ili dva.

"Ležeći ovde", reče O'Brajen, "često si se čudio čak si i mene pitao - zašto Ministarstvo ljubavi troši toliko vremena i truda na tebe. Dok si bio slobodna, zbunjivalo te je, u osnovi to isto pitanje. Bio si u stanju da shvatiš mehanizam društva u kome živiš, ali ne i njegove pokretačke motive. Sećaš li se da si napisao u dnevniku 'Jasno mi je kako; nije mi jasno zašto'? I upravo kad si počeo razmišljati o onome 'zašto', počeo si da sumnjaš u svoju normalnost. Pročitao si knjigu, Goldštajnovu knjigu; ili bar neke delove. Da li si odatle saznao išta što već nisi znao?"

"Vi ste je pročitali?" upita Vinston.

"Ja sam je napisao. To jest, učestvovao u pisanju. Kao što znaš, nijedna knjiga se ne proizvodi samostalno."

"Je li istina ono što u njoj piše?"

"Što se opisa tiče, jeste. Međutim program akcije koji ona iznosi sušta je besmislica. Potajno nagomilavanje znanja - postepeno širenje prosvetljenosti - konačno proleterska

revolucija - zbacivanje Partije s vlasti. Ti si i sam predvideo da će to pisati u njoj. Sve je to besmislica. Proleterci se neće nikad pobuniti, ni za hiljadu godina, ni za milion. Ne mogu. Ne moram ti reći zašto: ti to znaš i sam. Ako si ikad gajio snove o ustanku, moraš ih napustiti. Partija se ni na koji način ne može zbaciti s vlasti. Vladavina Partije je večna. To treba da ti bude polazna tačka u daljem razmišljanju."

On se približi krevetu. Večna! ponovi on. "A sad da se vratimo na pitanje 'kako' i 'zašto'. Tebi je prilično jasno kako se Partija održava na vlasti. Sad mi reci zašto se mi držimo vlasti. Šta nas na to pokreće? Zašto želimo moć? Hajde, govori", dodade on kad mu Vinston nije odgovorio.

Vinston ipak ne progovori još trenutak-dva. Beše ga savladalo osećanje zamorenosti. Sa O'Brajenovog lica ponovo je zračila jedva primetna ludačka zanesenost. Znao je u napred šta će O'Brajen reći. Da Partija ne želi vlast radi sebe same nego za dobro većine. Da ona želi vlast zato što su ljudi iz mase slabiji i kukavice koji ne mogu izdržati slobodu niti se suočiti s istinom, te da im zato moraju rukovoditi i sistematski ih obmanjivati drugi, jači od njih. Da čovečanstvo mora birati između slobode i sreće, i da je, za ogromnu većinu, sreća bolja. Da je Partija večiti zaštitnik slabih, sekta predana jedinstvenom idealu koji čini zlo da bi stvorila dobro, koja žrtvuje svoju sreću za sreću drugih. Strašno je to, pomisli Vinston, strašno je to što će O'Brajen verovati u sve ovo kad bude izrekao ove reči. Vidi mu se po licu. O'Brajen zna sve. Zna hiljadu puta bolje no Vinston u kakvom poniženju živi ogromna masa ljudi i kojim ih lažima i varvarskim delima Partija održava u takvom stanju. On je shvatio sve, odmerio sve, i zaključio da ništa od toga nije važno; krajnji cilj opravdava sve. Šta se može, pomisli Vinston, protiv ludaka koji je inteligentniji nego ti, koji pravično sasluša tvoje argumente a zatim jednostavno nastavlja sa svojim ludilom?

"Vi rukovodite nama za naše dobro", slabim glasom reče on. "Vi verujete da ljudi nisu sposobni da upravljaju sami sobom i stoga..."

On se trže i skoro kriknu. Kroz telo mu beše prošao udar bola. O'Brajen beše povukao polužicu do trideset pet.

"Gluposti, Vinstone, gluposti!" uzviknu on. "Morao bi biti pametniji."

On vrati polužicu na mesto i nastavi:

"Ja ću ti reći odgovor na moje pitanje. Evo u čemu je stvar. Partija želi moć jedino i isključivo radi same moći. Nas ne zanima dobrobit drugih; zanima nas samo moć. Ni bogatstvo, ni raskoš, ni dug život, ni sreća; samo moć, čista moć. Šta znači čista moć, shvatićeš odmah. Mi se razlikujemo od svih oligarhijskih grupa iz prošlosti utoliko što znamo šta radimo. Svi ostali, čak i oni koji su nam bili slični, bili su kukavice i licemeri. Nemački nacisti i staljinisti su nam po svojim metodima bili vrlo blizu, ali nikad nisu imali hrabrosti da priznaju svoje motive. Oni su tvrdili, možda čak i verujući u to, da su se dočepali vlasti ne želeći, i na ograničeno vreme; da odmah iza ugla leži raj u kome će svi ljudi biti slobodni i jednaki. Mi nismo takvi. Mi znamo da niko ne grabi vlast s namerom da je se odrekne. Moć nije sredstvo, moć je cilj. Ne uspostavlja se diktatura da bi se sačuvala revolucija nego se podiže revolucija da bi se uspostavila diktatura. Cilj progonjenja je progonjenje. Cilj mučenja je mučenje. Cilj moći je moć. Da li sad počinješ da me shvataš?"

Vinstona iznenadi, kao što ga je i ranije iznenađivao, zamor na O'Brajenovom licu. Bilo je jako, mesnato i brutalno, bilo je puno inteligencije i neke uzdržane strasti pred kojom se osećao bespomoćan; ali bilo je i umorno. Ispod očiju su bile kesice, koža je visila s jagodica. O'Brajen se naže nad njega, nemarno mu primičući istrošeno lice.

"Ti sad misliš", reče on, "da je moje lice staro i izmoreno. Misliš kako govorim o moći, a nesposoban sam da sprečim makar raspadanje svog sopstvenog tela. Zar ne možeš shvatiti, Vinstone, da jedinka nije ništa više do ćelija? Zamor ćelije je elan organizma. Da li se umire kad se odseku nokti?"

On se okrete na drugu stranu i ponovo zakorači po sobi, držeći jednu ruku u džepu.

"Mi smo sveštenici moći", reče on. "Bog, to je moć. No što se tebe tiče, moć je trenuno samo reč. Vreme je da stekneš predstavu o tome šta znači moć. Pre svega treba da shvatiš da je moć kolektivna stvar. Jedinka je moćna samo kad prestane biti jedinka. Tebi je poznata parola Partije: 'sloboda je ropstvo.' Je li ti padalo na pamet da se ona može čitati i natraške? Ropstvo je sloboda. Usamljen - slobodan - čovek će uvek biti poražen. Tako mora biti, jer je svakom ljudskom biću suđeno da umre, što je najveći od svih poraza. Ali ako je u stanju da se potpuno, do kraja potčini ako se može utopiti u Partiju tako da su on i Partija jedno, onda je svemoćan i besmrtnan. Drugo što treba da shvatiš jeste da moć znači moć nad ljudskim bićima. Nad telom - ali pre svega nad duhom. Moć nad materijom - spoljnom stvarnošću, kako bi je ti nazvao - nema značaja. Naša vlast nad materijom je već apsolutna."

Vinston za trenutak zaboravi brojčanik. On pokušava da se podigne u sedeći stav, i uspe samo da se bolno istegne.

"Ali kako možete imati vlast nad materijom?" eksplodira on. "Vi nemate vlast čak ni nad klimom, čak ni nad silom teže. Da i ne govorimo o bolestima, fizičkom bolu, smrti..."

O'Brajen ga učutka poretom ruke. "Mi imamo vlast nad materijom zato što imamo vlast nad duhom. Stvarnost je sadržana u lobanji. Postepeno ćeš naučiti, Vinstone. Nema ničega što mi ne možemo. Da budemo nevidljivi, da lebdimo u vazduhu - šta god hoćeš. Ja bih mogao uzleteti s ovog poda kao mehur sapunice kad bih hteo. Ali neću, jer Partija to neće. Ti bi se morao okanutih shvatanja iz devetnaestog veka o prirodnim zakonima. Mi pravimo prirodne zakone."

"Nije istina! Vi ne vladate čak ni ovom planetom. A Evroazija i Istazija? Njih još niste osvojili."

"Nije važno. Pobeđićemo ih kad nam bude odgovaralo. No čak i da ih ne pobedimo, šta bi to smetalo? Mi ih možemo jednostavno isključiti iz svesti. Okeanija je ceo svet."

"Ali i sama zemlja je samo zrnice prašine. A čovek je sićušan - bespomoćan! Otkad on postoji. Zemlja je milionima godina bila nenastanjena."

"Koješta. Zemlja je stara koliko i mi, ništa starije. Kako bi mogla biti starija? Sve što postoji, postoji samo kroz ljudsku svest."

"Ali stene su pune kostiju izumrlih životinja - mamuta, mastodonata i ogromnih gmizavaca koji su postojali daleko pre nego što se uopšte čulo za čoveka."

"Vinstone, jesi li ti video te kosti? Razume se da nisi. Njih su izmislili biolozi iz devetnaestog veka. Pre čoveka nije postojalo ništa. Posle čoveka, ako on ikad nestane s lica zemlje, neće biti ničeg. Van čoveka nepostoji ništa."

"Ali van nas je ceo kosmos. Pogledajte zvezde! Neke od njih su udaljene milionima svetlosnih godina. One su nam zauvek van dohvata."

"Šta su zvezde?" ravnodušno reče O'Brajen. "Plamičci udaljeni koji kilometar. Da hoćemo, mogli bismo stići do njih. Ili ih izbrisati. Zemlja je centar vasiona. Sunce i zvezde se okreću oko nje."

Vinston učini još jedan grčevit pokret. Ovog puta nije rekao ništa. O'Brajen nastavi kao da odgovara na izrečenu primedbu:

"Razume se, za izvesne svrhe to nije istina. Kad plovimo okeanom, ili kad predviđamo pomračenje, često nam je pogodno da pretpostavimo da se zemlja okreće oko sunca i da su zvezde udaljene milione miliona kilometra. Ali šta s tim? Misliš li da nismo u stanju da stvorimo dvostruki sistem astornomije? Zvezde mogu biti i blizu i daleko, već prema tome kako nam je potrebno. Misliš li da naši matematičari nisu tome dorasli? Jesi li zaboravio dvomisao?"

Vinston ponovo potonu u krevet. Šta je god govorio, brz odgovor ga je lomio kao tojaga. A ipak je znao, znao, da je u pravu. Verovanje da van sopstvenog duha ne postoji ništa - pa valjda postoji neki način da se dokaže da je pogrešno? Zar nije još odavno u prošlosti

oboreno? Za to verovanje postojalo je čak i ime, ali ga se nije mogao setiti. O'Brajenove usne, dok ga je posmatrao odozgo, iskriviše se u blag osmeh.

"Rekoh ti, Vinstone", reče on, "da si u metafizici slab. Reč koje pokušavaš da se setiš jeste solipsizam. Ali grešiš. To nije solipsizam. Kolektivni solipsizam, ako hoćeš - to da. Ali to je druga stvar; čak sasvim suprotna. Ali skrenuli smo s pravca", dodade on izmenjenim tonom. "Prava moć, moć za koju se mi moramo boriti i danju i noću, nije moć nad stvarima nego nad ljudima." On zastade, i za trenutak ponovo postade sličan učitelju koji ispituje bistrog đaka: "Kaži mi, Vinstone, kako jedan čovek uspostavlja svoju moć nad drugim?"

Vinston razmisli. "Primoravajući ga da pati", reče.

"Upravo tako. Primoravajući ga da pati. Nije dovoljna samo pokornost. Ako ne pati, kako ćeš znati da se pokorava tvojoj volji, a ne svojoj? Moć se sastoji u nanošenju bola i poniženja. Moć se sastoji u tome da se ljudski duh razbije na komade a potom sastavi u željeni oblik. Da li ti sad biva jasno kakav svet mi stvaramo? Taj svet je potpuna suprotnost onim glupavim hedonističkim utopijama koje su zamišljali reformatori u prošlosti. Svet straha, izdajstva i muke, svet u kome se gazi i biva zgažen, svet koji će s procesom rafiniranja postajati nemilosrdniji. Napredak u našem svetu značiće napredak ka povećanju bola. Stare civilizacije su tvrdile da se zasnivaju na ljubavi i pravdi. Naša se zasniva na mržnji. U našem svetu neće biti drugih emocija od straha, gneva, trijufa i samouniženja. Sve ostalo ćemo uništiti - sve. Već slamamo misaone navike koje su preživele iz perioda pre Revolucije. Raskinuli smo vezu između deteta i roditelja, između čoveka i čoveka, i između čoveka i žene. Više se niko ne usuđuje da veruje supruzi, detetu, prijatelju. Deca će se oduzimati od majki po porođaju, kao jaja od kokoške. Seksualni instinkt će biti uništen. Produžavanje vrste biće formalnost koja će se obavljati jednom godišnje, kao što se produžuje knjižica za snabdevanje. Ukinućemo orgazam. Naši neurolozi upravo rade na tome. Neće biti odanosti, sem odanosti Partiji. Neće biti ljubavi, sem ljubavi prema Velikom Bratu. Neće biti smeha, sem smeha pobedioca nad pobedenim. Neće biti umetnosti, neće biti književnosti, neće biti nauke. Kad postanemo svemoćni, nauka nam više neće biti potrebna. Neće biti razlike između lepog i ružnog. Neće biti radoznalosti neće biti uživanja u životu. Sva konkurentska zadovoljstva biće uništena. Ali uvek - to nemoj zaboraviti, Vinstone - uvek će biti opijenosti od moći, sve veće i sve suptilnije. Uvek, u svakom trenutku postojaće uzbuđenje pobeđe, draž gaženja po neprijatelju koji je bespomoćan. Ako hoćeš sliku o budućnosti, zamisli čizmu kako gazi ljudsko lice - zauvek."

On zastade, kao da je očekivao da će Vinston progovoriti. Vinston beše pokušao da se ponovo utopi u površinu kreveta. Nije mogao da izusti ni reč. Činilo mu se da mu se srce sledilo. O'Brajen produži:

"I zapamti da je to zauvek. Uvek će biti tog lica po kome treba gaziti. Jeretik, neprijatelj društva, uvek će postojati da bismo ga mogli ponovo pobeđivati i ponižavati. Sve kroza što si prošao otkako si nam dopao u ruke - sve će se to nastaviti i to još gore. Špijuniranja, izdaje, hapšenja, mučenja, pogubljenja, nestajanja, neće nikad prestati. Taj svet će biti svet straha isto koliko i trijumfa. Što bude jača, Partija će biti bezobzirnija; što je slabiji otpor, to je jači despotizam. Goldštajn i njegove jeresi živeće večito. Svakog dana, svakog trenutka, biće poražavane, obezvredivane, ismevane, popljuvane - a ipak će uvek preživljavati. Ova drama koju sam s tobom igrao sedam godina odigravaće se opet i opet, generaciju za generacijom, uvek u sve suptilnijem obliku. Uvek ćemo imati jeretika pred sobom, prepuštenog nama na milost i nemilost, koji vrišti od bola, slomljen, dostojan prezira - i koji će se na kraju potpuno pokajati, spasen od samog sebe, koji će od svoje volje puziti do naših stopa. To je svet koji pripremamo, Vinstone. Svet pobeđe za pobedom, trijumfa za trijumfom; beskrajnog pritiskanja, pritiskanja, pritiskanja na živac moći. Vidim da počinješ da shvataš kako će taj svet izgledati. Ali na kraju ćeš prevazići golo shvatanje. Prihvatićeš ga i postati deo njega."

Vinston se beše dovoljno povratio da može govoriti. "Ne možete!" reče slabim glasom.

"Šta misliš tom primedbom, Vinstone?"

"Ne možete stvoriti takav svet koji ste mi sad opisali. To je san. Takav svet je nemoguć."

"Zašto?"

"Nemoguće je zasnovati jednu civilizaciju na strahu, mržnji i surovosti."

"Zašto ne?"

"Ne bi imala vitalnosti. Izvršila bi samoubistvo."

"Koješta. Ti si pod utiskom da mržnja iscrpljuje više nego ljubav. Zašto bi bila takva? Pa i kad bi bila, šta onda? Recimo da mi rešimo da se istrošavamo brže. Recimo da ubrzamo tempo života tako da ljudi postanu senilni u tridesetoj godini. Pa šta? Zar ne možeš shvatiti da smrt jedinke nije smrt? Partija je besmrtna."

Kao i obično, od njegovog glasa Vinston se oseti smlavljen i bespomoćan. Usto se bojao da će O'Brajen ponovo povući polužicu na brojčaniku. No ipak nije mogao da čuti. Slabašno bez argumenata, bez čega što bi ga podržavalo sem neiskazivog straha od onoga što je O'Brajen rekao, on se vrati u nazad.

"Ne znam - ne tiče me se. Nekako ćete već propasti. Nešto će vas već pobediti. Pobeđiće vas život."

"Mi vladamo životom, Vinstone, na svim njegovim nivoima. Ti zamišljaš da postoji nešto što se zove ljudska priroda, što će se razgneviti od naših dela i okrenuti protiv nas. Ali ljudsku prirodu stvaramo mi. Čovek se može mesiti do beskonačnosti. Ili si se možda vratio svom starom verovanju da će se proleter i robovi dići i zbaciti nas. Izbaci to iz glave. Oni su bespomoćni, kao životinje. Čovečanstvo - to je Partija. Ostali su van njega; nevažni su."

"Ne tiče me se. Na kraju će vas potući. Pre ili posle će vas prozreti, a onda će vas razbiti u paramparčad."

"Vidiš li ti kakav dokaz da se to dešava?"

"Ne. Ja u to verujem. Znam da ćete propasti. Postoji nešto u vasioni - ne znam, neki duh, neki princip - što nikad nećete pobediti."

"Veruješ li ti u boga, Vinstone?"

"Ne."

"Pa šta je to onda, koji je taj princip koji će pobediti?"

"Ne znam. Duh čoveka."

"A da li ti sebe smatraš čovekom?"

"Da." "Ako jesi, Vinstone, onda si poslednji. Tvoja vrsta je izumrla; naslednici smo mi. Shvataš li da si sam? Ti si van istorije, ti ne postojiš." Ponašanje mu se promeni; on reče nešto grublje: "I smatraš se moralno višim od nas, s našim lažima i našom svirepošću?"

"Da, smatram se višim."

O'Brajen ne reče ništa. Govorila su neka druga dva glasa. Posle jednog trenutka Vinston primeti da je jedan od tih glasova njegov. To što se čulo bilo je magnetofonski snimak razgovora koji je vodio s O'Brajenom one večeri kad je pristupio Bratstvu. On se sad ču kako obećava da će lagati, krasti, falsifikovati, ubijati, podsticati uzimanje droga i prostituciju, širiti venerične bolesti, baciti vitriol deci u lice. O'Brajen učini kratak, nestrpljiv pokret, kao da bi rekao da je stvar nevredna prikazivanja. Zatim okrete prekidač i glasovi ućutaše.

"Ustani s kreveta", reče.

Veze se behu olabavile. Vinston se spusti na pod i nesigurno uspravi.

"Ti si poslednji čovek", reče O'Brajen. "Ti si zatočenik ljudskog duha. Videćeš se kakav si. Skini odeću."

Vinston odreši komad kanapa koji mu je držao kombinezon. Patent-zatvarač su mu odavno bili iščupali. Nije se mogao setiti da li je i jedan put skinuo svu odeću sa sebe otkako su ga uhapsili. Ispod kombinezona telo su mu obavijale prljave žućkaste krpe, koje on jedva prepoznade kao ostatke donjeg rublja. Dok ih je skidao sa sebe, on primeti trokrilno ogledalo na suprotnom kraju sobe. Približi mu se, zatim se zaustavi u pola koraka. Iz grla mu se beše oteo nehotičan krik.

"Hajde, hajde", reče O'Brajen. "Stani između krila. Videćeš se i sa strane."

Vinston beše zastao jer ga je bilo strah. Prema njemu je išla povijena siva, kosturna prilika. Plašio je više njen izgled nego samo saznanje da je ta prilika on. On se približi staklu. Lice te spodobе izgledalo je izbačeno upolje zbog pognutog držanja. Izgubljeno, hapšeničko lice sa čvorugavim čelom koje je prelazilo u čelavo teme, iskrivljen nos i jagodice stučenog izgleda iznad kojih su oči bile užarene i blede. Obrazi su bili izborani, a usta izgledala upala. Svakako je posredi bilo njegovo lice, ali mu se činilo da se ono promenilo manje nego on u sebi. Ono što bi se na njemu videlo bilo bi drukčije od onog što je osećao. Bio je delimično očelavio. U prvom trenutku je pomislio da je posiveo, ali sivo mu je bilo samo teme. Sem ruku i druga lica celo mu je telo bilo sivo od davnašnje prljavštine koja se upila u kožu. Ovde-
onde pod prljavštinom videle su se crvene brazgotine od rana, a kod članaka je prošireno mesto na veni bilo zapaljena masa s koje se ljuštila koža. No istinski ga je prestravilo to što mu je telo bilo toliko smršalo. Grudni koš mu je bio uzan kao u kostura; noge su se bile tako istanjile da su u kolenu bile šire nego u butini. Sad je video šta je O'Brajen mislio o viđenju sa strane. Krivina kičme je zaprepašćivala. Mršava ramena su bila pognuta, čineći od grudi ulegnuće, tanki vrat kao da se savijao nadvoje pod težinom lobanje. Da je trebalo pogađati, rekao bi da je u pitanju telo šezdesetogodišnjaka koji pati od kakve opake bolesti.

"Ponekad si mislio", reče O'Brajen, "da moje lice - lice člana Uže partije - izgleda staro i istrošeno. Šta misliš o svom!"

On zgrabi Vinstona za rame i obrte ga tako da se nađoše licem u lice.

"Pogledaj u kakvom si stanju!" reče on. "Pogledaj tu prljavštinu po celom telu. Pogledaj to blato između prstiju na nogama. Pogledaj tu odvratnu ranu na nozi iz koje ti se cedi gnoj. Primećuješ li da zaudaraš kao jarac? Verovatno više i ne primećuješ. Pogledaj koliko si smršao. Vidiš li? Mogu da sastavim palac i kažiprst oko tvoje mišice. Mogao bih ti prelomiti vrat kao šargarepu. Znaš li da si izgubio dvadeset pet kilograma otkako si nam pao u ruke? Čak ti i kosa opada, u celim pramenovima. Gledaj!" On dohvati Vinstona za kosu i povuče; u ruci mu ostade pramen dlaka. "Otvori usta. Devet, deset, jedanaest - imaš još jedanaest zuba. Koliko si imao kad si došao ovamo? I ovo malo što ti je ostalo ispada ti iz glave. Gledaj!"

On dohvati jedan od Vinstonovih preostalih prednjih zuba između snažnog palca i kažiprsta. Kroz Vinstonovu vilicu sevnu bol. O'Brajen mu beše iščupao zub iz korena. Zatim ga baci preko ćelije.

"Truliš", reče on, "raspadaš se. Šta si ti? Vreća đubreta. Sad se okreni i ponovo pogledaj u ogledalo. Vidiš li tu spodobu koja te gleda? To je poslednji čovek. Ako si ti čovek, onda je to čovečanstvo. A sad se obuci."

Sporim, krutim pokretima, Vinston se počе oblačiti. Do tada nije primećivao koliko je mršav i slab. U glavi mu se vrtela samo jedna misao: da se u zatvoru nalazi duže nego što mu se činilo. Zatim ga, dok je ponovo navlačio svoje bedne krpe, iznenada preplavi sažaljenje prema svom upropašćenom telu. Pre no što je postao svestan šta čini, on se skljojka na stoličicu koja je stajala pored kreveta i briznu u plač. Bio je svestan svoje ružnoće, svoje nespretnosti - svežanj kostiju u odvratnom prljavom rublju koji sedi i plače pod grubim belim svetlom - ali se nije mogao zaustaviti. O'Brajen mu položi ruke na rame, gotovo ljubazno.

"Neće to večno trajati", reče on. "Možeš se spasti kad god zaželiš. Sve zavisi od tebe."

"Vi ste to učinili?" zajeca Vinston. "Vi ste me doveli u ovo stanje."

"Ne, Vinstone, ti si sam sebe doveo do njega. To si prihvatio kad si krenuo protiv Partije. Sve je to bilo sadržano u tvom prvom delu. Nije se desilo ništa što nisi i sam predvideo."

On zastade, zatim produži:

"Potukli smo te, Vinstone. Slomili smo te. Video si kakvo ti je telo. Duh ti je u istom stanju. Ne mislimo da ti je ostalo još mnogo ponosa. Tukli su te, batinali, vredali; vrištao si od bola, valjao si se na podu u sopstvenoj krvi i bljuvotini. Cvilio si za milost, izdao si sve i svakoga. Možeš li mi navesti ijedno poniženje kroz koje nisi prošao?"

Vinston beše prestao da plače, mada su mu se suze i dalje cedile iz očiju. On podiže pogled ka O'Brajenu.

"Nisam izdao Džuliju", reče.

O'Brajen ga zamišljeno pogleda odozgo. "Ne", reče on. "ne; to stoji. Nisi izdao Džuliju."

Ono čudno poštovanje prema O'Brajenu, koje ništa nije moglo uništiti, ponovo zapljusnu Vinstonovo srce. Kako je inteligentan, pomisli on, kako je inteligentan! Nikad se nije desilo da O'Brajen ne shvati šta mu on kaže. Svako drugi bi mu smesta odvratio da je izdao Džuliju. Jer šta nisu iscedili iz njega pod mukama? Rekao im je sve što je znao o njoj, o njenim navikama, njenom karakteru, prošlosti; priznao je gozbe namirnicama sa crne berze, blud, maglovite planove protiv Partije - sve. A ipak, u onom smislu koji je davao toj reči, ipak je nije izdao. Nije prestao da je voli; osećanja koja je imao prema njoj ostala su ista. O'Brajen je bez objašnjenja razumeo šta je on mislio.

"Recite mi", upita ga Vinston, "hoće li me skoro streljati?"

"Dotle može potrajati još dugo", reče O'Brajen. "Ti si težak slučaj. Ali ne gubi nadu. Mi izlečimo svakog, pre ili posle. Na kraju ćemo te streljati."

4.

Bilo mu je mnogo bolje. Popravljao se i jačao iz dana u dan, ako se moglo govoriti o danima.

Belo svetlo i zujanje ostali su nepromenjeni, ali ćelija je bila nešto udobnija nego ostale u kojima je bio. Na krevetu od dasaka bio je dušek i jastuk; imao je i stoličicu. Bili su ga okupali, a potom ga prilično često puštali da se pere u limenom lavoru. Čak su mu davali i tople vode da se pere. Dali su mu novo rublje i čist kombinezon, mazali su mu otečenu venu nekom mašću koja je ublažavala svrab. Izvadili su mu preostale zube i dali veštačku vilicu.

Prošlo je mnogo nedelja, ako ne i meseci. Da je bio imalo zainteresovan, mogao je da prati proticanje vremena, jer su ga hranili u razmacima koji su izgledali pravilni. Procenjivao je da mu daju tri obroka na dvadeset četiri časa; ponekad se maglovito pitao da li ga hrane noću ili danju. Hrana je začudo bila dobra, s mesom za svaki treći obrok. Jednom su mu dali čak i kutiju cigareta. Šibica nije imao, ali mu je večito ćutljivi stražar davao vatre. Prvi put kad je pokušao da puši beše mu pripala muka, ali nije popustio. Kutija mu je potrajala dugo: pušio je samo po pola cigarete posle svakog obroka.

Dali su mu tablicu za čiji je jedan ugao bila privezana križulja. Ispočetka ih nije upotrebljavao. Čak i budan, bio je u potpunosti apatiji. Često bi između dva obroka odležao gotovo ne pokrećući se, čas spavajući a čas se budeći u nejasne fantazije u kojima je i otvoriti oči bilo previše. Još odavno je bio navikao da spava s jakim svetlom na licu. Nije mu smetalo; jedina je razlika bila u tome što su mu snovi bili povezaniji. Celo to vreme sanjao je mnogo, i uvek lepe snove. Bio je u Zlatnom kraju, ili sedeo među veličanstvenim ruševinama osvetljenim suncem, s majkom, sa Džulijom, s O'Brajenom - nije radio ništa, prosto je sedeo na suncu i razgovarao s njima o mirnim snovima. Sad kad je podsticaj koji je davao bol bio uklonjen, činilo se da je izgubio moć intelektualnog naprezanja. Nije mu bilo dosadno, nije imao želje za razgovorom ili raznodom. Prosto biti sam, ne biti tučen ni saslušan, biti sit i sav čist, savršeno ga je zadovoljavalo.

Postepeno je počeo da provodi sve manje vremena u snu, ali još uvek ga ništa nije gonilo da ustaje. Želeo je jedino da mirno leži i oseća kako mu se u telu skuplja snaga. Opipavao bi se ovde-onde, nastojeći da se uveri da to nije iluzija, da mu se mišići zaista debljaju a koža zateže. Najzad se uspostavi van svake sumnje da se popravio; noge su mu u butinama bile neporecivo deblje nego u kolenima. Posle toga, ispočetka s oklevanjem, on poče redovno izvoditi vežbe. Uskoro je bio u stanju da pređe tri kilometra, mereći ih koracima po ćeliji, i ugnuta ramena mu se počeše ispravljati. Onda pokuša da radi komplikovanije vežbe; tu se zaprepasti i ponizi otkrivši šta sve nije sposoban da uradi. Nije mogao da se kreće brže no hodom, nije mogao da drži stoličicu u ispruženoj ruci, nije mogao da stoji na jednoj nozi a da ne izgubi ravnotežu. Čučnuvši, otkri da se može uspraviti na jedvite jade, s užasnim bolovima u butinama i listovima. Leže potrbuške i pokuša da se podigne rukama. Nije vredelo: nije se mogao pomaći ni za centimetar. No posle nekoliko dana - posle nekoliko obroka - čak i taj poduhvat mu pođe za rukom. Dođe vreme kad je bio u stanju da se tako podigne šest puta uzastopce. Poče se čak ponositi svojim telom i gajiti povremeno verovanje da mu se i lice vraća u pređašnje stanje. Jedino kad bi slučajno stavio ruku na ćelavo teme setio bi se izbornog, ruševnog lica koje ga je onog dana pogledalo iz ogledala.

Duh mu postade aktivniji. On sede na krevet od dasaka navalivši se leđima na zid, s tablicom na kolenima, i smišljeno se dade na posao da se prevaspita.

Bilo je sasvim jasno da je kapitulirao. Sad vide da je u stvari počeo kapitulirati još davno pre no što je doneo tu odluku. Od trenutka kad se našao u zgradi Ministarstva ljubavi, da, čak i tokom onih minuta kad su on i Džulija stajali bespomoćno dok im je gvozdeni glas govorio šta da rade, shvatio je svu lakoumnost, svu površnost svog pokušaja da se usprotivi moći Partije. Sad je znao da ga je svih tih sedam godina Policija misli posmatrala kao isenka pod lupom. Nije bilo nijednog fizičkog čina, nijedne izgovorene reči, koje nisu primetili, nijednog misaonog procesa koji nisu bili u stanju da pogode. Čak su i ono beličasto zrnce prašine na koricama dnevnika uvek pažljivo vraćali na mesto. Puštali su mu magnetofonske snimke, pokazivali fotografije. Na nekima su bili on i Džulija zajedno, Da, čak i... Više se nije mogao boriti protiv Partije. Osim toga, Partija je bila u pravu. Tako je moralo biti: kako bi besmrtni, kolektivni mozak mogao da pogreši? Kojim se spoljnim merilom mogu proveravati njegovi zaključci? Duševno zdravlje je stvar statistike. U pitanju je samo to da se nauči misliti onako kako oni misle. Samo što...!

Križulja mu se među prstima činila debela i nezgrapna. On poče zapisivati misli koje su mu dolazile u glavu. Prvo napisao krupnim, neposrednim štampanim slovima:

SLOBODA JE ROPSTVO

Zatim gotovo bez predaha ispisa ispod toga:

DVA I DVA SU PET

Ali tu se pojavi neka prepreka. Kao da je uzmicao pred nečim, duh mu se nije mogao usredsrediti. Znao je da zna šta je na redu, ali se za trenutak nije mogao setiti. Uspe da se seti samo svesnim naporom; misao mu nije došla sama od sebe. On napisao:

BOG JE MOĆ

Prihvatao je sve. Prošlost je izmenjiva. Prošlost se nikad nije menjala. Okeanije je u ratu s Istazijom, Okeanija je oduvek u ratu s Istazijom. Džons, Aronson i Raterford su krivi za sve čime ih je optužba teretila. On nikad nije video fotografiju koja je pobijala njihovu krivicu. Ona uopšte nije ni postojala; on ju je izmislio. Setio se da se sećao protivrečnih stvari,

no to su bile lažne uspomene, proizvodi samozavaravanja. Kako je sve to bilo lako! Treba se samo predati; sve ostalo dolazi samo po sebi. To je kao kad čovek pliva uz struju koja ga gura natrag ma koliko se naprezao, a zatim najednom reši da se okrene i pođe niza struju umesto protiv nje. Ništa se nije menjalo sem plivačevog položaja: ono predodređeno je u svakom slučaju čekalo na kraju. Sve je bilo lako sem...!

Sve može biti istina. Takozvani prirodni zakoni su koještarija. Zemljina teža je besmislica. "Ja bih mogao", rekao mu je O'Brajen, "uzleteti s ovog poda kao mehur sapunice, kad bih hteo." Vinston to razradi. "Ako on misli da je uzleteo s poda, i ako ja u isto vreme mislim da ga vidim kako uzleće, onda se to zaista dešava." Odjednom, kao potopljena olupina koja se najednom probija na površinu vode, u glavu mu se probi misao: "Ne dešava se. Mi samo zamišljamo da se dešava. To je halucinacija." On je smesta odgurnu u stranu. Greška je bila očigledna. Podrazumevalo se da postoji 'stvarni' svet gde su se odvijala 'stvarna' zbivanja. Ali kako takav svet može postojati? Šta znamo o bilo čemu, sem onoga što saznajemo preko svog duha? Sve što se događa, događa se u duhu. Šta god se dešava u duhu, odista se dešava.

Nije imao teškoća da ukloni tu grešku; nije bio ni u opasnosti da joj podlegne. On ipak shvati da mu ta misao nije ni trebalo da dođe u pamet. Duh treba da stvori sebi neku slepu mrlju kad god se ukaže kakva opasna misao. Taj proces bi trebalo da bude automatski, instinktivan. U novogovoru se zvao zlostavljanje.

On se dade na vežbanje u zlostavljanju. Predstavi sebi tvrdnje 'Partija kaže da je zemlja pljosnata', 'Partija kaže da je led teži od vode' - i izvežba se da ne primećuje ili da ne shvata argumente koji su tome protivrečili. Nije bilo lako. Bila je potrebna velika moć rezonovanja i improvizacije. Na primer, aritmetički problemi koji su proizilazili iz tvrdnje 'dva i dva su pet' bili su van njegovih intelektualnih moći. Bila je takođe potrebna i izvesna duhovna gimnastika, sposobnost da se u jednom trenutku primenjuje najsuptilnija logika, a u drugom previđaju i najgrublje logičke greške. Glupost je bila isto toliko potrebna koliko i inteligencija, i isto toliko teško dostižna.

Jednog dana - mada 'jednog dana' nije pravi izraz; moglo je isto tako biti i pola noći; dakle: jednom - on zapade u čudno, blaženo sanjarenje. Išao je hodnikom očekujući metak. Znao je da će ga idućeg trenutka metak pogoditi. Sve je bilo sređeno, izglađeno, pomireno. Nije više bilo sumnji, prepirki, bola, straha. Telo mu je bilo zdravo i snažno. Hodao je lakim koracima, s radošću od kretanja i osećanjem da hoda po suncu. Više nije bio u uzanim belim hodnicima Ministarstva ljubavi nego u onom ogromnom prolazu obasjanom suncem, širokom čitav kilometar, kojim je prolazio u delirijumu izazvanom drogom. Bio je u Zlatnom kraju i hodao putanjom preko starog pašnjaka koji su zečevi sav obrstili. Osećao je kratku gipku travu pod nogama i sunce na licu. Na ivici poljane blago su se njihali brestovi, a negde iza njih bio je potocić u čijim su se zelenim virovima ispod vrba igrale ribice.

Odjednom se trže, sav užasnut. Po kičmi mu izbi znoj. Bio je čuo svoj glasni krik: "Džulija! Džulija! Džulija! Džulija, ljubavi moja! Džulija!"

Za trenutak ga salete halucinacija: vide je pred sobom. Činilo se da nije samo s njim, nego u njemu. Bilo mu je kao da mu je ušla u samo tkivo kože. Tog trenutka ju je voleo daleko više nego kad su bili zajedno i slobodni. Isto tako je znao da je ona negde živa i da joj je potrebna njegova pomoć.

On ponovo leže i pokuša da se pribere. Šta je to uradio? Koliko će godina ovaj trenutak slabosti dodati njegovom zatočeništvu?

Još jedan trenutak, i on će čuti bat čizama u hodniku. Oni neće pustiti da ovaj izliv prođe nekažnjeno. Sad znaju, ako nisu i od ranije znali, da on krši sporazum koji je zaključio s njima. Pokorio se Partiji ali je još uvek mrzi. U prošlosti je pod maskom konformiste nosio jerečki duh. Sad se povukao korak dalje: u duhu se predao, ali se nadao da će dušu očuvati netaknutu. Zna da nije u pravu, ali više voli da ne bude. Oni će to razumeti - O'Brajen će razumeti. Sve je izišlo na videlo u tom jednom jedinom glupavom kriku.

Moraće da počne ispočetka. To može potrajati godinama. On pređe rukom preko lica, trudeći se da upamti novi oblik. U obrazima su bile duboke bore jagodice su pod rukom bile oštre, nos spljošten. Osim toga, otkako se poslednji put video u ogledalu, dobio je i nove vilice. Nije lako održati nedokučiv izraz na licu kad čovek ne zna kako mu lice izgleda. U svakom slučaju, sama kontrola nad crtama lica nije dovoljna. On prvi put shvati da čovek koji hoće da sačuva tajnu mora da je sakrije i od samog sebe. Mora sve vreme znati da je ona tu, ali ne sme je, dokle god ne postane potrebna, pustiti da u bilo kom obliku kome se može dati ime prodre u svest. Od sad mora da ima ne samo ispravne misli nego i ispravna osećanja, ispravne snove. A sve to vreme mora čuvati mržnju u sebi, kao grudvu materije koja je deo njega, a ipak nepovezana s njim kao cistu.

Jednog dana će odlučiti da ga streljaju. Ne može se znati kad, ali se nekoliko sekundi unapred može pogoditi. Pucaju uvek s leđa kad čovek ide hodnikom. Deset sekundi će biti dosta. Za to vreme se svet u njemu može preokrenuti. I onda, najednom, bez ijedne reči, bez zastajanja u hodu, bez promene i u jednoj jedinoj crti lica - najednom će kamuflaža spasti i: bum! opaliće topovi njegove mržnje. Mržnja će ga ispuniti kao ogroman praštav plamen. I u tom istom trenutku: bum! Opaliće metak, prekasno - ili prerano. Pre nego što mu budu pridobili mozak, oni će ga razneti. Jeretička misao će biti nekažnjena, nepokajana, van njihovog domašaja zauvek. Oni će probušiti rupu u svom sopstvenom savršenstvu. Umreti mrzeći ih - to je sloboda.

On zatvori oči. To je bilo teže nego prihvatiti intelektualnu disciplinu. U pitanju je bilo samoponiženje, samosakaćenje. Moraće da zaroni u najgnusniju gnusobu. Šta još ima strašnije, šta još ima gadnije? On pomisli na Velikog Brata. Ogromno lice (zato što se stalno viđalo na plakatima uvek se činilo da ima metar u širinu) sa gustim crnim brkovima i očima koje su pratile čoveka, iziđe mu pred oči kao samo od sebe. Koje je njegovo pravo osećanje prema Velikom Bratu?

U hodniku se ču težak bat čizama. Čelična vrata se otvoriše s treskom. U ćeliju uđe O'Brajen. Iza njega je stajao oficir voštana lica i stražari u crnoj uniformi.

"Ustani", reče O'Brajen. "Hodi ovamo."

Vinston stade pred njega. O'Brajen ga dohvati snažnim rukama za ramena i unese mu se u lice.

"Mislio si da me prevariš", reče on. "To ti je bilo glupo. Ispravi se. Pogledaj me u lice."

On zastade, zatim nastavi blažim glasom:

"Oporavljaš se. Intelektualno, s tobom je gotovo sve kako treba. Nisi napredovao jedino emocionalno. Reci mi, Vinstone - i zapamti, bez laži; ti znaš da uvek primećujem laž - reci mi: koje je tvoje pravo osećanje prema Velikom Bratu?"

"Mrzim ga."

"Mrziš ga. Dobro. Znači da je došlo vreme da naučiš i poslednji korak. Moraš zavoleti Velikog Brata. Nije dovoljno da mu se samo pokoravaš; moraš ga voleti."

On pusti Vinstona blago ga gurnuvši prema stražarima.

"Soba sto jedan", reče.

5.

U svakoj fazi svog zatočeništva znao je, ili mu se činilo da zna, na kom se mestu te zgrade bez prozora nalazi. Verovatno je bilo malih razlika u vazdušnom pritisku. Ćelije gde su ga stražari tukli bile su pod zemljom. Soba u kojoj ga je O'Brajen saslušavo bila je visoko, blizu krova. Ova prostorija je bila mnogo metara pod zemljom, na najdubljem mestu dokle se može doći.

Bila je veća od skoro svih ostalih ćelija u kojima je bio. No on je jedva i primećivao okolinu. Primetio je jedino da su pravo ispred njega bila dva stočića, oba pokrivena zelenom čojom. Jedan je bio na svega metar-dva ispred njega, a drugi nešto dalje, blizu vrata. Bio je u

sedećem stavu privezan za stolicu tako čvrsto da nije mogao pokrenuti ništa, čak ni glavu. Glavu mu je otpozadi nešto stezalo tako da je morao gledati pravo preda se.

Za trenutak je bio sam, zatim se vrata otvoriše i O'Brajen uđe.

"Jednom si me pitao", reče O'Brajen, "šta je u sobi sto jedan. Ja sam ti rekao da odgovor znaš i sam. Svi znaju. U sobi sto jedna je najgora stvar na svetu."

Vrata se ponovo otvoriše. Uđe stražar koji je nosio nešto od žice, neku kutiju ili korpu. On je stavio na udaljeniji sto. Od O'Brajena Vinston nije mogao da vidi šta je to.

"Najgora stvar na svetu", reče O'Brajen, "varira zavisno od jedinke. Za nekog je to biti živ zakopan, za drugog biti spaljen, ili udaviti se, ili biti nabijen na kolac, ili pedeset drugih smrti. Ima slučajeva kad je najgora stvar na svetu nešto sasvim beznačajno, čak ni ne smrtonosno."

On se beše malo pomerio u stranu tako da je Vinston mogao bolje videti onaj predmet na stolu. To je bio četvrtasti kavez od žice, s ručicom nešto nalik na mačevalačku masku, s udubljenom stranom napolju. Iako je kavez ležao tri-četiri metra od njega, Vinston vide da je uzdužnom pregradom podeljen na dvoje, i da se u svakom odeljku nalazi po jedan stvor. To su bili pacovi.

"U tvom slučaju", reče O'Brajen, "najgora stvar na svetu su pacovi."

Još čim je video kavez, kroz Vinstona je prošla neka jeza predosećanja, neki strah od neznanog čega. No tog trenutka mu najednom postade jasno šta znači onaj maskoliki deo. Utroba kao da mu se pretvori u vodu.

"Ne možete!" kriknu on visokim, napuklim glasom. "Ne biste valjda! Ne biste valjda! Pa to je nemoguće."

"Da li se sećaš", reče O'Brajen, "trenutka panike koji ti je dolazio u snovima? Ispred tebe je bio zid mraka, a u ušima ti je bučalo. S druge strane zida nalazilo se nešto užasno. Znao si da znaš šta je to, ali se nisi usuđivao da mu pogledaš u oči. S druge strane zida su se nalazili pacovi."

"O'Brajene!" reče Vinston naprežući se da ovlada svojim glasom. "Vi znate da to nije potrebno. Šta tražite od mene?"

O'Brajen mu ne dade neposredan odgovor. Najzad progovori, onako učiteljski kako je ponekad imao običaj. Gledao je zamišljeno nekud u daljinu, kao da se obraća publici iza Vinstonovih leđa.

"Sam po sebi", reče on, "bol nije uvek dovoljan. Ima situacija u kojima se čovek odupire bolu, čak i dok ne izdahne. Ali za svakog postoji nešto neizdržljivo - nešto o čemu se ne može ni misliti. To nema veze sa hrabrošću i kukavičlukom. Čovek koji pada s neke visine nije kukavica ako se u padu uhvati za uže. Čovek koji izranja iz duboke vode nije kukavica ako napuni pluća vazduhom. To je jednostavno instinkt koji se ne može uništiti. Isti je slučaj s pacovima. Za tebe, oni su neizdržljivi. Oni predstavljaju oblik pritiska kome se ne možeš odupreti, čak i kad bi hteo. Stoga ćeš učiniti ono što se od tebe traži."

"Ali šta, šta? Kako ću to učiniti ako ne znam šta je?"

O'Brajen podiže kavez i premesti ga na bliži sto, spustivši ga pažljivo na čuju. Vinstonu zapišta krv u ušima. Imao je osećanje da sedi u potpunoj usamljenosti. Nalazio se usred ogromne puste ravnice, ravne pustinje natopljene suncem, preko koje su mu svi zvuci dolazili iz neizmernih daljina. No ipak je kavez s pacovima bio nepuna dva metra od njega. Pacovi su bili ogromni. Bili su u onom dobu kad im njuška postaje tupa i krvožedna a krzno prelazi iz sive boje u mrku.

"Iako je glodar", reče O'Brajen, još uvek se obraćajući nevidljivoj publici, "pacov je mesožder. To znaš. Čuo si šta se dešava u siromašnim četvrtima ovog grada. Ima ulica gde žene ne smeju da ostave malo dete samo u kući, Čak ni na nekoliko minuta, jer bi ga inače pacovi svakako napali. U vrlo kratkom roku oglodali bi ga do kostiju. Oni takođe napadaju

bolesnike i samrtnike. Sa začuđujućom inteligencijom raspoznaju koji se ljudi ne mogu braniti."

Iz kaveza se začu žestoka cika. Vinstonu se učini da dopire izdaleka. Pacovi su se tukli; pokušavali su da se dohvate jedno drugog kroz pregradu. On ču i duboko očajničko stenjanje. Učini mu se da i ono dolazi odnekud van njega.

O'Brajen podiže kavez i u istom trenutku pritisnu nešto na njemu. Nešto školjocnu. Vinston se izbezumljeno napreže da se otrgne sa stolice. Nije vredelo: svaki deo tela, čak i glava, bili su čvrsto stegnuti. O'Brajen primače kavez na nepun metar od Vinstonovog lica.

"Pritisnuo sam prvu polugu", reče on. "Konstrukcija ovog kaveza ti je jasna. Maska će ti naleći na lice, ne ostavljajući nikakav izlaz. Kad pritisnem ovu drugu polugu, vrata kaveza će se podići. Izgladnele životinje će izleteti kao meci. Jesi li kad video pacova u skoku? Naleteće ti na lice i odmah zagristi u njega. Neki put idu pravo na oči. Neki put progrizu kroz obraze i navale na jezik."

Kavez se primicao; već je bio sasvim blizu. Vinston ču niz oštih krika koji kao da su dolazili iz vazduha iznad njegove glave. Ipak se žestoko borio protiv panike. Smisliti, smisliti nešto makar u preostalom deliću sekunde - jedina nada je bila u tome. Odjednom ga po nozdrvama udari odvratn ustajao zadah životinja. U njemu se uskomeša mučnina; on se gotovo onesvesti. Sve se bilo pomračilo. Za trenutak je bio izvan sebe, životinja koja urla. No ipak izroni iz mraka grčevito se držeći jedne misli. Može se spasiti na jedan jedini način. Mora podmetnuti neko drugo ljudsko biće, telo nekog drugog ljudskog bića, između sebe i pacova.

Krug maske je već bio toliko blizu da se od njega nije videlo više ništa. Vratanca od žice bila su mu na svega dva-tri pedlja od lica. Pacovi su znali šta se sprema. Jedan je poskakivao, a drugi, stari olinjali deda iz kanalizacije, stajao uspravno, stežući ružičastim šapama šipke kaveza, i krvožedno njuškao. Vinston vide brkove i žute zube. Ponovo ga zahvati crna panika. Bio je slep, bespomoćan, bez misli.

"To je bila uobičajena kazna u vreme kineskog carstva." reče O'Brajen, didaktički kao i pre.

Maska mu se navlačila na lice. Žica mu se očeša o obraz. A onda - ne, to nije bilo olakšanje, samo nada, sićušan komadić nade. Prekasno, možda prekasno. No on beše najednom shvatio da na celom svetu postoji samo jedno biće na koje može da prenese svoju kaznu - jedno jedino telo koje može da gurne između sebe i pacova. I poče izbezumljeno urlati, ponavljati iz sveg glasa:

"Džuliji! Džuliji! Ne meni! Džuliji! Svejedno mi je šta ćete joj! Iskidajte joj lice, oderite je do kostiju. Ne meni! Džuliji! Ne meni!"

Padao je unazad, u neizmerne dubine, sve dalje od pacova. Još uvek je bio privezan za stolicu, ali beše propao kroz pod, kroz zidove zgrade, kroz zemlju, kroz okeane, kroz atmosferu, u vasionu, u međuzvezdani prostor - sve dalje, dalje, dalje od pacova. Bio je udaljen neznano koliko svetlosnih godina, ali O'Brajen je i dalje stajao uz njega. Još uvek je osećao hladnoću žice na obrazu. Ali kroz tamu koja ga je obavijala on ču još jedno metalno školjocanje. Znao je da su se vratanca zatvorila a ne otvorila.

6.

Kafana Pod kestenom bila je gotovo prazna. Padajući koso kroz prozor, žut sunčev zrak je padao na prašnjave ploče stolova. Bilo je petnaest časova; samotno doba dana. Iz telekrana se cedila muzika metalnog zvuka.

Vinston je sedeo u svom uobičajenom uglu, zagledan u praznu čašu. Katkad bi podigao pogled na ogromno lice koje ga je gledalo sa suprotnog zida. Ispod njega je pisalo VELIKI BRAT TE POSMATRA. Kelner se pojavi nepozvan i napuni mu čašu džinom

Pobeda, istresavši u nju i nekoliko kapljica iz druge boce kroz čiji je zapašać prolazila cevčica. To je bio saharin s karanfilićem, specijalitet kafane.

Vinston je slušao telekran. Iz njega je trenutno izlazila samo muzika, ali svakog časa se očekivao specijalni bilten Ministarstva mira. Novosti s afričkog fronta bile su krajnje uznemirujuće. Brige o tom frontu vraćale su mu se celog dana. Jedna evroazijska armija (Okeanija je u ratu s Evroazijom; Okeanija je oduvek u ratu s Evroazijom) kretala se na jug stravičnom brzinom. Podnevni bilten nije pominjao nijednu određenu oblast, no bilo je verovatno da se borbe već vode oko ušća Konga. Brazavil i Leopoldvil su bili u opasnosti. Nije se moralo gledati na mapu da bi se shvatilo šta to znači. Nije u pitanju bio samo gubitak centralne Afrike; prvi put u celom ratu bila je ugrožena i sama teritorija Okeanije.

U njemu planu neko jako osećanje, ne sasvim strah nego neko neodređeno uzbuđenje, zatim se zagasi. On prestade misliti o ratu. Tih dana se nije mogao koncentrisati ni na šta duže od nekoliko trenutaka. On podiže čašu i ispi je u jednom gutljaju. Kao i uvek, džin ga protrese, gotovo natera da povрати. Piće je bilo odvratno. Karanfilić i saharin, koji su, onako otužni, već i sami bili gadni, nisu mogli da sakriju tupi uljasti miris; a najgore je od svega bilo to što mu je miris džina, koji ga je pratio dan i noć, bio u svesti neraskidivo vezan sa zadahom onih...

Nikad ih nije imenovao, čak ni u mislima; koliko mu je bilo moguće, nije ih ni zamišljao. Oni su bili nešto čega je samo upola bio svestan, nešto što mu se vrzma tik uz lice, neki miris koji mu se uporno držao nozdrva. Dok se džin u njemu dizao, od podrignu kroz ljubičaste usne. Otkako su ga pustili bio se ugojio, pa čak i povratio svoju staru boju - u stvari, i više nego povratio. Crte lica su mu zadebljale, koža na nosu i jagodicama ogrubela i pocrvenela, čak je i celavo teme bilo previše ružičasto. Kelner, i ovog puta nepozvan, donese šahovsku tablu i poslednji broj Tajmsa, savijen na strani sa šahovskim problemima. Zatim, videvši da je Vinstonova čaša prazna, donese bocu s džinom i napuni je. Vinston nije morao da naručuje. Znali su njegove navike. Šahovska tabla ga je uvek čekala, sto u uglu bio uvek rezervisan; čak i kad je kafana bila puna on je za svojim stolom sedeo sam jer niko nije hteo da bude viđen u njegovoj blizini. Nikad se nije trudio da računa koliko je popio. U nepravilnim razmacima podnosili su mu komad prljave hartije za koji su govorili da je račun, no imao je utiska da mu stalno naplaćuju manje. No bilo bi mu svejedno i da je obratno. Sad je uvek imao para. Imao je čak i posao, sinekuru plaćenu daleko bolje no njegova ranija služba.

Muzika s telekrana prestade. Program nastavi spikerov glas. Vinston podiže glavu, ali posredi nije bio bilten s fronta. Samo kratko saopštenje Ministarstva obilja da je u prethodnom tromesečju norma desete troletke za proizvodnju pertli premašena za dvadeset osam odsto. On ispita šahovski problem i postavi figure. U pitanju je bila komplikovana završnica, pri čemu je trebalo upotrebiti i dva konja. 'Beli vuče i dobija u dva poteza.' Vinston podiže pogled na portret Velikog Brata. Beli uvek matira, pomisli on s nekim maglovitim misticizmom. Uvek je tako udešeno, bez izuzetka. Ni u jednom šahovskom problemu od početka sveta nije pobeđivao crni. Ne simbolizuje li to večitu, nepromenljivu pobedu dobra nad zlim? Ogromno lice ga je posmatralo, puno smirene snage. Beli uvek matira.

Glas iz telekrana zastade i nastavi drukčijim i mnogo ozbiljnijim tonom: "Upozoravate se da budete spremni za važno saopštenje u petnaest i trideset. Petnaest i trideset! U pitanju su vesti od najvećeg značaja. Pazite da ih ne propustite. Petnaest i trideset!" Zveketava muzika ponovo zasvira.

Vinstonu zalupa srce. To će biti bilten s fronta; instinkt mu je govorio da će vesti biti loše. Celog dana su mu se, s malim naletima uzbuđenja, vraćale misli o strahobnom porazu u Africi. Činilo mu se da gleda evroazijsku armiju kako kulja preko nikad neprekoračene granice i prodire na vrh Afrike kao kolona mrava. Zar nije bilo moguće nekako ih napasti s boka? U glavi mu je jasno stajao obris zapadnoafričke obale. On podiže belog konja i pomače

ga preko table. Tu je pravo mesto. Još dok mu je pred očima bila crna horda koja juri na jug, on vide drugu silu, neobjašnjivo skupljenu, kako im najednom prodire u pozadinu i preseca kopnene i pomorske komunikacije. Činilo mu se da svojom željom oživljava tu drugu silu. Ali treba dejstvovati brzo. Ako vladaju celom Afrikom, ako se dočepaju aerodroma i podmorničkih baza na rtu Dobre Nade, preseći će Okeaniju nadvoje. To bi moglo značiti svašta: poraz, rasulo, ponovnu podelu sveta, propast Partije! On duboko udahnu. U duši mu se borila čudna smešna osećanja - mada to nije bila smešna u pravom smislu - tačnije, nekoliko uzastopnih slojeva osećanja, pri čemu se nije moglo znati koji je sloj najniži.

Grč prođe. On vrati belog konja ne mesto, ali za trenutak se nije mogao usredsrediti na problem. Misli mu ponovo odlutaše. On skoro nesvesno ispisa prstom po prašini na stolu:

$$2 + 2 =$$

"U dušu ti ne mogu ući", beše mu rekla ona. Ipak su mogli.

"Šta ti se ovde desi ostaje zauvek", beše rekao O'Brajen. To je bila prava reč. Od nekih stvari, svojih sopstvenih dela, čovek se ne može oporaviti. U grudima mu nešto bude ubijeno: spaljeno, sažeženo.

Video se s njom; čak i razgovarao. Nije bilo opasno. Znao je, skoro instinktivno, da za njegove postupke više gotovo i nemaju interesovanja. Da je bilo ko od njih dvoje hteo, mogao je udesiti da se nađu još jednom. Sreli su se u stvari sasvim slučajno, u Parku, jednog oštrog, očajno hladnog martovskog dana, kad je zemlja bila nalik na gvožđe i sva trava se činila mrtva, a nigde nije bilo nijednog pupoljka sem nekoliko šafrana koji su se probili iz zemlje da ih vetar raščereči. Hitao je svojim putem, smrznutih ruku i sa suzama od vetra, kad je vide na nepunih deset metara od sebe. Odjednom mu bi jasno da se promenila na neki teško opisiv način. Oni se skoro mimoiđuše bez ikakvog znaka, a zatim se on okrete i pođe za njom, ne previše revnosno. Znao je da nema opasnosti, da se niko ne bi zainteresovao za njih. Ona je ćutala. Pošla je ukoso preko trave kao da ga se pokušava otresti, zatim se pomirila s njegovim prisustvom pored sebe. Ubrzo se nađoše okruženi iskidanim žbunjem bez lišća, nekorisnim bilo kao skrovište bilo kao zaštita od vetra. Stadoše. Bilo je zverski hladno. Vetar je zviždao kroz grančice i tresao retke šafrane. On je zagrljao oko pojasa.

Telekrana nije bilo, ali je sakrivenih mikrofona moralo biti; sem toga, bili su na vidiku. To nije imalo značaja; ništa nije imalo značaja. Mogli su leći na zemlju i uraditi ono da su hteli. Na samu pomisao njemu se sledi meso na kostima. Ona ničim ne odvrati na zagrljaj; nije se čak ni trudila da se oslobodi. On sad vide šta se promenilo u njoj. Lice joj je bilo žuće, a preko čela i slepoočnice, delimično sakrivena kosom, prolazila je brazgodina; ali promena nije bila u tome. U pitanju je bilo to što joj se struk proširio i, na neki čudan način, ukrotio. On se seti kako je jednom, posle eksplozije raketne bombe, pomagao da se iz ruševina izvuče leš, i kako se začudio ne što je mrtvac bio neverovatno težak, nego što je bio tako ukočen i nezgodan za nošenje; kao da je bio od kamena a ne mesa i kostiju.

Nije pokušavao da je poljubi; nisu ni govorili. Kad su se vraćali preko trave, ona ga prvi put pogleda pravo u lice, kratkim pogledom, punim prezira i odbojnosti. On se upita da li je to samo zbog nečega iz prošlosti ili ju je odbijao i zbog svog naduvenog lica i vode koju mu je vetar stalno izvlačio iz očiju. Sedoše na dve gvozdene stolice, jedno pored drugog, ali ne previše blizu. Vide da se ona sprema da progovori. Ona pomeri svoju nezgrapnu cipelu nekoliko centimetara i namerno prebi jednu grančicu. Primeti da su joj stopala izgledala šira.

"Izdala sam te", otvoreno reče ona.

"Izdao sam te", reče on.

Ona baci na njega još jedan kratak i odbojan pogled.

"Ponekad", reče ona, "ponekad ti zaprete nečim - nečim čemu se ne možeš odupreti, o čemu čak ne možeš ni misliti. I onda kažeš: "Nemojte mene, uradite to nekom drugom, uradite to tome i tome." Posle možeš i da se pretvaraš da je to bio samo trik, da si to rekao samo da bi prestali i da to u stvari ne misliš. Ali to nije istina. U onom trenutku zaista tako misliš. Misliš da nema drugog načina da se spaseš, i potpuno si spreman da se spaseš na takav način. I prosto poželiš da se to desi tom drugom. Nije ti stalo koliko će on da se muči. Stalno ti je samo do sebe."

"Stalo ti je samo do sebe", ponovi on kao odjek.

"A posle toga ne osećaš se onako isto prema tom drugom."

"Ne", reče on, "ne osećaš se onako isto."

Činilo se da se više nema šta reći. Vetar im je lepio za telo tanke kombinezone. Skoro najednom postade nezgodno sedeti i ćutati; sem toga, bilo je previše hladno da bi se moglo sedeti nepokretno. Ona reče da mora na metro i ustade da pođe.

"Moramo se još koji put videti", reče on.

"Da", reče ona, "moramo se još koji put videti."

Neko vreme ju je neodlučno pratio, pola koraka iza nje. Više nisu progovorili. Nije se u stvari trudila da ga se otrese, ali je išla upravo toliko brzo da on nije mogao uporedo s njom. On se beše rešio da je otprati do stanice metroa, ali mu najednom to vučenje za njom po hladnoći postade besmisleno i neizdržljivo. Bila ga je obuzela želja ne toliko da se odvoji od Džulije koliko da se vrati u kafanu Pod kestenom, koja mu nikad nije bila privlačnija nego u tom trenutku. Pred oči mu iziđe nostalgичna slika svog stola u uglu, s novinama, šahovskom tablom i nepresučnim džinom. Tamo će pre svega biti toplo. Sledećeg trenutka, ne sasvim slučajno, on dopusti grupici prolaznika da ga izdvoji od Džulije. Preko volje pokuša da je sustigne, zatim uspori korak, okrete se i pođe u suprotnom pravcu. Kad je prešao pedeset metara, okrete se. Na ulici nije bilo mnogo sveta, ali Džuliju već nije mogao da raspozna. Bilo koja od desetak silueta koje su hitale niz ulicu mogla je biti njena. Možda se njeno raskrupnjalo, ukrućeno telo više nije ni moglo prepoznati s leđa.

"U onom trenutku", rekla mu je, "zaista tako misliš." On i jeste tako mislio. Nije samo rekao, nego je to zaista i poželeo. Poželeo je u tom trenutku da nju, a ne njega, bace onim...

U muzici koja se cedila sa telekрана nešto se izmeni. Pojavi se neka reska, podrugljiva nota, neka žuta nota. A onda - to se možda nije ni dešavalo, možda je to bilo samo sećanje u muzičkom ruhu - neki glas zapeva:

Pod kestenom senke duge

Prodadosmo jedno drugo...

U oči mu navreše suze. Kelner koji je prolazio pored stola primeti da mu je čaša prazna i donese bocu sa džinom.

Podiže čašu i pomirisa je. Piće je sa svakim gutljajem postajalo ne manje odvratno nego još odvratnije. Ali bilo je postalo element u kome je plivao, njegov život, njegova smrt i njegovo vaskrsenje. Džin mu je svake noći donosio omamu i svakog jutra podizao ga iz mrtvih. Kad se budio, retko pre jedanaest nula-nula, slepljenih kapaka, izgorelih usta, i s osećanjem da mu je kičma prebijena, ne bi se mogao ni dići iz vodoravnog položaja da mu nisu pored kreveta stajale boca i čajna šoljica. U podnevne sate je sedeo zacakljena lica, s bocom pod rukom, i slušao telekran. Od petnaest nula-nula do zatvaranja postojao je deo inventara u kafani Pod kestenom. Više se nikog nije ticalo šta radi, više ga nije budio nikakav pisak, više ga nijedan telekran nije korio. Povremeno, možda dvaput nedeljno, odlazio je u Ministarstvo istine, u prašnjavu kancelariju koja je izgledala napuštena, i tamo obavljao nešto malo posla, upravo onoga što se nazivalo poslom. Bio je postavljen za člana pododbora pri nekom pododboru, izdanku jednog od bezbrojnih odbora koji su se bavili manjim teškoćama

nastalim u pripremanju jedanaestog izdanja rečnika Novogovora. Sastavljali su nešto što se zvalo 'ad hok izveštaj', ali o čemu je taj izveštaj trebalo da bude, nikad nije konačno saznao. To je imalo neke veze s pitanjem da li zareze treba stavljati u zagrade ili van zagrada. U njegovom pododboru bilo ih je još četvoro, sve osoba sličnih njemu. Bilo je dana kad su se sastajali i odmah potom rasturali, iskreno priznajući jedni drugima da zaista nema šta da se radi. No bilo je i dana kad su se skoro revnosno davali na posao, pedantno i s velikim žarom sastavljali zapisnike, pravili nacрте drugih informacija koje nikad nisu završavali - kad je prepirka oko toga šta je to zbog čega se navodno prepiru postajala neverovatno komplikovana i zakukuljena, sa cepidlačenjem oko definicija, s ogromnim skretanjima, svađama - čak pretnjama da se stvar izneti pred više rukovodstvo. Onda bi najednom iz njih isparila sva energija, i sedeli bi oko stola, gledajući se ugašenim očima, kao duhovi koji blede kad petao kukurikne.

Telekran za trenutak ućuta. Vinston ponovo podiže glavu, bilten! Ali ne, samo su menjali ploču. Iza očnih kapaka imao je mapu Afrike. Kretanje armije sažinjavalo je dijagram: crna strela koja se probija horizontalno na istok preko repa crne. Kao da traži potporu, on podiže pogled na neuzbuđeno lice s portreta. Da li je uopšte moguće da ova druga strela ne postoji?

Interesovanje mu ponovo popusti. On popi još jedan gutljaj džina, podiže belog konja i povuče jedan potez za probu. Šah. No to očigledno nije bio pravi potez, jer...

Nepozvano, u glavu mu se vrati sećanje. On vide sobu osvetljenu svećom, ogroman krevet s belim pokrivačem i sebe, dečaka od devet-deset godina, kako sedi na podu, mućka kockice i oduševljeno se smeje. Majka je sedela prekoputa njega i takođe se smejala.

To se po svemu sudeći desilo nekih mesec dana pre nego što je ona nestala. Taj trenutak je bio trenutak pomirenja, kad je upornu glad u trbuhu bio zaboravio, a ranija ljubav prema majci za trenutak ponovo oživela. Dobro se sećao dana, raskvašenog od kiše; voda je curila po oknu a svetlo bilo previše mutno da bi se moglo čitati. Dosada dvoje dece u mračnoj, pretrpanoj spavaćoj sobi postala je neizdrživa. Vinston je cvilio i kukumavčio, uzaludno zahtevao hranu, motao se po sobi pomerajući stvari i udarajući nogama o drvenu oplatu sve dok susedi nisu počeli udarati po zidu, dok je mlađe dete svakog časa plakalo. Na kraju mu je majka rekla: "A sad budi dobar pa ću ti doneti igračku. Divnu igračku - mnogo će ti se dopasti"; zatim otišla na kišu, u malu svaštarnicu u blizini koja je još uvek povremeno radila, i vratila se s kartonskom kutijom u kojoj je bila igra 'Čoveče ne ljuti se'. Još uvek se sećao mirisa vlažnog kartona. Pribor za igru je bio bedan. Tabla je bila ispucala, a sitne drvene kockice tako loše da su jedva ležale na strani. Vinston je posmatrao igru naduren i nezainteresovan. No tada mu je majka zapalila komadić sveće, pa su seli na pod da igraju. Ubrzo se jako ubzbudio i podcikivao dok su figurice s nadom napredovale s jednog polja na drugo a onda bivale 'pojedene' i morale se vraćati na početno polje. Odigrali su osam igara i dobili svako po četiri. Njegova sićušna sestrice, premala da bi razumela igru, sedela je poduprta jastukom i smejala pošto su se i njih dvoje smejali. Celo jedno popodne bili su srećni zajedno, kao u njegovom ranijem detinjstvu.

On baci tu sliku iz svoje svesti. To je bila lažna uspomena. Povremeno su ga uznemiravale lažne uspomene. One nisu imale značaja, dokle god čovek zna šta su u stvari. Neke stvari su se desile, neke druge nisu. On se okrete šahovskoj tabli i ponovo podiže belog konja. Figura skoro u istom trenutku pade i zveknu na tabli. Vinston se beše trgao kao da mu je u telo zabodena igla.

Oštar trubni znak beše probio vazduh. Bilten! Pobeda! Kad se pre vesti čuje ovaj trubni znak, to uvek znači pobeđu. Po kafani prođe neko električno uzbuđenje. Čak su se i kelneri trgli i načuljili uši.

Trubni znak beše oslobodio neopisivu buku. S telekrana je već blebetao uzbuđen glas, no još ga u samom početku gotovo zaglušila klicanje spolja. Novost beše obletela ulice kao

čarolija. Od onog što je izlazilo iz telekrana Winston je čuo taman toliko da shvati da se sve desilo onako kako je i predvideo: ogromna armija prebačena brodovima, iznenađan udar u neprijateljsku pozadinu, bela strela koja prodire preko repa crne. Kroz opštu buku probijali su se odlomci trijumfalnih fraza: "Kapitalan strateški manevar... savršena koordinacija... krajnje rasulo... pola miliona zarobljenika... potpuna demoralizacija... vlast nad celom Afrikom... kraj rata sagledljiv... najveća pobjeda u ljudskoj istoriji... pobjeda, pobjeda, pobjeda!"

Vinstonove noge su ispod stola pravile grčevite pokrete. Nije se ni pomakao sa svog mesta, ali u duhu je trčao, brzo trčao, bio je s gomilom na ulici, kličući do ogluvljenja. On ponovo podiže pogled na portret Velikog Brata. Kolos koji je pregazio svet! Stena o koju su uzaludno udarale azijske horde! On pomisli kako je pre deset minuta - da, svega deset minuta - u njegovom srcu još uvek bilo neodumice oko toga da li će vesti s fronta značiti pobjedu ili poraz. Ah, nestalo je nešto više od evroazijske vojske! Mnogo se toga promenilo u njemu od onog prvog dana u Ministarstvu ljubavi, ali konačno, neophodna, lekovita promena se do tog trenutka još nije odigrala.

Glas s telekrana i dalje je sipao svoju priču o zarobljenicima, plenu i pokolju, ali vika s ulice beše malo zamrla. Kelneri su se vraćali svome poslu. Jedan od njih pride s bocom džina. Sedeći u svom blaženom snu, Winston nije obraćao pažnju na njega dok mu je ovaj punio čašu. Više nije ni trčao ni klicao. Nalazio se ponovo u Ministarstvu ljubavi, gde mu je sve bilo oprošteno, gde mu je duša bila bela kao sneg. Nalazio se na optuženičkoj klupi, priznavao sve, pokazivao svakog. Koračao je hodnikom obloženim belim pločicama, s osećanjem da hoda po suncu, i s naoružanim stražarom za leđima. Dugo očekivani metak mu je prodirao u mozak.

On se zagleda u ogromno lice. Četrdeset godina mu je trebalo da sazna kakav je to osmeh sakriven ispod crnih brkova. O svirepog, nepotrebnog nesporazuma! O svojeglavog samoizgnanstva od roditeljskih grudi! Niz nos mu procuriše dve suze s mirisom džina. Ali bilo je u redu, sve je bilo u redu, borba je bila završena. Bio je izvojevao pobjedu nad sobom. Veleo je Velikog Brata.

PRILOG PRINCIPI NOVOGOVORA

Novogovor je bio zvanični jezik Okeanije, stvoren da bi zadovoljio ideološke potrebe englsoca, ili engleskog socijalizma. Godine 1984. još nije postojao niko ko je upotrebljavao, bilo usmeno bilo pismeno, Novogovor kao svoje jedino sredstvo opštenja. Novogovorom su bili pisani uvodnici u Tajmsu, no oni su predstavljali fours de force, koje je mogao obaviti samo specijalist. Očekivalo se da će Novogovor konačno zameniti Starogovor (ili standardni engleski, kako bismo ga mi nazvali) otprilike do 2050. godine. U međuvremenu je on sve više osvajao, s tim što su članovi Partije nastojali da sve češće upotrebljavaju novogovorske reči i gramatičke konstrukcije u svakodnevnom govoru. Verzija koja je bila u upotrebi 1984. godine i sistematizovana u devetom i desetom izdanju Rečnika novogovora, bila je privremena; sadržala je veliki broj suvišnih reči i arhaičnih oblika koje je kasnije trebalo izbaciti. Mi ćemo se ovde baviti konačnom, usavršenom verzijom, sistematizovanom u jedanaestom izdanju Rečnika.

Svrha Novogovora je bila ne da samo da sredstvo kojim bi se izražavala filozofija i duhovne navike sledbenika englsoca nego da onemogućiti sve ostale načine mišljenja. Namera je bila da, kad Novogovor bude prihvaćen jednom zauvek a Starogovor zaboravljen, svaka jeretička misao - to jest, misao koja bi bila u neskladu s principima englsoca - bude doslovno nepomisliva, bar u onoj meri u kojoj zavisi od reči. Rečnik Novogovora je bio sastavljen tako da tačan i često veoma suptilan izraz svakom značenju koje bi član Partije legitimno želeo da prenese sagovorniku ili čitaocu, isključujući pri tom sva druga značenja kao i mogućnost da se do njih dođe posrednim putem. To se postizalo delimično izmišljanjem novih reči, no pre svega izbacivanjem nepoželjnih reči i uklanjanjem neortodoksnih značenja iz preostalih reči; čak uklanjanjem svih sekundarnih značenja ukoliko je moguće. Navešćemo jedan

primer. Reč slobodan je postojala i u Novogovoru, ali se mogla upotrebiti samo u rečenicama kao što su 'Ovo sedište je slobodno' ili 'Biću tako slobodan da vas zamolim za jedan žilet'. U starom smislu 'politički slobodan' ili 'intelektualno slobodan' nije se mogla upotrebiti, pošto politička i intelektualna sloboda više nisu postojale ni kao pojmovi, zbog čega su nužno bile bezimene. Sasvim nevezano s izbacivanjem jeretičkih reči, sužavanje rečnika je bilo samo sebi cilj; nijednoj reči koja nije bila neophodna nije se dopuštalo da ostane u životu. Novogovor je bio zamišljen ne da proširi nego da suzi krug pojmova dostupnih ljudskoj misli, i toj svrsi je posredno koristilo smanjivanje broja reči na minimum.

Novogovor se zasnivao na engleskom jeziku kakav poznajemo danas, mada bi mnoge rečenice Novogovora, čak i kad ne bi sadržale novogovorne reči, bile jedva razumljive današnjem čitaocu koji govori engleski. Novogovorske reči bile su podeljene u tri posebne kategorije, poznate kao rečnik A, rečnik B (ili kombinovane reči) i rečnik C. Biće jednostavnije govoriti o svakoj kategoriji posebno, no gramatičke osobenosti jezika ćemo razmotriti u odeljku posvećenom rečniku A, pošto za sve tri kategorije važe ista pravila.

Rečnik A. Rečnik A se sastojao od reči potrebnih u svakodnevnim stvarima - jelu, piću, radu, oblačenju, penjanju i silaženju po stepenicama, vožnji u vozilima, obrađivanju vrta, kujanju i slično. Sastojao se gotovo u potpunosti od reči koje već imamo - udariti, trčati, pas, drvo, kuća, njiva - ali u poređenju s današnjim engleskim rečnikom njihov broj je bio izvanredno mali, dok su im značenja bila određena daleko strože. Sve dvosmislenosti i nijanse značenja bile su istrebljene. U onoj meri u kojoj je to uopšte moguće, novogovorska reč iz ove kategorije nije bila ništa drugo do jedan staccato zvuk koji izražava jedan jedini jasno razumljiv pojam. Rečnik A bi bilo nemoguće upotrebiti u književnosti ili u diskusiji o politici ili filozofiji. Njegova svrha je bila da izražava jedinstvene, celishodne misli, koje su se obično ticale konkretnih predmeta ili fizičkih dela.

Gramatika Novogovora imala je dve jasno izražene osobenosti. Prva je bila gotovo potpuna univerzalnost svih vrsta reči. Svaka reč (u principu je to važno i za vrlo apstraktne reči kao što su ako ili kad) mogla se upotrebiti i kao glagol, i kao imenica, i kao pridev, i kao prilog. Između imeničnog i glagolskog oblika, ukoliko su poticali od istog korena, nije bilo nikakve razlike. Ovo pravilo je samo po sebi uništilo veliki broj arhaičnih oblika. Reč misliti, na primer, u Novogovoru nije postojala. Njeno mesto zauzimala je reč misao, koja je služila i kao glagol i kao imenica. Ovdje se nije primenjivao nikakav etimološki princip: u nekim slučajevima je zadržavan prvobitni imenički oblik, a u nekim glagolski. Čak i kad glagol i imenica srodnog značenja nisu bili etimološki povezani, često se iz jezika izbacivalo bilo jedno bilo drugo. Reč seći, na primer, nije postojala; njeno značenje je sadržala reč nož, koja se upotrebljavala i kao glagol i kao imenica. Pridevi, uvek srednjeg roda, obrazovali su se dodavanjem nastavka -asto imenici (koja je istovremeno bila i glagol), a prilozi dodavanjem nastavka -sno. Tako je, na primer, brzinasto značilo 'brz', a brzinostno značilo 'brzo'. Neki od naših današnjih prideva - dobar, jak, velik, crn, mek - upotrebljavali su se i u Novogovoru, ali njihov broj je bio veoma mali. Za njima se osećala slaba potreba, jer se skoro svaki pridev mogao izvesti dodavanjem nastavka -asto. Nijedan od današnjih priloga nije se zadržao, sem onih koji se već završavaju na -sno. Prilog blizu na primer, glasio je blizinosno.

Sem toga, suprotnost svakoj reči - ovo je takođe, u principu, važno za sve vrste reči - izvodila se dodavanjem prefiksa ne-, a pojačavanje dodavanjem prefiksa više-, ili , za još pojačanije oblike, dvaputviše-. Tako je, na primer, nehladno značilo topao, (topla, toplo) dok je više hladno značilo vrlo hladan, a dvaputviše hladno 'izuzetno hladan'. Takođe je bilo moguće, kao i u današnjem engleskom menjati gotovo svaku reč dodavanjem predmetaka, pre-, po-, uz-, pod-, itd. Ovim načinima bilo je moguće drastično smanjiti broj reči. Postojanje prideva dobar, na primer, činilo je izlišnim pridev loš, pošto se željeni smisao mogao izraziti isto tako dobro - u stvari, još i bolje - rečju nedobro. Svaki put kad su dve reči sačinjavale

prirodan par suprotnosti, ceo se posao sastojao u tome koju odbaciti. Taman, na primer se moglo zameniti pridevom nesvetlo, ili svetao pridevom netamno, po želji.

Druga karakteristična crta gramatike Novogovora bila je pravilnost. Uz nekoliko izuzetaka, koje ćemo navesti niže, svi su nastavci bili podvrgnuti istim pravilima. Prošlo vreme svih glagola obrazovalo se dodavanjem nastavka -o na treće lice jednine. Prošlo vreme od ići, na primer, glasilo je ideo, od sresti sretneo, itd. Množina se po pravilu obrazovala dodavanjem nastavka i, tako da je reč čovek davala čoveci, prut - pruti, a lav - lavi. Svi pridevi su se poredili po istom pravilu, tako da su komparativ i superlativ od dobar (u Novogovoru dobro, pošto su svi pridevi bili srednjeg roda) glasili dobrije i najdobrije.

Jedine nepravilnosti bile su dopuštene kod zamenica, pokaznih i odnosnih, i pomoćnih glagola. Bilo je takođe i izvesnih nepravilnosti u građenju reči, diktiranih potrebom da se govori brzo i lako. Reč teška za izgovor, ili reč koja se mogla pogrešno čuti, smatrala se ispcó factó lošom reči; stoga se ponekad, radi eufonije, zadržavao arhaični oblik ili unosila naknadna slova. No ova se potreba uglavnom osetila u vezi s rečnikom B. Zašto se lakoći izgovora pridavala tolika važnost, videćemo u daljem tekstu ovog eseja.

Rečnik B. Rečnik B se sastojao od reči namerno sastavljenih u političke svrhe; naime od reči koje su ne samo u svakom slučaju imale politički smisao, nego i imale za cilj da onome ko ih izgovara nemetnu željeni mentalni stav. Bez potpunog razumevanja principa na kojima je počivala englsoc, te reči je bilo teško upotrebljavati pravilno. U nekim slučajevima, one su se mogle prevesti na Starogovor, pa čak i na reči iz rečnika A, ali obično uz dugo parafraziranje i obavezno po ceni izvesnih finesa. Reči B predstavljale su neku vrstu verbalne stenografije, koja je često cele krugove ideja izražavala u svega nekoliko slogova, i koja je u isto vreme bila preciznija i imala veću udarnu moć nego običan jezik.

Sve reči B bile su kombinovane. (Kombinovane reči - na primer, diktograf - nalazile su se, razume se, i u rečniku A; no to su bile samo pogodne skraćenice koje nisu imale ideološke boje) Sastojale su se od dve ili više reči, ili delova dveju ili više reči, stopljenih ujedno u obliku lakom za izgovor. Amalgam koji je odatle proisticao uvek je bio istovremeno glagol i imenica, i menjao se po uobičajenim pravilima. Da uzmemo samo jedna primer: reč dobromisao, koja je značila, u veoma grubom prevodu, 'ideološka i politička ispravnost', ili, posmatrana kao glagol, 'misliti na ideološki i politički ispravan način'. Njeni oblici su bili: glagol i imenica, dobromisao; prošlo vreme i prilog vremena prošlog, dobromisao, prilog vremena sadašnjeg, dobromisleći; pridev, dobromisljeno; prilog, dobromisljenosno; glagolska imenica dobromislitelj.

Reči B se nisu gradile ni po kom etimološkom planu. Mogle su se sastavljati od svih vrsta reči, poređanih bilo kojim redom i kresanih na bilo koji način koji ih je činio lakim za izgovor ne oduzimajući im pri tom smisao. Pošto je ovde bilo teže postići eufoniju, nepravilni oblici su bili češći nego u rečniku A. Na primer, pridevski oblici od dobromisao i zloseks glasili su dobromisasto i zloseksasto, jer bi pravilni oblici dvosmisasto i zloseksasti bili nezgodni za izgovor. U principu, međutim, svim rečima B mogli su se dodavati pravilni nastavci, koji su u svim slučajevima bili jednaki.

Neke reči B imale su veoma istančano značenje, jedva shvatljivo nekome ko nije vladao jezikom kao celinom. Uzmimo na primer jednu tipičnu rečenicu iz Tajmsovih uvodnika: Staromislitelji ne trbuhosećaju englsoc. Najkraći prevod te rečenice na Starogovor bi bio: "Oni čiji je način mišljenja formiran pre Revolucije ne mogu u potpunosti emotivno shvatiti principe engleskog socijalizma." No to ne bi bio tačan prevod. Pre svega, da bi se potpuno shvatila gornja novogovorska rečenica, morala bi se imati jasna predstava o tome šta znači englsoc. Sem toga, samo onaj ko je dobro upućen u englsoc može do kraja shvatiti punu snagu reči trbuhosećati, naime slepo i oduševljeno prihvatiti, što je danas teško zamislivo; ili punu snagu reči staromisao, koja je bila neraskidivo vezana sa predstavom zla i dekadencije.

Međutim, specijalna funkcija izvesnih novogovorskih reči, među njima i reči staromisao, nije se sastojala toliko u tome da izražavaju značenja koliko da ih uništavaju. Značenje tih reči, kojih je po prirodi stvari bilo malo, bilo je prošireno do te mere da su obuhvatale celu grupu drugih reči; te druge reči, pošto je njihovo značenje sad prenosio jedan jedini lako razumljiv izraz, mogle su se odbaciti i zaboraviti. Najveća teškoća koju su imali sastavljači rečnika novogovora nije bila u izmišljanju novih reči nego u tome da tačno utvrde šta novoizmišljene reči znače; to jest da utvrde koje grupe ostalih reči one ukidaju samim svojim postojanjem.

Kao što smo već videli na slučaju reči slobodan, reči koje su nekad imale jeretičko značenje bile su ponekad pošteđene, budući pogodne za upotrebu; no u tom slučaju bile su očišćene od svih nepoželjnih sekundarnih značenja. Bezbroj drugih reči - čast, pravda, moral, internacionalizam, demokratija, nauka i religija - jednostavno su prestale da postoje. Njihovo značenje je obuhvatala, - i obuhvatajući ga, ukidala - šačica uopštenih reči. Sve reči koje su bile vezane za pojmove slobode i jednakosti, na primer, obuhvatala je jedna jedina reč, zlo misao (misaoni zločin), dok je sve reči vezane za pojmove objektivnosti i racionalizma obuhvatala reč staromisao. Veća preciznost bila bi opasna. Od člana Partije se zahtevalo shvatanje slično onome koje je imao stari Hebrejac: ovaj je naime znao, bez nekih detalja, da svi ostali narodi obožavaju 'lažne bogove'. Nije mu bilo potrebno da zna da se ti bogovi zovu Vaal, Oziris, Moloh, Astarot, itd.; što je manje znao o njima, bolje je bilo za njegovu pravovernost. On je znao za Jehovu i Jehovine zapovesti; znao je, prema tome, da su svi bogovi sa drugim imenima i drugim atributima lažni. Na približno isti način, član Partije je znao koje je ponašanje pravilno, a u vrlo maglovitom, uopštenom smislu znao kakva su skretanja od njega moguća. Njegov seksualni život, na primer, u potpunosti su regulisale dve novogovorske reči: zloseks (seksualni nemoral) i dobroseks (krepost). Reč zloseks obuhvatala je sve seksualne prestupe - blud, preljubu, homoseksualnost i ostale perverzije - kao i normalno seksualno opštenje ukoliko je samo sebi cilj. Nabrajati ih poimence nije bilo potrebno jer su svi predstavljali jednaku krivicu i, po pravilu, svi kažnjavani smrću. U rečniku C, koji se sastojao od izraza koji se koriste u nauci i tehnici, moglo je biti potrebno da se izvesnim seksualnim skretanjima daju specijalni nazivi, ali običnom građaninu nije bila potreba da ih zna. On je znao šta znači dobroseks - naime, normalni seksualni odnos između muža i žene, s jedinom svrhom da se začnu deca, bez fizičkog zadovoljstva po ženu; sve ostalo je bilo zloseks. U Novogovoru je retko bilo moguće ići za kakvom jeretičkom misli dalje od saznanja da je ona jeretička; dalje od te granice nisu postojale reči da tu misao izraze.

Nijedna reč iz rečnika B nije bila ideološki neutralna. Među njima je bilo mnogo eufeminizama. Reč logodmor (logor za prinudni rad) i Minimir (Ministarstvo mira, tj. Ministarstvo rata) imale su značenje gotovo potpuno suprotno od nominalnog. S druge strane, neke reči su izražavale otvoreno i prezirno shvatanje prave prirode okeanijskog društva. Primer ovoga je reč prokljuk, koja je označavala zabavu niske vrste i lažne vesti kojima je Partija kljukala mase. Bilo je zatim i dvosmislenih reči, koje su bile prihvatane kad su se odnosile na Partiju, a pogrdne kad su se odnosile na njene neprijatelje. No pored ovih, bilo je i reči koje su na prvi pogled izgledala ništa drugo do obične skraćenice, a kojima ideološku boju nije davalo značenje nego sama njihova konstrukcija.

Koliko je to uopšte bilo moguće, u rečniku B se ubacivalo sve što je imalo ili moglo imati bilo kakvog političkog značenja. Nazivi svih organizacija, svih grupa ljudi, svih doktrina, svih zemalja, svih ustanova i svih javnih zgrada bili su bez izuzetka kresani da dobiju željeni oblik - jednu jedinu reč, laku za izgovor, koja sadrži najmanji mogući broj slogova potreban da ukaže iz kog korena potiču. U ministarstvu istine, na primer, odeljenje dokumentacije, u kome je radio Vinston Smit, zvalo se dokodel, odeljenje proze prozodel, odeljenje za tele-programe teleodel itd. Cilj ovoga nije bio samo da uštedi u vremenu. Još u prvim decenijama dvadesetog veka, 'teleskopirne' reči i izrazi bili su jedna od karakterističnih crta političkog jezika; primećeno je bilo da je sklonost ka upotrebi ovakvih skraćenica

najizraženija u totalitarnim državama i organizacijama. Primer za ovo su reči Naci, Gestapo, Kominternu, Inspektor, Agitprop. U početku je ta praksa prihvaćena gotovo instinktivno, ali u Novogovoru se ona sprovodila svesno. Primetilo se naime da se tim skraćivanjem naziva sužavalo i na suptilan način menjalo značenje izraza, utoliko što su se tim postupkom od njih otkidale sve asocijacije koje bi inače povlačili. Izraz Komunistička internacionala, na primer, stvara kombinovanu sliku opšteg ljudskog bratstva, crvenih zastava, barikada, Karla Marksa i Pariske komune. S druge strane, reč Kominternu stvara smu sliku čvrsto sastavljene organizacije i precizno određenog doktrinarnog programa. Ona se odnosi na nešto što se prepoznaje gotovo isto onako lako kao sto ili stolica, i što ima isto tako suženu svrhu. Kominternu je reč koja se može izgovoriti skoro bez razmišljanja, dok je Komunistička internacionala izraz na kome se čovek mora zadržati bar na trenutak. Na isti način, asocijacije koje priziva reč Ministin su daleko malobrojnije i lakše ih je kontrolisati. Otuda navika da se izrazi skraćuju kad god je moguće, ali i gotovo preterana pažnja koja se posvećivala lakoći izgovora.

U Novogovoru, eufonija je nadjačavala sve ostale momente sem preciznosti značenja. Njoj je uvek žrtvovana gramatička pravilnost kad se to smatralo potrebnim. S pravom, jer je cilj bio, i to pre svega u politici, imati kratke i odsečne reči oko čijeg značenja ne može biti zabune, koje se mogu izgovoriti brzo i koje proizvode najmanje odjeka u govornikovoju svesti. Reči iz rečnika B čak su dobijale u snazi zbog toga što su međusobno bile veoma slične. Skoro bez izuzetka, te reči - Minimir, zloseks, logodmor, prolokljuk, Polmisao (Policija misli) i bezbroj ostalih - bile su dvosložne ili trosložne, s tim što je naglasak pravilno padao na prvi i poslednji slog. Upotrebljavati ih značilo je govoriti blebetavo, načinom koji je istovremeno bio staccato i monoton. A to se upravo i tražilo. Cilj je bio odvojiti, u najvećoj mogućoj meri, govor - osobito ako su u pitanju bile stvari koje nisu bile ideološki neutralne - od mišljenja. U stvarima svakodnevnog života bilo je bez sumnje potrebno, ili bar ponekad potrebno, razmisliti pre nego što će se nešto reći, ali član Partije koji se nađe u situaciji da treba da iznese sud o nekom pitanju politike ili etike morao je biti u stanju da izbacuje pravilna mišljenja isto onako automatski kao što mitraljez izbacuje metke. Vaspitanje koje je dobio osposobljavalo ga je za to, jezik mu je pružao gotovo nepogrešiv instrumnt, a samo tkivo reči, njihov oštri zvuk i izvesna namerna ružnoća koja je bila u skladu s principima englsoca, pružala mu je dalju pomoć na tom putu.

Tu mu je i pomagala činjenica što je izbor reči bio vrlo mali. U odnosu na naš, rečnik Novogovora je bio krajnje skućen, s tim što su se neprestano stvarali novi načini pomoću kojih se mogao još više sužiti. Novogovor se razlikovao od većine ostalih jezika upravo po tome što mu se rečnik svake godine sužavao umesto da se širi. Svako sužavanje je predstavljalo dobitak, jer što je izbor manji, manje je i iskušenje da se razmišlja. Tvorci Novogovora su se nadali da će se konačno dospeti do artikulisanog govora koji bi tekao samo iz grkljana, bez ikakvog učešća viših moždanih centara. Taj cilj je otvoreno priznavala reč patkogovor, koja je značila 'gakati kao patka'. Kao i razne druge reči iz rečnika B, ona je imala dva značenja. Ukoliko su mišljenja izražena tim gakanjem bila politički ispravna, smisao je bio pohvalan: rekavši za jednog od partijskih govornika da je dvaputviše dobar patkogovoritelj, Tajms mu je učinio srdačan i dragocen kompliment.

Rečnik C. Rečnik C je dopunjavao prva, i sastojao se samo od naučnih i tehničkih izraza. Oni su bili slični naučnim izrazima koje mi danas upotrebljavamo i poticali iz istih korena, s tim što se i u njihovom slučaju po običaju vodilo računa da se nepoželjna sekundarna značenja izbace. Za njih su važila ista gramatička pravila kao i za reči iz prva dva rečnika. I u običnom i u političkom govoru upotrebljavalo se vrlo malo reči C. Svaki naučni radnik ili tehničar mogao je naći sve potrebne reči u spisku koji se odnosio na njegovu užu struku, ali mu je retko davano više od šaćice reči sa drugih spiskova. Broj reči zajedničkih za

sve liste bio je vrlo mali, a ni u jednom rečniku nije postojala reč koja bi izražavala funkciju nauka kao navike duha ili metoda mišljenja, nezavisno od pojedinačnih grana. Štaviše, ni sama reč 'nauka' nije postojala, pošto je svako značenje koje bi mogla imati bilo već u dovoljnoj meri sadržano u reči englsoc.

Iz prednjeg se vidi da je u Novogovoru bilo gotovo nemoguće izraziti kakvo jeretičko mišljenje, sem na veoma niskom nivou. Razume se, bilo je moguće izgovoriti vrlo grube jeresi, neku vrstu vulgarnih izraza. Moglo se, na primer, reći Veliki brat je nedobro. No takva jedna izjava, koja pravovernom uhu sama po sebi predstavlja besmisao, ne bi se mogla podržati logičkim rezonovanjem, jer potrebnih reči nije bilo. Anti-englsoc misli postojale su samo u nejasnom obliku bez reči; mogle su se izraziti samo uopštenim rečima koje su spajale ujedno i osuđivale čitave grupe raznovrsnih jeresi a da ih pri tom nisu bliže određivale. Novogovor se u stvari mogao upotrebljavati za jeretičke misli samo ponovnim prevođenjem nekih reči sa Starogovora. Na Novogovoru bi, na primer, bilo moguće reći Svi čoveci su jednaki, ali samo u onom smislu u kome bi se na Starogovoru moglo reći Svi ljudi su ridokosi: ta rečenica naime ne bi sadržala nikakvu gramatičku grešku, ali bi izražavala očiglednu neistinu - da su svi ljudi jednakog rasta, težine ili snage. Pojam političke jednakosti više nije postojao, tako da je iz reči jednak bilo izbačeno to sekundarno značenje. 1984. godine, kad je Starogovor još uvek predstavljao normalno sredstvo opštenja, teorijski je postojala opasnost da se čovek koji upotrebljava novogovorske reči seti i njihovog prvobitnog značenja. U praksi, nikome ko je bio dobro upućen u dvomisao nije bilo teško da to izbegne, no za nekoliko generacija nestala bi čak i sama mogućnost da se pogreši. Čovek koji je odrastao govoreći Novogovor kao jedini jezik za koji zna ne bi znao da je jednak nekad značilo 'politički jednak' ili slobodan značilo 'intelektualno slobodan', upravo kao što čovek koji nikad nije čuo za šah ne može znati za sekundarno značenje reči kraljica ili top. Mnoge greške i zločine taj čovek ne bi mogao počinuti prosto zato što bi mu bili bezimni, dakle i nezamislivi. Ovde treba imati u vidu i to da bi karakteristike Novogovora vremenom postojale sve naglašenije - reči bi bilo sve manje a njihova značenja bi bila sve oštrije omeđena, čime bi se smanjila i sama mogućnost da se upotrebe u nedolične svrhe.

Kad Starogovor bude jednom zauvek prevaziđen, biće prekinuta poslednja veza s prošlošću. Istorija je već bila prerađena, ali su odlomci književnosti iz prošlih vremena, nepotpuno cenzurisani, ovde-onda još uvek postojali, te ih je neko ko bi i dalje pamtio Starogovor mogao pročitati. U budućnosti bi takvi odlomci, čak i kad bi kojim slučajem ostali neuništeni, bili nerazumljivi i neprevodivi. Sa Starogovora na Novogovor se nije mogao prevesti nijedan pasus, ukoliko se nije odnosio na kakav tehnički postupak ili kakvu vrlo jednostavnu svakodnevnu radnju, ili već sam po sebi bio politički u skladu s principima englsoca (dobromisleno, kako bi se to reklo u Novogovoru). To je praktično značilo da se nijedna knjiga napisana pre otprilike 1960. godine nije mogla prevesti u celini. Predrevolucionarna književnost se mogla podvrći samo ideološkom prevodu - to jest, izmenjivanju kako smisla tako i jezika. Uzmimo na primer onaj dobro poznati stav iz Deklaracije nezavisnosti:

Za očigledne istine držimo da su svi ljudi jednaki stvoreni, da ih je Tvorac nekim neotuđivim pravima obdario, i da se pravo na život, slobodu, i traženje sreće među tim pravima nalaze. Da se radi ostvarenija tih prava među ljudima vlade postavljaju, čija moć potiče iz saglasnosti onih kojima vladaju. Da je, kad god koja vlada počne tome na štetu raditi, pravo narodno da izmeni je ili ukine, i novu vladu postavi...

Ovaj stav se nikako ne bi mogao prevesti na Novogovor, a da se pri tom očuva prvobitni smisao. Najpribližniji prevod bi se sastojao u tome da se ceo taj stav sažme u jednu

jedinu reč, zlomisao. Prevod celog stava mogao bi biti samo ideološki, on bi Džefersonove reči pretvorio u panegirik apsolutizmu.

Veliki deo književnosti prošlih vremena već je u stvari bio izmenjena na taj način. Iz razloga prestiža bilo je poželjno sačuvati uspomenu na izvesne istorijske ličnosti, uskladiвши pri tom njihova dosignuća s filozofijom englesca. Stoga su se u to vreme sa Starogovora na Novogovor prevodili Šekspir, Milton, Swift, Bajron, Dikens i neki drugi pisci; po obavljenom prevodu, njihove prvobitne tekstove, kao i sve što je preostalo iz književnosti prošlih vremena, čekalo je uništenje. To prevođenje se odvijalo sporo i s teškoćama, te se nije očekivalo da će poduhvat biti gotov pre prve ili druge decenije dvadeset prvog veka. Bilo je takođe čisto utilitarne literature - neophodnih tehničkih priručnika i sličnog - u velikim količinama; s njima je takođe trebalo postupiti na isti način. Uglavnom je iz tog razloga - da bi se ostavilo dovoljno vremena za ove prethodne prevode - bilo određeno da se Novogovor konačno prihvati tek 2050. godine.